سلسله مطوعات كسايحاء رياست دامور عبرم

وسورالفصاحت

(مقد له ر حالمه)

رجيد هدا

حكم سد احد على حال سكما س سد احمد على حال لكهوى

لصحح

امسار علی حا**ن** عرشی ساطم کساعها دراسور

حسب الحکم وس مادروای رامیور، دام افسالهم و ملکهم

هدو یان ارس ارامدور

21988

مضاميس

112-1			ر باچه محج
77-77	ومالة بالبعب	T- 1	Japa
٣ -۲٨	آحد کمات	14-2	سواع دهسف
* *~*	حداد نکاب	10-17	S An wath
112-77	مآحد حواشى	44-1 o	ر سب مصامین
14-1	'		مقدمة ١ اب
10-10			حامة كماب
21-1r			وسطيعة أول
ሻ የ ገ	ے۔ اماں	44 ~1 m	استودا
7 7 -	۸–عشق	40-rr	JA 4
フィー カル	ہ <u>۔</u> بمان	~~~~~ ~	٣ درد
۷ ٦٨	ا ــ نفين	م4ما⊷ ه	بہ۔ فا نیم
۷ ١۷	١ ١ حاتم	04-0	ه-سو ر
	-17	ካ 一 0 ለ	۳ ایر
11-24			ېــطىمة ^ئ ايى
۸ ٣- ۸۲	ے_ساں	20-27	ا ــحسن
۸८─ ٨ •	۸_حس	۷٦—۲۳	۲ سیدار
19-14	۹_هار	44-47	س _مدوی
15-71	ا - ست	LN-LL	بہ۔ بعدلی
97-97	ااسمصحفى	۷9 ۷۸	هـــمر ان
91-17	۲۱–د نگیں	∀ 4 —Y	ہ۔۔ ما

باداول ۱۹۳۳ع

رسم الله الرحم السرحم

د سا چه

م ہر

اررو شعر او ای کے اسدائی دور دیں گجراب، دکن، سجاب اور دوائے کے شاعر میامی اولوں اور حصوص محاوروں دیں شعر الهمت بھے حب رسواں صدی هری کے ایک بھگا، دلی نے ادبی مرکز کی حش احسار کی، و سرول معلی کے اهل سخن کو بھی شد عمال ادب کا رورمی کیا بڑا، باکہ اس دیں الا اوامی بئی ریاں نے سمار ہے، دلک بھر سے دار سعی حاصل کریں

مرکم سے رور رسے والے ماعروں اور اربوں کو دلی کے عجد، صحاوروں اور اصطلاحوں کے سمجھے میں حو دشواراں پش آبی ہوںگی، اوں کو دور کرنے کے لیے دان کے ماہروں نے اردو لعب نو سی کی بنا ڈالی، اور سمساہ عالمکس کے وقت سے شاہ طمر احری الحدار دھلی، اگ متعدد دمانی اس فی تر لکھی گئیں، حی میں سے مہ لایا عمدالواسی ہاسوی کی کمات « درائداللیات »

اکرے کے مسمور حمق ادیب، سراح الدس علی حاں آررو ہے ۔ ۱ کرے کے مسمور کی اس کہ اب پر اصلاحی نظر ڈالی اور ہانسوی کی کو اہموں کو حاحا طاہر کر کے، اس مجوعے کا نام « نوادر الالفاط »

1 43-17			س_طيفة بالث
114-114	∠—لصه ر	1 1-1A	رحر أب
112-116	۸_مستطر	1 4-1 1	٧_ فسدو س
112	۹ ــ رفب	1 N-1 7	l)_p
119-112	ا-عصفر	11 -1 A	م_نوا
17 -111	۱۱– ^ء ور	111-11	هــــــــــــــــــــــــــــــــــــ
1 74-17	۱۲ <i>– ه</i> ر	115-117	- اسه کمس
1414			فهرسب الشحاص
10 -182			وبهرسب معامات
1 4V-14			المهرست كس
101-101			نصحبح و استدراك

سسنتن بموصور والعاسد

مسى ۱۹۳۹ع مين سند احد على تكميا لكهدوى كي «دستور القصاحت» مام کی اللت کہاں، کہاں حالہ عالمہ رامور کے لیسے حریدی گئی، ں اوس کے مطالعے سے معلوم ہو اکہ انشا کی « در نای لطافت » سے ہلے اوس کی مالف کا کام سروع کردما کیا بھا، اور عالما اس <u>سے</u> مل عبی احام بھی ما دام بھا مگر ایسا کی حوس محسی که اوس کی كمات عام هوكر ، لك بهر ، بن بهل كئي، اور تكما كي بدفسمتي كه اولا یو برسوں کے بعد ،سودہ صاف کرنے کی مہلب ملی، بایا مسورہ صاف ہو کر بھی ۱۹۳۹ع مك كوسة گممامی سے ماھر مه آسكا مه و ر الفصاحب انساکی که اب کی طرح دلحسب نو نهیں کہی حاسکمی، مگر حمالت فی اواری ح مت کا تعلق ہے، اوس سے کسی طرح کم بھی مہیں ھے اس کے سروع دیں مصمف ہے اردو رمان کی پدائش، ترقی، اور ملمهٔ ار سے حث کی ہے اس کے بعد چند انواب اور دللی الصابن فائم کر کے، صرف، حو «مانی، سان، بدیع، عروض اور فافسے کے اواعد و صوااط بیاں کیے میں حامے میں وہ اسے ساعروں کا د کر کا ھے حل کے معر کمات کے الدر سند میں مش کسے گئر هي

حولکه کمات کا مقدمه اردو ربان کی باریج یر مقد روسسی داله بها، در حایم کے مباحث شعرا کے بارے میں متعدد دلحسب اور اهم مابون اور بکسون یر مسامل بھے، اس بیایر حسب ایما ہے بدگان عمانوں اعلی مصرب ورمان روائے رامبور، دام ادالہم و مدکمهم، به دونوں حصے بصحدی و تحسید کسابهه تکحا سانع کے حارہے هی

اصل سیحے دیں کمانت کی ہد سی علطمان نائی حاتی ہیں، سر

رکها (۱) آررو کے بعد ۱۱۸ (۲۲۱ع) میں ریدہ الاسماء ، کے ۱۲ھ (۲۹۲ع) ، میں طسس کی سمس الساں، ۱۲۹ھ (۲۸۲ع) میں مصاح اللعاب عرف نام مالا، ۱۲۸۸ھ (۲۸۳۵ع) میں واصف کی دلیل ساطع، ۱۲۵۳ھ (۲۸۳۷ع) میں رسکت (۲۸۳۷ع) میں نام سالعاب، ۱۲۹۳ھ (۱۲۸۳ع) میں رسکت کی نفس اللغه، ۱۲۹۱ھ (۱۲۸۳ع) میں انفس النفانس اور ۱۲۹۲ھ (۱۲۸۲ع) میں انس کے اصلاح سدہ سبحة موسومه نه «مسحد النفانس» کی نالیف و تریب عمل دیں آبی

مگر افسوس که ملک بهر میں اردو کے قواعد صرف و محو کی طرف سے عرصے بك عملت بربی گئی حب بورب کے اررو رابوں ہے اس مصموں بر حامه فرسانی کرلی، بب دیسی ادبوں کو احساس هوا، اور ابهوں نے بهی رقه رقمه اس راه کی گامی بی سروع کی حماعه عام طور بر، هدوسماروں کی سب سے مهلی قواعد اردو کی کماب، میراساء الله حال ایسا کی «دربای لطاف » شمار کی حابی اردو کی کماب، میراساء الله حال ایسا کی «دربای لطاف » شمار کی حابی هے، حو سردا و ل کی مدد سے ۱۲۲۲ه (، ۱۸۵ع) میں مام هو بی هی

⁽۱) ملاحظه هو محمع المهائس ٥٥ الف مگر عام طور پر به عرائب المهاب هی کمہلا بی ہے کہاں حاله عالد رامور بن اس کا ان کے بعدد فلمی سحے محموط هیں ان بن سے الگ کے اندر، دوسرے عام سحون کے برحلاف ، هی ردیف کے لیاب کے بعد اوسی ردیف سے بعلی رکھنے والے فلمه معلی کی سگمات کے حاور سے بعوان « فصل) درج کسے هیں اگر به فصل الحالی مہیں هیں (حسا که نظامی ان کر الحالی کہ ہے کی کریں وجه موجود بھی مہیں)، تو هم ان کے دریعے سے ۱۵۲ میں وال کی گمانی ریاں سے بحریی روشیاس هو جانے هیں

رنگس ہے بھی ۱۱ حاورات نگمات » کے نام سے اسی مصمر ن کا ایک رساله اکتها بھا، حو عرصه ہوا حہت حکا ہے آررو کی فصاون سے اس رسالے کے لعات کا مقابله کرنے رہ بیا چلا کہ رنگس کا رساله آررو کی فصلوں کا لفظی برحمه ہے ، حسمیں کہیں صرف لفطوں کی بریب یں قرق آگا ہے مگر یہ قرق اسدرجه یافائل ہوجه ہے کہ رنگس سرفے کے الرام سے کسی طرح بری بہیں ہو نا

اصل امات ہے مہلے مسم ع حل، سیحہ رامدور کی ؟ ب اور رمانهٔ ، ب وعبرہ حدد مدات درج کے کے علی ئه اس در ب و ماءله و ماءله و مبت مدسے در در اے دمان سے اوں عام ۱ من کا ر لد ۱ ھے، حل لے اوالے ماسی میں - عادیے کئے علی عام طور ر اروں نے ادب رعی عالم فہمی در کردد عد می داد در مدره کا در از سه در این سے مداروں میں ان ساما مانے ہے مداور سے ہیں دو د ا**ور** مداد خو نظے و در د خدم ساتہ ر الله لكها هوا ما ي له وال لي ما أو الله أن عوال والله له ا ل كريايد ها المحم عالم الله المحادم عالم المحادم عالم المحادم عالم المحادم عالم المحادم عالم المحادم عالم اوس نے سود کی باتے وہ یہ واقع میں ہی کی ، ایک یہ اور سیدو ہو لے الرواسم سرول له براها المان في المان والم ها اور مسب ۱۱ لره کی بات وقت کی سے دو ای باتے سوی تھے ہیں ہے کو س فی تھے کہ حتی الابہ ۱۰۰۰ ان انے سير حصل حث كرون حويكا حور عهم يهي بالد فيهمي بالملك امكان ہے، اس اسے حدد عوں له اللے اورب حدی س سے ر کہری اطر ک کر اس اے کا المہار وہ اس، ور

 ملا بھی ددیم الدار کا ہے حمد مصحح ہے ان دونوں کی اصلاح کرکے بعض حگہ اس طرف اسارہ بھی کردنا ہے، اور میں میں حاجا حو الفاط رہ گئے بھے، اوبھیں اسی طرف سے نورا کا ہے حمال کہیں کو ٹی لفظ بڑھانا بڑا ہے، و ہاں اصافے کو ہر کس میں لکھا ہے کہاں کا دوسرا نسخہ دسیاں ہونے کی تیابر ارسی میں کی صحت سے صافر حواہ میں ہوسکی ہے البہ اسعار کی صحت سے واویں نا دوسرے الرکروں سے کہیں کہیں مدد لی ہے

حواشی ہیں کوسش کی گئی ہے کہ سر اعرکے معلق مہ ا دا حامے که اور اول سی کمانوں میں اس کا بلکرہ ملا ہے۔ لرحه اس بارے میں نه میں کہا جاسکما له حلاب سعرا سے سعلق حمله حوالے سدنے اسے میں، ناہم نه صرور ہے که اہم براہے کرے اور ارمح کی دیاری بطراندار ہی ہوئے ہائی ہیں ان کہانوں می سے جو طع سوچنی بھی، اوں کے سنجوں کا حوالہ بدیا دا هے، اور حوچهہی مہیں اور یہ ہرحگہ دسمیات سو بی ہیں، اوں کی رری پوری ساریس بقل کردی دای هین، باکه آبنده خفیقی کام تر <u>ں</u> والوں کو رحمت اٹھایا بہ بڑے یہ امر بھی قابل اطہار <u>ہے</u> نہ حن مطبوعہ لہ کروں کے فلمی تسجے ہمارے ہاں موجود بھے، وں کا حوالد رسے وقب واسی تسحوں کو سامہے رکھا ہے۔ اس سے معصود نه هے که فہرسب کے شائع هو ہے سے بہلے هی ملك لے ادروں کو هارے ان سعوں کا علم هو حاسے حوامله مد کر <u>سے</u> لعموم حروف محص ہر مربب ہونے ہیں، امید ہے کہ مطبوعہ سلحوں میں ان شاعروں کی بلاس موحب رحمت به ہوگی اصل کماں سے ہلے دمی کا حال، سحهٔ رامبور کی

سوات مصد

علا اوس كا دسا طالب بها (٢)، اور اكه بئو كے فاصل رسس، مرد الحرالد بن احمد حال بهادر، عرف مردا حدار، اور اول كے ترب لئے، مردا فدر الد بن احمد حال بهادر، عرف مردا حالی، فدر محلص، لئے دامن دوات سے واسسكى بهى مردا حالى كے بد كر ہے دین اس بعلى كى طرف باين العامل اشاره كا هے (١):

« ماهی ا در علا پرورده و دست گرود این حامان سب »

مررا حاجی، فیل کے شاکرد اور ناسیح کے مربی بھے دیگر کمترا اور ادبیوں ہے بھی اول کے حوال کرم سے راہ رہائی کی تھی ادی الدین حمدر کے عہد میں، آعامیر کے ھابھوں نہ حامدان مصائب کا سکار ھو ا، نو نکما بھی سالہاسال تک دیوی تریشانی سے بھ

⁽۲) -سور ۱۱

 ⁽۳) کار کے آخری ورق پر حکم سد احد علی حان صاحب کے حوالیہ یہ ۔
 کا ایاب جہ خر ہے ۔ ڈانٹ سابی کا قاس اسی محر پر سے قاہم کا گا ہے۔
 (۳) دسہ ر ۲۲ الف

تصبیف کے لحاط سے تقدیم و ناحیر برنی گئی ہے جو ناتین بر بیت وطناعت کے بعد معلوم ہوئیں، اول علطوں کے ساتھ، حو مجھت سے نا کمورنٹر سے سررد ہوتی بھیں، «اسدراك و تصحیح» کے ما محت آجر میں سامل کردی گئی ہیں

اس کیاں کی تصحیح و محسیه میں حمات ڈاکٹر عبدالستار صاحب صدهی (صدر شعبهٔ عربی و فارسی، الهآباد نوبیورسٹی) اور حمات فاصی عبدالودود صاحب بارانظلا (بالکیپور، بشه) نے بڑ ہے فیمتی مسور نے عطافر مائے ہیں میں ال بررگوں کا سحد سکر کرار ہوں حہاہمااللہ حدالحہاء۔

امسار علی عرس*سی* ناطم کر انجانه کتاب حاله ، فلعهٔ معلی ، رامسور ۱ اکسب سمه ۱۹۸۲ ع دوسرا شعر کسی عرل کا ہے (۱):
چر مشو له در انواہ حاص و عام انی
دحلق شرم کی اکبوں، اگر مروب بست
بسرا سعر دبیاچیے کے احر میں اکمها ہے، جو اسی موقع
کے لیے فی اللہ کہا گیا ہوگا:

لديل عقو بيو سد مسهاى مرا کراب کسد محوبی، حود مهای مها اردو عمرون میں سے حد چر هو نے اشعر به هی: هرالک دم در حو هور هے و حا، بار مے ا سانو کہل کے، لہ ہے میری کیا حطا ہمار ہے! حو چاھے ہو کہ دل میں حسمی کے راہ کرو او مسکراکے ادھی بھی جمعی الاہ در و عكس لب هي ساعر مين، يا به سريدي، مل هي رام کہوی ہے رح یر، سا گلوں په سسل ہے حب سے کیا بہلو سے وہ، دل کی حکمہ مهلو میں ال الك كى جمارى ھے و زب هی عهل کر ششه دل بها سرا شكل سياعي، محهير له منه له الخالب لهو الم اب بهی بو وه الحار هی منطور هے مدام دل حس کے درد عی سے رحور ہے مدام حب سے حمکا ہے ہرے عارض ہورانی سے (۱) اسا ۲۰ ب ان کے اسوا ، ایک معمد بازیج العب ساع می

د کور ہے

چھوٹا اس رمایے میں اوس کے فوای فکری اس درجه ماکار م هی گئے۔ بھے، که دستورالفصاحب ہر نظر الی ملک الله کرسکا (۱)

تصرالدین حدد، والی، اوده، کے دربار سے بوسل بدا کر سے
کی حاطر اوس نے ایک مدحه قصده بھی لکھکر بیش کیا بھا (۲)۔
دیباجے کے منفسی قفر نے، امام صاحب الرمان کی تعریف کے
استار، بیر حایمۂ کمات میں ہر طبقے کے اندر بارہ بارہ ساعر ود

اسعاری اور ما یہ دران سانے میں که نکما کا مدهب اسا عسری تھا۔

الکم اردو، فارسی دوروں رفاروں دیں سعر کہا بھا، لیکن اوسے حود اعتراف ہے کہ اس فی دیں اوسے کامل دسگاہ حاصل نہیں ۔
اسی حمال ہے اوس نے حاممے دیں ساعروں کسابھہ اینا حال اور اسے کلام کا انتخاب لک بیش میں کیا ہے (۲) الدہ کراں کے اید رائے مہت سے سعر مثالوں میں درج کے جس ۔ ان کے دیکھ ہے وہ اوسط در حے کا سی گو بارے حویا ہے

عالما اوس کی شخصت اسے رماہے میں ممار مہ بھی، اس لہے مارمح اور مدکر مے کے صفحے اوس کے دکر سے حالی ہیں

ھم کلے اوس کے فارسی سعر لکھنے ھیں ال میں سے ہمکر بصدرالدی حدر کی مدے دیں ہے:

ای نصبر الدین حمهان محسی! که از افعال هست

سع عـالمگير او، رورطفر، مـالك رااب

⁽۱) دسور ۲۲۱ ب

⁽٢) اصا ١٥٢ الف

⁽٣) اصا ٢٢١ س

چبر کر سل صور مرے، دور کے اللہ اللہ کے گیا اوس سے حو ہوسکا، مجھہ پر وہ اللہ لانے گیا رہے ا

حب بدائه اولها بحکدگر کا جهوال می سراد اولیا می اسار اولیا می اسار اولیا می اسار اولیا می اسار اولیا می اسل اولیا می اسل کا هم سے سم سے اولیا اے داخل سے میں حاصر ہم ساس

مِا ،ہروں کا ہر دکھتے ہے وسواس سب اپنے کھی لمہ ج ہوں بات صحب دراندہ سے دو بکال محمد وہ اس

د کامہ ن حصور دو تکال، بحوف و هماس اے بحروا به اسا عافل سوؤ

اوائہو، چو اکے اللہ اسا منه او دھوؤ داما میں دیسو کے اوائے سندھے، کب لگ

اا اله هو ، منه نه ها نهه دهم كر روق

دیکھاں، حہاں کا، نو ہے اس، لیل و ہار رہار، نہ مل کسی سے، عافل، رہارا

۲۰ اسی هی اسی، ده، عی ص کے، سب لوگ

ھ ارحی رسا، دارے، ھی دم ھسار دا حادے، ھی دم ھسار دا حادے، دید ہوا وہ مجھ سے سرار "

ر ار بہ ہو ہا، ہو یا کر ہا ہے اور میں ہے اور میں ہے اور میں کی دل حلے ہے ایسا

حس کو سک ہوا اوسم کعمالی سے الحالے کا له آف ہے که حس کو جاهتا سوں میں وہی دسمی مرا دسا ہیں دویا صد سے ہوتیا ہے۔ نام سے دیر مے ا<u>و سے</u> سک ھے، اب نوچھو دےوئی حسی ہر اپنے وہ ان روزوں ھے معرور ہت سی کے راع کا نارہ سعی، علی کا ہال مار حصرت رهرا، حس کے دل ک مر وصی حسین کا رسالعا کے دل کا حن علوم بافر و جعفر اوسی دین ساب مصحه رمور ہوسیء کالم سے، حوں علی اگاہ امام ا ر صا ب کا احر ابود ہماوت اوس میں بھی کی بھی کا حلم و وہار حمال میں سمہر م، حسن عسکری کا بور بطر و هي هے؛ کم ے هن حس کو حامد الرحم امام بارهوان، سی سمی سیعتمستر سکه ساری، رداده س نوبة دعاسي دس، هون دس كدار در ندر نسبه صوریت رز نلب حوار ك الك بهرون، براى بيار، ك هو، كر لطف سرا، اے ممدوحا كرے، اكسر سان، مجھے مشار ا اوس ہے تو ہوجھا سب عہیے نساب حابڪر یر آنکهول میں مهری به مری، حواب آلے کر

گریه گرسه بود، بصحرائی میدوید

راع بسسه بو هنگ، آب گریه را بدید

حوی راع را گرفت، بطر موش بر فیاد

حواهد که موس گیرد، راع از دهان برید

حالی که بود برلب، ران سیمد بی چکید

هنگام بوسه دادن، آن حال را کرید

در آیده بدید، آب حال را بدید

حیران حمان مماید که راع اردهان برید

اسعار کے سحے لکھا ہے: «کا سالحروف سدہ سے دلاور علی ہاری ہمام سو سہاری» اس سے معلوم ہو یا ہے کہ نہ اسحه صوبہ ہار کا بھی سفر کر حکا ہے ورق ہ ب سادہ ہے ہم الف کے بالا ہی باس گوسے دیں «مولعہ سنہ ۱۲۸۹ هجری از بالیف سند احد علی تکما لکھیوی» ممدر ح ہے عالما نہ رعما کے فلم کی بحریر ہے اسی فلم سے ورق ۲۲۱ ب میں قطعهٔ بار مے کے مادے کے اویر اعداد ۱۲۸۹ لکھے گئے ہیں

حاسوں ہر متعدد ہوت جی ہوئے بھی بانے حالے ہیں اله ست عمر ہی لعت عمر ہی لعت کی نشر دج کرنے ہیں اور مسحب وعبرہ عمر ہی لعت کی کہاروں کے اصاص ہیں کہیں کہیں ہیں میں کے اندر با حاشموں ہر کہاری علطوں کی بھی اصلاح کی گئی ہے باہم سے دیں بہت سی املائی علطیاں یا فی ہیں

آحر میں کاب ہے اہا نام اسطی ح لکھا ھے: «الکاب الحا ممه هدانت علی الموهایی » اس سے معلوم هو نا ھے که کاب موهاب (صورة متحده) کا سائند ده اور عبر عی دان بھا مگر اله

اسا میں شسوہ، وردہ، ریحس رہار
میں دل سے ہوں باعث اوس کا، نے کاوش و کد
حق ہے حسے محسی ہے سماعت کی سمد
معلموم ہو صاف اوس کا اسم امحمد
دیکھیں سے مصرع، گر دے تردے و عدد

نسیح کی کبھنت

معمولی سعلس اور آخر میں ایک نه س ورق فاصل لگے هوئے هیں،
سروع میں دو، اور آخر میں ایک نه س ورق فاصل لگے هوئے هیں،
حر کی رو سے کل بعداد اور اق ۲۲۲ هوئی هے ورق س س
سے کا اب کا آغاز هو تا هے هر صفحے ہیں ۱۰ سطرین هیں حط
معمولی نسخلیق اور کمیں کمین سفیعا آمیر هے طرز بحریر سے
الدارہ هوتا هے که دو کادون نے ملکر لکھا هے متن ستاہ اور
عوانات سیگرفی هیں نفر نیا هرصفحے پر کرمحوردگی کے نسان
هیں کما تحالے میں اس کی نئی خلد نیار کرتے وقت، چید الدائی

یہلے صفحے یو نواب مرداب علی حاب رعبا مرادآبادی (بلمند مردا عالب) کی سیاہ مربع مہر ہے، حس کے چاروں گوتتے کستقدر بوسے ہونے کے ناعث منمن سکل بندا ہوگئی ہے مہر کے اندر: « الله حافظ مہر کسحانهٔ عجد مرداب علی حاب رعبا ۱۲۸۲ھ» منفوس ہے

ورق ا ب اور م الف پر کمات کا بھوڑ ا سا دساچہ نقل کیا گا ھے اس کے بعد ترجھی سطروں میں حسب دیل اشعار بعنواں ریاعی تیموریر ھیں: اے سالدا سا، نہ نو نے کسی اے لی؟

اس معر و سلل کے سس بطر، دیرا حال ہے کہ همارا بسیحہ مصنف کے اوس بسیحے کی بقل ہے، حو رمصاب علی لکھہوی نے سار کیا بھا عالما اس میں بعض مقامات مسلم رہ گئے بھے، حر کے مقابل حاسبے یر مصنف نے اہا سک ظاهر کیا بھا ہمار نے سیحے کے کانت نے حاشنے کی عباریوں کو بھی نقل کرلیا حب نه بسیحہ مصنف نے دیکھا، یو حاسبوں کو فاہرد کرلیا حب نه بسیحہ مصنف نے دیکھا، یو حاسبوں کو فاہرد کرکے متر میں اور مقامات کی بصنحے کردی بیر اس نظر کرکے متر میں اور مقامات کی بصنحے کردی بیر اس نظر کے وقت حال میں یہ آئی بھی

مد کورہ حسال کی تقویب اس امر سے هویی هے که همار بے
سے کے آخر دیں الل ورق منصم هے، حس بر چشی کا الل سبحه
«حیاب حصیم سید احد علی خارب صاحب قبله» کا نحو بر کیا هو ا
درح هے میر بے بردیک ان حصیم صاحب سے، همارا تکما مراد هے،
حو حصیم آفا عدیا فر لیکھیوی سے اسے علم طب کے حصول کا
حود دکر کرنا هے اگر میرا فیاس درست هے، حس کے خلاف فیا
کو بی دلیل بیں، نو دسمورالعصاحت کا نه نسخه فائل فدر هے
برسہ مصامی

حمد و بعت کے بعد، مصنف نے عرص بالیف سارے کی ہے بعد ادان اصل مساحث کو ایک مقدمے، بایج ابوات اور ایک حاتمے میں مسقسم کیا ہے

معدمه (ورق س ب ۱۲ الف)

اس میں ریاب اردو کا معمدان، اوس کی سداش کے

صرف حایمهٔ کیاب کا کان معلوم هونا هے اندانی انواب کے کان کا نام مدکور بہیں هے عالما وہ شبح دلاور علی بہاری هوگا ورق ۱۳۰۰ بر استعمام نفر بری کی محت میں، میرسور کا نه سعی میرے کے اندر مذکور نها:

ہو حو کہا ہے: «گلہ مہر اکیا حس س کے» کے کیا؟ کس حاکیا؟ کی وقت؟ کس دم؟ کس کے ؟

اس سعر کے محاد دیں حاشیے ہولکھا ھے: «معلوم باد که سعر میر سور مسیمل ہو استهام انگاری بود از سہو حود در بوری بوشنه سده ۱۱٪ اس عبارت کے بعد، حط بستح میں خربر ھے: «البقل کالاصل» بعد از ان کچه اور بهی محط بستملیق میدر بها، مگر وہ حاسیے کے سابھہ کے گا ھے۔ ھمار نے بستح میں سور کا سعر اور حاسے کی دونوں عاریس حط ردہ ھیں

ورق ۱۷۲ الف تر «صبعت ردالعیص مر العروس مع المکرار و التحدیس » کی مثال میں مصنف ہے اسی نه رباعی لکھی بھی: میں فرض کے اگم آپ بھر آو نے لیلی

> وہ شخص کہاں، کہ حس کو بھاوے لیل ' ٹك بھی اوسے سد میں حو باوے لیلی ساحسے به و س كو اوٹھاوے لیل

اس راعی ہو حط کے ہستے کر، حاسے ہو حسب دیل راعی محر ہر کی گئی ہے:

ہے ممل بھی، گو، ہکر فیسی لیلی ہو حسا ہے، بار، کب بھی ایسی لیلی، سد اوڑگئی حس سے میرے لیلیوس کی

1

وصل دوم (ورق مم الف مم ب مل معروف و مجهول اور گردادوں کا سانے ہے

وصل سوم (ورق مہ ب - 10 الف) میں بعض اور الفاط سے محث کی ہے، حر کے ماصی و حال کے صفون میں لفظی احملاف بانا جانا ہے

وصل چہارم (ورق 10 الف-20 س) میں لارم اور معدی کا ساب ہے

فصل پنجم (ورق ۲ ہ ہے۔ ہو ہ) میں صابر کا دکر ہے فصل سسم (ورق ہو ہ) میں له لمانا ہے که اردو ریائے میں، هندی الفاط کے سابھہ عربی و فارسی لفظ بھی لملے حلے استعمال کمے حالے ہیں

اس ما کی فصلوں کے سابھہ، اول و دوم وعدہ الفاط استعمال مہیں کے ھیں اس کے دس نظر، نسری اور چھئی فصل کے معلق، میں سمجھاھوں کہ نہ فائدے ھیں، حر کے آغاز میں از راہ سمو کانٹ نے لفظ فصل لکھدیا ھے

ال سوم (ورن م سوم الم

اس ای میں اردو رہاں کے دواعد محو سے محث ہے دہ بات ایک عمید اور ۱۹ فصلوں میں منفسم ہے:

ہمہد (ورق میں سے ہے ہیں علم محو کی تعریف، تریب فاعل و مفعول اور علامات فاعل و مفعول سے تحث ہے

اسمات، حالص اور مسلد ریال کے مرکز اور حروف محی سے محت کی ھے اس کمات کی تصلف بات لھیموی ٹکسال کے سکوں کو رواح عام کی سلد حاصل میں ہوں ہیں اسلے مصلف نے ساھمالالد کے محاوروں اور وہاں کے قصحا کی تولحال کو مسلد مالے ھے

سأب اول (ورق ١٢ الف - ٣٨ س)

اس میں فارسی رہاں کے اول ہواعد صرف و محو سے بحث ہے، حرب کا علم رہاں اردو کے طالب علم کے لیے صروری ہے: صروری ہے:

فصل اول (ورق ۱۲ الف – ۲۲ الف) حروف مفردہ کے سان میں ہے

فصل دوم (ورق ۳۳ الف۔ه، ب) محصوص دوحرفی اور سه حرفی کلمات کے سارے میں ہے

فصل سوم (ورق ہم ب _ يم الف) ميں اور كلمات كا دكر هے، حو حداگانه محلول ميں دما استعمال كے حالے هيں فصل جمارم (ورق يم الف _ ميم ب) دين مدهرق فواند كا دكره هے

سات دوم (ورق ۲۰۰۰ س ۲۰۰۰ س)

اس میں اردو ریائی کے فواعد صرف سے بحث ھے له بات الک عمد اور و فصلوں میں مدمسم ھے:

ہمہد (ورق مہم بے مہم ب) میں امط کی ہمسیم اور فصلوں کی نفر ہے سارے کی ہے

فصل اول (ورق ہم بے سے الف) میں صعوف کا صال ہے

وصل اول (ورو ۹۲ الس - ۱۲۱ الس) میں عروص سے نقصلی مین ھے جو بحریں اردو اور فارسی دونوں رہانوں کے شاعروں ہے ترك كردی ھیں، اوبھیں چھوڑ دیا ھے بعض فارسی میں مستعمل بحری، ھیدی دوق یر نوری مہیں اوتریس، اس لیے اسابدہ اردو ہے اوب میں سعر مہیں كہتے ھیں اسے مواقع یر ممال کے لیے حود مصنف نے اشعار كہدكر دیس كہتے ھیں بعض بحروں كے دكر میں نه بھی بایا ھے كه میر بھی میر نے اس میں بہت عمدہ دكر میں نه بھی بایا ہے كه میر بھی میر نے اس میں بہت عمدہ عمدہ عمدہ ہے۔

فصل دوم (ورق ۲۲۱ الف - ۱۰۹ الف) میں علم فاوله سے عدم علم فاوله

ال سحم (ورق ۱۲۹ الف - ۱۸۷ الف)

اس باب دیں معالی، سارے اور بادیع سے محمد ہے یہ چار فصلوں تر مستمل ہے:

فصل ۱ (ورق ۱۲۹ – ۱۳ ب) دین فصاحت و بلاعت کی بعریف <u>هے</u>

فصل ۲ (ورق ۱۳ ب ۱۰۱ الف) میں علم معانی سے بحث هے اسے مصنف نے چند فوائد میں نفسیم کردنا هے فصل ۳ (ورق ۱۵۱ الف ۱۵۰ الف) میں علم بنان سے بحث هے فصل ۲ (ورق ۱۵۱ الف ۱۸۰ الف)، حس میں علم بدیع فصل ۲ دکر هے، دو فسمون بر مشیمل هے فسم اول ورق ۱۵۹ الف ۱۲۹ س) میں معنوی صبعین اور فسم دوم (ورق ۱۵۹ سے ۱۸۰ الف) میں لفطی صبعین بنان کی گئی هیں

افسام کے ساں میں ،

فصل س (ورق وه ب ۱ الف) مركب اصاف كے سان مين، فصل ه (ورق ۱ الف - ۱۰ الف) مركب اعدادي كے سان مين،

فصل ہ (ورق م) حروف بدا کے بان میں،

فصل ے (ورق مر ب) ممر کے سان میں،

فصل ۸ (ورق ۲۰ س عرب س) عطف کے سان میں،

فصل ہ (ورق ₄2 ت) ناکند و موکد کے بنان میں،

فصل ، (ورق _۲۷ ب ۱_۸ الف) صله و موصول کے بنان میں،

فصل ۱۱ (ورق ۱۸ الف- ۲۹ ب) اسم فعل، صفت مشمه، مسشى اور قسم كے بال دس،

فصل ۱۲ (ورق ۹۹ س) الفاط کمانه کے سان میں،

فصل ۱۳ (ورق ۲۹ ب ے ب) معرف کے سال میں،

فصل ہم، (ورق ے بے اے ب) اسم و فعل و حرف کے سان میں،

فصل ۱۰ (ورق 21 ب-27 ب) صمائر کے سان میں، اور فصل ۱۰ (ورق 21 ب-27 ب) حمائر کے سان میں، اور فصل ۱۰ (ورق 22 ب ۱۹ الف) حرف کے دان میں ھی اب فصلوں کے سابھہ بھی سماری الفاط مذکور مہیں ھیں، اس لیے چھوٹی فصلوں کے معلق احتمال ھے کہ نہ دراصل فیا لدے ھوں، اور کانت نے علطی سے اب کے عدوانوں میں فصل لکے دوانوں میں فصل لکے دوانوں میں

اب حمارم (وری ۹۹ الف - ۱۲۹ الف)

اس ساب مایں عروص و مادمہ سے محت کی گئی ہے اله دو فصلوب میں مقسم ہے:

ورق ہے الف یو مرداحاں طبس کے نہ اشعار دکر کئے ھیں
حب طش کو نہ ملی ہوسے کی اوس لب سے حبر
ب فیر فیری طرح، شعر به بڑھا وہ چلا
ہے بوا ھیں، کسی ہولا، حو نه دیے اوس کا بھی بھلا
ہمر ب یو آشفه کا نہ شعر لکے اوس کا بھی بھلا
مر ہے میں ملے وہ، دل، بو مرحك
ارمال رھے به به بهی، کرحك
ورق ہ الف یو دیر ہوات کا حسب دیل شعر ملیا ھے:
ایسا کس کام کا آبا ؟ اربے حل، دور، چیچے
ایسا کہ کہما ھی نہ مایا، اربے حل، دور، چیچے
ورق ہالف اور ہم، یہ مایا، اربے حل، دور، چیچے

ار ہے، محسر، کھے رہر کا بھتجا ہے جام
حی نہ چھا، میری حان، اب نہ نیا حاصے
دور میں اوس حشم کے، گردوں کی آسانس میں
کس گھڑی، کس دم، نئے و نے کی فرماش میں
ورق ۱۰۹ ب ہو حجام کا نہ سعی لکھا ہے:
دوروں ۱۰۹ بر میاں، ٹرنا ہے سب سو سو گھڑے نابی
دوروں ۱۳۲ الف ہر ہرق کا نہ سعی میدرے ہے:
دوروں ۱۳۲ الف ہر ہرق کا نہ سعی میدرے ہے:
دوس، صد سے، عیث کیا بیداع حلما ہے؟

حا ممه (ورق ١٨٨ الف - ٢١٩ س)

اس میں اوں ساعروں کے حالات اور مسحت اسعار پیش کسے گئے ہیں، حرب کا کلام کیات میں نظور مثال حانجا مدکور ہے میں، حرب کی مجموعی بعداد ہمار نے نستجے کے مطابق ہی ہے، نس طیموں میں منفسم ہیں الب میں سے بہلے طیمتے میں گلارہ اور نافی دونوں میں نارہ نارہ ساعروں کا ذکر ہے حوبکہ مصنف اپنا عسری مدھت بھا، اس لے عالما دواردہ امام کے سمار کے مطابق ہرطیقے میں نارہ ساعروں کا ذکر ہوگا ہمار نے سیجے میں طیمة اولی کا ایک نام سہوا جھوٹ گیا ہے

ال هم ساعرون کی سی طعون میں هسیم، با لفاط مصدف « با عتبار معلومات و و و تو طع و چسیء بالیف و سیرسیء کلام و شمورت حلق » کی گئی ہے

حسا که معصل ماسم سے طاہر ہے، کہ اب کی رس عربی اور فارسی فواعد کی کہ ابوں سے ماحود ہے لیک حایم کساب میں شعرا کا بدکرہ، عبدالباسط کی «میارالصواط» کی تقل ہے، حو دسورالفصاحب کا ایک ماحد ہے اس کہاب کے حایم میں بھی اوں فارسی ساعروں کا محصر حال لیکھا گا ہے، حس

مصف ہے جا بھے میں حرب شاعروں کا دکر کیا ھے، اور
کے علاوہ بعض اور ساعروں کے کلام سے بھی اسساد کیا ھے
چاہے ورق ہے ب ہر مردا محس کا سعر دیل لکھا ھے:
وہ بیر عمرہ سمم، سب کے سب، یہ ایک یہ دو
چل ھیں جسے، سب اوس کے کڈھب، یہ ایک یہ دو

ڪس کے هيں اسطار مين آبڪهين؟ حو ڪهلي هين مي ار مين آبڪهين

اور کیلی کے اس سعر کو سرفہ فرار دیا ہے:

ں شوق دیکھو، نس مرگ بھی محلی ہے

سمع عیسی سہا کے اس شعر کو:

دل کو ہا بھہ اوس کے حو ،چوں، بو نہ کہنے ہیں رفیب:

«لــحــو م اسے، ارار درا دکھلا کر»

مصحفی کے اس سعم سے ماحود سانا ھے:

دل بھیکیاحسس ریو**ں** ہے⁹کہ حریدار اس کے

لہ ہے همن، بر اسے سو حا به دكها ليتے همن

حویکه مصف ہے جاتمے میں صراحت کردی ہے کہ کہاں یہ «احوال بعضی او سعرا» ہر اقتصار کیا گیا ہے، اسلمے ہم ن شاعروں کا دکر یہ کرنے کے سلسلے میں اوس ہر حرف گیری پس کرسکتے ہاں، یہ شکانت صہرور ہے کہ صرف اس سا ہر کہ "
ہ اس فرے میں باسد نام و تشہرت یہ بہا، ایسا حال ہیں سے

ماية باليف

حاتمهٔ کمات کے آخر میں، مصنف ہے حسب دیل قطعهٔ ناریح

صد شکر که اتمام پدیروت رساله و امیر بلاعت و اصح شد اراب، حمله و امیر بلاعت

ورق ۱۶۳ ب یر اشرف کا نه شعر لکها هے:

لوٹے جمر میں گل کی، حران نون، ہار، حف!

اور عمدلس، نو رہے حسنی، هرار حاف!

ورق ۱۳۳ الف نر مرزا محسل صاحب کا نه شعر درح

کوں ڪہما ہے کہ محهہ پاس تم آوو، سلھو؟
حی دیں، وہیں حاوو سلھو
ورق ۱۰۸ ب ہر سروے کی محت میں محسوں کا دہ شعر

سٹھا بھا، مجھکو دہکھہ، ہانے سے اوٹھہ گا
حس سلوك، آء ارمائے سے اوٹھہ گا
لکھا ہے کہ تنگفہ کا نہ سعر سروہ ہے:
آبكھیں چرائے، شب وہ ہائے سے اوٹھه گا
اس کے بعد محبوں کا نہ شعی لکھہ کر:
سا ہیں فدح مے کو میں کہو تجھہ س
رہا مدام مرے حام میں لہو تجھہ س
داحل ہے:

هس کر کسی سے میں بے نہ کی بات بچھہ بعبر روتے ہی، آء ا کٹی نہ راب بچھہ بعبر اسی بحث میں (ورق ۱۸۶ الف) حقیقت کا نہ شعر لکھا ہے:

مهادر عرف مردا حعور کے نام کے بعد «معقور، لارال دوله، و افعاله» لکھا ہے حاتمے میں اللک موقع ہر «دام افعاله، معقور و مرحوم» اور دوسری حگه صرف «دام افعاله» ہے مردا جعور بے ۱۲۳ھ (۱۸۱۳ع) میں وفات نابی ہے المهذا دعای دوام افعال کو اس سنه سے مہلے ہونا چاہیے حولکه نه دعا حائمة کہات میں بهی نابی حاتی ہے، لمهذا صروری ہے که کہات اس سنه سے قبل هی حمم ہو حکی ہو، اور دعامے معقرت کا اصافه به مص کہات کے وقت کما گما ہو

(٣) ساه بصبر کے حال میں بحریر کیا ھے:

«گوید که درسال گرسه ۱۰ بایر الاس سر حودی ک گر محه ود که این میرا و در الدس احمد حال مهادر ۱ دام اواله کا حاصر می سد و سعر حوالی می کرد » (ص ۱۱۲)

مولوی عبدالفادر حی رامبوری ادے سفر لکھمئو واقع

سه ۱۲۲۹ (۱۸۱۸ع) کی رودار میں ور اے هیں:

(۱ س رمان آحر عهد و آب سعادت علی حان نود روری در محمل مساعر ، کر دران ایام محله مررا حدر می نود، رفیم مررا محمد حسن متحلص نفدل و صحفی و بر نصبر دهلوی دران رمی سرکرده نشمار می آمدند و سنح امام بحس اسح را دران ایام روز افزرنی در س کار نود » (وری ۲۰ الف)

اس سے معلوم ہو ا ہے کہ ساہ نصبر سمہ ۱۲۲۹ھ میں لکے ہئو میں نہے لہدا ان کا حال نہی سمہ ۱۲۲ھ کے لگ نہگ درح کیا گیا ہوگا (۱)

⁽۱) آمحیات کی روایت کے الی صدر نے لکھاو کے دو سفر کے بھیے آجری سام کے وقت لکھاو ہو کے دو سفر کے بھیے آجری سام کے وقت لکھاو میں اسح کا دور دور بھا جو لکہ مولوی عدالفادر بھی سنہ ۱۲۲۹ھ میں بصد کا بذکر کرتے ہیں، اسم کی سہرت کا بذکر کرتے ہیں، اس اے بری طر میں ان کا بہ دو سرا سامی می ار بایا ہے

اریح بمامس طلب کرد حو سکسا فالفور حردگفت که «دستور فصاحب»

اس وطعے میں مادۂ کاریح «دستور فصاحت» ہے، حس سے
سنہ ۱۲۲۹ھ (۱۸۳۸ع) ہر آمد ھو سا ھے لیکی حقیقت الله ہے که
به سنه مسودہ صاف کرنے کے وقت کا نعیر کرنا ھے، سال
بالنف کو طاھر بہیں کرنا، اس لے که حود مصنف نے اس قطعے
سے بہلے لیکھا ھے:

« محمی ماد که عرصه بعد و بدت مدید سپری گردید که حهره ع سطهراس هاله، و گرد ء بصو بر این رساله، بر صفحه و حود بقس گرفه، سبب بردد حاطرو بسبب بال، که بوجوه سهی لاحی حال می عرب مآل آید، در محل بعطل افاده بود و در بی بعطل که سالها سال سر آمد، هرگر طبعت بوجه بسد که بطر الی بردارد، با آن را بنجوی که طور بود، درست سارد، که دوستی از دوسان فهر، مسعی به سبح رمصان علی صاحب سلمه ربه، از باسدگان لکه بو، کمره سید بدلس بردا حدد و سعی عام در ا دمحمه این سال آن را عام ساحدد»

اب اس بیان کو سامیے رکھکی کمات کا جابرہ لیا جائے،

و اس مدعا کے اساب میں حسب دیل سمادی دسمات ہوتی ہیں:

(۱) بکما نے مرزامجد حسب قبل کو «سلمہ الله بعالی» کے

سابھہ باد کیا ہے (ورق ۱۲۸ ب) قبیل نے سینچی کے در

سعی کے وقت ۲۰ ربعالاول سیہ ۱۲۳۳ھ (۱۸۱۸ع) کو مرص

استسفا سے لکھئو میں انتقال کیا ہے (۱)۔ اس سے بہ قباس کیا

حاسکیا ہے که «دسمورالفصاحت» ۱۲۳۳ھ سے بہلے لکھی گئی ہے

حاسکیا ہے که «دسمورالفصاحت» ۱۲۳۳ھ سے بہلے لکھی گئی ہے

حاسکیا ہے میں مرزاحاتی کے والد مرزافرالدین احمد حال

⁽۱) سر عس ۵۵ ب

ارے دونوں سمادنوں سے نه سحه مسسط هو یا هے که کمات ماروں سے ملے بالف هو حکی بھی

اگر نه سحه درست هے، نو همیں نه نهی ماسا بڑے گا که اس کی بالیف کا کام اشا کی دریامے لطافت سے بہلے انجام باحکا بھا، حس کا سال احسام ۱۲۲۲ھ (ے ۱۸ع) هے چونکه مصمف ہے دیاچے میں لکھا ہے که

« هم کمانی از کسر این فن و رسایل این همر ، که عد مطلب و معنن مقصد درین بات می سد، در نظر نداسیم که مواهی آن می در سیم و از خطا مصون می مایدم »

اس لیے هم محهلے دلایل کی کمك بر که سکے هس که مصنف کی مطر میں دریای لطافت کا به هویا اس بیابر بها که به ابهی معرص وحود هی میں مہیں آبی بهی

مہر حال دیجہ بحب نہ ہے کہ دسورالفصاحت ۱۲۱۳ (۱۷۱۸ع)
سے پہلے لکھی گئی نہی اوس وقت نہ کسی کے نام معنون نہ نہی ۱۲۲۹ء تا ۱۲۲۹ تا ۱۲۲۹ء تا ۱۲۲۹ تا ۱۲۹ تا ۱۲۲۹ تا ۱۲۰۰۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰۰ تا ۱۲۰ تا ۱۲۰ تا

- (س) میر سی مبر کے دکر میں لکھا ہے که «سه حهار سال شدہ که در لکھیٹو وفات نافت» مبر صاحب بے سمہ ۱۲۲۰ مبر میں انتقال کیا ہے، حس کی رو سے الے کا حال ۱۲۲۹ھ مبر لکھا حالا کا حال م
- (a) مردا حعور کو اور کے صاحب ادمے مردا حاحی کے دکم میں «دام افعاله» لھے اور اس موقع ہر مردا حاحی کے نام کے ساتھ اوں کا حطاب بھی مذکور ہے، اس لیے نفسا نہ حصہ سنہ ۱۲۲۹ اور سنہ وقاب مردا حعور کے درمال لھے کا ہے عرص کہ ان نابح سمادیوں سے نہ معلوم ہونا ہے کہ کات ۱۲۲۹ھ اور ۱۲۳ھ کے درمان بمام ہو حکی بھی کہ کات ۱۲۲۹ھ اور ۱۲۳ھ کے درمان بمام ہو حکی بھی (۲) حاتمے میں حواحہ احسر الله دان کے نارے میں لکھا ہے
- (۳) حاتمے میں حواحہ احسر اللہ دان کے بار ہے میں لکھا ہے « می گا بنا کہ باحال رانہ است نظرف دکھی در سرکار نظام علی حاں عرواء اری دارد » (ص ۸۱)

راں ہے سمہ ۱۳۱۳ھ (۱۷۹۸ع) میں انتقال کیا ہے وہ ماں انتقال کیا ہے وہ ماں (حو عام طور ہر الدے میں) لکھا ہے:

«حمد سال سده که ر دوفانی، د ا بیار عرده؛ ترك این حیان فاتی کرد؛ و در رامور فض الله حان واله؛ که از بدت سکن او همان بلده تود؛ مدفون گست» (ص ه ۲۸)

(٣) منار الصوابط

ورق ٢٨ ب اور ٣٣ الف بر عبدالساسط كا حواله هم به افساسات اوس كى كمات مدكورة بالا (ورق و الف و ١١ الف) مين بانے حالے هم البله نافل كے ساهل كى بنا بر الفاظ مين فادر نے احملاف بطر آبا هے۔

(ہم) میر شمس الدیں فصر

ورق ہم ہ س بر ان کا حوالہ ملک ہے لیکن حداثق البلاعہ میں اس کا سامہیں حلا

(ه) معسار الاسعبار

له كمات حواحه نصبر الدس طوسى (موفى سنه ١٢٧ه= ١٢٧٤ع) كى نصنف هے نكما ہے ورق ١٢٢ الف و ١٢٨ الف ر الف کا نام بھى اللہ كا حواله دنا ہے موحرالذكر مقام بر كمات كا نام بھى مذكور ہے

(٦) مجمع الصابع

له كمات نظام الدس احمد سي عبد صالح الصديقي الحسي كي الله هم، حو عمهد عالم كل الله صوفي ميس فاصل نها تكما يه ورق ١٠٥١ ت ير اس كا حواله دنا هي، حو يستحة مطبوعه (مطبع حسبي لحكهيم كي صوفحه و ير موجود هي

(∠) رسالهٔ ملاعب

ورق ۱۹۲ س پر عدالواسع کے نام سے حواف ماس دنا ہے، وہ عدالواسع کے رسالۂ بلاعب (مطبع مصطفائی، احکھو، سمه ۱۲۲۱ه) میں صفحۂ من بر نانا حانا ہے

(۸) لد کرهٔ هم*دی*

نكما حو حسب سال وفائس، حو اسك رمحب بى بعمله، رحامهٔ او «بالب رحب»

اس مادة ماريح سے سعه ١٢٣٦ه سكلما هے

اسى طرح ورق ١٢٨ الف بر حسب ديل سعر بطر آيا هے: اے بصدرالد س حہاں محسى، كه اراسال هست

سع عالمگير يو، رور طفر، مالك رمات

ماں نصبرالدس حدر نادساہ اودھ مراد ھیں، حو ۱۲۳۳ھ سے ۱۲۰۳ھ مان میں امادہ کیا گیا ہے۔ کا اس لیے ہیں۔ کا تعد میں امادہ کیا گیا ہے۔

کماں کے مآحد

کماں کے دماحے کا حامم میں مآخد کے دکر کا دسمور مات یوانا ہے، لیکر ہمارے مصنف نے اس کی بالدی مہیں کی باہم حسب دیل ماحدوں کا بنا حلیا ہے:

(۱) فرهنگ رسندي

نه فارسی لعب کی مسهور کیاب اور عبدالرسد مدنی، ساک ٹھٹھه (سیدہ، میوفی سنه ۷۷ هے ۱۹۹۹ع) کی نصیف ہے پکیا ہے ورق ۲۲ ت و ۲۳ ت تر اس کا حواله دنا ہے

(۲) مو همه عطمي

ورق ٢٦ ب اور ہ ب ہر مصنف نے حان آررو (موفی سنه ١١٦٩ه = ١٥٥١ع) کے حو انوال نقل کنے هیں، اون میں کا ہلا فول موهمه عظمی (ورق ٢٥ الف) میں موحود هے دوسرا انساس اس کیاب میں بہن ملا مکر هے کسی دوسری نصنف کا لکڑا هو

کے لفظوں کے استعمال کا حسابی ساست بھی مفرر کیا ہے سے میں سے چو بھائی عربی و کہا ہے و فارسی اور اللہ حو بھائی هندی کے لفظ استعمال کر نے ہیں (ورق موں ب

(٣) مير اور سودا کے ڪلام کے ورق کو اس الفاط مين طاهر کيا ھے:

« اگر حه کلام فصاحب نظایی لی سعدی ، نظاهر آسان نظر می آند، ولی محمد است نسیر سعرا مقلد او هسدد و مطلی طررس عی بایند محلاف میروا محمد رفتع ، که باوحرد کال محکی که دارد، نقلدن هر صاحب دمهمی را محکن » (ص ۲۵)

اکثر ادسوں اور ہمادوں ہے ال دو ہوں حگب اسمادوں کے ربگ کا فرق ساسا ہے لیکے سکتا ہے جو حد مفرر کی ہے وہ اچھوبی اور واقعی ہے

(س) مبر کے حال میں نہ بھی لکھا ہے کہ:

« او آب آصف الدوله معفور و فرخوم هم بعد رجلت فررا، بر را از شا جهان آباد فحر به طلب داشه، تمنصت عالی ملازم ساحت» (ایصاً)

حالاتکه بمام بدکرہ نو نس نه لکھمنے ہیں که میر صاحب ان حود لکھنٹو گئے اور حب آصف الدولہ کے دربار میں رسانی ہو نے، نو سحواہ مفرر کی گئی

(ه) لطف اور آراد دونوں ہے میر صاحب کی بارك مراحی كا دكر كا ھے صاحب «گل رعما» كو اس قسم كے وانعاب سخے ميں معلوم ھونے لیکس بكتا بھی لطف و آراد كا ھم حمال ھے، اور اول كی سارك مراحی سے معلق الك واقعه لیکھیا

حا ممهٔ کتاب میں شعرا کا دکر کرتے ہو ہے، متعدد مقامات میں سکر ہے کے ٹکڑے مل کسے ہیں ان میں سے دو حگه (صفحه ۹۹ و ۱) لفظ بدکرہ کے سابهه اور نفیه مقامیات (صفحه ۱۷ و ۱۸) تر مصحفی کے سام کے سابهه ان اقتیاسات کو بیس کیا گیا ہے

مدکورۂ بالا بمام حوالے، صرف و محو ہدی کے ماسوا دوسر سے مباحث کے ابدر بائے حالے ہیں صرف و محو ہدی بر کو بی حوالہ بطر کو بی حوالہ بطر بہی، اس لیے بہاں کو بی حوالہ بطر بہی آیا

حىد ىكاب

کمات میں حا محا ادبی و نار محی بکیے بھی ۱۰ کور ھیں ان میں سے دو چار کا بدکرہ دلحسمی سے حالی به ھوگا مثلا:

- (۱) تکما اسے ماسمد کرما ھے کہ فصحا کے محاور سے کے مرحلاف، الفاط کے ملفظ میں صحب اعراب یا ادای محرح کا لحاط کیا جائے حال میں «عدار» کو، جو عام طور پر عمل حل حال میں «عدار» کو، جو عام طور پر عمل کے دیر کے سابھہ بولا جایا ھے، تکسر عمل، یر وری ادار، بڑھیا اور دیردسی حلق سے عمل اور حای حطی کا تکالیا سامعیں کو انے آپ یر ھسایا ھے ھاں، اگر کو بی لفظ عوام کی بولچال میں بلفظ اصلی سے ھٹ حائے، او اوسے صرور صحبح طور یر استعمال کریا جاھیے
- (۲) تکسا ہے اسے عہد کے شرف اور مسلد ساعروں کے کلام میں عمر بی اور فارسی الفاط کے سابھہ ٹھسٹے ھیدی

اسی طرح لکما ہے له بھی لکھا ہے که آخر میں السا دنوالے ہوگئے بھے، اور اسی حالب میں فوت ہوے (ص۱۱)

اس معاصرانه سان کے سس نظر، مردا اور کے دوالگی سے احلاف کی کروری طاہر ہوتی ہے، اور آزا۔ نے ریگیں کی ریابی اور کا آخری حال مو کچھ اکھا ہے، اوس پر ہیں۔
آیا ہے (۱)

(۱) افسرس شے ، ہلی دا حلا ہے کہ اوبھوں ہے کہ ا کی عمدرسی ، یں حکیم جد راور صاحب لکھوی سے برسوں طب بڑھی بھی اور مردا گرالدس احمد حال ہادر عرف مردا جعفر کے بوسط سے کلکے ، یں بصیعة اردو دانی ، لارم ھوے بھے بکا ہے اسوس کا قطعة باریج وہات بھی لکھا ہے، حس سے ۱۲۲۲ھ برآ ، لہ عو نے ھیں، وریہ اینک ید کروں ، یں صرف سال عسوی م ۱۸ ، دلا ھا

(۱۱) اس کہ اس سے هماں رسی ہ شاعروں: (۱) ہساعرہ مردا حاجی، (۲) ہساعرہ دولوی محب الله (۲) اور مشاعرہ سد ممهر الله حال عبور کا ساحل هے، حرب دین سے عالما دوسر ہے مساعرے کا دکر اس سے مہلے کسی ہے مہیں کیا

مآحد حواسي

اس كاب كے حاسوں كى برس ديں حن كابوں سے مدد لى گئى ہے، اوں كى مصل حسب ديل ہے:

⁽۱) صاحب گل رعبا ہے بھی (ص ۲۸۸) مردا اوح کی رواب کر ہول کر سے ہومے ایبا کے حوں سے اکار کا ہے

ھے اگر نه واقعه صحب ہے، نو نهر آزاد کے سال کردہ قصوں کو نه مانے کی کوئی وجه بهیں (انصا)

(۲) قیام الدی قایم رامبوری کے متعلق لیسکھا ہے کہ اس کے کلام میں مردا کی بالیف کلمات اور بدس الفاط اور میر کی، برسمگی وا سیسکسگی تکحا بطر آبی ہے بیر نه فحر صرف اسی الله سیاعر کو بصیب ہوا ہے کہ اس کا قصدہ قصداہ اور عرل عرل کہلانے کی مستحق ہے ورنه اکثر نه دیکھیے میں آبا ہے کہ یا تو قصدہ میں آبا ہے کہ یا تو قصدہ عرل ہوکر رکھایا ہے، اور یا عرل قصدہ متحاتی ہے اسی طرح قام کی مسونان اور رباعات اپنے اپنے حصائص کی حامل ہیں

(ع) مصحفی کو اداسدی میں ماہیء میر سور لکھا ہے، اور لہ بھی لکھا ہے کہ حب به لکھ بھو بہتے، وہاں حرآن کا طوطی بول رہا بھا کسی ہے اس کی طرف مطلق بوجہ به کی ساچار به حرآب کے مقابلے ،یں آڈٹے اور سس سال بك حرآب اور اوس کے ساگردوں کے بورے لسکی سے سس سیا حدگ کرکے، اہل ادب کو اسی طرف مائل کیا اور آحر کار حرآب کے برابر، بلکھ اؤس سے ریادہ سمرب حاصل کرلی حرآب کے برابر، بلکھ اؤس سے ریادہ سمرب حاصل کرلی اس میں جمعت ہے کہ اس سلسلے میں بکما نے السا کا نام بہیں لیا حالا بکمہ آئے۔ اس میں «مصحفی و مصحفی» والا معرکہ افادہ سے بس آنا بھا

(۹) الساكن عبو كالدكرعام لدكرون مين مهن ملتا مگر تكما يے لحڪها هے كه اوبهون ہے ، سال سے كجهد ريادہ عبر يائى۔

وصف ہے دیاجے وہ او بھی دایا ہے کہ اوبھی اس کی ہردب کا حال کس طرح اور کب بیدا ہوا، اور اس طویل اور وقب طلب کام میں کس کس کس ہے اول کا ھابھہ بٹانا

اس کے واقعی آمار کا بعین دسوار ہے، ساھم کے اس کے مصنف بعض مقامات سے یہ حل حال ہے کہ سمارا ہے میں مصنف اس کی ہوست میں مسعول بھا

(۱) لطف الله حال نثار کے ذکر میں آررو نے لکھا ہے. « درس سه که هرار و تکصد و بحاه به محربس، دو اه میں ادین ترجمت اردی دوست » (۱۲۲۳ ت)

ار رح محدی (۱۹۶۰ س) ، می عرق رع الاول مه ۱۱۹۹ ه (۱۷۳۹ع) دار رح وقات مدرح هے لهدا شار کا حال حمادی الاولی سنه ، ۱ کوره ، می اکسیکها حالا حاهے

(۲) (ما کاله عالهٔ راه و س اس دارے کی مهلی حلد کا الله دسجه محفوط هے حس کے الله ورق بر حد طریق حور آرو کے فلم کی السکهی هوئی هس حولکه اس حلد کی بر سے حروف محمی کے مطابق بهت هے اس لیے بحا طور بر اسے مسورہ کہا جاسکہا هے اس مودے میں فی لیاس مان امید او « لمبه ربه» کے الفاظ سے ماد کیا هے (۲۲۵ الفائل سے ماد کیا هے (۲۲۵ الفائل سے ماد کیا هے (۲۲۵ الفائل سے مادی الاولی سمه ۱۱۰۹ هدی (۲۲۹ س) میں ان کی ماریح وقات، محمدی الاولی سمه ۱۱۰۹ هدی وقات میں ان کی ماریح کا حال محمدی الاولی سمه ۱۱۰۹ هدی وقات میں ان کی ماریکی کاریکی کار

(۳) اسمی مسود مے میں تدج علی حرب س کے متعلق لکھا ھے: « م سال با ریاد باسد، ک وارد ہدوساں گسه او سلط بادر سا برفلمرو ایران، دریں ملک آمد، و در هگامکه ساهساه بر هدوسان بر سلط گردند، و ساهجهان آباد دهلی بصرف او

الم محمع الفائس، ولمي

نه فارسی که ساء ہوں کا بدکرہ ہے جسے هدوساں کے مائة بار نفاذ، سراح الاس علی حال آررو اکبر آسادی د، فی سه ۱۱۹۹ (۲۰ م) ہے صدف کے ا

دیاچے ،ہی ہ صدب نے لکھا ہے که ہر نے یا ار رہ دارار محلص، نے اس کے حبہ ہونے کی حسب دیل اور دیج لکھی ہے:

ا می در کره مصحوران گان سمل حو ،وست سراح الدی حان سدار، آررو حین کرد رقم «گلرار حال اهل معی حیان »

چو ایکه حو بھے وصرع کے ۱۱۹۳ مدر ہو ہے دو اس کا احدام ہو دا چاہے دو ہے دو ہے دو اس کا مواہد بھی اسی کا ربح کے وقد ہیں دملا وہر بھی وہر کا المعراوی کی صدی ہے اس کا کئی حگہ حوالہ دیا ہے وہر علام علی آزاد دا کرامی ہے رو ازار کئی حگہ حوالہ دیا ہے وہر علام علی آزاد دا کرامی ہے رو ازار (ص ۲۲۸) وہی حو کئی ال کی کو مس کے بعد ۱۱۲ ہو (۱۵۲ ع) وہی حدارہ دیا ہے اور دی حدم ہوا بھا، اس کا ربر المف ہو دا دیاں کا ہے اور حداله عامرہ (ص ۱۱۷) ہی حو ۱۱۲ ہو (۱۱۲ ع) کی صدی ہے لیکھا ہے کہ یہ بدکرہ دد شور ؤ بالا سمہ ۱۱۲ عامرہ وہ ہے کہ یہ بدکرہ دد شور ؤ بالا سمہ ۱۱۲ ہو وہ میں مریب

لیک مصنف ہے اس بدکر نے کی ابتدا اس بار رہے ہے برسوں ہلے کر دی ہی سروع میں به منحب اشعار کی ایک ایک ساس بھی رفیه رفیه اس نے لدکر نے کی حیثمت احسار کرلی

حوکہ انعام ملے کا واقعہ عمدہ الملك کے الدآباد سے واس هو ہے کے نعد کا هے، لہدا نه دیکھا جاھے که عمدہ الملك الدآباد کے نعد کا هے، لہدا نه دیکھا جاھے که عمدہ الملك الدآباد حالے ورحآباد میں لکھا هے که عمدہ الملك ۱۱۵۲ه (۱۹۵۹ع) میں الدآباد حالے هو ہے ورحآباد نسر نف لانے ہے (۸ الف) حرابة عامرہ (ص ۲۵) میں نهی الب کے الدآبار کی صوبداری تر مقرر هو ہے کا بهی سال خریر هے فائم نے محرن نکاب (ص ۲۲) میں انجام محلص کے حدل کا دکر کر نے ہو ہے نه لیکھا ہے که

« آحرالام برسه اعتمادالدوله بهادر محصور آند سه سال نام برآن کسید که قصا برگ بان تصورت حمدهر فرلاد ساخته برای رحصت روح او م ساد»

عمده الملك ہے ہم د حجمہ ۱۱۵ (۲۲۵ ع) كو دهلى دس سمهادت الى هر (ار رح عمدی حد ۱۱۵ ه) فاہم كمها هے كه اوبه المآباد سے والس آئے هو ہے ہو رہ ہم رس میں هو ہے بھے اس حساب سے اوبه س ١١٥ ه هو ہے ہو ہی اللہ آراد ہے اوبه س ١١٥ ه هو ہے ہو ہی اللہ آراد ہے حرالله عامره میں لکھا هے كه ره ۱۱۵ ه ۱۱۵ ه هم میں بارشاه كی طلب بر دهلی والس آرے حاسم كے دروال راده میں (۱۳۱۰) ادك عرصی عمده الملك كے مام ممدر ح هے، حس كا سما بالك عرصی عمده الملك كے مام ممدر ح هے، حس كا سما باللہ هو تی هے، اوبه س سے آرا۔ كے دار كی بابد هو تی هے، اس سے آرا۔ كے دار كی بابد هو تی هے، حس كا سما بالك اس سه دیں دهلی كے نواز المآباد میں هوتے، او اس عرصی كا وهاں به حاحال كهه رباده و بی فیاس میں بہا لمهذا اس سال كے بعد حرین كو ابعام دلایا حاهمے جو بک آر رو ہے حرین كے معلی به لکھا هے كه اوبه س

رآد، طرق آگره روه، -رگرس حريده رد در او روس اوراح ساهي بار اهلي آد حول کسي، حالکه ايد فدر او ساحت، ايم ولاي عارم لاهور گسه، بسر بوايست رفت د دي که عمده الملك اير حال مهادر از الهآاد يحصور ريد د بويع فدر ساسي بار ساهج ان آاد آد حد گاه ديگر ل کا و عمل راري در بن سهر رد که حس بدد کرد رافالي باورن مرد، اه دالمك دوارد لك دام حد از بادساه براي او گرد حالا عد ب و ما و گرد رافالي دوارد لك دام حد از بادساه براي او گرد حالا عد ب و ما راي در سام کرداد الله سما حب و سر

اررو ہے حس و ب نہ الفاظ اکمھے ہے، اوس و میں (الف) میں نہ اسی سوا معمری اکمھہ حکے ہے (ب) اوبھیں ھدو ہاں آنے ہو برس با اس سے کمھ ریارہ میں صد ھو دا ھا، (ح) اور اوبھیں عمد الملك ادبر حال مارر كى در ب بر نار اہ ہے ١١٧ كمه كهر ہے ۔ام نهى عطا و ١١٠ ہے ہے حس كے مد ہ اول كى رادى آرام _ در لكى نهى

(العب) حران ہے ادی سوا محمری ۱۱۵۳ه (۱۲۲۱ع) کے احر میں حمم کی ہے چیا بچہ اس کے حامم میں الکھتے ہیں ا « ار حین وررد ساہمیاں آباد احال بحریر، که آج سال اربع و حسین و مایه بعد الالف اسب، سه سال و کری گرسه کر در ن بلده اوبات سر ریبه، و ، رسه در حال حرک و محات اربن کسور، که بعات ایر ایداد، رد ام و از کرت رام حاله سر الم » (ص ۱۲)

۔ اس سے دو ساس معلوم هو بی همں: مہلی ده که اس کا احسام ماں اس کا احسام ماں سے آحر میں هوا، اور دوسری ده که اوس و اب لك او بهیں کو بی انعام میں ملا بها، حس کے ساعث سے اطمال حاطر کے سابه مہاں ریدگی میں گرار سکے ہے لہذا رهیں هے که آرر و نے حربی کا حال موراه کے در حانے کے تعد لکھا هے

السبح ما الكولى كو معلى لكها هو كه « الرده، سارده السب كه راديج ما الكولى كو معلى لكها هو كه « الرده، سارده السب كه برحم الردى دوسه» (۱۹۳۱) آراد المگرامی به سرو آراد (ص م ۲) اور حرالهٔ عامره (ص مهم) « من رابح كا سال وقات ۱۱۵ (۱۳۵ع) الما هو « من به الك كات كات والك كات والك كات والك كات والك كات والك كات والك كات والله عامره والله عامره والله عامره والك كالم مصرع بار به من رها والر اس حكم فاردح برها هو به من رها والر اس حكم به مه و اس كل مهر مصرع بار به من رها والر اس حكم تعد مه و اس كل المداد و مه و به من برحال رابح كل بدكره مه و اس كل المداد و مه و اس كل المداد و مه و الله كات و الله ك

سع سعد الله گلس کے دارہے ، یں لائھے ہیں که «باست و رح سال بیس ارس بعالم علوی حراء لدید» (۱۹۸۰ الف) سمع ہے سی و آراد (ص ۱۹۹۱) کی روایت کے ،طابق ۲۱ حمادی الاولی مهرام ۱۹۸۱ هر (۲۸-۱ع) کو رحلت کی هے اس حساب سے ان کا حال ۱۱۹۹ همر (۲۵-۱ع) ، یں لیکھا حایا حامے

فعالی کے دکر ، یں فر الے هیں:

« درس الم مع دیران دکرر احسار کده ام حاسته در عرص سه حیار ا سخت عمرل گفته سد اگر عمر وف کد، دیگا هم گفته می آند انسام الله الی، و الاحدر

سا، سر حهارم سمر ردیع الاول سه ۱۱۳۳ها ردیف و س رسد ام اگاراده مارلی سعل سده، عام کرد حواهد سد ا ا سب سمری دهلی و و اد هدوسان صفر مسد اهد رافع سده، و الاس ارس ما عام سر سد مدی عه

دگر، محمی عماید که این عربران که بدی بایا کرد اید، عیر عمایی معلود گفته اید هم کن بدی عمام در ان کرد، الا ما سایی تکار و این عاصی هر حد با عام برسایده، ایا اید وی از حاب کریم مطلق است کر و قب آن اید، هر حد در مرحاد سست و هستم است از عمر باد داد اللهم (وقفی) بدا یک و

هدور ال آزاد کے دال کے مطابق (مرو آزاد: ۲۲۵ مرانهٔ عامی اور له آزاد کے دال کے مطابق (مرو آزاد: ۲۲۵ مرانهٔ عامی ۱۹۴) سمه براہ هراه (مرح کے داسے سے دارگاه لهها ۱۹۳ میں اور سے المرگاه لهها اس بار دیج کو سامے رکھه کر آزرو کے اور سن ما اس سے زماده کا حساب لکاما حائے و محما مرازه هی دارو کے دیک ایک کے ایمام ملے اور بھر آزرو کے دیک ایکا ہے دار ما کا حال لکھے حالے کا می سال فراز ماما هے حولکه آزرو نے امط «حالا» بھی استعمال کما هے دار من اله فاس درست هوگا، که ان کا کر کے و ب، سادساه کے حصور سے انعام ملے زمادہ عرصه کرر نے میں ماما بھا اور انعام نامر دا ہے۔ اندر لکھے حال بھی اسی کا کے اندر لکھے۔

مدصے ہیں آررو نے حس ان کے سفر دکالا اور قام سارس کو دکر «در سولا» کہکر کا ھے، حو سو آرا۔ (ص ۲۲۰) کے مطابق، ۱۱۲۱ھ (۱۲۸۸ع) کے بعد کا واقعہ ھے اس لے الم ویاس بیجا بہ ھوگا کہ اس سال کے بعد، کیاب کو مریب کرنے وقب، بارہ واقعاب کا اصافہ کر دیا گیا ھے، حس کی ممالیں حود اس کیاب کے ایدر بھی کچھے کم مہیں ھی

اب به دیکھا جاھے که ۱۱۹۳ھ کے بعد دصہ بے کہاں کہاں کہاں اور کس کس سال دس نئے معلو، اب کا اصافه کیا ہے کہاں کہاں کے بعور مطالعے سے به بدجه بکلیا ہے که آررو نے آئیدہ بی سال دیں حاکے برمسم کی ہے، اور به سلسله محرم سنه ۱۱۹۸ھ (۱۲۵۳ع) دیں

ھے، اوس سے نہ معلوم ہونا ھے کہ عالمگیر الی کی بحب سسی کے نعد اور معین الملك کے انتقال سے قبل راحه ناگرمل نائب ورثر مقرر کئے اور «ممهاراحه عمدہ الملك» حطاب ملا لکر بہان وابعاب کی ترسب مرسب میں ھے کونکہ عالمگیر نابی استعمال ۱۳۰۵ (سرحوں مرہ) کے سان کے و بحت نشین ہوا بھا، اور معین الملك، حرانهٔ عامرہ (ص ۹۸) کے سان کے مطابق، محرم سمہ ۱۱۲۵ھ (نو میر سرداع) میں گھوڑے سے گرکر قوب ہوا ھے مہرحال نہ نفسی امر ھے میں گھوڑے سے گرکر قوب ہوا ھے مہرحال نہ نفسی امر ھے کہ ناگرمل عالم کی مان کے عمد میں نائب ورثر سانا گیا بھا جا محمد میں نائب ورثر سانا گیا بھا جا محمد مولوی قدرت اللہ سوق راموری نے حام حمان کا (مم الف) میں، مولوی قدرت اللہ سوق راموری نے حام حمان کا (مم الف) میں، عالمگیر سانی کے سال اول حلوس میں لیکھا ہے کہ

« اگر ل ر مهد محمد ساه حدیث دنوانی حالصه داست؛ و در عهد احمد سا در انیء بن هم بران بن بدسد، و درین وقت بایت و رازی باز موض گست »

ال امور کے سس نظر نہ نفسی ہے کہ آررو نے ، ہر نفی کا حال شعباں ۱۱۹۷ھ (حوں ۲۰۰۲ع) کے بعد لکے اور لیکن مہاں نہ امن واضح کر دنیا صروری معلوم ہونا ہے کہ ۱۱۲۲ھ اور میر نفی کا حال

سری را میں اصل سعجے کے حاتب وں ہر بڑھائے گئے ھوں کے بعد اس اس سعجے کے حاتب وں ہر بڑھائے گئے ھوں کے بعد اس اس سعجے کے کانت ہے اور کو متر دیں شامل کرلیا ہے اسکا نبوت نہ ہے کہ مہلے دونوں اصافوں کے سابھہ الفاظ «میہ عمی عمه» کانت ہے متر میں نفل کر دیے ھیں، جو ھمسه میں اس کے سابھہ حاسبوں پر لکھے حالے ھیں میر کا حال اگر چہ میں دیں اس لفط کے سابھہ نفل میں کیا گیا ہے، دگر نہ ہے، موری دیں اس لفط کے سابھہ نفل میں کیا گیا ہے، دگر نہ ہے، موری دیں کے خط ے محملی عمدی سیعلی میں کیا گیا ہے، دگر نہ ہے، موری دیں کے خط ے محملی عمدہ نستعلی میں کیا گیا ہے، دگر نہ ہے، موری دیں کے خط ے محملی عمدہ نستعلی میں کیا گیا ہے، دگر نہ ہے، موری دیں کے خط ے محملی مسلم نا میں کیا گیا ہے، دیگر نہ ہے، کی دوسر مے یے لکھے

ر صې له عه ی عبه ۱۱

اس عمارت کا دوسرا پر افراف سم رسع الاول ۱۱۹۱ه کو بڑھا۔ گا ھے، اور سسرا ۲۸ ویں سال کی عمر میں آررو کی داراس کا سال « برل عمد » سے طاہر ہونا ھے، حس کے اعداد ۱۱۹۰ ھیں اگر ان دونوں عددون کو جمع کا حانے، نو ۱۱۹۷ حاصل جمع ہوگا چر بکہ اس بیسر نے پر اگر اف کو « دیکر، » کے ماصل جمع ہوگا چر بکہ اس بیسر نے پر اگر اف کو « دیکر، » کے لفظ سے سروع کیا ھے، اسلنے نفیا اسے دوسر نے کے بعد لھے المال حانا حامے، اور کمھ بعد ہیں کہ ۱۱۹۵ ھر ۱۹۵۷ع) ھی جی بی بڑھانا کیا ھو

سروآراد (ص ٢٦) وس اردو کا مئه پندائش وسمهای صدی و ساردهم اور حراله سامره (ص ١١١) وس ا ۱۱ه بهی ولیا هے اللہ دونوں صور وں وس به فکر الم ۱۱۲ه (۱۱۹ه (۱۱۹۵) و ۱۱۹ه و ۱۱۹ه (۱۱۹ه و ۱۱۹ه و ۱۱۹ و ۱۱۹ه و ۱۱۹ و ۱۱ و ۱۱۹ و ۱۱ و ۱۱

میر ھی میر کے دکر میں لکھا ہے:

«ار حدسال محاب معلی الفات عمده الملك بهار احه بهادر مگر را بد مهاراحه فر دو س مگر را بد مهاراحه فر دو س آرامگا ، و بعد اران در ران حلاف و آوان سلط ب احمدساه بادشاه، مربع بسین حار بالس دیراتی، حالصه سریقه و دو ایی، س و اران بار بریه عالمی، مربه بایت الورار کامروای بامداران عالم و صاحب السف و الفلم شدید » (۲ سم الف)

مبر ہے اسی سوامحمری (ص ۵۰ و ۲۵) میں حو کچھ لکے

٣ ـ تكاب السعرة (يكاب)، فلمي

له است د سعرای هد، میر مجد لهی میر، مموق سنه ۱۲۲۵ه (۱۸۱ع) کی تصنف هے، حس میں ۱۲ اردو گو نتاعروں کے محصر حالات اور مسحب کلام ممدرح هے

معر صاحب نے کسی حگه نصبف کا سال صراحه مہیں سایا هے السه اللارام محلص، ملوق ۱۱۶۱ه (۱۵۱۱ع) کے حال میں کہ « فریب نکسالسب که درگرست » (ص ۸) اس سے ڈاکئی اسیرنگر (۱) نه فیاس کوریا هے که اس کا سنه سالس ۱۱۶۰ه (۱۵۰۱ع) هے مولوی عبدالحق صاحب نے بهی اسے سلم فرمالیا هے، اور نه لکھا هے که چونکه گردیری نے اپنا سلم فرمالیا هے، اور نه لکھا هے که چونکه گردیری نے اپنا ندکرہ میر صاحب هی کے حواب دین لکھا هے، اس لیے ندکرہ میر صاحب هی کے حواب دین لکھا هے، اس لیے اس سیم کی صحت کی نوری نصدیق هو حالی هے (۱)

حکمات کے مطالعے سے اس کے آعار و انحام ہو حسب دیل روستی ٹڑنی ہے:

۱ – حمد علی حال رکی کے دکر میں مہر بے لکے ہا ہے:

« نادساہ محمدساہ ، بر او فر ما س مسوی حقه کردہ بود دو سه

سمر موروں کرد دیگر سر انجام ارو ساف اکوں سح

محمد حام، که بوسه آمد، بابمام رساید و آل وی حالی

ار مرہ بیست » (ص ۱۳۹)

حاتم ہے « دنوال رادہ » میں اس مثموی کے عنوال ہر لکھا ھے که «حسب الحصےم عهد ساہ بادساہ، معرفت جعفر علی حال صادق »

⁽۱) مهرست کر انجامهای سا او ده ۱۷۵

⁽۲) عدم بکاب ، طع مایی ، صعحه ح

هیں اس حط کے لکھے هو ہے اسعار اور العاط کا دوسر ہے حاسبوں ہو بھی حاکا بطر آ ہے هیں، حس سے میں به فیاس کر ما هوں که به کیاں کے مصحح کا حط هے ویر کا حال وعرہ بہلے کا سے کا سام لکھا بھا مصحح ہے بئے ورق داحل کرکے، وہ مصرع حوسانق الدکر ساعر کا آئیدہ صفحے ہو بھا، اور اوسکی ہوئے چھل کر میں کے حال کے سروع میں لکھلی ہے، اور اسطر آ حری صفح ہر حکہ به رهے کے باعث کمھه میر کے شعر حاسب ہو بھی لکھے هیں ہو حکہ به رهے کے باعث کم فی ساعاته عالمهٔ رامپور ویں محموط اس کیاں کے دو سنے کا حواسی وی میں حواله دیا گا ہے، وہ حامے کے میں میں اس کے مطابق میں میں دیں وی کے می بی، میماراحه عمدہ الملك بهادر، کے لیے حسی رائے کھری نے کو و بھر ویں بعل عمدہ الملك بهادر، کے لیے حسی رائے کھری نے کو و بھر ویں بعل

لك طبع به هو ا<u>هـ</u> ٢- كلسب گفار، ، طبوعه

له حواحه حال حمد اور الگ آمادی کی نصمه اور فارسی رمان میں اردو کے ہم شاعروں کے حالات ہر چھوٹی سی کمات ہے، حسے بحا طور ہر اردو کا سب سے بہلا بدکرہ کہا حاسکما ہے، کمونکه دیساچنے میں مصمف نے «گلسر ہرم گھار ہے» اسکا مادۂ فاریح لکھا ہے، حس سے ۱۱۹۰ھ (۲۰۲۱ع) ہرآمد ہونے ہیں یہ بدکرہ سمد بجد صاحب، اع اے، نے، حدر آماد سے ہم مہمن یہ بدکرہ سمد بجد صاحب، اع اے، نے، حدر آماد سے ہم مہمن کے سابھہ چھوٹے سابر کر سابع کردا ہے

ہو اوس کا سال اسمال ۱۱۹۲ھ فرار یائے گا، اور اس صورت میں میر صاحب ہے اوس کا حال ۱۱۹۲ھ سے فیل یا اسی سال، اسمال سے عملے، لکھا ہوگا

س مقامات بر وہر صاحب ہے حال آررو کے ملکر ہے کا حوالہ دیا ھے آررو کا به ملکرہ ہم ۔۔۔ ماہ ۱۱۵۔۔۔ ہمہراع) میں عام ھوا بھا اسی طرح دکبی ساعروں کے حال میں سمد عمدالولی عمل سوربی کے حوالے بطر آنے ھیں حود اس کے دکر میں وہر صاحب نے لکھا ھے کہ به بارہ وارد ھمدوسیاں ھیں آراد ملکرامی نے میں و آراد (ص ۲۲۹) میں اور عاسقی نے بسی عسق ملکرامی نے میں فرید کے میں فرود در کا دھلی میں ورود رحمہ الف) میں محریر کے اس کا دھلی میں ورود ہمادی الاولی سمه ۱۱۹ھ (ے ایریل ۱۵۰۱ع) کو ھوا بھا

محلص، وروق مراء کے رارے ور کے جانے جانے کا وقات کا اسلام کو مرے الک سال کے ور در ہوا محلص کی وقات کا مہد محلوم میں ھے الله ور ہمارے علم میں ھے که احمد ساہ، رادسا دھلی، کے حلوس کا حو بھا سال بھا احمد ساہ ربع الثانی سنه ۱۱۱۱ھ وی محب سس ہوا بھا لہدا اس کا حو بھا سه حلوس، ربع المانی مہداھ سے سروع ہو کر ربع المانی مہداھ برحم ہورا حاصے اس لیے ہم میں کے سابھ که سکے ہیں که ربع المانی مہداھ کے لگ بھگ بکات السعم الکھا حارہا بھا اور

به بشوی بطم کی کئی ہے (۱۸۹ الر) اگر لفط «اکول» حود اس ماحت ہی کا لکھا ہوا ہے، اور کا دوں ہے اس کی بسب کا اس کا اصافہ یا کسی دوسر نے لفظ کی حگہ اس کی بسب کا اربکات بہیں کا ہے، بو اس کا به مطلب ہوگا که بکات المعراکی به عمارت علم ساہ، و و ق ۱۹۱۱ھ (۱۹۸۸ع)، کی ربدگی میں یا اوس کے انتقال سے کہہ بعد لکھی گئی بھی حویکہ حاسم کے مستحت کلام ویں دیر صاحت نے صرف ایک سعی (۱) اوس عمل کا حما ہے، کو ایوا کا میا ہے کہ رکی اور حاسم کا حمال ای حویکہ بھی کہ رکی اور حاسم کا حمال ای سه ویں مورس کے انتقال ای طرح ویک کا حمال ای سه وی میں کریر کیا ہو اگر ویر صاحت نے حاسم کا حمال ای سه وی بی کہ بی بھی چدے، حو دلی کے مساعروں وی بعد کی کھی ہو بی عمالوں کے سعی بھی چدے، حو دلی کے مساعروں وی بیس

⁽۱) و سعر نه <u>ه</u>ے،

داوں کی راہ حطربالہ ہوگئی آیا؟ که حمد رور سے واوں ہے بام و سلام

نه سر دنوان رادے کے قلمی ناحہ کے انجابہ را ور اس ورق 21 تر موحرد ہے

(۱۳ او ممر ۱۵۰۲ع) کو حسم هوا بها

اس مد کر ہے کی معص عمار ہوں سے اس کے آعار، اور حمم سالف کے بعد کے اصافوں ہر حسب دیل روسسی ٹربی ھے مير ناصر سامان، ولي الله اسه اق سرهندي، اور اسد نار حان اسال کو لکھا ہے کہ ال کے اسمال کو چند سال ہو ہے سير عسق (١١٦ الف) بن سامان كا سال وقياب ١١١٥ (١٢٢١ع) اور اسداق کا (۸۷ س) ۱۱۰ (۱۲۳۷ع) اور سار بح مجدی (۱۹۰ الف) مين أنسان كا سنة وقات ربع الاول ١١٥٨ (١٢٥٥ع) مندرج هي «چید» کا لفظ س سے و لک کے اعداد ہر بولا حاسکما ھے اگر ھم له سلم کرلس که گردیری ہے هر حگه «حید» سے س سال مراد لے هيں، يو اب مرحوميں کے سالهای وفات کے بس بطر، ال کا حال ۱۱۵، ۱۱۵، ۱۱۵ اور ۱۱۱۱ه، س لکها حاما چاهے اور اگر نه کمها حالے که گردیری کی مراد هر حگه نو <u>ه</u>ے، نو بهر ان كا حال على البر سب ١١٥٦ه، ١١٥٩ه اور ١١٦٧ه و س لكها كما هو كا اور اگر سمه ۱۱۹۵ه سے حساب کیا جائے، نو پھر علی المرسب «حمله» کا اطلاق ۱۸٬ ۱۲ اور ۷ ترس تر هوگا ان ۱۰ سے آخری استمعال و صحیح رہا ہے، ،گر دو ملے قطعا درست میں، نه حساب کی روسے اور نه هارے روز مره کے اعسار سے اس سا ہو میرا حسال نه <u>هے</u> که گردیری نے «حمد» سے نو سال مراد لے هیں،

ہه) مرلاس حاں کا محلص المد بھا۔ اگر محلص کے لحاط سے اس کا دکر کا حا۔ ا و حرف الف میں حایا حاہمے بھا، اور اگر سام کے اعبار سے دکر ہو یا، ہو حرف ، یں حایا حرب یا یں کسی طرح مذکر ر بہ ہویا حیا تحه را و ر کے فلمی بسجے یں اور فص الکلمات یں یہ سب سعر یا کیار ہی کے نام سے لکھے ہیں

چو تھے حسب ریاں دکر «ہر (ص 22 و 27) «ہر صاحب ہے،
شعباں ١١٦٥ھ (حول ١٥٥٢ع) «بن، نواب مهادر کے مفدول هو حالے
کے بعد، اسے سو رلمے ما ون، حال آررو، کی همسانگی چھو ڈی
هے، اس لیے بعد بہن که اس بار رہح سے قبل هی لمکرہ حمم
کر حکے هوں، ور نه بلکر ہے «بن، او بهن «اساد و «ہر و مرسد
بده» کے لفظوں سے داد به کر ہے

کے کے حلاصہ نہ ہے کہ میر صاحب سے نفر داً ۱۱۱۱ھ میں اس کے کھھ بعد الما بدکرہ لھے ہما سروع کا بھا اوس وقت بلک اس موصوع ہر کسی صاب کا لکھا جانا میر صاحب کے علم میں نه بھا سمہ ۱۱۲۱ھ میں وہ اس کام میں مسعول بھے محلص میں نه بھا سمہ ۱۱۲۱ھ میں وہ اس کام میں مسعول بھے محلص کی وقاب کے ایک برس بعد بلک بھی نه کام حیم مہیں ہوا بھا، اور آررو کے معلی اوبھوں نے حو عمدہ بعر نفی کلمات استعمال کسے ہمیں وہ سعمال میں اور کے مہاں یا اور کے بہاں یا اور کے بہاں یا اور کے بیان یا اور کے بہاں یا اور کے بیان یا دور کے بیان یا اور کے بیان یا دور کے دور ک

له سد قبح علی حال گردنری دهلوی، مبوق و سعمان ۱۲۲۳ه (۱۲ سمور ۱۸ ع)، کا مرب کا هوا، ۱۰ اردوگو شاعرون کا بدکرد هدر ۱۱ می در کی نصر نج کی نصر نج کے مطابق و محرم ۱۱۲۱۵

⁽۱) مرلری عدالحی صاحب ہے سحہ طوعہ کے دساھے ہیں ۹۸ ساعی باد هیں لکن در اصل باکار کے دکر ہیں مصنف ہے لکھا بھا، کہ «این سعی حوس گا فرانس حان می حوب گا اور اس کے بعد باکار کا و سعی لکھا ہا اس کہ مولوی صاحب ہے فراناس حان کا ذکر حال کرکے عوان فرار دیے لیا، اور اس طی ح ۸۸ ساعی سمار کرلے اولا ہو اس عبارت کا مطلب نہ ہے کہ باکبار کا سعر فرلیاس حان کو بسید بھا بانا گردری کا بدکر حروف ہجی ہر میت ہے ایا فی

اوں کی عبر کا صحح الدارہ ایک هو مردا صاحب کا سال ولادب اوں کی عبر کا صحح الدارہ ایک هو مردا صاحب کا سال ولادب الله (١٦٩٨ع) سے ١١١ه (١١ع) لك سال حال هے اگر على الا فل ١١١ه هى كو احسار كرا حالے دو اوں كا حال ١١١٥ع) دى لكے الله حال چاهدے

آجر دیں به سوال باقی رها هے که کیا ۱۱۵۹ دیں گردیری کی ادی عمر بھی که وہ کو بی لاکرہ مرب کرنے کا اهل هو با اس کے سعلق به عرص هے که بسیر عسق (۱۷۹ الف) دین لکھا هے که اوس نے مهر ساکر ہ سعمان ۱۲۹۳ ه (۱۱ سمور ۱۸۹۹ع) کو رحلت کی هے، اور «المحاب سلف» دارة بار دیج وقات هے اگر به دان صحیح هے، بو ۱۱۵۹ ه دین اوس کی عمر کر برس کی هوگی به عمر اس قسم کا کام اشحام دانے کے لیے سالکل مورون هے حود میر صاحب کی عمر بلاکرہ حمم کرنے وقت سے برس کی بھی (۱)

اس مدکر ہے کا املک فلہی مسیحہ، حس میں دراحہ اور املک دو براحم ساولے ہیں عالماً سمد محسر علی، مصنف سہال سیحر ، کا لکھا ہوا، کا ایجانہ عالمہ راہ ور میں موجود ہے انجمر برقیء ارسو نے اسے بھی جھاب کر سابع کردنا ہے

ه _ قص الكلماب (قص) قالمي

یه ساه مجد حمره دارهروی، صوفی ۱۱۹۸ه (۱۷۸۸ع)، کا کسکول هے، حس دیں مدهی، بصوفی، باریحی اور ادبی دیملودیات کا عطم السان دحیره حمع کا گیا هے کیات ، حلدوں دیں دهسم هے، اور هی متحت «کامه الله» با صرف «کامه» سے سروع

⁽۱) لاحطه همر معد د کا اب بر، مربه آسی اکمه و ی و طوعه بواکه و ر بر بس اکمه او

اور اس کا آعار ۱۱۰۹ھ کے ورب کا ھے

ہ محم ۱۱۲۱ھ کو مدکرہ حسم کر کے، بعد میں بھی گردری کے کہ اس بڑھائی ھیں چیا کہ دلاور حال بیرنگ کو لکھا ھے کہ دیا اس کا انتقال ھو گا به شخص کا السعمال کی بردی کے وقت زیادہ بھا اگر به نساسم کا جائے، کہ دم نکات دیادہ بھا، یو بھر اس کا به بطلب ھوگا که گردیری نے اس کا حال کم از کم ۱۱۲۸ھ میں لکھا ھے

عمده الملك او بر حال ا حام كو اكمها هے كه آح سے حهه ال ولل رحمت اردى سے حاملے ابهوں كے ٢٠ د كه سمه ١١٥٩ه (٢٥ د سمبر ١٢٥١ع) كو سمادت بابى هے طاهر هے كه ٥ محم ١١٦٩ه كو اوبهيں ١١١٠ مال يا يہ مرس ١١ دل هو كے بهے اس صورت ويں ميں كما حاسكما لمدا به اوبهيں «سش سال بيش ارس» و وى ميں كما حاسكما لمدا به عمارت ١١٦١ه كے آحر با ١١٦١ه كے آعار ويں الكهى حالى چاهے

مردا حا کاماں ،طہر کے حال ، یں لکھا ہے:

« ار بدو حیات الی تو یا هدا ، که عمر سر همی به یاس حطو د سبین است، از تالم مسی توکل و اثروا بسر ترد »

اس عمارت میں «حطوۃ سیسی » فائل عور ہے اس ففر نے
کے لعوی معنی ہیں، «سائھواں فدم » حولکہ گردری عام طور بر
عبر مہیں لکھا، اس لیے نفیاً اوس نے سوح سمجھہ کر مردا
مطہر صاحب کی عبر کا اندازہ لکھا ہوگا مردا صاحب دھلی ، یں ، ہم
بھے، اور حود گردیری بھی و ہیں رھما بھا، اور اول کا ہم
مسرت اور مداح بھا بس کوئی و حہ مہیں کہ اس نے حود

سعر ای ربحه کم افی صسف نگر دند ، و نا این رمان هیج اسانی ار ماحرای سوق افرای سخو ران این فی سطری ناایت برسانید نابر این فقیر مولف محمد فیام الدین، فادم، بعد کر سین نام و سعی عام دو اوین این اعر فراهم آورده، نازه ایاب از هر کدام بر سیل نادگار در دیل این نیاض، که عجرت نکاب موسوم است نقد فلم در آورد »

بطاہر حال مصنف کے اس بیان کو کسی طرح بسلیم بہیں کیا حاسکہ ا ھے کہ ادک ربحمہ کو شاعروں کے متعلق الگ سطر بھی کسی ہے بہیں لکھی ھے'کوں کہ ۱۱٦٥ھ کے آحر بگ حاکسار کا «معسوق حمل سالۂ حود»، میر کا «بکات السعر ۱» اور گردی کا «بدکرۂ ربحمہ گو ساسی» مربب ہوچکے بھے اور یہ نہ ساور کیا حاسکیا ہے کہ اوسے ان بدکروں کا علم بہیں ہوا' کوں کہ وہ اوس رہائے میں دھلی کے ایدر موجود بھا مگر بدکر ہے کے عملف دانوں یر عور کرنے سے عمان ہو جانا ہے کہ فائم کا بہ دعوی صحیح ہے بھساً حب وہ ادا بدکرہ لکھے دیاہ، بو اوس وقت بگ مذکورۂ بالا بدکر ہے سائع بہیں ہونے بائے بھے اس دعوی کے وجوہ حسب دیل ہیں:

(۱) کائم ہے ساہ ولی اللہ استاق کے متعلق لکھا ہے کہ «مدب ہفت سال سدکہ بدار النقا انتقال بمود» (ص ۱۸)

اسساق ہے، نشار عسق (20 ب) اور صبح گلس (ص ٢٥) کی روایت کے مطابق ۱۱۵ (۱۲۳۷ع) میں رحلت کی ہے لہدا ہائم ہے ان کا حال ما ان ایم ان کا حال ما ان ایم ان کا حال ما کا دورا ہوں ان کا دورا ہوں ان کا دورا ہوں کی میں لکھا ہے ۔

(۲) اس سمه کی ادد اس واقع سے بھی ہوتی ہے کہ دہر نے بطاہر ۱۱۹۲ میں اور گردیری نے ہ محرم ۱۱۹۲ ہسے قبل، دلاور حال کا دکر بیرنگ محلص کے ما بحث کیا ہے گردیری نے اور کجھہ میں لکھا، مگر میر نے نہ صراحت کردی ہے کہ نہ مہلے ہمرنگ محلص کرنے بھے، فی الحیال ھو ا ہے اس کی الک حلد کے انحالۂ عالمۂ راہبور ہیں اور دوسری حلد حالفاہ برکاللہ، مارہرہ، میں موحود ہے

راممور کے سے کے آحر دیں «ہم وصل الکلام» لکھا ہے،
حس سے به فیاس ہو یا ہے که فصل الکلام اس کا بام ہے بگر
موحودہ سجادہ بسس حابقاہ مذکورہ نے اپسی ایک گرای خریر
میں بدایا ہے کہ اس کیاب کا بام «فص الکلمات» ہے بہی نام
اور کے بذکر نے میں برمرۂ بصنفات دیں نے بھی دیکھا ہے
ساہ صاحب نے اس کشکول میں سعر ای فارسی و اردو کے حالات
بھی لکھے ہیں کہات کے ورق ۱۶ سے ۲۲ س بلک گدارہ ورق، اردو
کے ساعروں کے حالات پر مسلمل ہیں شاہ صاحب نے صرف دو چار حگه
میر کے بکات السعرا سے اور دو چار حگه اسی معلودات سے کھه لکھا ہے،
میر کے بکات السعرا سے اور دو چار حگه اسی معلودات سے کھه لکھا ہے،
میر کے بکات السعرا سے اور دو چار حگه اسی معلودات سے کھه لکھا ہے،
میں بھی وجہ ہے کہ ورق ۲۸ س سے حود اوسی کے لفظوں دیں بھل کررہے
میں بھی وجہ ہے کہ ورق ۲۸ س س معان ۱۹۵ ہے اس کو «بدکرۂ
دکر، سال حال کے لفظوں دیں بڑھے کے باوجود، میں نے اس کو «بدکرۂ

٦ محرن اکاب (محرن) مطموعه

له قام الدس مجد قائم، قالم محلص، حالد اورى المولد، را، ورى المدق، مموق ١٨ ١٢ه (١١٥ ورى المدق، مموق ١١٨ مراب كرده سعراى اردوكا لذكره هے، حس ١١٠ مراب كا مراب كرده سعراى اردوكا لذكره هے، حس ١١٠ مراب كا حالات م طلقول ١١٠ لفسيم كركے لكھے كئے هيں

حواحه اکرم ہے اس کی نار دیج «محرن نکاب» سے نکالی ہے، حس سے ۱۱۶۸ (مرم اع) برآمد ہونے میں (ص ۲۹) لیکن کمات کے دیباچے میں مصنف لکھا ہے:

« محمهی و محمحت عماً مد که الی الآن در دکر و مان اسمار و احو ال

مراد آباد رفه بو د حون در آمحا با فوح علی محمد روهاه بای حگ همان آمد، هما محا مع حان بدکر ر محر آب عام کسیه سد » (ص ۲۹)

واقعه نه ہے کہ نواب سند علی مجد حان مهادر کے م شوال ۱۹۲۱ھ (سممر ۱۱۲۹ع) کو قوب ہو حالے کے بعد، صفدر حنگ نے روھنلوں کی قوب نوڑ نے کے لئے، فطب اللہ س حال کو روھنل کھ ڈکی ریاست کا تروانہ نادساہ سے دلا کر مرادآباد روانہ کیا بھا اوں کے سابھہ صرف حند سو آدمی بھے روھنلوں نے مقابلہ کر کے اوبھیں قو ح کے سابھہ قبل کر دنا اس واقع کی صحیح سارہ ج مہیں ملی، لیکن محملف کیانوں سے تاب ہو یا ہے کہ دمجھ ۱۱۹۲ھ (نومیر ۱۱۹۹۹ع) میں والیء فرح آباد کی روھ لی کھنڈ تر قوح کے سی سے قبل نه معرکه بیس آیا بھا

میں بھی حسمت کے معلق مہی لکھا ھے کہ وہ فطب اللاس حال کے ھر اہ روھلوں کی حسک میں دارا گا مگر اوبھوں نے رمانے کا بعن مہیں کیا فائم اس کے برحلاف به کم او گا مگر اوبھوں نے رمانے کا بعن مہیں کیا فائم اس کے برحلاف به کم اھے که دوسال ھو سے جو حسمت، فطب اللاس حال کے همر اہ مرادآناد حاکر ، حمل میں که ت رھا حس کے به معنی ھیں کہ آحر مہرادھ (۱۵۱۱ع) فا آعار ۱۱۹۵ھ (۱۵۱۱ع) میں اسے دانی معلومات کی دا بر اوس نے به حال لکھا ھے

بعص سامات سے طاہر ہو اے ہے کہ فائم سے ۱۱۹۸ کے بعد بھی حامحا اصافے کیے ہیں، حو ۱۱۶۹ ہ (۱۷۵۰ع) سے ۱۱۲۱ھ (۱۷۹۲ع) لگ کے رہا ہے کو طاہر کر بے ہیں

(۱) آبرو کے دکر میں حان آررو کو دعادی ہے کہ «حدا سلامی دارد» (ص ۱۰)، اور بعد اران میر کے حال میں اون کا دکر بصعهٔ ماصی کیا ہے، اور لکھا ہے که «در حدمت حان آررو، که حالوی او بود، لحی دانس

اس كو برك كركے سرنگ احدار كما ہے چوںكه اس دان كے اندر مير كے لفط «حالا» المعمال كما ہے، اس لے ہم اسے دوران سالمف كا واقعه مالمے بر محور هيں

و امم ہے اس سے کا مدکرہ اسے الفاط دیں کیا ہے، حس سے معلوم ہونا ہے کہ وہ ہور «ہردگئ» محلص کر دا ہے اس سے میں فیاس کر ناہوں کہ اوس ہے دلاور حان کا حال بیدیل محلص سے قبیل لکھا بھا اگر نہ فیاس در سب ہے، تو بھر کوئی وجہہ مہیں کہ ہم اسے میر کے بدکر سے سے قبل کا لہ دایی، اور کچھ بعد مہیں کہ نہ ہے، او ہے ور ب ہی سروع کا گا ہو به دایی، اور کچھ بعد مہیں کہ نہ ہے، او ہر (ص ۱۲۱) اور کر مری (ص سر) کیا ہے کہ سے میں میں موسلم کا ذکر دیر (ص ۱۲۱) اور کر مری (ص سر) ہے کہ ساہ کے عہد میں قوت ہوا جمحانہ (ح س ص س س) کے دصم ور مالے ہیں کہ اکبر ساہ ساہ کے عہد میں بھا به رائے تو تکسر عمل کہ اکبر ساہ ساہ کے عہد میں بھا به رائے تو تکسر عمل ہے کہ دیں بھا به رائے تو تکسر عمل ہے کہ دیں بھا به رائے تو تکسر عمل ہے کہ دیں کہ اکبر ساہ ساہ بی (ے س کے عہد میں بھا به رائے تو تکسر عمل ہے کہ دیں کہ اکبر ساہ بی روایت قابل عور ہے

وائم ہے اس سخص کے معلی لکھا ہے کہ « مدت حمد ما هست که مهمین اموال او حہان روب» (ص ۹۳) اگر گلراو کی رواس صحح ہے، نو نهر اس کا نه مطلب هوگا که رسوا ہے ۱۱۹۱ه (۱۹۸۸ع) کے قبل انتقال کا نها فائم ہے اس کا ند کرہ من نے کے چند ماہ بعد کیا ہے اس سے ہم نه فیاس کرسکے هن که کم از کم ۲۹ رنبع الاحر ۱۱۹۱ه (مارج ۱۲۸۸ع) سی فیل ساہ کے انقال سے قبل فائم نے نه حال لکھا ہے

⁽سم) ف الم نے مجد علی حسمت کے معلق لکھا ہے کہ « سان رس دوسال ، رفاف قطب الدس علی حال سمت حکا ،

۱۱۷۲ھ (۳۱ مارح ۱۷۰۹ع) سے صل امحام کو مہم چکا بھا مائم ہے ال کے والد کے معلق لکھا ہے کہ

«والا سر هس حواحه مح ۱ اصر، که کمی ار او اای رورگار و مسادح کنار اسب، به سبب مریدی و فرویدی، وی افتحارها دارد »

اس سے به ایدارہ هونا هے که ابھی بك میر درد کے والد بعید حاب بھے، لہدا فائم نے میر درد کا حال رحب ۱۱۲ ه میں لکھا هوگا اور چونکه بالله درر (صع) میں درد نے لکھا هے که صحفهٔ وارداب کے ممام کر نے وقت میں کا میں میں کہ سکے هیں که فائم نے ان کا حال وج سال کی عمی میں ۱۱۲ ه میں لکھا ہے

(m) بول رامے واکے دکی میں لکھا ھے که

« یمی برادرس راده ، گلار ای دیوان مدار المهام ا برالامرا بواب بحالدر له بهادر است » (ص ۲۲)

مسالدوله کو ، مصب او ہر الاور ای ، حرالهٔ عامره (ص مه) کے وطاس ادا اللہ یہ عطاک الله اوس کی مراحعت کے بعد عماد الملك ہے ابه ن تر طرف کر کے حود نه منصب سبهالا بعد از ان سابی نب کی مسمور حگ (شمادی الآ حره ۱۱۱ ه وطابق حدوری ۱۲۱۱ع) کے نعد ، احمدساه اندالی نے بھی ابهیں کو نه عمده عطاک صاحب حدیقه الا قالیم نعد، احمدساه اندالی نے بھی ابهیں کو نه عمده عطاک صاحب حدیقه الا قالیم نے ۱۱۱ ه وی نحس الدولة حطاب ملے اور سے ۱۱۱ میں نحس حال کو نحس الدولة حطاب ملے اور محس عطا کی نصر نے کی ھے (ص ۱۳۷)

اں كى ادر الادر الى كا اسدائى ردانه كم هے بعد معلوم هو ما هے كه اس محصر سے عرصے دیں انهوں نے دنوان وعره نهى مقر ركر ليے هوں، اور مائم انهن وقا كے دكر دیں ادر الامر الله الله هى دے اعلم نه هے كه

الدوحمه» (ص ۱س)

حاں آرروکا اسمال ۲۳ رنع الثانی سنه ۱۱۲۹ه (۲۲ حدوری ۱۷۵۱ع) کو هوا هے لہدا نفسی امر ہے که میرکا حال نا او ں کا نه حصه اس ماه و سال کے بعدا کمھا گیا ہے

- (۲) محسم علی حاں حسم معلص کو کہا ہے کہ « سل ار س هف سال مرگ دفعہ ار حمال رف » (ص ۲۷) حال آررو فر دائے هل که ال کا اسفال، مرگ دفعہ ار حمال رف » (ص ۲۷) حال آررو فر دائے هل که ال کا اسفال، محم الدولہ کے مر نے سے دو اس جو کسے ۱۱۳۳ه (٥-۱۵۱۹ع) دس هو کیا بها (مجمع اللف س: ۱۳۵ الف) دوسر نے بد کره بگاروں نے بھی مہی سال وفات لکھا ہے اس صور ب دس فالم کا له ٹکڑا ۱۱۱ه (۱۵ ۲۵ ۲۵ ۲۵) کے لگئ بھگ لکھا حالا حاھے
- (۳) حواحه میر درد کے حال میں اور کی بعد ہماں کے متحمله «صح مأ واردات» کا سام بھی لکھا ہے به کمات حود حواحا صاحب کے بیال کے مطابق ۱۱۷۲ھ (۱۵۹۹ع) ، یں لکھی گئی ہے حواحه صاحب کے الفاط به هیں:

« و بسیر از بن رساله ، بعن اکر وارد ، در حصر ر افدس حاب ا برالمحمد بن حصرت فاه گاهی دا ب برکا به در سنه بکمبراز و لم صد ر هماد و دو هجری حربر بافیه بود و در همین سال بازح دوم با بارله سعان المطم روز سنه بین العصر و المعرب رحاب آنجیات سد است » (علم الکه آب ص ۹۱)

سمع محمل (ص ۳۲) کے آحر میں فر مانے هیں:

« حا محه از ادافاب ورود صحفه وارداب محصور پرتور در سال رمال آن ریده الو اصلین حواجه محمد ناصر اعنی تکمهرار و تکصد و هماد و در شده تود »

اں اہداسوں سے معلوم ہونا ہے که وارداب کا ربادہ حصه م سعمان

بطاهی به ناممکی هے که سورا عمادالملك کے سابهه ۱۱ه ه به وح آساد گئے هوں؛ کو بکه ابهی بلد کره بو بسول نے شاہ عالم بادساہ کا اساد سا سا هے؛ حو ۱۱۱ه (۲۰ ۱۵۰۱ع) ، بی بحت بسین هوئے بهے اگر به ۱۱۱ه (۷۰ ۲۵۱۹ع) ، بی فرح آساد چلے گئے هوئے، بو به اسمادی ساگردی کا رسمه بعدالوقوع بها بسسر عسق سے معلوم هونا هے که ان کی دهلی سے کا رسمه بعدالوقوع بها بسسر عسق سے معلوم هونا هے که ان کی دهلی سے در آپ مالات السعرا (۱۰) بی، حو ۱۱۰ه کی بالف هے، ان کا ابدالی کے در سے بهاگ کر سر رحمل کے باس بهراور بی سام بایا هے چربکه اس رائے میں مصف مقالات وهان رحود هے، اس لیے اوس کی سیادت پر اعتماد کا حاسکا هے مصف مقالات وهان رحود هے، اس لیے اوس کی سیادت پر اعتماد کا حاسکا هے در انه عامی میں (۲) حرادہ عامی میں (۲) براده عامی میں (۲) براده عامی میں (۲) براده عامی میں (۲) باردے فرح آباد دارد (۲) براده عامی میں (۲) باردے فرح آباد دارد (۲) براده عامی میں (۲) باردے فرح آباد دارد (۲) براده عامی میں (۲) باردے فرح آباد دارد (۲) براده عامی میں (۲) باردے فرح آباد دارد (۲) براده عامی میں (۲) باردے فرح آباد دارد (۲) براده عامی میں دور آباد دارد (۲) براده عامی میں (۲) براده عامی میں (۲) براده عامی میں دور آباد عامی باردی ورح آباد دارد (۲) براده عامی میں دور آباد عامی دور آباد عامی میں دور آباد عامی براده عامی میں دور آباد عامی براده عامی براده دور آباد عامی دور آباد دور آباد عامی دور آباد عامی دور آباد عامی دور آباد عامی دور آباد دور آباد عامی دور آباد عامی دور آباد عامی دور آباد دور آباد

(ه) اصاً ۱۲۱ ت

الدوله كه بعد اوس به وف كا حال لكها هم، حدكه بحد الدوله المسان كسابه اسعهد مع بركام كرره بهر، اور «مدار المهام المبر الامرا» دونون لفطون كم مستحق هو چكم هم

(ه) مهرسال حال ربدكے حال ميں (ص ٥٥) لكها هے كه «درس ١١١ ررا محدرفع سودا ؛ سلمه الله مالي ؛ بر فافت ور بر الممالك يواب عارى الدين حال يهادر در لله فرح آياد رسد د حال وصوف او واب ور در در حواسه در راى وصوف را روار واب در در در الله عرو گرفت »

طهم ہے کہ نہ ٹرکڑ اسودا کے درح آباد حالے کے بعد لکھا گیا ہے چودکہ اس میں فائم نے سودا کا درح آباد حال، دوات عاری اللاس حال کے همر اہ سایا ہے، اس لے به دیدے اچھا چاھے کہ دوات کس رمانے میں درح آباد گئے مولوی ولی الله، بار مح درح آباد (۱۲ الف) میں لکھتے هیں که عاری الدن حال (۱) ۱۱۱ھ (۱۵ ۲۰۵۱ع) میں میر دا هدایت بحس اور میر دا دار کے سابھہ درح آباد آنے دوات احمد حال نے بڑی ساں و سکوہ کے سابھہ استقمال کیا، اور بہت کچھ بدر گررایا آزاد بلگر ای نے بعی میں الله عامی درص میں) میں بہی واقعہ لکھا ہے مگر اس کے بعد به بھی در مانے عامی کہ درح آباد سے اور ہر چڑھا ہی کی، اور دوات سعدالله حال کے در مانے میں بڑکر صلح کر اد ہے کے بعد، ی سوال سنه مد کہ درہ سے قبل ان کا درح آباد واس ہو ہے اس سے نہ سیحہ نکا ما ہے کہ ی سوال سنه مد کہ درہ سے قبل ان کا درح آباد میں ورود ہوا بھا بعد ادان اس بار نے کو صو نہ اودھ سے لوٹ کو آئے

⁽۱) سے حالہ مرحوم ہے (اسودا)) (ص ٥) ہی لکھا ہے کہ عادالملك سا دراہى كے مشورے سے ١١٦٥ه ہي ساھرادوں كے همراه دراہے ہي رود ، وصول كرہے آہے لكن به صحیح بہیں ہے ہام بار احمى مقى ھيںكه ، به واقعه دراہى كے ١١١٤ كے حملے كے بعد كا ہے

اں معامات کے ماسوا عاصمی اور درد وعدہ کے حالات دوسس ی مار محوں مك رهمانی كر سكے هيں اگر همار ہے ہاس موسس معلومات مها هو حاس

یه بد کره امحمر به فی اردو کی طرف مے عرصه هوا جهت کر سابع هو چکا هے حکا کا اردو برحمه فلمی سکل میں موجود هے میرا حال به هے که محس علی حسر مصدف سرایا سحر اس کے میر حم هیں اس رحمے میں مرحم نے بھی مصار طور بر کیچھد اصافے کے هیں

ے۔ مقالات المعرا، فلمي

یه ۱۵۹ میار ی کو ساعروں کا بذکرہ ہے، حسے مام الدی حیرت ولد شدیح امان الله اکسرآبادی ہے، ریاص السعرای واله،

روائکی، احمدساہ اندائی کے ہانہوں دار السلطس کی دوسری لوٹ کے بعد واقع ہونی بھی احمدساہ کا دہلی میں دوسری بار داخلہ سعبات ۱۱۲۳ (مارح ۱۲۶۱ع) میں ہوا بھا معالات السعبراکے مصد عمد نے بھی اس مال کے حملے کو دوسرا حملہ می ار دیا ہے وہ ایکھا ہے:

«در بن همگام، کا سه مکهرار و لسام ره: اد و سه هجر رسله اگری آنس همگانه طرزگرت بایی است» (و ت ۲ س)

لہدا سو ا کو ۱۱۲ه کے بعد رهلی کو حربا کی مامی کا فطعه م سودا کے دنوال میں نواب دم ریال حال کی مامی کا فطعه م سال خانا ھے، حس کے مادہ باریحی ہوا ھے وصل داہود میں کا،
سے ۱۱۲ه تر آداد ہولے هیں حوالمه معادالعلل ۱۱۲ هدی الهرا ور
سے فرح آباد گئے هیں، اس اے اعلم نه ھے که سورا احمدساہ
کے دوسر نے حملے کے بعد عماداله لاک کے اس بهر مور م حمے، اور
وهال سے اول کے سابهه هی ۱۱۲۱ھ دیں فرح آباد حلے گئے اس صور ب

سله ۱۱۷۹ه کا به اصافه نبها بهن هے در مد کے نارے ۱۷۰۰ لکے لا ھے

«حمامحه مه وی سامی امه مع دیگر اداب بر صفحه رو رگار ار و بادگا، است» (صفحه ۲۹)

یہ الفاط اوں استخاص کے اسے استعمال کسے حالے میں حواس دسا سے رحل کر چکے موں در دسلا ہے، گار از انراہم اور گلس مید (ص ۱۱) کے طابق ۱۱۷۹ میں انتقال دیا ہے لہذا به حصه بهی سه ۱۱۷۹ کے بعد لکھا جاتا چاہیے

حون راسا بر ف سوی حال با رحب با که ماه سمان بود حرب از سال رحلس ها عب داد حرم « دیم رصوان بود»

اس دادمے سے ۱۱۷ه (۲-۱۵۰۹ع) درآمد هو سے هیں، اور شعر اول سے دہ بھی دعلوم هو دا هے که رحب دا سعمارے سنه مدکوره دی ال کی وفات هو دی بھی لہذا ان مهمون داک کار درست کا حاری رهما طاهر هو دا هے

مقالات السعراسے ۱۱ م ۱۱ م ۱۱ م ۱۱ میں استراگر نے اسی کو سال سالیف فرار دیا ہے ،کر مصف اسے اسفضال سے سش داہ، سال سالیف کو طاہر کر سو الا سایا ہے، حس کے به معنی هیں که کیات ۱۱ میں میں میں میں جس سے بهی اور حب اوس نے ۱۱ مالات السعرا،، یام رکھا ہے، دو اوس وقت ۱۱۷ هے شروع هو نے دیں ما م مہنے یام رکھا ہے، دو اوس وقت ۱۱۷ هے شروع هو نے دیں ما م مہنے یام رکھا ہے۔

حوامه مجدناصر عبدات ہے ۱۱۷۲ھ (۵۹ م۱۷۵ع) ، من وقات نائی ہے حدرت ہے ایکا ذکر ایسے المطون میں کیا ہے، حق سے معلوم هونا هے که نه نفید حساب نهے اس سے نه فیاس کیا حا سکیا ہے کہ تریب کا آغار ۱۱۷۲ھ سے قبل هوا هے

اسے معلی حرب ہے لکھا ہے کہ ، ہر ہے والد کا اہم شدح اماں الله اور اکرآبار وطر ہے، ہوسال کی اس وقت عمر ہے، اور دنوال کسس حی، طسب ٹھاکر سورحمل، والی مہر لاور، کے نچوں کی افالقی کی حدمت اور منعس ہوں، اور بھرالوو میں قیام ہے (ہم الف) دان مجد حال کو ناموی سے، حبوں نے عرص سے اکترآبار ہی میں سکویت احسار کرلی بھی، فارسی پڑھی ہے اکترآبار ہی میں سکویت احسار کرلی بھی، فارسی پڑھی ہے (ہم الف) اور مجد نعم سار سے، حو نے بدل مسی اور شاعر تھے،

محمع المفاس آررو، اور سفسهٔ سوق رای سکھرای کی مدد سے مریب کا ہے

وحرالدکرکمات کا مصلف، احمدشاہ الدالی کے سله ۱۱۵ همیں دلی بر حمله آور هونے کے بعد بعل وطر کرکے مع اهل و عال اکبر الباد چلا آتا بها، اور اس بقل و حمل کے رما ہے میں بهی وہ بدکرے کو در سکر با رہا بها اور اس بقل و حمل کے رما ہے میں بهی وہ بدکر ہے کو در سکر با رہا بها حرب اللک برس اور چید مہم ہے اوس کی حدد سب میں رہا فی اور میں است مالیت وی سرکہ کر حرب کو بدکرہ مریب کرنے کا حال پیدا ہوا ہوگا مکہ وہ دیا حے میں به لکھیا ہے کہ حب ہدوسیاں میں احمدشاہ ابدالی کی مہلی بار بهلا بی ہو بی ول وعارب کی آگ بتحهی، حوس بحماله منحهے بدکورہ بالا بدکروں کے دیکھے کا دوئع دلا بل میں آتا کہ عمد اور بگری بالا بدکروں کے دیکھے کا دوئع دلا بل میں آتا کہ عمد اور بگری بالا بدکروں کے حالاب برسب دوں۔ کچھہ دیوں بلک به نمیا دل میں کھٹکمی رہی

«در س هنگام که سه نکمرار و نکصد و هداد و سه هجری و سعله اگری آس هنگامه مسطر کرب بایی است؛ بنم قبول نیز عجه امد از مست الطاف مولی و رید؛ و نکهت انطام این گلاست بازیام سام آرز و را معطر گردانند در دن این رساله به حرروی بهجی بهاد و به مقالات السعرا؛ که منصب بازیج بالی است عصال دیج سسته در رسیم ساحت» (۲ س و ۱ الف)

مجد بعلم داركے دڪر مس لڪھا ہے

«در، ولا که حبر وف اس سند ام از المحیٔ عم، سریب عین بر برای طبیعت با گوار است : احفر ناریخ وف اس که از روز ر با خطلع بشده، حین با فه اور فطعهٔ نار مح بھی نعد کو اصافہ کسے گئے ہیں (ص٥١٩)
اس ندکر ہے کو بھی انحص نرقیء اردو نے کہا بحالهٔ آصفیہ (حیدرآباد)
کے واحد نسیجے سے مریب کرکے نتیا بع کر دیا ہے

و ندکے والسعرا، فلمی

یه دیر علاءالدوله ا عرف علی حال کا دالیف کرده بد کرهٔ سعرای ف ارسی هے (۱) حو حود وصف کے سال کے دطابق ۱۱۲۸ھ (۱۲۲۳ع) دین ربر دالیف بھا ولایت کے حال میں لیکھا ہے:

«در حین ناانب بدکره؛ در سنه نکمبرار و بلاصد و هصاد و هست در سن هماد و هست سالگی عرض استهال موصل بحق گردید (۳۳ و الف)

مبرر اعدالرصا مبرس، متوفی ۱۱۲ه (۲۱– ۱۲۹۹)، کو لکها هے: حہار سال بن از بحریر ادکر بروصہ رصران حرا لہ (۲۰۵ الف)

کما کھا تھ اللہ اور میں اس بلکر سے کا ایک سیحہ محفوط ہے،
حو علی سر همدی کے حال سے بوات محی حاں کے دکر بك ہے اس سے
به ابلداره هونا ہے که سروع سے بعر ساً بصف اور آجر سے جد اوراق
کم هو گئے بس به مسوره معلم هونا هے، کوبکه عبارت محملف معمولی
حطوط دیں میں اور حواسی روبوں حکمه لکھی هونی ہے عبو ایاب حکمه
حکمه ساره حمور شرے گئے هیں ورق ۱۲۲ الف اور ۱۹۹۰ بر دو محر بوس

⁽۱) ہر علاو الدولہ کے بلے، ہر فحرالدیں حس، فحر بحلص، کے ذکر ہی میر حس ہے بھی اس بدکرےکا ذکر کیا ہے

نظموش ہر اصلاح لی ہے

کمامحانة عالیة رامپور میں اس بدکرے کا ایک محطوطه محموط هے، حوچهو نے ساس کے ۸۲ ور دوں از ۱۲۲۸ه(۱۲۲۸ع) دی دعمولی اور از اعلاط استعابی حط میں لیسے اگا ہے اس سنجے دیں ۱۰۹ شاعروں کا ذکر ہے استریکر کے سنجے دیں ۱۱ درح ہیں (۱) وہ ساعر، حس کا ذکر ہمار ہے سنجے میں میں ہے، حیلال احسار

A- salundo marel (commo) adress

له لچهمی برای سفی اوردگ آمادی کا در نه اد کره هے حیدیں اور مسیحت کلام مندر ح هے

دساحے سے معلوم هوا هے که ١١١٥ه (٢٦ ع) دس اس کا احدام هوا هے مهی سال اس کے نام سے بهی رآدر عونا هے درعلی الررمال کے دکر دس مصدف نے ایک رابیحه امل کا هے (ص ١٥٠)، اور وعن و رمصان ١١٥٥ه (١٣٠ هرات کی اربح لکهی هے خیاب کی دار مح واب عرف موال ١١٥٥ه (١٣٠ رن ١٢٥١ع) اربح لکهی هے خیاب کی دار مح واب عرف موال ١١٥٥ه (١٢١ رنل ١٢٦١ع) محر سرکی هے (ص ١٣٢٣) ان دونوں مقامات سے هم نه محمد مکال سکے عمل له ١١١٥ه کے آخر ناک کام حاری رها هے

سفسی ہے اپرے سوائے لکے ھوے (ص ۱۹۹۸) ساما ہے کہ صفر ۱۱۵۸ (فروری ۱۲۵۵ع) میں میری ولا۔ سے ھوئی ہے اور اب الهاره سال کی عمر ہے اس سے به بستحه بکلما ہے کہ مصم ہے ایا حال حمم کمان کے ایک سال بعد لکھا ہے اسی طرح ربگیں کی دار محودات (۱) مگر سبو طباعت سے محامے ۱۲ کے ۱۰ حیث کی ھیں المحدله ھو مہرست کہا جایا ہے سال اردھ ۱۵۱

اب اس کے سال آعار کا مسئلہ ماہی رھما ھے کہاں کے محملف مفامات سے اس بر بھی روشندی ٹرتی ھے سب سے بہلے «رمور العارفس» مصہ عة مدار اللہ (۱۱۸۸ (۱۱۸۸ (۱۱۸۸ میل) کا ذکر ھے، حنسا کہ نواب صدر نار حمل بہادر کے ارشاد فرمانا ھے اسکے ماسوا، احس اور سودا کے حال میں لکھا ھے کہ نہ دونوں نو اب شخاع الدولہ بہادر کی سرکار میں ملازم ھیں، حسکے نہ معی ھیں کہ نہ حالات شخاع الدولہ کی ریدگی میں لکھے گئے شخاع الدولہ بہر دیعدہ ۱۱۸۸ ھ (آحر حدوری میراع) کو قوت ہو ہے ھیں لہدا نه حالات اس نار نے سے بہلے لکھے گئے ھونگے اسی طرح نواب مجدنار حال بہادر، مدو فی دیعدہ ۱۱۸۸ ھ کو «حدا فائم دارد» لکھا ھے گو نا حال بہادر، مدو فی دیعدہ ۱۱۸۸ ھ کو دسال سے بہلے لیکھا ھے گو نا

اں نہ طے کرنا حاہیے کہ نواب سخاع الدولہ اور نواب مجدنار حان بہادر کے انقال سے کسا بہلے کام سروع کیا مرر ا ، طہر کے نار سے میں مسرحس لکھے ہیں.

«الحال طرف سهل رادآاد اسهامت دارد و همان حاوعطی فرماند »
مسر را ه طهر، علمه السحمه، کے الل حط میں اول کے سفر روهمالکهملہ
کطر ف اشارہ کیا گیا ہے اس حط کو ساہ بعیم الله ہڑا ایچی ہے معمولات
مطہر نه (۱) میں نفل کا ہے میررا صاحب اسے مرید پیر علی کو لکھے
هیں،

« آ محه ار عالم بدیر معاس و سه ۱۱ محاسب ۱۱ فقر را طافت حرک و دماع سر و ساحت هرگر داید برای برداحت باران طریقه که از اطراف هجوم کرد ۱۱، تد ام بعد در ما بدهلی میروم که معلقان تا محاهسد، و از هر طرف فه فصد دهلی ی کد بااین همه دیاداران این حدود با فقیر معرفی دارد عقدت معلوم

⁽۱) معمرلات طهريه ۱۱۱۳ يطامي كارور سنه ١٢٤٥ه

معلوم هوبی هیں سوداکا کلمات دیکھیے والوں کو علم ہے کہ اس بدکر ہے یہ مکس ہے کہ اس بدکر ہے یہ مکس ہے ہے۔ اس بدکر ہے «عسرہ العاقلیس» بامی رسالہ لکھا ہے چوبکہ ، ولف بدکر، اول اصلاحوں کے حلاف بھے، اس لیے ممکس به بها که وہ صاف شدہ سحے میں بھی اوبھیں باقی رکھنے اس بیا بر اعلم ہی ہے کہ ر بر بطر یسجہ مسودہ ہو

ا للكرة سعرا (حسر) فلمي

نه ندکره م م اردوگو شاعرون کے حالات اور منتحت کلام نر مسمل ھے، حسے مسر حسر معلوی، منوفی عسرهٔ محرم سنه ۱ ۱۹ه (۱۹ اکو و ۱۲۸۹ع)، نے فارسی زبان میں لکھا ھے متحدودی نوات صدر ناز حیک مادر مطبوعه سنچے کے مقددے میں سال نصبیف کے تعلق ارساد فی مانے ھیں:

(ردد کر عدا میں مرصاحب ہے جو فہرست ای نصادف کی لکھی ہے، اس بی مسوی رورالعادوس ہے، گلرادارم ہیں ہے رمورالعادوس کا سال نصف سه ۱۱۸۸ھ ہے اور گلرادارم کا سلا نصف سه ۱۱۸۸ھ ہے کہ و مسہور ہو حکی سب لکھا ہے کہ و مسہور ہو حکی ہے اس سے واضح ہے که ندگر سه ۱۱۸۸ھ اور سه ۱۱۹۲ھ کے یا ہی لکھا گیا » (ص۲) طع بانی)

حود مترحس نے خاتمہ کیات ، یں نه لکھا ہے که «در سار مح کمہرار و تکصد و بود و بك هجری با تمام رسید» (صفحه ۲۰ طبع ۱۰ کور) اس سے نه فساس کرنا شے ہے کہ کہات کی الف و براس کا کام ۱۱۹۱ ہ (۱۷۷۷ع) میں حیم ہو کا بھا البته بعد میں بھی مصنف نے اصافے کیے ہیں میں میں سے المک ساہ فصد کی نار مے وقات ہے، حو اصافے کیے ہیں واقع ہوتی بھی

دلی کا رح کا تھا، وگر ہواں محسالدولہ مادر نے مرح آساد کی سحس کی طرف و وحد کر دیا آغار ۱۱۸۳ھ (۱۵۷۷ع) میں یہ ممہم مرھاوں نے سروع کر کے فلعهٔ سکوہ آباد رو ھیاوں سے لیسے کے بعد صلح کر لی اسی سال عالماً رحب میں ہواں محسالدولہ مادر کا انتقال ھو گیا، اور مرھائے دھلی کی طرف بڑھے چیا بچہ سمہ ۱۱۸۵ھمیں صابطہ حاں دھلی جھوڑ کر چلے گئے، اور اس ہر مرھاؤں کا قبصہ ھو گیا دھلی ہر قبصه کر کے مرھاؤں نے ساہ عالم کو الدآباد سے بلا کر محب سسر کرکے سکر بال میں اوبھی شکست کے اور اس مروس کرکے سکر بال میں اوبھی شکست دی

اس سے نه قباس کرنا نبخا مہیں که ۱۱۸۸ه میں مرزا صاحب آنو لے نا سیمل میں نہے حوکہ اوبھوں نے م سے باسوال بلک آبولے میں فسام طاهر کیا ہے، اور نفر نباً اسی رمانے میں مرهوں نے فرحآباد کی دیم سر کی ہے اس لیے نه سفر سوال ۱۱۸۸ه (حدوری ۱۷۷۱ع) میں واقع هو نا چاهمے اور اس ردیاہے میں اوبکا نه لکھنا درست ہے که فیلہ دھلی کا قصد کر رها ہے، لہذا میں دو دمسے کے سفر کے نعد دهلی وانس حانا حاهیا هوں

اب اگر میر حس ہے ان کے حالته سفر کا ذکر کی ہے،

دو اس حصے کی سالمف سوال ہم،١١٨ ما اس کے فریب فریب ہوتی

حاهتے اس کی بابند بعیم کے ذکر سے ہوتی ہے ، ہر حس ہواوس

کا حال اس ابدار سے لکھا ہے، کہ ہمیں اوس کی ربدگی کا بقیر

ہو یا ہے مصحفی نے اپنے «بلکرۂ ہددی گو سان» (مم ب) میں

لکھا ہے کہ سکر بال کی لڑائی کے بعد بعیم کا انتقال ہوا مولوی

فدرب الله سوق نے «بکمله السعرا» ، ہی بیانا ہے کہ مارا ہ (١١٥٥) میں

ماد بدارید که رور ملایات ای قصه را قصل باسماگفته ام که حاسامان و بحسی، به بی قبح حان و سر دار حان، را در مام عمر حود گاهی بدید ام، و درید مے حان را، که ازاده ملاقات قصر داست، منع کردم که بناید، و حافظ رحمت حان، که بین تقر حاضر شد رد، صحب او با قفر بادر سب ایاد، و بسران علی محمد حان را هرگر می ساسم ربط کما و سارس معلوم »

اس حط سے معام کیاسہ بوری طرح دعیں بہیں ہو یا لکی ایک اور حط بنام میر مجد معس صاحب، میں فرمانا ہے .

«ارور، که دهم سوالس، قرب نعریت حصرت حانصاحت سی والد بردگوار سما، که حاج هراران بیافت بودد، رار ایمال ارین عالم داعی بادگارگراسید که بین، در آ له حاصرم، ربعد و بهت سه ساه روز وردا مراجعت به سیهل حواهم بمود» (ایساً ۱۱۵)

اں دوروں حطوں کے بڑھے سے ھم اس سحے بل مہت ح ح بے ھیں کہ (الف) میر دا ، علم ر رحمه الله علمه کا به سفر بوات دوید ہے جاں کی حال میں واقع ہوا بھا، (ب) اوس ردا ہے ، میں حاروں طرف سے فیلہ و فسار دھلی کا رح کر حکا بھا اس لیے ، میر راصاحت دو ماہ کے بعد اسے متعلمی کی حبر گری اور حفاظت کے حیال سے دھلی وابس حایا جاھے بھے، (ح) اور م سے ، سوال بك آبو لے میں فیام کر کے گارھوں سار نے کو سمھل کی طرف سفر کرنے کا فصد بھا

احمار الصماريد ميں بوات دوند بحان مهادر كى بار مح وقات، ما ، حرم ١١٨٥ (١١ ابر الل ١٥١١ع) بنائى گئى هے لهذا مرد اصاحب كا سهر روه لى كهند اس سنه كے مروع هونے سے ولى كا واقعه وراز بالدا هے حس قبل كا مبرد اصاحب نے اپنے مكبوب ميں حواله ديا هے اوس سے مرهنوں كى دلى بر حرهائى مراد هے انهوں نے ١١٨٣ اوس سے مرهنوں كى دلى بر حرهائى مراد هے انهوں نے ١١٨٣ اوس سے مرهنوں كى دلى بر حرهائى مراد هے انهوں نے ١١٨٣ ك

وصبح کی داری وفات ہے، حو سمہ ۱۱۹۲ھ میں واقع ھو بی بھی

اس مدکرے کا الله فلمی سیحہ کیا ہے۔ نہ دامبور میں
موحود ہے اس میں حاکا سادن صفحات با دس دس بانچ بانچ سطروں
کی دامیں بابی حابی ھیں بیر آحری حال دوسرے حط کا لیسکھا ھوا
ہے، حس سے به فیاس کیا حابا ہے کہ حود مصنف کا سیحہ ہے
کہیں کہیں مطبوعہ سیحے سے میں میں احتلاف بھی ہے ہاں صرف
مصحفی کے معلق الله حملے کے احتلاف کا ذکر مناسب ھوگا مطبوعہ
سیحے میں عبارت ہوں ہے:

«ار محمای امروهه مولدس اگر و رکه قصه است مصل دهلی؛ وطن رزگانس از قدیم الحال در ساهجهان آناد به سنه محارب سر ی نزد »

همار مے فلمی ستجے میں نه عمارت اس طرح هے: «ار محمای امروهه لدس اکر نه رکه قصه است منصل الحال در ساهجمان آناد به سد جارت سر می رد»

مطوعه سنح کی عدارت سے به معلوم هونا ہے که مصحفی حس اکر بور بامی قصنے میں بیدا هوا بها، وہ دهلی کے منصل ہے اور قلمی سنحه اس کے رحلاف به بیایا ہے که قصنهٔ دلکور امرو ہے کے باس واقع ہے بو بی کے ڈسٹرکٹ گریٹر (ح ۱۹ ص ۱) میں قصنهٔ اگر پور کا دکر امرو ہے کے سابهه کیا گیا ہے، اور هندوسیاں گریٹر میں دهلی کے فریب کسی اکس بور بامی قصنے کا ذکر میں ملیا اس سے دهلی کے فریب کسی اکس ورکے اس سنجے کی عیارت صحیح ہے اور مطبوحه سنجے دی کا دور کے اس سنجے کی عیارت صحیح ہے اور مطبوحه سنجے دی کا دور کے دورت کر دورت کر دی ہے

اس سے کے ۱۵۸ اوراق حط عمدہ سنعلمی مگر کہیں کہیں علط اور مام صفحات محدول ھیں

رحل کی ہے چوبکہ سکرنال کی حنگ بھی اسی سال کا واقعہ ہے، اس سا بر ان دونوں سانوں میں کوئی تنافض ہمیں پانا حانا، اور ہم نه کہ سکتے ہیں که میرحس ہے اوس کا حال همراه سے ول لکھا ہے، حو بعد میں که سمردا مطہرکا حال لکھا بھا

مر بد سابد میں ، بر حس کے اوس حملے کو سس کیا حا سکما ھے، حو مصحفی کے بارے بی لکھا ھے، کہ «الحال رر ساھحہاں آباد به پیسٹه تجارت بسرمی برد» میری رائے به ھے که میر حس ہے حس رمائے میں به فقرہ لکھا ھے، وصحفی دلی سے بکل کر ٹائڈ ہے اور وھاں سے لکھیٹو مہیں گئے بھے اگر لکھ ٹو کا سفر احمار کر حکے ھو ہے، بو ماعکن بھا کہ وصف اس کا ذکر به کر با مصحفی نے لکھیٹو کا به سفر مال کی حمل کے بعد احسار کیا بھا اس بیا بر بھی میں شمس اللہ بھی ہمرا ھے لگ بھا گیا ھے اس کا حال بھی ہمرا ھے لگ بھا گیا ھے ادی مصلی به فقرہ فابل ہوجہ ھے:

«در بولا الحارف کر للاہے کی نسر آف بردہ د، ہماں جامحر او رحمت

اردی دوسب »

وقدر کا المقال اس سفر سے والسی ہر ۱۱۸۳ھ (۱۲۹۹ع) میں ہوا ہے «در سولا» ایسے واقعے کے معلق استعمال کیا جاسکما ہے حوجال ہی میں طہور بدیر ہوا ہو اگر یہ صحبہ ہے، ریھر ان کا حال بھی سمیں طہور بدیر ہوگا

ال دلا بل کے دس بطر میں به قیاس کرنا هوں که میر حسر کے ۱۱۸۳ (۱۷۷ع) میں با اس سے کیچهه بیسر بدکرہ سروع کر کے ۱۱۹۱ (۱۷۷۵ع) میں حیم کر دیا بھا بعد کے اصافوں میں صرف ساہ

رر حام حمال بما، فلمي

یه مولوی فدر بالله سوق رامبوری میوفی ۱۲۲۳ه (۹ ۱۸ع) کی تصنیف ہے، اور فارسی ریاں میں عالم کی بار شح ہے

حامة كمات سے معاوم هو السے كه ١١٩١ه (١١٤٤) ميں اس كى باليف هونى بھى مگر دهلى در روهبلون كے حالات دين حائحا اصافے بھى كے گئے هيں حمائحه دوسرى حلا كے ورق ٢٤٢١ه، ٨٥ الف ير ١١٩٢ه، ٨٥ الف ير ١١٩٤ه، ٨٥ الف ير ١٢١٩ه، ٨٨ تو ١٢١٩ه، ٩١ الف ير ١٢١٩ه، ١٨ تو ١٢١٩ه، اور ٥٥ الف يو ١٢١٨ه تاكے هيں موحرالدكر كو سوق نے «اكون» سے بعمر كا هے

علاوہ ار س، ولوی علام طب ماری کو اکمھا ہےکہ ۱۱۹۵ھ (۱۲۸۳ع) دس راد ، رکے اندر انعال کیا ، ہر درد اور ملاحسر ورنگی محلی کی وفات ۱۱۹۹ھ (۱۲۸۰ع) میں سائی ہے

اس ناریح کا ایک فلمی سیحه کیامی ایه عالیهٔ راه دور ۱۸۰۰ محموط هے سیح عبدالرحمن ولد شیح بهو، ساکن محله گوجر أوله، کے ۱۲۷ (مهم ۱۸۰۳ع) هیں اسے رامبور میں لکھا هے حلدسار ہے اس سیح کو دو حلدوں میں نفستم کر دیا هے اوران کی تعداد ۱۳۲۳ اور سایی درمانی هے حط نسیعلی اور کیات تر اعلاط هے ۱۲۷ طبقاً مطبوعه

اله سوق کا الدکرۂ سعرامے اردو ہے، حس کا حلاصہ علیگڑھ سے سائع ہو چکا ہے اصل الدکرہ حساب ، بررا فرحب اللہ الگ صاحب الحمر الدوکے لیے مریب فرما رہے ہیں

شدیح چاہد مرحوم نے سود کی سوائح عمری میں اکمھا ھے کہ اس

کمات ، یں بھی حگہ حگہ مہی سه « اکوں » یا « الحال » کے سابھہ مدکور ہے، اور مصنف کا دعوی بھی ہے کہ کمات بھوڑ نے عرصے ، یں بعد مد ہو گئی بھی، اس لے به واس کریا ، بحا به ہوگا کہ اسی الگ سال کے اندر کار بالیف سے ، مالا وارع ہوگا بھا

دساچے سے بعلوم هوا هے که برسال کی عمر بین ایک داوان فارسی اور اوسی رمانے بین وارسی گو ساعرون کا بدکرہ بسمی به «گلدسهٔ معانی» بهی بالا نے لکھا بھا دیہ رعمق (موہ الف) بین اس بدکرے کا رام «بطم معانی» بدارا هے اور کہا هے که نه سال بالیف کو طاهر کر را هے حولکه اس سے ۱۱۹۱ه (۱۹۸۸ع) سیحر ح هو نے هیں، اس لیے بعید میں که در لاکی بدارس ۱۱۹۱ه (۱۹۸۸ع) کے فی دب هوایی هو اگر به صحح هے، دو گلس سے کی بالف کے ووب اوس کی عمر سے سے سے سے کہ سال کی هوگی

سانح الافكار (ص ۲۸) میں ملاکی وفات نارھو بن صدی ھيحري کے آھي ميں بنائري ھے

ے امحالۂ عالۂ را مور میں اس الدکرے کا الک فلمی استحه الما حال ہے، حسے مهالب للحط اور علط ہو بس کالب نے نقل کیا ہے المحمر یں فیء اردو کے لے اس نسیحے کی نقل دار کی گئی ہے امداد نه ہے کہ انساءاللہ اسے حلا حہایا جارگا

١٥ گلراز اس اهم (گلر)، ولمي

ہ نواب اہ س الدولہ علی اس اہیم حاں ہادر نصبر حلک حلمل محلص، کی مالیف ہے، حس میں ر محملہ گو ساعروں کے حالات فارسی رہاں میں اکم کے گئر ہیں

میں حمم هوئی بھی، لہدا اسے اس سنه کے بعد شروع هون چاهیے حوبکه میردا مطہر اور سودا، متوبی ۱۱۹۵ (۱۸۷۱ع) کو منوفی اور میر نفی میر کو لکھیٹو میں مقیم ساتا هے، اور میر ۱۱۹۵ (۱۹۸۳ع) کے فریب وهان گئے هیں، اس لے فاس نه هے که اسی سال میں اس کا آعاد هوا

رهیر کو، حو «عقد نمریا» کی تربیب کے وقت (۱۹۹۱ه) ریده بھا، لکھا ہے کہ اس کے اہمال کو دو ترس هو ہے حواجہ ویر درد، مموفی معوفی ۱۹۹۹ه (ممروع) کے اہمال کو چند سال بیانے هیں بیدار، مموفی ۱۹۹۹ه (ممروع) کو ریدہ اکتھا ہے قائم، موفی ۱۲۸ه (۱۹۹۳ع) فا ۱۲۱ه (موروع) کو کہما ہے کہ حید سال مہلے قوت ہو گئے سامعالم بادشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ مرسال سے محت دهلی در وممکن هیں انھوں بادشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ مرسال سے محت دهلی در وممکن هیں انھوں کے سامان سے انہوں کو انہوں میں میں میں میں میں انہوں کے سامان سے حکم مطاءات ہے میں کو ریدہ برائے وقات چیری صاحب نقل کیا ہے، اور اورکا قطعهٔ وقات چیری صاحب نقل کیا ہے، حس سے دید سان ہے، اور اورکا قطعهٔ وقات چیری صاحب نقل کیا ہے، حس سے ۱۲۱ه برآمد ہونے هیں اس سے نه قیاس کیا جازا ہے کہ ۱۲۱۳ کے نعد اس کی تکمل ہوتی ہے۔

۱۳۰ گلسر سعر، فلمي

نه میررا کاطم محاطب به مردان علی حان لکھوی میلا محلص، اس مجد علیحان مهادرکی نصدف اور اردوگو شاعرون کے حالات اور متحب کلام تر مشمل ہے

دماحے میں مصنف ہے «آج بھولا ھے سی کا گلسر » داده مار کے لکھا ھے، حس سے ۱۱۹۳ھ (۱۷۸ع) درآمد ھو سے ھیں حوبکہ

حاتہ ہے ہر لکھا ہے:

«سا دادر الله ا دار عام، کمی گدسد که این در در اسعار، که سب به سا عالم اد اه ی کدا، گه به کمی او ساگردان ب که در الد رسا آیاد و ده» (۱۲ الف)

محولهٔ بالا سعر به همن:

صبح ہو حام سے گرربی ھے سب دلارام سے گرربی ھے عاور کی حدر حدا حانے اب ہو آرام سے گرربی ھے

(۲) رصا لمي آسفه بر حاسه هيه

«رصاطلی آسه از لا ۱۵ رسور ا سو را در ررا پوحو ای، در محاص، دد دارر رسور اساری گفت» (۱۱۸)

(٤) احسن الله دان در حاسه هے:

«حلماً به حواحه احس الله بان که ام سار حابوران دران درحسب، سهر است که طلعین ایست

مررا فصر کی حل رگای حوس حامے مگ کے و ران کرگای مررا عمگن هون، حمال اد هون که سلے حل وں کے رن آباد هرن، (۲ الف)

حود حا یہ وں ہر اور دیں دیں نئے ا ماء ا استعار کا اصافہ بھی کیا گا ہے: حابحہ

(۱) ورق ۹- الف بر حرف «دال» کے سروع دیں حاسمے بر به اصافه بایا جا ہے

(۱۱۱م حلی، اسمس دا ام حان، سر و حدار محمد حان و را در حورد و حدار مان که در عهد بوات و را در المالك سحاع الدوله مادر عر افدار داست، و در ویت بوات آصف الدوله مادر بدار وعلمی و لمحاله کالان ر بود و دا ام اگر د بدور و ست طسعت گاهی فكر سعر د يحه ی مود، و در لكه بو ی گر داند ای حد بت رسل بادگار آن سوده اطوار در بن بدگر بوكر در حامه بدرت بكار شست »

مصنف ہے در اچے میں سال احدام ۱۱۹۸ (۱۲۸۲ع) سال ھے سال آعار ، معیں بہیں ھے لکی میر سور کے حال ، یں ۱۱۹ (۲۷۲۱ع کو سال حال سال ھے اس لے بعد بہیں کہ اسی سال اس کو سرو کیا ھو حلی کے دکر ، یں ۱۱۹۹ھ (۱۲۸۵ع) لکھا ھے رامحس محلص به معموم (یا محلط) کے دال ، یں لکھا ھے کہ «در سنه ۱۹۱۹ھ ارا آیم در سارس ، بلاقی سد» (۱۹۲۷ س) اس سے میں یہ فیاس کریا ھوں آیم در سارس ، بلاقی سد» (۱۹۲۷ س) اس سے میں یہ فیاس کریا ھوں آ

کمانحالهٔ عالمهٔ رادمور دیں اس بدکرے کا حو سیحه هے، اوس ۔ اوراق کی بعداد ۱۹ هے اور در کا موں نے اوس کی کمان کی هے حل دیں دیں دیں سے الک کا حط حمه بسیعاتی هے اس ربیح دیں دیاد مه حواسی بهی نظر آنے هیں، حو سب کے سب الک هی حط دیں هم اور اوس کان کے لکھے هو نے معاوم هونے هیں حس نے رامحس حال ۱۱ سطروں دیں اصافه کیا هے حولکه آخری اوراق بهی او ی بوشمه هیں، اور اوس نے حاده کم کان دیں لکھا هے:

« مام سدگلی از این اهم؛ در کس الف راب علی ایراهم مال یا در بصر حک ، حمل الله تعالی له الحه »

اس لیے به سه مهه او مهل کا جاسکا که به حواسی خور مصمف فلم کے هو لگے الله به گمال عالب هے که حس نسخے نے همارا نسخه کیا گیا هے، وه مصنف کا بر منم کرده آخری نسخه هوگا

چوںکمہ نہ حواشی معد ہیں، اسلے ہاں اوں کا نفل کرنا نامیا۔ مہی

⁽۱) ساءعالم ادساء دهلی، آسات محلص، کے حال کے محاد

کے حاسبے ہر بھی ^{حق} محلص کے سابھہ ان کا دکر کا <u>ھے</u> ،گر وہان صرف الک سعر لکھا <u>ھے</u>

(م) عبس محلص کے بعد حسب دیل اصافہ میں میں کا ھے:
«عاجر ا س دیال لف برم من درو سی است در بلد ارس »

(۰) ورق ۱۶۱ کے حاسوں در ولدوی لاھوری کے ۱۹ سعر اور درح ھس اسی طرح مدرب دھلوی کے اسعار بھی ۱۹۰ الف و ب اور ۱۹۹ الف بر بڑھائے الف بر محر در ھس دحوں کے ۱۰ شعر ۱۹۰ ب اور ۱۹۰ الف بر بڑھائے ھس واقع دھلوی کے ۱ سعر دن دس اور ے حاسے بر مدرج ھس (۲) ولی بر حاسیہ ھے

« کسی در رصف ولی گه »

یر ساءان های ارداست ولی ککسورهدی

رامہرر کے سے ،س صابع المگرادی، عجاسوای عاسق اور امہر حسرو کا دکر مہیں ہے سر کہ ریر دھلوی کے حال سے کافی دھلوی لگ کی عمارت کانت نے ہوا اول کر کے، اس طرح لکھا ہے:

«کرین دھلری اسٹ مرعلی ہی آ »

مطبوعه سنح میں میسی رامحس کا بدکرہ معموم محلص کے سابھه کا گیا ہے، اور ۲۳ سعر انتخاب کے هیں لکن رامور کے سنجے میں به حصه دوبارہ بقصل کے سابھه لکھا گا ہے، اور انتخاب بهب طویل ہے حاکمہ محیط محلص کے مانحب لکھا ہے.

« حل یہلص، وسوم به رامحی که ری براد مرف بهر حلف لاله گا کا سس جلص عاجر، وطن لاهور، رادس دهلی بسر معموم (ان حاسمے در سجے کا ون لکھه کر «دعم» بحر در کیا ہے) بحلص ی کرد الحال به جلص محط آشیا سده از دل برشگان سموم عشی

اسکے بعد س سعر اوسی صفح ر اور ہستو ہوں ہر «بمه دائم» کے عموان کے مامحت درج کے هیں

(۲) راعب اور رفعب کے درمان میں لاله حواهر کی رام محلص،

كا اصافه كما هے، حو حسب ديل هـ

«رام سحاس» اسس لاله حواهر که که ری اد، رف بره و ال س لاهور، حلف لاله گگاس حلص ا ر، برا حورد ی ا می محلص به حط، از سلکان سرکار ارالدواه ر حا ن با در و د بعد اران الایه داروعگی بر سازی بور بعایت سر دان احت مار اید طی رسا و ورزن دار ۱ ، حداد از ادکا از ن در ن

اس کے بعد ہے اسعار نقل کے هیں

(س) ورق مرم ب کے حاسمے در الک ام کا اصافه ہے، حس کی عمارت نه ہے:

راعس بحلص، باس ر بادساه در او ابل عب حدس ی ک بعد اران حر حلص و ازداد ردی حری و د در انه ام هولی با ساهان باش بواب آصف الدوله مادر که صدها کی د دلد ار سدن حرف با بالایم بها در آو بحه ۱ حد کس را کسا و حرب ساسه ۱ حود هم آحرالا ر رحمهای کاری برداست، و بعد بدن صحب باف و از آنجا در بلده عظم آباد و کلکمه افاده، در صحب ر را گهستا عس محلص سر می برد س اران ایل دکن گسه ۱ از دست بازر رحم بهالا بر کله حورد ، و بلکی از بدار ا برا سمسر از ا در آورد ، در قصه سی حهاد ای رسد و بعد ر و رحم کله شر س رگ حسده ، در که حیاشا در و سی مدور گست حون طر و رزن داست ، دروان اسعاد رشحه بر داده این حدد سعر از رادهای طع اوست »

اس کے بعد حاشوں ہر ان کے ۱۱ معر بقل کے ہیں ورق ٥٦ ب

کے سحص کی طرف میسوب کرنا ہو اکا، کیونکہ اس میں محیط الاسرار محیط معرف، اور محیط اعظم کے اقساسات نانے حالے ھیں، جو علی البرست ہوں اور ۱۲۱۸ (۱۸۱۹) اور ۱۲۱۸ (۱۸۱۹) کی تصنیف ھیں چونکہ نالعموم میں کے اید رصف کے ماسوا کوئی سخص اصافے کرنے کی حراب بہیں کرنا، نا کم از کم میرے علم میں اس کی کوئی اسی مثال بہیں ھے کہ دابعد کے کسی عالم نے ادا نام طاهر کسے بعر اساکا ھو، اس لیے میں مصنف کے ۸ ۱۱۸ میں قوت ھو حالے کی طرف سے مسمیہ ھو حالے اگر لطف نے کاسر ھید، مصنفہ ۱۱۵ میں اور عرف اور ایم ایم ایم امراء کی مرحرم نہ لکھا ھونا حود کہ نار شون وال نار افسوس وال نہ مام کی دیا ہو، اس ایمانے کردوالے در افسوس والی میں علم کے اس اصافے کردوالے در افسوس والی میں علم کی ایم اظمار کریا بڑیا ھے۔

گلم ار ااراهم که احمر برقی اردو نے سابع کر دیا ہے اس سے و میں ہم سعوا کا دکر ہے، حل دیں سے ہ کے انحالهٔ داممور کے سے سے دی کور مہیں، اور م ساعی سیحهٔ دامپور کے دیں میں اور م حاسبوں پر ایسے دلکور ہیں، حل کے حال سے مطبوعه سیحه حالی ہے اس حساب سے ۱۹ ساعی همار نے سیح کے میں دیں دلکور هوئی ہے اس حساب سے ۱۹ سے ساعی همار نے سیح کے میں دیں دلکور هوئے هیں، اور کل سعی اکی بعدار ۱۲ م هونی ہے

١٦ گلس هند (لطف) مطبوعه

رہ مرراعلی لطف، مموفی ۱۲۲۸ (۱۸۱۳) کی تصنیف اور گلمار اس الم الم کے ۸۴ ساعروں کے حالات کا درجمہ مع اصافات ہے اس کا احسام، حود ماچے کے مطابق ۱۲۱۵ (۱۸۱۱ع) میں ہوا ہے مگر مکردی فاضی عبدالودود صاحب (پشہ) کا حال ہے کہ حصۂ بطم میں اس

و سلكان سركار ممارالدوله سٹر حاسن مهادر بوده اسب در ۱۱۹۹۰ ما راهم آمم در ،ارس ملامی سد ،داران سر رشداری رط صلح ارس ما رزگست و اشعارس دوست و سح وی، که فی الحقیمت «دم گمم » است، وسوم به «حمسه عسمه» صد مرح د وی اول هر ورایجا مسمی به « حیطعسی»؛ و 🏿 ویء دوم سسی و دو رسوم به «محطدرد»؛ وسری موی را صاحبان مسمی به «محطعم»؛ و حمارم مری «حس محسی»، و حم مسوی ادهو ال وکام که دن سمی به «حسن و عسی» است و سح وی دیگردر بصرف دارد کامی ار الحمله ترحمه بهگوت گیا مسمی به «خطالحقال»،و دو تم وی برحمه بهگ مالا وسوم به «محطالاسرار»؛ و سرمی وی رحمه یو چی ریو ده حدر اودی بالل مسمی به «کلس ریب»، و حمارم منه ی رحد حر گ است مسمی به «محط معرف) و دحم وی « حطاعطم» برحمه بولهی حبم ساکهی - را بر احرال گررو الب محل اول ما به گرروگر بیدسگه، محل دهم و برحی احوال ماهرداس محاطب به بد ، صفات دارد و رسحه دگر رحمه ازار سملمی عرب کلله دمه سمی به «محط داش» صنف ود ، دادسه وری داد رحی ار اسعار آمداری در س مدکر ایاب می باما »

اس کے بعد عراب و ہ ہو یاں کے محت اسعار ورق ۱۹۸ الف سے سروع ہو کر ۲۹۹ ت تر جم ہونے ہیں

صاحب گلم ارکی دار مح وفات، ڈاکٹر اسریگر (ص ۱۸) اور داوم هارٹ مے حراف کے اس مصرع دار مح کی در در: «لو، آه، مثا ، طلع دروان عدالت» ۱۲۸ (۱۹۳۰ میل ۱۹۳۰ میل سابی هے محدودی ، ولوی عدالحق صاحب مے دھی، گلس هد کے مقدمے میں اسی سمہ کو دھرانا هے (۱) اگر به سنه وفات صحح هے، دو بسیحة راد ہور کے اس اصافے کو کسی ، العد (۱) کا کارد را رر کے ۲ سحر سی حل کا دلعه سارح رفات اما حالا ہے مگر وہ داوس الالعاط اور علط هے الفاط درون سحون میں به هیں «و آ عالم دران عدالت »

الداره بهی لگاما حا سکما ہے

اس سلملے میں سب سے ملے دیا ہے کے اس بیاں ہو عور کردا حام کہ:

۱۱ م که ردا محمد حس ، سل سطس ، ار ساحت اسکر اوات در الفاد الله بادر به ساهجهان آباد گرد افکاده سون بالف بدکره اصر ن نگوسم د ده ، اسای حد از ایها بقلم بحرار من در آورد ، مسوده احوال مین راه باص محصری بدست ن ر سالمه ، باد آورد ، مسوده احوال مین راه باص محصری بدست ن ر سالمه ، باد آوردن از آن و د سان بادم داد در ایام دوری آن آسای مادی حون سمع ی سوحیم و مسرده سرگرست هر بل را از رده و رده را را کاعد ی انگلسم » (ورب ۱ س)

 سال کے بعد بھی اصافے معلوم هو سے هیں

له لذکرہ اولاً ۹ ۱۹ میں مولوی عبدالله حال کے اہمام سے حداگاله اور بعد اران ۱۹۹۳ع (۱۳۵۲ھ) میں انحمی درفیءاردو کی طرف سے گلمار الراهم کسانهه جهب کر سانع هوچکا هے

۱۷ عقد بر با (عقد) قلمي

را سدی علام همداری مصحفی، مدوقی ۱۲۱۸ (۱۸۲۸ع)، کا مراب کا مراب کا هوا فارسی گو ساعروں کا ملکرہ هے، حسے رداجے کے رال کے مطابق مصدف نے ۱۱۹۹ (۸۰ ۱۲۸۸ع) ، س حسم کا بھا لیکن حواجہ معلان مصدف نے ۱۱۹۹ (۸۰ ۱۲۸۳ع) ، س حسم کا بھا لیکن حواجہ میر درد، مرفی ۱۹۹۹ه، کو لکھا هے که ان کے انتقال کو حدد سال هوئے محر بلگرامی کو لکھا هے که ۲ ۲۱۹ (۸۸ ۱۲۱۷ع) ، س دهلی کے الدر وقت هوئے، اور قصد کا حال ۱۲۱۲ه (۱۲۵۷ع) میں داخل بلکریا

علاعلی وروع کر لکھا ھے کہ اس ہے حد ال وسل سارس ، یں ووات مانی سسر عسق اور رور روسر، (ص ٥٢١) ، یں اس کا ال ولادت ۱۱۸ (١٢١٤ع) لکھا ھے اور موجرالد کر ، یں سر سال کی عمر ، ین ووات سائی ھے حسکا مطلب ہے ہے کہ وروع نے ۱۲۱۹ (۱۲۵ءع) ، ین ادھال کا بھا اگر نہ صحح ھے، دو اس کا حال بھی ۱۲۱۲ھ اسکے بعد لکھا گا ھوگا کما ہے اُنہ واصور کے سحے میں کر یا دہال ، صطر کے حال موسکا نہ عالمهٔ رامبور کے سحے میں کر یا دہال ، صطر کے حال مصحمی نے بعد ، یں بھی اصافے کے ھیں

مصم یے اس کے آعاد کی طرف کوئی کھلا ہوا اسادہ میں کیا مگر کمات کے براگدہ ٹکڑے حمع کرنے سے سال آعاد کا محمسی

ماہ و ال سے قبل كا «كم و به هوبا جاھے ۔ سہ ح طہو رالد ہرے جانم كے بارے میں كہا ہے: « بقولس بارے ولدس صرف «طاور » باسد ار حال اك ساھجمال آباد است همياد و سه سال عمر دارد»

لفط طہور کے طابق ساہ حالم کا ال الدانس ۱۱۱۱ھ (۱۹۹۹ع) ھے لہا اہماہ اھ (۱۱۷ھ) ہیں ال کی عمر ۱۲۸ سال کی ھونا حاھے حوبکہ صحعی ہے سال سدانس حانے ھوتے ہ عمر اکمهی ھے، اس بدا پر ھم اسے محص الدار، مہیں کہ سکیں گے، اور اس حل میں به سام کرنے پر دحور ھونگے کہ ۱۱۹۸ھ یا ۱۹۵۱ھ میں اوس ہے حالم کا حال لکھا ھے

حولکہ مصحفی ہے میررا حا۔الل مطہر، وقی محمم ۱۱۹۰ھ کا حال اوں کی وہاں ہو لکھا ہے، اس را در کرسہ دلایل کو سامے رکھے کے بعد بالکل ہوں کے سابھہ کہا جا سکما ہے کہ ۱۱۹۰ھ اور

کو ہوت ہو گا

سلومسی (۱۸۵ و بعد) میں لکھا ہے کہ قبل ۱۱۷ (۵۸ م ۱۵۷ ع)
میں بدا ہوئے، ۱۱ برس کی عمر میں اسلام قبول کا اور دو درس
باک اللام کو مجھی رکھہ کے، سمرھویں سال کی عمر میں ان کا اظمار
کردیا اس کے بعد اعمال و او یا سے کارہ کس ہوکر «در اط اف

اس سے نہ نہجہ نکا ہے کہ انکے نواب حف خان کے اسکر ہیں گست لگانے کا آعار ۱۱۸۹ھ (۰۔۱2ع) میں ہوا

آگے حل کر بشرعمی دیں لکھا ہے کہ «الحال از رصهٔ می و مش سال بلکھ تو بسر بعب می دارد » به دلات دف ها رعمی ہے ۱۲۳۱ھ (۱۸۱۸ع) دیں ان کا حال لکھے ہوئے حریر کی ہے سس سے به ایجا بکا اھے کہ ۱۱۹۱ھ (۱۸۸۲ع) با ۱۱۹۱ھ (۱۸۸۳ع) دیں ولی لکھرو آ ہے بہے، اور سابق ولاحق رابح کو دلا ہے سے به دیملوم ہوا ہے کہ بھر ا ۱۱۹۹ اور ۱۱۹۵ کے دارس به ایک دسمور سابر و فاصل کی حمہ ہے لدکورہ بالا اسکر میں بودو باس رکھے رہے تھے حولکه مصحفی ہے ان کی ورمانس سے بدکرہ سروع کما ہے لہدا اس کا آخار ان ۔وبول سون کے دردان کے کسی سال دیں ہونا جاھے

رواب صمصام الملك بر عدالحی حال صارم محلص کے و علق الکھا هے که «حالا او سرکار رواب آصفحاه مانی شخطاب صمحمام الملك و روانیء دکل ملدرسگی دارد» سامح الافكار (ص ۲۶۹) و بن ان کی رسلب مارهو بن صدی کے آخر وین اور محوب الرون (۲۱۱۲) و بن وا حماری الاولی محرور هے وصالرون (۲۱۱۲) و بن اور محوب الرون کے اللہ اور محرور کے وصالرون کے در دین کا دین دور محمدی ہے ان کا حال ریدگی و بن لکھا ہے المها اس

۱۱۹۹ه (حبوری ۱۷۸۰ع) کے مارہے میں کہا ہے که «مك مالست که درد مہمجور بش سفا مافقه»۔ میر حسن، مموفی عسم تم محمرم ، ۱۲ه (۱۹ اکو و ر ۱۲۸۶ع) کو احفر اور حاکسار کے حال میں الفاط « لممه الله تعالی» سے ماد کا ہے

اں افداسوں سے نہ رحمہ رکلنا ھے کہ صفر ۱ھ (دسمبر ۱۷۵ع)
میں نا اس کے لگ بھگ اس ندگرے کا کام سروع کیا جاحکا بھا

دلکرے کے دوسے نعص ٹکڑوں سے نیا جلیا ھے کہ ۱۹ھکے
بعد بھی اس میں اصافے کے ائے ھیں جامحہ راحہ حسوب سیگہ بروانہ
علمص کے ذکر میں لکھا ھے کہ ان کے فار می استعار درزا فدل کی معرف
دھلی میں میرے براس م چے بھے، حمیدی میں نے ندگرۂ اول میں داخل
کر لیا تھا جب دعلی سے لکھ تمو وارد ھوا، دو نہ نڑے نیال سے ملے
اور اگرچہ میر حس میر ھی میر اور نقا کے معتقد ہے، مگر فقیر سے

، لا فات کے بعد کلی طور پر ادھر رحوع ہو گئے، اور بڑے امہماك اور بوحه سے اردوكوی سروع کی ات که دس بارہ سال کی مسق ہے، ہت

محمدگو هو گئر هي

اس ساں سے نه معلم هورا هے كه مصحفى نے لكهنئو آنے كے دس اره درس بعد نه عمارت لكهى هے حود انهاں نے ریاص الفصحا میں عدمات سات كے دیل میں لكها هے:

«در ۱ امی که فقر همراه علام علی حان ولد بهکاری حان که مساراله از بسکا ۱۰۰۰ فت حرانانی، سات توارس ساها به را مے بدگان عالی ور رالمحالك و آب آصف الدواله بادر و سر همان گورتر بادر آورده به در در سد کم براز و تکصد ر تود و هست صر ب سفر کسده از ساهحمان آباد در ایکه بو رسید »

۱۱۹۹ھ کے درماں کی نه الیف ہے، حس میں ۱۲۱۳ھ تلک مصنف کے اصافے کیے هیں

المحمر بر بیءاردو ہے اسے شائع کر دیا ہے، مگر کوبی سطی علطی سے باك بس ہے كائے دامبور ، س اس كا الك سحه محفوط ہے، حو ١٢٥٥ه (١٢٥٦ع) ، س سمد سلامت على بلگرامی اور سد اكر على حرآبادی ہے اوسط سائی کے س و رفون بر بقل كا ہے اس میں ہر ساعی کے کلام كا ادحاب بھی ممدر ح ہے، حو بسحه ، طبوعه سے حدف كر دیا گیا ہے

۱۸- تد کرهٔ هدی گو دان (دد کره) فلمی

ره مصحفی کا مهلا اردوگو شاعرون کا بدکره ہے، حسے مصنف نے

«عقد برنا» کے بعد فارسی زبان میں لکھا ہے جاتھے میں بحر برکا ہے

کہ ۱۲ھ (۹۰م۱۷ع) میں اسکی برست سے فراعت ہوتی مگر نہ حمله

«فرصہ را عیب سمردہ، مسود عسوس این بدکر را کہ از جد

سال بطاق سیان ادادہ بود، جاتی بمردہ درست ساحہ »

حود انتسارہ کردا ہے کہ حکمات ۱۲۹ھ سے قبل تدعام ہو حکی بھی، اس سنہ میں صرف مسودہ صاف کر کے سائع کیا گا ہے

ے اب کے مطالعے سے معلوم ہونا ہے کہ اس کا آعار ۱۹ھ (۱۲۵۹ء) کے فرات ہوا ہے، کولکہ مصنف نے دنیاجے میں صراحت کردی ہے کہ فارسی بذکر ہے سے فارع ہوکر اندکام شروع کیا اور نہ بذکرہ ۱۱۹۹ میں جمم ہوا بھا، لہذا اسی سال نا آبندہ سال اردو بذکرے برکام شروع کرنا جاھیے

شاه حامم، منوبی ۱۱۹۵ه کو لکها هے که «دو سه سالسب که در ماه میرده» حواحه میر درد، مهوبی ۲۲ صفر

بھا، دسیاب ہوا کا سالحررف سد حسن علی محسن، ولف بدکر سرایا سحن، ہے بھل امر کی ہے کم و کاسب لکھی با، بح سوم سہر رحب سہ ۱۲۷۱ھ عصل الہی سے جام ہوا

کرر۔ الگ رور حصو ر ہی وات صاحب کے یہ عاجر حاصر ہدا ہر بات کا ہاکر بان صحبی ہے حود بھابی صاحب کر د با بھا فقط »

اس سے میں 22 ورق اور ملحقہ وہرست کی رو سے ۱۹۲ (۱)
ساعروں کا الدکرہ کیا گیا ہے کہاسہ میں علطیاں بھی تابی جابی ہیں،
حو محسر حسے پڑھے لکھے کاب سے بعید معلوم ہوبی ہیں

امحمر رقیء اردو نے جو سنجہ سابع کیا ہے، اوس میں ۱۹۳ شماعروں کا ذکر ہے

١٩- رياص المصحا (رياص) علمي

اله مصحفی کا رود ا الد کره هے، حس میں ۱۹۲۸ اردو کو ساعروں کے حالات فارسی را ال میں درح هیں حسب نصر سے دیناچه، لاله چیی لال حریف کی ورمایش بر ۱۲۲۱ه میں اس کا آعار، اور بنابر حاسم، الال حریف کی ورمایش بر ۱۲۲۱ه میں اس کا آعار، اور بنابر حاسم، ۱۲۳۲ه (۳ مراع) میں انجام هوا هے

کے سر ورق ہو ہار نے آعاد کا است عرق محمرم سمہ ہے، اوس کے سر ورق ہو ہار کے اعاد کا است عرق محمرم سمہ ہے، اوس شمسہ اور لیار نے اسمام کمان، ہے محمرم ہے، اور اگر وہر ۱۸۵۳ع) در حرار (ا) داکٹر اشر گر ہے ا ہی وہرسہ (ص ۱۸۳) ی تکھا ہے کہ مصحفی ہے اس بد کر ہے یہ وہر کے این کی دار سے کا سادر اوسط، صفحات کی حادث کر اور محمد کا سادر اوسط، صفحات کی حادث کر اور محمد کا سادر اور محداد سعرا کے کے حادث کر لا بھا، حس کی حادث کر لا بھا، حس کے حادث کر لا بھا، حس

اب اگر ان کے سال امد ۱۱۹۸ (۱۲۸ ۱۲۸ ۱۲ رس بڑھائے حاس ، و ۱۲۱ھ (۱۲۹ ۱۲۹ء) حاصل جمع ھوگا اسر ، مرص که سکما هے که اور اس کے الله سال بعد و ۱۱۹ ، الله الله و ۱۲۱ھ ، اور اسے میں دا اس کے الله سال بعد و ۱۱۸ ، الله الله و ، اور اسے تحمیاً ۱۲۱ ، رس کہدا ھو ،گر ھوس وسمی نے در ، یں ، ان جعفر علی حسرت کے معلق الله ادبا ھے کہ وسم در در الله الله که وسم الله الله کہ وسم الله الله کے لیے کافی ھے ، وصحعی کہنا ھے که وسم ا

«اصلاح سعر ار مان حده رعلی حسرت می گرد د رد حن حاب ۱، با فقر هم از به دل اعقادی و رحرعی داشید حالا که حد به بد با د با کار حال سوره بقفر دارد »

حصے کو اسی سمه را اس کے کہم معد کا هورا لارم هے

رواب الہی محش حاں معروف کے حال میں مصحفی نے صاف اعبراف کر ا اھے کہ:

«درا با ی که فهر ندگر بایمام رسا نده، از ساهجهان آباد بلکه ، و گرر ایگند ساگردی، ان صبر باری دارد »

کد محالهٔ ساله رامهور ۱۰ اس دکرے کا حو قامی ستحه هے، وه سند محسن علی محسن، مصنف رابا سعن کا ۲۰ و نه هے کا تب مدکور حامے ۱۰ سال کا ۲۰ و نه هے کا تب مدکور حامے ۱۰ سال کا ۲۰ و نه هان

(ربه بدکرہ حلد اول ان مصحی مرحوم کا ،کہ بدت سے کا الحررف کو اسکی بلاس بھی، وحه حیات فیس مآت برات عاسور عاحات صاحب مهادر، دام افتاله، بسے بوات حسن علی حال ہادر آ کا سالم سے ،کہ مہر بھی بوات محدوم کی اوس رائے اور از ا حرکہ مانصاحب کے ساگرد سی طہرر محمد طارر کے ہا به کا لکھا ہوا

نه حکم فدرب الله فاسم ، وقی ۱۲۲۱ه (۱۸۳۵) (۱)، کا بدکره هے،
حسے حامة کمات کی نصر سے کے دطابق مصنف نے فارسی راان میں
۱۲۲۱ه (۲ ۱۸ع) ، ین لکھا هے مطبوعه استحے کی روسے اس میں ۱۹۲۳ اردو کو ساعروں کے حالات مذکور هیں

کاب میں بعض فرائے اسے هیں حل کی مدد سے اسکے آعار کا بعین کیا حا سکیا ہے ملا تفا کے ذکر میں حالیہ صفے استعمال کے هیں، حسکا مطلب به هے که بقاکی رندگی میں اوس کا حال لکھا ہے بقاکا سال وقات ہم ۱۱ ه (۱۹۱۹ع) هے، لہذا اس سنه سے بہلے آعار بالف هونا حاهیے میر حسن، مہوفی ا ۱۱ه، کو هر حگه مرحوم لکھا هے، لہذا اس سنه کے بعد کام سروع هونا حاهے گو با ۱۱ه اور ۱۱۹ه کے درمان مصنف نے کام سروع کیا ہے

مولایا محمود حانصاحت سیرانی ہے اس دکرے کو مرب کر کے سے سے ۱۹۳۳ میں سانع کیا ہے ۔ ۱۲۰ میں سانع کیا ہے ۔ ۱۲۰ میں سانع کیا ہے ۔ ۲۱ میں سانع کے ۔ ۲۱ میں سانع کیا ہے ۔ ۲۱ میں سانع کیا ہے ۔ ۲۱ میں سانع ک

له ۱۳۸۸ و ارمدی گو ساعروں کا بلکرہ ہے، حسے فارسی ریاں میں (۱) سحن شعرا (ص ۳۲۹) اور سمیم حن (ص ۱۸۵) بن ہی سال بحریر ہے گلدسدبارساں (ص ۲۷۲) بن حو ۱۲۲ اور ۱۲۲۱ھ کے درسان لکھی گای ہے، بحریر ہے کہ ان کی رفات کو 4 بدرھواں سال ہے اس سے بھی مذکورہ بالا سال ہی کی باید ھوبی ہے

ھے حطکی روش سے ممدرحۂ دیل بحریر سے 'ایت ہویا ہے کہ یہ بھی محسن کے فلم کا بوشنہ ہے مدکورہ بحریر ورق رالف کے جا سے بر یابی جاتی ہے، اور اس کے الفاط حسب دیل ہیں:

«کاب الحروف حدل علی ہے اسعار فارسی کسی کے ہیں آگئے۔ کہ عرص اسعار ہدی سے ہے در بن حا ر ح آگھہ دیے ہیں، فقط واسلے سان اور سے کے ہیں »

اس ساں میں کانب نے صرف فارسی استعار گرادیے کا افرار کا ھے مگر واقعہ نه ھے کہ اس میں مطبوعہ کے مقابلے میں اردو استعار بھی بہت سے سافط ہیں

اس سیحے کا سائی اوسط، اور اعدار اوراق ہو ھے ، مدد حگه حاسہ وں اور بھی شعرا کے حالات اہل کسے ھیں حوسمو کیاسکی للاقی ھے

اس سے وہ معول عمد میں حاجا صفحات کے حصے سادہ حمور نے گئے ھی،
حو یا ہو معول عمد میں حان ہوجه کر سادہ رکھے گئے ھوبگے، اور یا
اوسکے یافض ھونے کے باعث سے کانت نے آبادہ بکہ لی کے حدال سے
ساصین رکھی ھیں نصورت اول نعبد مہیں کہ وہ خود مصحفی کا
مسودہ ھو حوبکہ اس عبارت کے اندر مطبوعہ کے بھابلے میں حکه
حگہ الفاط، فہرے اور حملے ندلے ھوے ھیں اس بیا پر یہ ادکان حدیقی

الحمر سرقیءار۔و نے ۱۹۳۸ع میں اسے سانع کما ھے اس میں ۱۲۱ ساعروں کا دکر ھے، اور الله اوس نسیحے کی نقل ھے، حسے رمصان سک طیاں نے ۱۲۳۷ھ (۱۸۲۱ع) میں لکھا بھا حوبکہ اس نسیح کے بہت سے شاعر، رامیوری نسیحے میں مذکور بہیں ہیں، اور استحهٔ

حال عاسمی عطم آبادی ہے فارسی ریاں دہ مریب کا ہے دا حے سے معلوم ہونا ہے کہ مصنف کہ آعار یہ اب سے حدہ اشعار حمع کرنے کا سوق بھا رقبہ رقبہ م ہمرار اسعار کی ایک ساص اوس نے مریب کر لی ۱۲۲۳ھ (۸۸ مرع) دی کول (علی اڑھ) کی حہانویی دی مصنف کا ورود ہوا اور دیر مجد حقور بر بلوی دست محلف، سے ملافات ہوئی ایک دل اوابھوں نے والد داعسانی کے بد کرہ «ریاص السعرا» کا ذکر کا مصنف دن اوابھوں نے والد داعسانی کے بد کرہ «ریاص السعرا» کا ذکر کا مصنف نے اوں سے مستعار لکر اس بد کرے کا مطالعہ کا، نو ابدارہ ہوا کہ اس دین رطب و بانس بہت ہے، نیر عاشف کا کلام کا انتخاب بھی اجھا اس میں رطب و بانس بہت ہے، نیر عاشف کا کلام کا انتخاب بھی اجھا اس میں رطب و بانس بہت ہو، نیر عاشف کا کرے کا حیال بدا ہوا، اور اس معمد کے حصول کی حافر کرے کی کہانی اور دواوی سعرا حمع کریا روع کی دیے:

«الفسه در سدا تکا برار دو ا و سب و حیار هجری به سوید این رو سه دلکسا صروف گردید ا تا بسراله با ایم بعجه بهد بحریر در آورد رد که هر دارد که در روزگاد رکار حال کار حال که داست این آل حارج از حمل با دست اتا هست سال از بن حیال باز داست و این از ادر در وقف و الوا افیاد بعد المعیای مدت مذکر را در سه بك هراز و در قیل و سی و سه هجری با و خود مواج و کم فرضی بار موجه و مصروف گارس گردید با حیام رسا د

هگام بحریر سان در سه صدر « سبر رگ سان » اد باریح باقه ود و الحال این باریخهای نظم و در صوری و وی ۲۳۰ رسایده باریخ

«حسله تکمورار و حار صد و هداد اسای » (انصا) « در سال تکهرار ر در صد و سی و سه حواله فلم کرد » فطعه

در سرده ماه رحب، رور سه سه، وقت شب حرن گست حتم این نسخه حاج کمال عاسفی » گفتار با بم سکر حن، بالند بن، حان باره شد دل گفت سال حتم او «عالی حال عاسفی»

شمے احمد علی حادم سمد للوی نے مریب کا ھے

دیماحے سے معلوم ہونا ہے کہ ۱۲۱۸ھ (۳ ۱۸ع) ، ہی مصنف کو اس کی درست و نالیف سے فراعت ہوئی ہے اسدرنگر نے اپنی فہرست (ص ۱۱۹۰) میں لکھا ہے کہ نه ندکرہ نوات صفدر حمل (مدوقی ۱۱۹۵ھ) کے نام معنوں ہے، اس لے اس کا احتمام اس سہ نہ سے قبل عمل ، ی آنا ہوگا مگر ڈاکٹر انڈے نے، فہرست کا اعماد ناڈلس (نمسر ۱۹۵۵ کالم ۱۳۹۷) میں اس کو علط فہمی پر محمول کا ہے

کے ایمانہ عالمہ رامبور میں اس کی حلد اول کے رو اسحے ہیں مگر دووں ناممام ہیں، اس بنا بر اس کے آغار وابحام وغرہ کے نار سے ہی کہا کہا دسوار ہے السه حرمان کے حال میں (۱۳۸ س) نیر علام فحرالدین حال حیرت کے ذکر میں (۱۳۹ الف) ۱۲۱ء (۲۰۸۶ ع) کو سال روان بنانا ہے انڈے نے انگ دو اور مامات در بھی اسی سال کا حوالہ دیکھا

ائسپر سگر ہے اسے ستجے کے سعراکی بعداد محمد ما لکھی ہے، حو حود اوس کے الفاط میں ۱۰ سے کم مہدی اس سے بھی مذکورہ بالا بعداد کی، حو عبدالمفیدر مرحوم اور انٹے ہے سال کی ہے، ایک حد بك بابید هوبی ہے

محدومی ہواں صدر ہار حمگ ہادر کے کماں حالے میں اسکا مکمل سے موحود ہے (۱)

۲۲ سس عسق ملمی

رہ مصرف کے حال اور کیاں کے دوسر سے بحوں کے لیے ملاحظہ ہو فہرست کا بحالہ اللہ کر، علمہ کا محالہ اللہ کا اللہ ک

محرر بدكرة هدا» لكهه بهى دنا بها، مكر بصحيح كے وقت به فقره فلمن د كر دنا كيا هے بهر حال به امن حد بقين كو م يح حانا هے كه اس بسيح كا كات وهى منوب هے، حس كے قطعات بيار محمد حود كيات ميں حانجا ملے هيں

سے کے میں میں اور حاشاوں اور دوسرے محلہ حط کی تصحیحات ھیں، حو عالماً حود مصدف کے المم کی ھیں

مصلف ہے اسے حالات «عاسمی» معلص کے مامحہ (ہم الله)
لکھے هل بعض وابعات ریدگی اندرو (۱۹۹ ت) ، بما (۱۹۹ ت ت و ۱۱۵ الله)، الله)، رصا (۱۹۹ ت)، رصا (۱۹۹ ت)، مسل الله الله)، حرال (۱۹۵ ت الله) عوسدل (۱۹۵ ت کے حالات کے دیل میں بھی بانے حالے هیں

۲۳ رورساحه، ملمی

یه مولوی سدالفادر حان سمگین راه و ری ، مدوقی رحب سنه ۱۲۹۵ه (۱) (مئی سنه ۱۲۹۵ عیلی خود نوسه سوانحعمری هے ، حسے موصوف نے فارسی ریان میں مریب کیا ہے حواکمہ اس کی اراب واقعاب بار محوار هے ، اس لیے اسے روزب محد الما کیا هے

کا عامی است ما الله داری و رس اس کا الله حدیدالحط علط لکھا ہوا بستحه ہے، حو محدومی ہوات صدر بار حلک مهادر کے کمامی کے بستجے سے مجد فاروق صاحب نے ربعالاول ۱۳۳۰ھ (دسمبر ۱۹۱۹ع) میں فلس کب ساب کے ۱۸۱ ورفون پر بقل کیا ہے اصل بستحه اول و آخر سے باقص ہے اس بیا بر اس کا واقعی سال بالیف بیانا ممکن

⁽۱) اسحاب بادگار، ۲۷۱

اس کے بعد حادمہ کمات میں اسے ہما ھے.

«در سنه تکمرار و دو صد و سی ر سه هنگام نحصالا از ی حکله سکندر آناد معلقه صلع علی گڑھ صورت انتام در روب »

اس نفصل سے طاہر ہے کہ کہاب ۱۲۲۸ھ (۹ ۱۸ع) اور ۱۲۳۳ھ (۱۸۱۷ ۱۸ع) کے درمان لکھی کئی ہے

کمامحالهٔ عالیهٔ رامپور میں اس کا حو سیحه محموط ہے، وہ او ط ساس کے ما سطری مسطر کے ۱۸۹ وراوں در محط سیعلی لکھا گا ہے۔ ہے حالم دیں کالب اہما ہے:

« مام شد الدكره السرالعس) من بالف حات قص آب، حسن الى حال طاحت، دام الباله، خلص السفى، دار ج سرر رحالای سه درس العجری روز حده، از بام سكسر دم عاصی، در اسی، حوسه حر من حود و وال و سحوری ركه دایی حال مدوح حارم و مالی هرب، ساكن فسه درن عرب المدشر عبى الله عده دمام حورجه معلقه، علم مل الراح الله عده دمام حورجه معلقه،

حساکه کانب ہے حود بھی لکھا ھے وہ ساعی ھے، اور مروب محلص کرنا ھے اس کے لکھے ھو نے فاردی قطعات باریخ اس کات کے اوراق رے الف ہے ہم الف، ۱۲۲ س، ۱۱ الف، ۱۲۹ س، ۱۹۰ الف ۱۲۳ س، ۱۹۰ الف ۱۲۳ س، ۱۹۰ الف، ۱۹۰ س، ۱۹۰ س، ۱۹۰ س، ۱۹۰ س، ۱۹۰ الف، ۱۹۰ س، ۱۹۰ الف، ۱۹۰ الف

اں میں سے اول الد کر قطعے کے سابھہ کانت نے «محدوم محش مروب

ائتس ف صاحب کی فرمانش نر کسی کانب نے ہ رحب ۱۲۶۱ھ(۱۸۳۰ع) میں لکھا ہے

oy_ سابحالافكار (سابح)، مطبوعه

یه ۲۸ه فارسی کو ساعروں کا بدکرہ ھے، حسے مجد فدرب الله حال فدرت کو ناموی ہے، حسب صراحت دیاحه، ۱۲۵۹ھ (۱۸۲۱ع) میں شروع کا حامة کیات سے بنا چلی ھے که ۱۲۵۵ھ (۱۸۸۱ع) کے آخر میں مسودہ مکمل کر کے، ۲۱ شعبال ۱۲۵۸ھ (۱۸۸۱ع) کو مصنف نے صاف کیا تھا آخر میں جو قطعات ناریح میدرج ھیں، اول میں سے دو سے ۱۲۵۸ھ اور چھہ سے ۱۲۵۸ھ طاہر ھونے ھیں

کساب کے الدر ۱۲۰۵ کہ سال المام فرار دیا گیا ھے، اس
لیے کہ مجدحسر علی کے دکر میں فدرت نے لکھا ھے: «بعد المام اس
کیاب، در سند ۱۲۰۸ھ مرحلہ ، مای سفر آحرب کسند» (ص ۱۳۸)

حالمہ الطبع کے روسے کماں، مدراس کے مطع کشر راح میں وہ حماری الشاسه سمه ۱۲۵۹ (۲۸ حولائی سنه ۱۸۳۳ع) کو حمی کر شائع هونی هے مهی سمه الک قطعهٔ ناریح طماعت میں بھی طاهر کما کے هے

٢٧- مدائح السعراء فلمي

میں۔ السه آحر میں مصنف ہے الک دو حکمه ۱۸۳۱ع (۱۲۳۷ه) کو لفظ «اکمون» سے بعسر کیا ہے

یه روریانچه بهت دلچسپ، کارآمد اور شروع ۱۹وس صدی عسوی کے متعدد اهم واقعات باریخی کے چشمدند حالات بر مسمل هے علاوہ اربی محملف مقامات کے عاما و ادبا کے حالات اور متعدد علمی ولسانی مناحث بھی اس میں حسم حسم مذکور ہیں، حس کے سب سے اس کی افادی حست دوفالا ہو گئی ہے، اور یہ اس فایل ہے کہ بصحیح کے سابھہ شایع کیا حالے

سرم _ گلس سحار (شمه) علمي

یه بدکره بواب مصطفی حان شدهه، مهوای ۱۲۸۱ه (۱۲۸۱ع) کے آعار ۱۲۸۸ه (حول ۱۸۳۱ع) میں سروع کا اور آحر ۱۲۸۵ه (ا بل ۱۸۳۱ع) میں دو سال کی کوسش کے بعد حدم کیا ہے چوبکه مصف کا مصود عمده اشعار حمع کرنا بھا، اس بیا بر اس میں کمے حدے سعرا فار نا سکے ہیں حن کی محمومی بعداد و ہے (۱)

ید بد کره مهلی بار مطبع لیدهو گریفك دهلی احبار آفس مین مولوی عد بافر (والد شمس العلما مجد حسین آزاد دهلوی) کے اهممام سے ۱۲۰۳ه (۱۸۳۷ع) میں جهپ کر سابع هوا دوبارہ دلی کے اردو احمار بریس میں ۱۲۰۹ (۱۸۳۳ع) میں طبع هوا اول الدکر ایڈسس کا ایک سے کہ کیا کھائة رامیور میں، اور دوسرے ایڈسش کا مرصا اکارشی رامیور کے حالے ہے میں مجھوط هے

کامحالهٔ عالمهٔ رامپور میں الک فلمی نستجه دهی هے، مگر به مطبوعه نستجے کی نقل هے، حسے حافظ فیمرالدیں خلف حلف کاندان کا عابد بانکی دور ۱۰۹،۸۱۰

سے میں ہے کہ اس سنہ سے حمد سال قبل کار بریب انجام کو مہنچا،
اور اس کے حمد سال بعد، حب کہ دھلی میں میردا مجدسلیم مادر، مادرشاہ
بابی کے لفت سے اور لکے مئو میں بر احام، انجد علی ساہ کے لفت
سے برسرحکوہ ب بھے، بد رساچہ اکما گا ٹر باحام ہ رسعالشانی ۱۲۵۸ھ
(2، مئی ۱۸۵۲ع) کو شخت بسیر ہونے بھے سابریں به دساچہ بھی
اس سال کے بعد لکھا گیا ہوگا

تد ح امام محش کسیج، موفی سمه ۱۲۰۳ه (۱۸۳۸ع) کو مطلوم اور وصل کے دکر میں (ورق ے الف) معفور لکھا ہے اور شاہ احمل کے معلق لکھا ہے کہ

«۱۱ سی آکه در سه ۱۲۶ ه ۱ارصد دن ارن سرامے فامی براحب آباد اولیم حاردای المال مودد (۱۱ الف)

کاب کے پہلے صفحے ہر لکھا ہے:

« ۱۰ کره هدا نااف به اب است سحس حال صاحب مهجور ، ناسد بدارس ، عاب ور ده حدات محدوی رایی تحمد حسن صاحب علمه الله بدال اگریزی »

اس محریر کا ایدار سید محس علی محسب، مصنف سے ایا سحی کے حط سے ملایا ہوا ہے بعید بہیں ہے کہ اولیس نے مدکورہ ندکرہ مریب کرتے وقب اس نقل کو حاصل کیا ہو

ڪماب کا حط سمعا في مدنما، علطون سے بر اور کاعد چمد الله ائي الگريمي اور نفيه دستي ساحب کا هے

مربع یا مثلث کر کے پیس کیا ہے

دماچے سے معلوم ہودا ہے کہ اس بذکرے کی رب سے بہلے، مصنف ناپج دنوان دو حسالی افسانے، ایک محموعۂ مثمو ہاں کا محموعہ ادعمہ و نفوس و سنجہ حاب مرب کر حکا ہا

دیماچے میں رمانهٔ نالیف سے متعلق حسب دیل حملے ملے ہیں:

«بدالحمد که در رمان سعادت ہوا ان بادساہت محمد اکر سادسا
عاری، رابعہد اعلی حصرت، حسب آرامگاہ، سا عالم بادشاہ عاری، حلد
الله لکه، که هگام ارفام ان اور ان ر بحب حمانایی حلوہ افرور
کارم سلطانی بودید، در سد تکہرار و دوصد رسصت (۱) هجری دوی
برناص روضه رضوان انقال فرمود، و حصرت طل الله، حمان دام،
میرزا محمد سلم عادر بر محب حمان افروری مسکن گسد

و باوان و دارت و در برالعمالك، بوات صبرالدی حدر حال المادر، كه این عالی حالت بر بعد مربور سبی حدد از جر بر این اكره دلسد بعالم نقا سایت، و بعده عمو من و بعد عمو س فرو دس، بریاحا مادر، بر سد و دارت لكهندو دون [افرور]گست

و در زمان حکومت کو بن وکٹوریه پستوید ایر محموعه ایهانی ایباد» (۲م الف و ب)

اس راں سے معلوم ہونا ہے کہ ندکرے کی رسب کے وقت دھلی میں اکبر شاہ سابی، لکھیئو دین تصبیر الدین حدر اور انگلسان میں ملکہ وکٹور نہ حکمرابی کر رہے تھے اکسرشاہ سابی ہے حمادی السانیہ سوہ اھ (سیمبر ۱۸۳۷ع) میں اور تصرالدین حدر نے ربیع الثانی سوہ اھ (حولا نی ۱۸۳۷ع) میں حمد ماہ کے قرق سے انتقال کا ہے ملکہ وکٹور نہ م حول سنہ ۱۸۳۷ع (۱۳۵۳ه) کو بحث دسین ہوئی تھیں اس سہو معلی کا سال وقات ۱۲۵۳ ہ (۱۳۵۳ء) ہے کات میں اس سہو معلی ہو معلی مواھ

ھوںی ھے اسی صفحے سے نئے ھدسے ڈالے کئے ھیں، حل کی کل بعداد میں ہے آحر میں ہ صفحوں کا علط سامہ ھے

له لحضره الهي الوود كريم الدس الهي لهي كي الصلف هي، حو للحكرة حكم فدرب الله حال، كلسر المتحار اور دناسي كي ناريح ادب اردوكي مدد سے مراب كيا هي كياب كے سر ورق بر لكها هي:

« ناريج سعرا مي اردركا، سرا عيوان احتجاد اور ولوي كر بم الدن في كارت است سه ١١٣٨ عسوى من، برجمه كيا ارد و سرح سياسي وارد كي استار ارد حال بهي دواد بي حادد كيا يون اردر كي اوس مدرج كيا كيا،

اسی صفحے ہر انگر سری میں بھی کیات اور مصف کا نام لکھا ھے' اور اس انگر سری عارب میں بھی نصر نح کی ھے کہ کساب حاص طور ہر دنا ہی کی نار نے سے سرحمہ کی گئی ھے

ددا حے اور حالمے سے معلوم ہوت ہے کہ ۱۸۳۷ع (۱۲۹۳ھ) میں مصلف ہے اس کام سے فراعت حاصل کی بھی کمات کے الدر بھی حگہ حگہ ابھیں هی حری اور عاسوی سون کو «سال روان» مانا ہے مگر سروروں ہو سملہ ۱۸۳۸ع میں برحمے کا حمیہ ہوتا طاہر کیا ہے عالیا کا اس ۱۸۳۸ع کی احداث میں کا اور ۱۸۳۸ع میں کا اس ۱۸۳۸ع کی اور ۱۸۳۸ع میں چھاپا سروع کا گا ہوگا اسلامے آحری سمہ کو طماعت کا سال فرار دینا رادہ ، وروں ہوگا

کیاں دود مصنف نے مطبع العلوم مدرسهٔ دهلی میں سند اشرف علی کے اهمام سے طبع کرائی بھی اس انڈیش کا ایک نسخہ پہلک

٢٠ گلدسهٔ سارسان (گلدسه) مطموعه

نه ندکره مواوی کر بم الدس اس سی اح الدین بانی سی کی نصب می هم رحمه کو شاعرون کے محمصر حالات اور طویل استخابات درج هیں

دماچے سے معلوم هونا هے که دی التحمد ۱۲۱ه (رسمبر ۱۸۸۳ع) میں نه کیاں حیم هونی اور صفی ۱۲۱۱ه (فروری ۱۸۳۵ع) میں چهاپا سروع هوا حابمے میں ۲۷ درح ۱۲۱۱ه (۲۹ حولا ہی ۱۲۸۰۵ع) کو چهالے کا احدام لکھا هے حوبکه کیاں کے اندر دو ایک حگه ۱۲۲۱ه کو «فی رمانیا» کے لفطون سے نعمر کیا هے اس سے معلوم هونا هے که چهسے وقت نهی کیاں میں اصافے کے هیں

مصنف ہے آغار بالیف کی طرف کوئی اسارہ میں کیا مگر با ج، محوفی مردی ہے کہ متعلق حو یہ لکھا ہے کہ

«در س برس ہوہے کہ اس حہاں قامی ہے طرف عالم حاودا ہی کے رحاب کی»

اس سے اله سحه بكالا حا سكما هے كه ١٢٥٦ه ما ١٢٥٥ه مين كياب رير باليف بهى ليكن بهال الا احتمال اللي رهما هے كه مصنف كو ساب كے سال وقات كى صحيح اطلاع به ملى هوا اور اوس لے «دو اس درس» صرف محممے سے لكهه دانے هوال

کال کے شروع میں شاہ طفی، اوبکے واسمید، اور رمی کے کلام کا اسحاب میدرج ہے جو ۲ صفحوں پر حم ہوا ہے اس کے بعد ادال صفحے در ومرسب مصامین ہے بعد ادال حساب کا سرورن ہے، حس سے معلوم ہوتا ہے کہ مطبع رفاہ عام میں اس کی طباعب

محملف شاعروں کے اسعار حمع کر کے، حود ہر ساعر کے نارہے میں الک ا دو بعــارفی مـطر بن بھی لکھہ دی ہیں

داماچے سے معلوم ہوا ہے کہ مصم ہے دس سال کی محد کے بعد ۱۲۶۹ھ کے آعار (۱۸۵۲ کے احدام) دیں اس کو حدم کا بھا مگر اسی دراحے دیں دکر کی ہوئی الک مطوم ناریح سے ۱۲۲۱ھ (۱۰۰–۱۸۰۵) مرآدد ہونے ہیں اس صورت دیں با بو به مانیا اور نگا کہ کا اسلام ۱۲۲۱ھ دیں ہو حکا بھا اور ایدہ دو سال حک و اصافے دیں گررے کا نہ کہ ۱۲۲۷ھ دیں کام کے حدم ہو حالے کے گماں پر ناریح ملے سے کہلی گئی تھی

حکم وحدالله ان سعدالله الدانونی کی الله هے، حس میں ادساھوں ور ارون، عالمون، صوفون، طلمون اور ساعرون کے حالات فارسی زنان میں میدرج ھیں

دساحة كمات كے مطابق «نار مح نو» سے اسكا سال نالف طاهر

محصر سدر هدوسان، مطوعه

لا سر بری، رامپور، میں اور اوس کی نقل کیا تھا بہ اللہ رامبور میں موحود ہے شروع میں شعراکی مہرست ۲۶ صفحوں ہر دی ہے اس فہرست کے بعد نئے بمس شمار ڈال کر بدکر سے کا آغار کیا ہے، حو م ہ صفحوں ہر حم ہوتا ہے

۲۹ - تاریح می ح آماد ملمی

یہ سید ولی الله فرح آسادی کی نصد میں ہے، حس میں والسار فرح آباد، رؤسا، علما، شعر ا اور ففراکے حالات لکھے گئے ہیں

کاں کے الدر سار مح صدم کا دکر مہیں آیا ہے الدہ سدد شاہ مجد راہد دھلوی کے فررید، جھوٹے صاحب، کے متعلق لکھا ہے که اوبھوں نے ۲۸ صفر ۱۲۶۳ھ (۱۸۳۸ع) کو وفات تابی اس سے نہ واس کیا جا سکیا ہے کہ اس سال کے بعد کیات جیم ہوتی ہوگی

اس سارمح کا الک عمدہ فلمی استحد حافظ احمد علی حال صاحب مرحوم کے کمامحائے میں، اور اوس کی براعلاط بقل کسامحالهٔ عالمهٔ والممور میں موحود ہے میں بے حو افتداسات حاشموں دیں لکھے ہیں وہ حافظ صاحب مرحوم کے استحے ہر دسی ہیں

س_ سس اما سحر (سراما) مطموعه

له لذکره سند محس علی محسر ، (۱) ولد سد ساه حسین حقیقت الکھیوی (۲) کا مردد ہے، حس میں انسانی اعصا کے عبوانوں کے مامحب

⁽۱) در کر سمیم سحن (ص ۲ ۲) من محس کا دکر اون ساعروں کے دیل میں کا ھے، حو ۱۲۸۸ھ (۱۱۸۱ھ) سے بلے ایمال کر حکے ہے

ر ۱۱۸۰ / ۱۸۰۰ کے ملی صحفی نے ۱۱ے درکرہ هدی کو یاں رص ۸۶) مس اکما هرکه

حالے ہسسے کہ اک در سے ال صحمی کے ، کرمے کا سور ہے یدکر یہ حو حقیف نے لکھا ہے حقیف مصحفی کا چور ہے

سهر گلسات سعس (گلسان)، ه طموعه

یه در کرهٔ شعرای اردو صاحب عالم میردا فادر بحش صادهاوی کی فالیف هے دیاجیے میں لکھا ہے کہ بکم سعمال ۱۲۵ (۱۸۰۸ع) کو اس کا آعار ہوا اور حوبکه اس کا احسام برس دل سے مہلے کسی طرح بقسی میں بھا، اس لے بطام الدین حوس کا نحورہ فار نحی دام «گلسال سحی» رکھد لا اس حس سے ۱۲۷۱ (۱۸۰۵ع) برآمد ہونے میں جانم میں فروا نے میں کہ آجر داہ سوال ۱۲۷۱ میں ایمام پایا اس حساب سے فالیف میں ایکا برس دو مہدے صرف ہونے

کچھہ لوگوں کا نہ بھی حال ہے کہ دراصل اس بد کرنے کے مصنف امام بحش صبہانی ہیں اس فسم کی رائن حس طن اور صباف دلی سے بعد اور بچھلے ہرگوں ہر بعیر کسی دسیاویری عمرادب کے سیحت بکیہ حسی کا موجب ہیں، اس لیے میں اس کے ماہے ہر آمادہ میں ہوں سر ورق کے مطابق اس کی طباعت ۱۲۲۱ھ ہی میں دھلی کے

مطع مر بصوی میں حافظ عبد عاب الدن کے اہمام سے ہوئی لهی کا حکام سے ہوئی لهی کے استح کے سروع میں، مولوی مہدی علی حال مرحوم، محو ملدار کما محاله، بے سعراکی فہرست اللے فام سے لکھہ کر سمامل کر دی ہے اس میں متعدد حگہ امر میمانی مرحوم کے فام سے اصافے بهی ہی، اور فہرست کے سرورق کے مالائی گونتے میں محط امر میمانی مرحوم نہ بھی لکھا ہے کہ «اسمای متحد میاں اس

بهم سیحی سعرا (سیحی)، مطبوعه

له لد کرهٔ شعرای اردو، مولوی عمدالعقور حان مهادر سیاح، . وقی

هور اهے، حو ۱۲۶۵ه (۱۸۵ع) هے اکن کسات کے احر میں اصل کیات کے احر میں اصل کیات کے احدام کے بعد حمد مطوم آر خون حہ بی ائمی هی، حن میں سے الله راحه بهر بہور کے سال اسفال ۱۲۵ه (۱۸۵۸ع) کو طاهر کرتی هے در سید حسن عرف میرن صاحب اس دولانا سد بالداریل صاحب محمد کو لکھا ہے کہ «در قرب بالف این اور قی ازین حمال دی ہمالم حاود این اور مودید»

مرن صاحب نے ۱۲۷۳ھ (۱۸۵۶ع) میں ویات کی ھے اس سے مدن صاحب نے کہ مصنف نے حیات کے اندر بعد میں اصافر کیے ھیں

طماعت کمات، عطم رمدیهٔ حدری، کرد دی عمل میں آئی ہے اور «بمب مالحیر» کے بعد مالک عطم نے والد مرا مجداریم س حاحی بد ممهدی ململی صدیعی کی ناریخ وقت میدی، ماریخ اور ۱۳۰۰م (۱۳۵۰م) سرح ہے اور نے حدولیہ (حدولیہ (حدولیہ)، عطمہ عه

یه کمات مسی حارم علی بن ۱۰وی ^مه ح ۱ م علی واروفی سیدناوی کی بصر مت <u>هی</u> حس مین بالفاط ۱واهب:

اں میڈوں میں سے اٹھارویں لے بیدر معری ردو نے محصر حالات لکھے ھیں کیاب کی طباعب معلم مارس أمام میں ۱۲۵۸ میں شروع ھوکر ۱۲۷۲ھ میں بمام ھونی کی ۔ آئر امنی اور صفحات 100 ھیں دراچے سے دعاوم ہونا ہے کہ کمات ۱۲۸۹ھ دیں سروع کر کے ۱۲۹ھ (۱۲۷۳ع) میں حم کی کئی بھی آعا علی تھی صاحب کی بھر بط سے طاھر ہونا ہے کہ «ھمگام نام سام سعرا کے نام بھے دگر الاسلام فی میں ناحر ہوئی آواب الدولہ علق، گو تمد لال صما، سمح امدرالله سلم وء رہ ملاز ں دی سادل ہوے) لہدا جھے کے وقت بلک مام سعرا نے بارك حمال کے نام اس بدكر ہے میں داحل ہوتے »

اس سے الدارہ ہولا ہے کہ ۱۲۹ھ کے بعد بھی اصافے کسے گئے میں چاہجہ مہر سکوہ آبادی کے ایک اربحی قطعے سے ۱۲۹۲ھ(۱۸۷۵ع) آمد ہونے میں، حو مدعای ماسمق کی دلیل ہے

کمات کا حها ما حاله طابع، راه و ر، میں م دمحمه سه ۱۲۹۱ه کو ممام والم اس کا ساس اوسط اور صدحات کی بعدار ۱۹۸ اور ۹ م هم ۲۰۰۰ میل در در سه اور می سه ، مطموعه

نه مدسی درگا نرساد سادر سر هدی کا مهدنه ندکرهٔ شعرای اردو

سمه به ۱۳۱۹ مریب کرده هے، حسے دوصوف نے بارہ ارس کی مسلسل کوسش کے بعد ۱۲۸۱ھ (۱۸۹۳ع) دیں ایسام کو م بچا کر، «سیحی سعرا» بار بحی بام رکھا ہے

اکس کماس کے بعور وطالعے سے اچلما ھے کہ ۱۲۸۸ھ (۱۸۱۱ھ)

دائ مصد سے حامحا نئے معلومات کا اصافہ کیا ھے حامحہ سم کا سال
وفات ۱۲۸۲ھ (۱۸۶۰ع) آرردہ و عالت کا سمهٔ وفات ۱۲۸۰ھ (۱۸۶۹ع)
اور سدھمہ و صعم کا سال وفات ۱۲۸۹ھ (۱۸۶۹ع) حود مصد سے
حکمات کے اندر لکھا ھے بمکر کے ومعلی حاسمے پر لکھہ دیا ھے
کہ اسے ۱۲۸۸ھ وی ادھال کیا ھے داع کا بدکرہ حالیہ صعول میں کر
کے بحریر کرتے ھیں کہ ۱۲۸۸ھ میں ایکا اسفال ھو گا

حانمہ الطع میں میدر ح<u>ہے</u> کہ بولکہ و رکے لکھیوی بر سی میں رمصال ۱۲۹۱ھ (اکر وہر ۱۸۷۰ع) ہیں اس کا چھایا بمام ہوا ہے کہ اب کا راب معمولی کمایی اور صفحاب کی عدار ۱۸۸ ہے

٥٧- سهم عدن (سممم) ، طموعه

اله الدكره دواوى عدالحى صفا الدانونى نے اردو ران میں اوں رمحه گو ساعروں كے معلق لكها هے، «حو سنه ١٢٨٨ه ١١٨١ع) اوس كے عد روبق افرراى عالم هس الهے اور حل حصرات نے كه سنه ١٢٨٨ه سے مهلے اس دار فانى كو حبراً كمها، اول كا كلام و حال در حدكره مهوا الله ديا حے كو شعراى داسمى كے كلام سے راب دى گئى لدكره مهوا الله ديا حے كو شعراى داسمى كے كلام سے راب دى گئى

دساحیے کی نصر نے کے مطابق، ۱۲۸۹ھ(۲۸۷ع) ہی مہ کات عام ہوبی، اور دلاور علی کے اہمام سے مرارآراد کے مطع اددادالہ د وال سدد صدوں حاں ہادر، مموفی سنه ہے ۱۳ (۱۸۹ع)، بے «ر ناص الدرناص» اور «حطرہ الفدس» کے بعد مریب کیا ہے دیماچنے میں لکھا ہے کہ مدکو رہ اللا دوبوں کمانوں کے حایموں میں صوفیا کے حو حالات درح کسے بھے، ابھیں کو مکحا کرکے ایک نئی کیاب کی سکل دیدی گئی ہے حایموں ہوتا ہے کہ کمات میں کسی معلوم ہوتا ہے کہ کیاب میں کسی حاص درا سے به بھی معلوم ہوتا ہے، بلکہ حو نام حسوف حس حاص درا سے زام کیا بھا، ایکل میں کاگا ہے، بلکہ حو نام حسوف حس حگہ لکھہ گیا بھا، ایسے وعیں رہے دیا ہے (۱۳۲ے)

سنهٔ بالیف کے بدکرے سے دساحه و حایم حالی هیں، مگر اسے حالات میں لکھا ھے که ۱۲ء ه (۱۸۵۳ع) سے ایک که اٹھائیس برس گرر چکے هیں بصدف و بالف کے کام میں ، سعول هوں اس سے ابداره هونا ھے که ۱۲۹۵ه (۱۸۸۸ع) میں کیات حسم هونی بھی (۲۳) چیا پچه آیده صفحے بر می سال صراحاً ذکر کا گیا ھے

حیات کی طباعت ۱۲۹۸ھ میں بھو نال کے مطبع ساھیحہابی دیں ہوئی ہے کہات کا سانے فلس کت اور صفحات بسہ ول علط بامد ورجہ ہیں

یه فارسی کو شعرا کا بدکره بهی بوات سد صدیق حس حال مهارو کا مربه هے اس کے دیاجے یا حابمے میں سنهٔ بالیف مدکور مهی هے لکن دولف نے ایسے دکر میں لیسکھا ہے که میں دھعدہ ۱۲۹۲ھ (۵۸۱ع) میں کلکیے گا بها، اور ۲ ماہ یہ بوم وہاں رہ کر واس بهو پال مهمان سے معلوم ہونا ہے که محمم ۱۲۹۳ھ میں ان کی بهو بال کو واسی ہوئی بهی اور چونکه مطبع ساھحمانی بهو بال میں اسی سال

٩٧- شمع امحمر (ممع) ، طموعه

ہے، حو ۱۸۷ع میں سروع ا ۱۸۷ع میں حسم اور بھر کچھہ وہے کے بعد هدر علم کیا گیا بھا

حائمے میں مصنف ہے اپنا حال لکھے ہوئے آجی سنہ ۱۸۷2ع لکھا ہے، اور دوران طباعب میں، حو ۱۸۷۹ع کا واقعہ ہے، حاکا حواشی عور ترکیے ہیں

یہ کمات، فاصبی دو رالدیں فابق گھرانی کے بدگرے کا حلاصہ ہے،
حس میں اور بدگروں سے بھی چید گھرانی ساعروں کے حالات اصافه
کسے گئے ہیں مصد مہ معانی و دان و بلاعت وعیرہ علوم کے مباحث حگه
حگه درمیان میں دکر کرنا گا ہے، حس کی وجہ سے اس کا حجم کے
صفحوں کا ہو گیا ہے

اس کا او را نام «حریه العاوم فی ، علقات المنظوم» حطات «گلدسهٔ نادر الافکار» ، او ر عرف «نادکرهٔ سعرای دکری» هے سرورق سے معلوم هونا هے که نومبر ۱۸۷۹ع میں لاهو رکے ، طبع ، عبد عام میں اس کی طباعت هوئی هے

اس مدکرے کے دساچے سے ، محرس سعرا کے ، علی سا چلما هے که «فائق کے چھوٹے بھائی، دہر حصط الله حال مسکس ہے اس بر حاسمه لکھا بھا، حس سے ۱۲۸۲ھ (۱۸۶۰ع) کا احوال معلوم ہونا ہے انوج دیے بھی اللہ دو حگه حاسمه لکھا» به حواسی بالعدوم سیس ونات طاهر کرنے ہیں، اور اکثر ایحد سیحهٔ طاحر کرنے ہیں، اور اکثر ایحد سیحهٔ عمرد شعرا دیں مفعود ہیں

٨٣٠ نفصار حودالاحرار (نقصار) ، طموله

به بدکره و مقدمین و مماحرین صوفیا کے حالات بر مشمل ھے،

به سه مس العلما مولوی عد حسیر آراد دهلوی، مهومی ۱۳۳۸ هر (۱۹۱۵) کی نصبه اور ناریخ ادب اردو تر بهلی کمات هے کو اس میں ناریخی مسامیحات نانے حالے هیں، مگر اس کی عمارت کی لطامت اور شوحی ان سب تر پردہ ڈالے هوے هیں اس کا نڑھے والا به محسوس کرنے لگدا هے که حود اون سعراکی محلس میں المها هوا هے، حل کے حالات بڑھے وقت اوس کے دش نظر هیں

اس کے بہلے الدسش کا الک سحد کے امحالهٔ عالمهٔ رام پور
میں محفوط ہے نه ۱۸۸۷ع (۱۲۹۷ھ) میں لاھور کے وکوریه در سس
میں سد رحب علی ساہ کے اھ ۔ ام سے جہا بھا کے اب کے صفحاب
کی بعدادے ہ ہے دوق کے بدکس کے میں ۲ ورق بلا همدسوں کے حسبان
کسے گئے ھیں ان کو سابق محموعے میں حوڑ نے سے ۱۱ہ صفحات ھونے
ھیں سرورق سے معلوم ھونا ہے کہ مصنف نے اس کی ہ ۱ حلان
چھوا کر انگ رو سه فی سنجہ قست مقرر کی بھی امتداد رمانه سے کاعد
کا رنگ کہرا بادامی ہو گیا ہے، اور اکبر اوراق بوسدہ ہو حکے ھیں
در یر محث حوالتی میں آنحمات کے بارھوی انڈیسر کے حوالے دیے

٣٣ ـ طور كام (طور)، مطنوعه

نه مدد نورالحسر حال س نواب سد صديق حس حال مادر كى نصيف هے، حسے مصف ہے دو حصوں ميں نفسيم كا هے جلا حصد

اس کی طماعت بھی ہوئی ہے، اس سے بعی ہے کہ آعار سال میں به بدکرہ حیم ہو چکا بھا بلکہ اعلم به ہے که سمر کا کہ سے قبل اس کی بالف کا کام ایجام یا حکا ہوگا وابسی در کمانٹ کے وقت بئی سایس بڑھا دی ہیں

ڪياب محملف رنگ کے رنگين کاعدون ہو جهتی ہے اس کے آعار دين فہرست شعم اور آجر دین ہوسلین ریاست کی نفرنطین اور نام

بر صدح گلسر (صدح)، مطبوعه

یه بدکره بهی وطع ساهجهایی بهو دال وی آجر وال ۱۲۹۵ه (-1.13) وی چهب کر سانع هوا هے -1.13 ور روسر -1.13 ور رود روسر رود ای مطوعه

به فارسی گو ساعروں کا بدکرہ ہے، حسے ، طهر حسن صبا گو اموی نے صدف کا ہے دساچے سے ، ، الوم هول ہے که عرة سعال ۱۲۹۰ (۱۲۷۵) میں ، صدف نے اس کی بردب کا کام سعال ۱۲۹۰ (۱۲۷۵) میں ، صدف نے اس کی بردب کا کام سروع کا، اور حسب بصر نے حاکمہ، ۲۹ رسعالاول ۱۲۹۱ ه (۱۲۸۵) کو حدم کر درا

رار مح تصدف کے سلسلے میں ادا کہدنا کافی ہوگا کہ مولف نے ۱۸۹۱ع میں اس کام کو شروع کیا بھا، اور یہ واع میں اس کی بہلی حلد کو حھانا چوبھی حلد، حو مولف کی رندگی میں آحری مطوعہ حلد بھی، ۱۹۲۹ع میں طبع ہوئی بھی اب حدا بہر حاما ہے کہ حھٹی حلد کی شائع ہوگی

٢٧٦ محدوب الس مر (محدوب)، مطموعة

یہ بدکرہ نتعرای دکی کے حالات در مسلمل ہے مواف کا سام مولوی عبدالحسار حال صوق ۱۳۲۰ ہے ماری ہے کہاں کا آغار ۱۳۲۰ ہوا دے اور ۱۳۲۰ ہوا دے ایک میں ہوا تھا، اور ۱۳۲۹ ہوا ۱۹۱۱ علی میں انجام کو مہمچی ہے اس میں اردو کہ نے والے اور فارسی کہنے والے دونوں فسم کے ساعروں کے حالات نکجا حمع کر دیے گئے ہیں، کو فا نہ حدرآباد کی شاعری کا محمم البحر بن ہے

ے اب کی طماعت ۱۳۲۹ھ میں مطع رحمایی میں ہوئی ہے،
اور دو حلدوں میں اس کو نفسم کر دنا گا ہے

عرا استحاب ر ر ان (اسحاب)، مطموعه

یہ سید راس مسعود مرحوم کا انتخاب کا ہوا مجموعۂ اشعار شعرای اردو ہے حولکہ ہر شاعر کے کلام کے ول اوبھوں نے محمصر حالات بھی لکھے ہیں، اس لے اس کو بذکرہ فرار دیا گیا ہے

دراحے سے معلوم ہونا ہے کہ بہ اگست ۱۹۲۱ع (۱۳۳۹ھ) کو نہ حمم ہوا، اور سنہ ۱۹۲۱ع میں نظامی تر نس تدانوں میں جہب کر شائع ہوا میں۔ کل رعا کی ، مطبوعه

مه مدكره مولوى عدالحي، ماطم مدوه العلما، مروفي ١٣٣١ ه (١٩٢٣ع)

اودو کو شاعروں سے، اور دوسرا ھدی کہنے والوں سے معلی ہے حام معلی ہے حام ۱۲۹ء میں نصمت اور حام میں احمد حال صوفی کے مطبع مقدد عام آگرہ میں طبع ھونی ہے

سم السال اوده، مطموعه

یہ کبور درگا برشاد مہر سندناوی کی مصفه ناریح ساہات اودہ ہے اس میں ہر نادشاہ کے بذکرےکے آجر میں اوس کے عہد کے مسہور سعرا کا حال بھی لکھا گا ہے

دساچے یا حاممے میں بار مح تصمیف کا حوالہ مہیں ہے، لیکن صفحہ م م بر ے مئی سنہ ۱۸۸۸ع (ہ ۱۳ھ) کو «امرور» سے بعدر کیا ہے

له کاب سده ۱۳۱ (۱۸۹۲ع) میں مطبع دیدیهٔ احمدی (لکھیٹو) سے چھب کر شایع ہوئی بھی

هم حمحالة حاويد (حمحاله)، مطموعه

یه دد کره لاله سر برام دهلوی، موقی ۱۹۹۳ کا مرسه هے، اور اسی حادی کے لحاط سے انسا بیکلو داریا کہلا ہے کا مسیحی هے دیاجے سے در حلما هے که مصنف نے اسے و حلموں میں نفستم کرنے کا فصد کا نها ان میں سے ہم حلمان اوں کی ریدگی میں جھپ کر شمان هو چکی بهیں نفیه کا مسالا اکھٹا کر لاگا بها که اوں کا ادقال هو گیا مکرمی داری میں حموه دریار نه کمی دهلوی نے اس کی تکمیل کا نیڈو اٹھادا، اور سه ہمورع میں اس کی تابیون حلم حمال دی لکن نامیجو سے حرف ع کے آجر بلک ہم چی هے اس خاط سے انهی کم ارکم ایک حلم اور چھرے گی، س نه المکرہ تمام هوگا خاط سے انهی کم ارکم ایک حلم اور چھرے گی، س نه المکرہ تمام هوگا

۱۹۲۳ع ہمیں مربب کر کے شائع کیا اس کیاب کے دو حصے ہیں حصۂ اول کے ۲۲۳ صفحے ہیں اور نہ محوب المطابع دھلی میں ۱۹۲۸ع میں حها نها دوسرا حصه ۲۵۲ صفحات در مشمل هے، اور سه ۱۹۲۸ع ویں حامعہ س سے مہب کر سانع ہوا ہے

١٥- آسارالصاديد (آنار)، مطموعه (١)

ں کے اور ہدوساں کے آبار فدیمہ کی اور مح ہے، اور ہدوساں کے ه سمور مصلح قوم، سر سد احمد حال ، مموقی ۱۳۱۵ (۱۸۹۸ع) کی نالف ھے

ڪماب کے محملف دايات کی روشنی دس به اندازہ ہودا ہے که ۱۲۹۱ه میں اس کی مکمیل هونی هے مگر حسبه حسبه ۱۲۹۲ه اور ۱۲۹۳ میں بھی دھ ف ہے اس میں اصافے کیے میں

مص عب ہے اسے حار نابوں میں نفسم کر کے، ہر ناب کو انگ حصے ا حلد كى طرح حدا گانه هندسون كے سابهه مطبع سدالاحمار دهلي ميں ١٢٦٣ه (١٨٨٤ع) مين طبع كرانا بها له اللهسر مصور لها، اور اس کی نصویری میروا سے هم ح الك اور وص على كے هابهه كى سى هوأى بهیں، اور علحدہ کاعد اور حهاپکر اسی اسی حکه چسان کی گئی بهیں ڪمامحانے ہی اس الڈاشر کے سے بات موجود هيں حوبھا حس میں دلی والوں کے حالات درح بھے، صائع ہوگیا ہے میں ے حاسے ، ہی اواکسوری الدسر کا حوالہ درا ہے، حس کا سےحہ المك لا سر برى، راممور، مين محقوط ہے

⁽۱) اس کماں کا بدکرہ سہراً ا بے مقام ہر ر گا چا ہماں محبوراً بلامی مافات کی حارہی

کا مولفہ ہے، اور بلندی،محصق اور حسن انتخاب کی بنا پر نمام حدید بذکروں سے بہتر مایا گیا ہے

دساچے سے معلوم ہوتا ہے کہ ہ ربع الثانی ۔ 4 مماھ (۱۹۲۱ع)
کو اللک سال کی محست و کوسس سے اسے مرب کا کیا ہے آپ حاب
کی طرح نہ بھی طبقات ہر منفسم ہے، اور اس کے بہت سے مسامحات
سے ناك ہے

یہ مساھی کا بدکرہ ہے، حسے دولایا بطامی بدارویی ہے۔ ۱۹۱۰ع میں شروع کر کے ساب برس میں بمام کا ہے۔

در اصل به مسٹر دل کی انگر بری کاب موسومہ به AN ORILNTAL به وسومه به AN ORILNTAL بری کاب موسومه به AN ORILNTAL بری کاب موسومه به BIOGRAPHICAL DICHONARY"
میں وہ بمام کوناھاں موجود ہیں، جو دیل سے سررد ہوتی بہیں کچھہ اسما اور معلومات دوسری کیا ہوں سے بہی بڑھانے گئے ہیں

اس کی مہلی حلد کا مسودہ ۱۹۲۲ع ، س بر بس گیا، اور ۱۹۲۲ع میں چھپ میں چھپ کر سابع ہوا اس کے دو سال کے بعد دوسری حلد بھی حمپ گئی اب دوسرے برمسم تندہ انڈنشر کی داری تھی کہ حمگ شروع ہوگئی

هـ سس المصنفس (سر)، بطنوعه

ساردو کے شرنگاروں کا مدکرہ ہے، حسے مولوی عد محسی سہا ہے

کیاں کے صفحات ہو ہیں شروع میں 10 صفحے کی فہرست مسمم ہے، حس سے کل صفحات کی اعداد 200 ہو حالی ہے

مجد حعصری ہے سلم ۱۹۲۹ع میں همدرد در بس دهلی میں ، جهاپ کر اس کمات کو شایع کیا ھے

٥٥- لدكرة رمحسى، مطوعه

له للکره، حو بہم رمحی گو شعرا کے حالات او اسلمل ہے، اولوی سد عد بمکس کا طعمی ہے 194 (۱۳۲۸) میں مریب کیا ہے اس کے سروع میں وہ صفحات کا دیاجہ ہے، حس میں رمحی کی امحاد اور اوسکے افادی بہلو سے بحث کی گئی ہے اس کے بعد بدکرہ نئے مید سول سے سروع ہو کر صفحہ میں پر حم ہوتا ہے صفحہ ۲۸ سے میروع ہو تی ہے

به بدکرهٔ شعرای اردو در اصل مصحب کلام اردو کی ایک طویل ساص هے، حسے مولانا مجد میں کلفی چڑ باکوئی ہے مریب کیا هے حوبکه هر ساعر کے مستحب کلام کے آعار میں اوس کی ریدگی ہو بھی احمالی بطر ڈالی گئی هے، اس وجه سے اس میں بدکرے کی شاں بیدا هو گئی هے

اس محموعے کی بال میں ہیدوسیابی اکنڈمی، الدآباد، کی مرمایش بر ہوری ہے، اور اوسی سے ۱۹۳۳ء میں اس کی بہلی حلد اور بعدارات سر اور حلدیں شائع کی ہیں

ے۔ ساص سیحی (داص)، مطبوعه

م هـ ار اب شر اردو (ار اب)، مطبوعه

یہ فورٹ ولیم کالج (کلکمہ) کے ۱۹ شر او سوں کا بدکرہ ہے، حسے سید مجد فادری (بی، اے) ہے آحر سه ۱۳۲۸ھ(۱۹۲۷ع) دیں مربب کیا اور مکمیة اس اہمة حمدرآباد ہے اوسی سال حهاپکر شایع کیا ہے اس کے صفحات مع دساحہ وءرہ ۹ سم هیں

سه- ار مح ادب اردو (عسکری)، مطموعه

نه تاریخ، رام بابو صاحب سیکس، کی انگر بری کیاب HISTORY OF انگر بری کیاب HISTORY OF انگر بری کیاب HISTORY OF سیکس، کیا کے اسکری صاحب لکھیوی کے 1979ء میں کہیں کہیں ، اسب ردوندل کے ساتھ مربب کیا ہے بہ 1979ء میں کہیں کہیں ، اور ایک صممے در مسیل ہے، اور مطبع بولکشور لکھیٹو نے ، صور شابع کی ہے بولکشور لکھیٹو نے ، صور شابع کی ہے برامدور، مطبوعه

یه بدکره مساهر راهبورکے حالات بر مسیمل اور حیات حافظ احمد علی حان سوق راهپوری، (سابق ناطم کیامحانهٔ رامبور) کی بیست ہے

دساچے سے معلوم ہوتا ہے کہ ولف ہے ۱۹۲۰ع سے ۱۹۲۹ع تک اس کہاپ کی ترییب کا کام انجہام دیا ہے

حوبکه اس کے سانات کا مساحد اکثر و ،سر ربابی روانات ہیں،
اس وجہ سے نار محی سامح بابا جابا ہے، باہم به بحد قبابل قدر ہے
کہ اس کے نوسط سے سمکڑوں اوں علمہ، صلحا اور شمرا کے حالات
، صبط ہو گئے، حو بردۂ گمامی میں مسور بھے، اور کچھہ عرصے کے
بعد ان کے معلق اسا علم بھی محال بھا

۹ - فهرست محطوطات برئش مروريم (ناوم هارث)، مطبوعه

نه مہرست هندی، سحانی اور هندوسانی رسانوں کے علمی مسحوں کی ھے، حسے مسٹر الموم ھارٹ سے ١٨٩٩ع ميں مرس کيا اور اسي سال موریم کے ٹرسٹموں کے حکم سے حہب کر شاہع ہونی

اس میں ملے هدی اور سعابی اور آحر میں هندوستانی محطوطے دکر کسے گئے ہیں ان دواوں حصوں او ہمدیسے حدا حدا ڈالیے سے فہرست دو حصوں میں نفسم ہوگئی ہے دیاجے کے ۱۱۲ حصة اول کے ۱۸۲، اور حصۂ دوم کے ۹۱ اور نوری کیاب کے ۱۸۷ صفحے ہونے ہیں معدرب

اں کا ابوں کے علاوہ، بعض دواویں وعرہ کے دیناحوں کے حوالے بھی دیے گئے ہیں، مگر اوں رکسی طرح کا بوٹ لکھنے کی صرورب محسوس م،س هوبي

بعص كماس ير وقب مطالع مين مين آس، اس سا ير اول كا حوالـه نا نو ڪياب هي مين کسي دوسري حگه ديديا کا هے؛ حسے «سودا» مصنفهٔ شدح حالد، اور اا اسدراك كے مانحت ذكر كرداگا ہے، مثلاً «نار مح سر اردو» مصمقهٔ مولانا احس مارهروی، «داستان نار مح اردو»، مصفهٔ مولانا حامد حسر فادری، نا «نار مح مثنو باب اردو» مصفهٔ • ولوی حلال الدین احمد حعفری اساعت بایی کی او اب آبی، او اشاء الله اس کی ملاقی کردی حاسگی ید سب اردو شاعرون کا بدکره هے، حسے عبدالشکور صاحب شیدا یے سنه ۱۳۰۵ (دکر سے شائع کدا هے چوبکه نه بهی مستحب اشعار کی بناص هے، اسوحه سے شعرا کے حالاب بر بهت احمالی روشنی ڈالی گئی هے ناهم سنین وقات کی بلاش میں سعی و کوسش نظر آبی هے

اس کیاں کے شروع میں دساحے اور فہرست کے ۱۹ اور معدران اصل کیاں کے ۱۹۶۰ کل ۲۰۸ صفحے ہیں

۸۵- فهرست که محامهای شک و اوده (اشدر نگر)، مطبوعه

شاھاں اودھ کے کیامحانوں کی نہ فہرست ڈاکٹر انتیرنگر ہے مولوی علی اکسر نابی سی، متوفی ۱۸۰ع، کی دلمد سے ۱۸۰۵ع میں مربب کی نهی ڈاکٹر اسسرنگر کا اراد نہ بھا کہ اسی فہرست کو آٹھہ ساہوں میں نہستہ کریں مگر وہ صرف س ناب مربب کر سکے، حو بہلی حلد کے نام سے کلکتے میں طبع ہو حکے ہیں

اس کے مہلے ااب میں فارسی و اردو سعرا کے بدکروں اور دوسرے اور دسرے اب میں فارسی و اردو ساعروں کی تصنیفات کا سال ہے آخر میں بات اول کا صحمه ہے، جو بین فارسی بدکروں کی کفیت بر مشمل ہے کیات کے صفحات کی تعدار ۲۰۰۰ ہے، حس میں مصمل ہے کیات کے صفحات کی تعدار ۲۰۰۰ ہیں

اس فہرست کے اوس حصے کا درجہ، حو سعمای ریحہ کے حالات در مشمل ہے، سنہ ۱۹۳۶ع میں طفیل احمد صاحب نے اردو میں کیا بھا، اور اسی سنہ ۱۹۳۳ع میں ہدوستانی اکیڈمی نے «بادگارشعرا» کے نام سے جھاپ کر سانع کر دیا ہے

سم الله الرحمن الرحيم

(۱۲ الف) مهم صعة عبودي ، ويكن يرين حملة سعادب حمدحالقی و سای صابعی است ، که هنگام انداع اسایط، نصورت حروف مفرده ربور هسنی و حلعب وحود اولاً عطا فرمود) و وقت احبراع مركبات از محلو فات ، سانر استحكام و نظام براكب ، كلمات را باسكال محملفه بایک سا بمود، که سالکان راه فویم و طالبان صراط میسفیم، باعایت كلام و مدد گارىء فهم سح ملك علام، بايدك صرف بمودن او فات نسر مسرل مقصود بآسایی بی برند ، و بدر ناف معایی ، که مراد از حصول ورب او؛ نعالی عر اسمه، است، نهر نحو که جو استه باستد، نستهولت قابر گردید سمحانه ، ما اعظم سانه و حل صبعه و بستر ازان فعلی که وسیلهٔ (۳ س) حصول ان عطمهٔ کنری و واسطهٔ وصول بحس موهد عطمی ار درگاه آن واهب العطاما بوابد بود، حوابدن درود بامعدود اسب برحسب او، محمد رسول الله، صای الله علمه و آله و اصحاله و سلم، که داب کاملس مهمه حهب مدر ا از نقصان ، وصفات حملهٔ او افرون از حبر سمار و بنان اسب ، وبر آل امتحاد و اطهار او که بالاطلاق برگیر بدهٔ هر دو حمال الله ، وبر اصحاب احبار و سروان ابرار او که از سروع افدا نادم احبر، خلاف مفتدا حرفی از زبان برنباورده، فدمی براه نگراستهاند ، حتی که گردند محت و ولایت سان از شرابط ایمان

مه ما ما ما

که موافق آن می نوستم و از حطا مصنون ماندم ، نلکه میرصدم که درگانه، (لمولفه)

بديل عفو دبو سبد علمهاى مرا گران كليد «حوبىء حود بهاى مرا با بر مايدة احر عاملان آنة كريمه «ادامروا باللعو مروا كراما» سريك و سامل بوده باسد، و حراى ابن صفت حميده از سيار العيوب عافر الديوب رايد

معدمه باید داست که ریان هدی مسوب باهل هد است و وسعب ملك هند از كلكمه و لهاكه با فرا باع برديك به فيدهار سوفا و عربا، و از کیارهٔ دربای سور با حیال سیمال و آنچه درمیان انتست حبوباً و سمالاً ، برد مساحان به بنوب بنوسته ، حبابچه کسمیر هم باین مد در هماس ملك سمرده مي سود و زيان سكنه اين ولايب باعبيار وصع صوبحات و فرت و بعد مكانات و احتلاف آناس و افوام بايحاي كسره وافع سده ٬ لهدا لهجهٔ هر صوبه و بلاد و محاورهٔ هر قوم و و به منفاوت و منعا بر است ، و ربان هر بك از بديها بسب بصاحبس در ملك ديگر «بهاكا» گفته مي سود س ريان مردمان ، گاله را «، گالي» و اهل سحاب را «سحابی» و سکمهٔ دکهن را «دکهسی» سگویند، و على هد الماس و درس رساله، (ه الف) كه صرف و محو ران هندي در ان دیان مموده می سود، به مراد مواف حقیق ربا بهای کنیرهٔ مذکوره اسب ، ملکه مفصود و مطلوب اران دربا مین صحت الفاط حاص و معلومات براكمت معللة كلامست كه محمص و موصوع بمحاورة اردوى معلى باسد و س ، ريرا كه ما ي بعرير و يحرير بمام اعرة عالممعدار، و مدار کلمه و کلام حمع سرف و بحنای نامدار و سعرای دوی الا فندار، که فی رماندا بر مسند اعتبار حادارند ، بر همین محاوره موفوف است إمانعد درهٔ دمهدار، باحير حاكسار، سر برايوى بكو هده عمل، احد على إن سند احمد على حال ، عمى الله عن حرالمهما، بحدمت عالىء معالیء کا ملان صاحب همت و فدر ب ، و دوستان صاف طسب و اهل مروب حدین عرض می ساید که حول تعصی عربران و سفیقال نبوسین فواعد صرف و محو وعدره، بطر ر که احرای آنها بریان هندی موافق محاورهٔ اردو نوده ناسد ، اکثر نکلیف مکردند ، و راهم چون قدرت حربرآن ىمر سة كه نابة اين اعسار را ساند، در حود بمندند، منامل بود، كه درين اللا حيات رفعت مآت، (بم اله) والا مناف، عالى مناصب، كم مالاحيا، مربیء عربا ، د ایای رسوم آسیایی، سرکردهٔ دف مسال سررایی، معس موالیان، ممد مومیان، عقده کسای گره کار بسگان، اعلی، حیاب مسطاب، معلى القاب، بواب اقتحار الدولة، معس الملك، مرزا قور الدين احمدحان مهادر ، صولت حمك، دام اقاله، المدعو بمررا حاحي صاحب که اکبر اولاد ، وارسد اسای حان رفتع السان، علامهٔ رمان، نگابهٔ دوران حاب فحر الدين احمد حان مادر ، المسمر بمرر احتفر صاحب معفوراند، لارال دوليه وإفاله، بين ناصرار فر موديد باچار إمثكالا للا مرييسو بدرسالة پرداحدم، و هر فدر که نوانستم فواعد مسطوره از فارسی نقل نموده دم دی مطابق ساحدم پس مسمی گرداندم محموعهٔ مدکوره را به «دستور الفصاحب»، و مربب بمودم بربيس رايمقدمه و بيح باب و حالمه اکلون رحای والی از آگاهان باهمت و فدرت و نکمه رسان صاحب مروب و صفوب آنست که اگر بمطالعه و دلاحطه این رسالهٔ سعدر را گاهی سوارید ، در حق اس بی تصاعب کمیت اعبراص بمیدان نقصیح بنارید ، چراکه هیچ کنایی ارکست این فن و رسایل این هیر ، که مقله مطلب (م ب) و معرب مقصد در بن باب می سد ، در نظر بد استم حالی مهمرسید ، که آبر ا ریان باره (۱۱مه) بوان گفت ، حه به عربی عربی ماید و به فارسی فارسی، و مهمین فیاس هو «بهاکا» از ریامهای ممروحهٔ همدی سر بر اصل حود نماید لیکن این حالت هم بر محو و احد، حمایجه باید، هنور فرار نگرفته بود ، و نمرینهٔ اعتدال فضاحت که حالا دارد ترسیده کلکه از افراط و تفریط ، تعمی ، از ایتقال زیان فومی دفعه دریان فرقهٔ دیگر ، فرفی س و تعبری آسکار ا یافه می سد، با اینکه هدیج ففرهٔ و مصرعی ارعب بنافر و نقالت بری بنود ، و باندك بوجه بوی حامی و هاحب و رنگ دار نظی و سخاف از ترکیب آن کلام دریافت میگردند و مع هدا هر فومی و هر فرقه محاورهٔ حوشی را بر دیگری بر حمیح ممداد ، و برغم حود برو بقوق می حست باچار عفلا و دانانان حس فر از دادند که کلمات سنحمده و الفاط نسدنده، ار هر ربان و هر محاوره که باسد، بصحب و درستی اران برحنده ، وصعی که مصد مطلب تآسایی و دور ار بنا فرو نقالب ربایی نود، در کلام می آمده باسد ، ولعاب نفیله که محدب بنافرو محل فضاحت اید، آور دن آنها بهسج وحمى ساند، نا كلام از رنبهٔ فصاحب و نانهٔ بلاعت و و بلفيد ، بلكه حلل صاف و ما يوس طبع و فر بب الفهم هر وصبع و سير نف يو ده الشد، (٦ ب) و موافق هم فاعده كه صبط گردنده ، بدربار سلاطس و امرا و بارگاه حواص و وررا، همه محماو سرف سکدنگر حرف میرده السدد چوں صورت ساهد اس مطلوب بر عرفه استحسان حلوه گری عود، مام همیں محاورۂ حاص ماردوی معلی سمہرب گرف لدکی این رمان الشروط مدکوره بافعه بمی سود مگردر بعصی باستدهای ساههانآباد که در شهر ماه سکوس دارید ، باریان اولاد این بررگو اران ، گو از چیدی اس صاحبان با اولاد انها بسهرهای دیگر هم رفیه ، سکویب ورریده

و آرد و عارب اسب از رنایی که بعد احدلاط و از ساط الفاط بیجایی و سوایی و برح ، که رنان اصلاع ورب و حوار دار الحلافهٔ ساهیمهان آناد اسب ، با کلمات فارسی و عربی و دیگر رنامها، از کسرو انکسار بقالت و سخافت اصلیء هر لعب باصلاح صحب همدیگر، مثل کنفیت موسطه، که با عنقاد اطبا در مرکبات از معاجی وعیره حادث میگردد، بندا سده سایر عنوب حمیع رنانهای مجروحه گردیده است، و بمرینهٔ حس و لطافت دران بافیه می سود که از روی مایت و وسعت و لطاف و فصاحت بهلو بعربی میرید، و یکمال (ه ت) مهاو عد و بس بر مارسی نقوق می حوید

وسبب حدوب این ریان بقدس انسب که چون سواد اعظم هندوستان و منافع این ریان منفعت سان نسبت باقالیم دیگر اوور، و رز رزیء این ملک باکساف حهان هو بدا واسیمر، و بیر با به سلاطان و امرای این کسور از سوکت و بروت و همت و سحاوت رفع و مدعیر از عماید دولت و ارکان سلطنت اقالیم دیگر است، الصروره دابانان دهر و عافلان عصر و کاملان هرفن و هار از فصلا و علما و سعوا و بحمان دور بستورا و بحما، هرحاکه بودید، از اطراف عالم واکساف حهان رو باین سواد اعظم دراد بوام آورده، بمقاصد و مرادات دلحواه بین سواد اعظم دراد بوام آورده، بمقاصد و مرادات دلحواه بس از سبب آمد وسد دربار و در بیس سدن معادلات بامردم این دبار، از حرف ردن باین لعب حاره بدندید با در بر صحب، ایما از آنها از آنها از آنها ، در حن مکالمه، نقدر کفایت از الفاط همدیگر می آموخید و کار در می آوردید چون مدیی برین خوگرست و عمری صرف سد، از امدرات الفاط و از بناط کلمات در تکدیگر

دهد والله عالم

ىالحمله آيچه از محمقان سحقس سوسته النسب كه متصرىء حواهر کامات و نقادیء نقود الفاط ، (ے ت) از مردود و مفتول و منین و سحنف و مروح و منروك ، نفید كنرب محاوره و صحب لعب که بر زبان سبرفا و محبا و اعره حاری باسد ، و بالیف سعر بمایت بمام نطور فصاید اسایده از فارسی گویان ، تعلق بمرزا مجد رفع دارد، و ساده گفس سعر از تکلف انهام و دیگر صفت نامطنوع ، که رسم سعرای دورهٔ فردوس آرامگاه بود ، و معمی را فریب الفهم نوصعی نا صفا و منانب نسین ، که سامع محناح سرح و لعب دم اسدماع اسود ، و درگفی هر قسم سعر از قصده ورباعی و عرل و مر الله و مسوى وعدره در هر ال مسع و مقلد فارسال بودن ، الكر اسله مررا حان حان مطهر اسب و نافقه سدن چند الفاط منر و که در كلام سلطان السعرا ، مثل لفظ «سنى» بمعنىء از و «نس» كه حسم راگو شد، حواه برورن عین ، حواه برورن حف بهر صورت که بنظر در آند و « آ مجهو و آ مجهو ان» که ممعسیء اسلک و حمع آن سب و «حدحر» بر ورن ححر، و «فلق» ساکل الاوسط بمعنیء نفر اری و «نان» بمعنی، نیر و «هم» محای همیے و « ہو» محلی ہو بے یا « ہس» محلی ہمنے و امثال انہا که در کالام آن معفور یافیہ می سوید ، هرکر هرگر موحب نقص کلام (۱۱۸) آن تنعدیل نبواند سد چه آن مرحوم حون الله اء حود واصع اس طرر عالم سند سده نود، ودران آوان در الفاط معروکه و مستعمل دآن مرید فرق و امتیار حاصل سده که کامات عام ریان مالا بحصی از هم سمبر و منفرق گردنده السند، العاط سمرده نصورت اصلى اران دنوان للاعب سان بر می آمد حالا که درآحر ووب حود ، آن حلاق معالی از ابراد انتسد چلانحه ار هیس حهب ریان مردمان اکههؤ ، که از دام الانام ناسدهٔ آن بلده بسید و ببودند ، در رمان حال بعصاحب بردیکسر از دیگر اسب سلب عالب آنکه وربر المالك بواب آصف الدوله مرحوم در بلدهٔ مدکوره سکوس گریده بود، و رؤسای ساهیهان آباد، ببوقع برق، و وجه معاس و صبق کوچهٔ بلاش حای دیگر ، بسیر در بی حا یکی بعد دیگری وارد سده ، راحب حود مسروط با فامی در بی سیمر با فلید علی الحصوص سعرای سیر بی کلام و دیگر حوش بیابان ، که مدار محاوره بر بی بر بی بر رگان اسب ، همه به بارگاه ور بر ممدوح حاصر بودید (۱۱۵) و مدیما بسر بردید

والده لدانكه المله كلام و الصفة الى ريال فصاحب الحام عصر الله اعلى كه سملة الردو را لابق باسد و محيار فصحا و بلعاى عصر كردد ، الله اد الردورة وردوس آرامكاه صورت كرفله اسب چه ساعران و طريقان سبب بارمنة ديگر درانوف سيار بهمرسيديد ، و سعررا نظر حودها مي گفييد رفته لطافت الى صناعت الله و سعردا نظر حودها مي گفييد رفته لطافت الى صناعت الله بالورى الدفيق اقصح الفصحاو اللع البلغا ، حافليء عصر ، فردوسيء رمان ، ابورى دهر ، عرفيء دوران ، وحد رمانه ، محقق بكانه ، ملك السعراى هند ، سلطان هر طريف و ريد ، معقور و مرحوم ، مرزا مهد رفيع المتحلص سلطان هر طريف و ريد ، معقور و مرحوم ، مرزا مهد رفيع المتحلف به سودا ، عقر الله دويه ، بمريئة كال رسيد ، با آيكه سان لطافت و صفاى آن بمداق مناملان منصف برسوكت فارسي چرينده چراكه صورت فصايد را نظر و اوسيادان فارسي ، اول كسي كه بريان هيدى بلوح هيسي حسن حلوه داده ، هيين نقاش معاني يوده است و نقصي يصفية محاورة اردو را يصفائي كه مروح است بمرزا حان حان المتحلف بمطهر ، كه يكي از مشاهير صوفية ابن عصر درسيه ، سبب

اما چون موسط ارباط الفاط فارسية و عربية در بعض براكب گنجانش بر براند ، باگریر به محریر در آمدید و هر فاعده که در هدی و فارسی مسترك نافته سده ، ندان هم ايما يموده (۱۹ال) آمد و چوں معلوم سد که مراد ار محاوره رالسب که بدربار امراو سلاطی هد ، حمیع شرفا و محما و فصلا و سعرا بدان حرف مبرسد ، و هر لفظی که دران سفر ر می آمد ، آن لفظ لفظ صحح و مستعمل می ناسد ، منالا اگر عربی با فارسی با برکی است ، صرور است که آن لفظ ارزوی وضع اصل لعت حود صحیح و نامحاوره بوده ناسد ، و اگر هندنست ، ناند که از روی آن بهاکاکه ماحد آست صحب مدکوره داشته ناسد و نا صحبح ناستعمال اهل اردو نود ، مانند لفط «مکریا» که مرادف میکر هویا به معنی، میکر شدن ست و «دوایا» که اصلس دنوانه با بای شخینه است و «رینگیا» نکسر را و سکون محینه وعیه و کاف عجمی ونون مفتوح بالف که عبارت از صدای حمار است و اصل*ش* «رسکما» نکاف ناری سب در ریان برح و دوآنه، و «دلی» نکسر دال وسدند، ربان ربانست ، و «صفیل» تقدیم صاد مهمله بر فاکه اصلش فصل اسب ، و امنال این الفاط که بسماعت از زیابدایان به سوب سوسنه نمام کلمات این محاوره که صرف و مستعمل در نحربر و نفر تر می سنوند ، باید که نتجوی باسند که بی تُکلف و بی تصنع قابل، تر زبان هر صعدر و که پیر و حمیع برنا و دار ار اصناف (۹ ت) مذکوره ، مقام و محل حودها ، بی گرفته سدن ریان ، ریان ردو مستعمل می سده ناسد، ا سامع را محصول ملكه ، كه مكثرت سماعت كلمات موصوفه ارسانق حاصل دارد ، و فت استماع در فهم و ادراك كلام نامل و بردد رو بدهد محلاف احدماد بعص بررگان که فی زمانیا قط نظر براسدمار خوش

حدین الفاط کر اهب میداست و ایاع حویش را باکید یمی مود اما چوں کلام دلاو ہر ساس او ، سبب کمال سمهرب ، ہر السلة صعبر و کس تکسرت حاری شده تود، و احراح این الفاط اران حارج الامکان می بمود ، لهدا ممان صورت ما فی ماید ساء علمه از سعرای حال کسی آن الفاط را در نفرنر و محریر نمی آرد و اگر سارد ، دال بر ا آگاهی، اوست و حماعت سر سه گو بان و منعس گو بان همدی که کلام ایسان سرنانا از فعا مح لفظی و عنوب معنوی مملوو مسحون است، و هرگر ایسان را نظر ترآن نیست ، تلکه فحر نه نیست خود نمسکین عاحر و هوسدار سهوس و سرن بی علم عوده ، سند علط مای حوس ار کلام اللها می آرید؛ و هریك را (۸ س) المام حود دراس یاب ملدالله ، مع انمهٔ حودها از طلقهٔ سعرا حارج الله حه اس بی نصراد ىمدايىد كه مرينه هم يكى از افسام سعراست ، بلكه ميگويدكه چيرى که در سعر روا نسب در مر نه حانر اسب الحاصل اگر نتابر حصول سعادت و نوات با نرای کممل کلیات خود از افسام سعر، کسی از سعرا مرسه نگوید، لارم است که در س میدان هم ترکیب ارادب راه للاس للفليد ملك السعرا حويد ، يا راه فصاحب للايي و صحي لفظی و معدوی علط نکرده اسد

و بر باید داست که حول وضع این رساله بنابر داسین صوف و محورهٔ اردو است ، و احتلاط الفاط عربی و فارسی در بر ربال رباده ارجد حضر ، بصرورت لارم آمد که این رساله حاید بعض از فواعد فارسته هم بوده باسد ، چرا که آکیر احتیاح می افتا آل ، لهذا بات اول این عجاله بالهام در همان فواعد بوسته سد هر حدکه آکیری ازان در الفاط هندی می حیث الهندنه بکاریمی آبید

وعبر ان در سحا داحل محث نسب الحمله محصص و عمر حروف ثلثة هدی در رسم حط صورب طای حطی است که برسر هریك در کبایت مفرده می نگار بد ، با نصله نفو قایی و مهملدس بذال و ژای هندی مسانه شوید ، و فاری را تعاط تنفگیند اگرچه حروف دیگر از هیدی سر هسسد که در اصل وصع آن لعت محصوصد ، و حالا بکلماب محاوره بسار آمیرش دارید ، لکن چون سای ر محمه ، که عبارت از س ریاست، در سعر و کسان (۱۰) هم مطلف بر نقلند فارسی و فارسی گونان اسب ، لهدا آن حروف اعتبار کرده نمی سوید ، بلکه در کمایت و ورأب بانع فارسى منگردند ، حيامحه لفظ «گهر» بالفيح كه بمعنيء حاله و لفط «کهر» که معنیء سم است ، اس هر دو کامه دراصل ربان مرکب از دو حرف الله ، که «کها و گها» ورای مهمله است و «کها و گها» در اها کای همدی مك حرف است ، و در رسم حط آن بها کا بحریر این حروف بیر محرف وامد، لکن در کیانت ربحه ، که نطرر فارسی است ، نکاف بازی و عجمی و های هور ورای مهمله می نگارید از نیجاست که ۱در محریر این نوع کامات ، سه حرف نوسته می سوید ، حالا ، که دراصل ترکیب اس کاسات دو حرف اید و در حروف مشترکهٔ عامه (۱) همره هم داحل است و ناعتبار عربي وحودس موجود؛ حه هرجه متحرك است اللداء و ساكل است تصعطهٔ ربان ، عرب آبر اهمره حوالله ، والا الف و در فارسي همره للر الف گفته سود لکن رای عجمی را از حروف اربعهٔ فارسته ،که محمص بکلماب اصل حود اسب ، محلاف احواب آن که گاف و با و حم فارسی الله ، آکمر فصحا محمم ناری بدل کرده بیابر رفع نقالب

⁽۱) دراصل «که هدره»

لعاب عربلهٔ حارح از محاوره و العاط نقبل را ندکلف در کلام می آرند و سخی را از بانه اس می اندازند و باین صفت از افران ترفع می حویلد

قابله بدایکه بنای الفاط این زبان و کلمات این محاوره ، برسی و سش حرف است ، اگر همره براسه در اعداد حروف شمار کرده سود، والا برسی و بنج و آن انتشت،

ا، ب، ب، ب، ٹ، ٹ، ٹ، ح، چ، ح، ح، د، ڈ، د، ر، ڑ، ر، ڑ س، س، س، ص، ط، ط، ط، ع، ع، ف، ق، ك، گ، ل، م، ن، و، ه، ء، ي -

و اس حروف دو قسم الله، منفرد و مشدرك منفرد قسمى راگونند كه سواى لعت واحد برنان ديگر بنامده باشد، چون حروف عاليه ، نعبى ، نا و حا و صاد و صاد و طا و طا و عين و فاف كه فقط بكلمات عربية احتصاص دارند ، لهذا در الفاط فارسى هيچ حرف ادس حروف يمى باشد و هر حاكه بنظر (۱۱ه) در آند ، باند داست كه آن لفظ در اصل وضع باين حرف بنبوده است ، بالكه براى رفع البناس با صروريي ديگر مناحر بن باين وضع آبرا در رسم خط مروح كردانده بايد ، مايند لفظ «صد» «وشمس» و «طپيدن و «طلا» كه يمعيء ماية وسيين و يقرار شدن و در است، و اميال دلك و ژاى عجمي كه فقط بالفاط فارسي خصوصت دارد و لاي و دال و ژاى هندي كه هرسه شفيله ايد ، فقط برنان هندي ، نعبي كلمات هندي الاصل ، نعلي دارند باق هنه مشيرك إيد

محمی نماند که عرص رافع از عدم اشتراك در دو زبان باعبیار السنه مشهورهٔ مروحهٔ ما مردم است لعت دیگر، مثل الفاط وریگی

فارسی است نقارسی و عجمی ، والا نیاری و عربی ، و نا را نیای نحیانی و نحیه فقط می نمانید .

و اعداد حروف هدی و فارسی با مسابه حودها در کاب مسحد اید، بعبی، عدد تای هدی هوفایی و دال هدی بمهمله و ژای ایصا هکدا و حروف باری و فارسی واحد اید در احراح اعداد حودها، حواه نظریق دیر باسد، حواه نظریق بینه دیر طریقی را منگویند که معروف است ، بعبی، از الف ایجد باطای حظی احاد، و از بای حظی باصاد سعفص عسرات ، و از فاف فرست باطای صطع مآت ، و برای عین هرازاید و طریق بینه آبست که بام هر حرف را ملاحظه بمایند که از چند حروف برکنت بافیه ، مملا ، الف که از الف و لام و فا مرکب است ، حرف اول آیرا گراسه ، عدد حروف باقی را فا مرکب است ، حرف اول آیرا گراسه ، عدد حروف باقی را فا مرکب است به باید ، حیایجه باین حساب برای الف نکصدوده عدد مقرر است و برین فیاس اید (۱) باقی حروف

⁽۱) اصل «اس» معلى «الد»

می حواسد و بعضی مردمان بر اصل آن و بعضی (۱۱۱س) جمعای بی اصل که حود را قابل و حبر می دایند، حای حطی و عین سعفص را در گلام مورون و غیر مورون ، برای بمود حود در محالس ، با علان حلمی بودنش بموحب فاعدهٔ فرأب بلفظی می بمایند و این همه بکلف بیجا است و گان آنها سرا سر حطا ؛ چه اگر اصل این حرکت چبری می بود ، همه دایانان و قصیحان تمام حروف تهجی را در همه کلمه و کلام حود برغانت فوایین فرأب و فواعد " نحوید بلفظ میکردید کلام حود برغانت فوایین فرأب و فواعد " نحوید بلفظ میکردید

وا در وا داد داست که در کانت حول صورت الفاط را مکدیگر مشابهت دارد ، برای بفرقه از همدیگر اوسیادان فیدها مقرر بموده اید ، با رفع البیاس گردد حیانچه بای عربی را باعبیار بقطهٔ او که واحد است گاهی بموحده و گاهی بلقط عربی با (۱) باری می بویسید، و بائی که منقوط نفوط نفوط نفیه است ، آبرا بقارسی با عجمی ، و آنکه دو نقطه بالا دارد ، آبرا بقید مییاب فو فایی با فقط نفوفایی ، و آنکه سه نقطه بالای اوست ، آبرا بمیلمه ، و حسم منقوط به نقطهٔ واحده را حسم باری با عربی ، و آنکه سه نقطه دارد ، آبرا نخیم فارسی با عجمی ا و حای حطی و دیگر حروف را که نقطه بداشته باشید و با حروف و حای حطی و دیگر حروف را که نقطه بداشته باشید و با حروف را ۱۱ ت) منقوطه نتخلس خطی مشانه اید ، مهمله و مقابل را (۱۱ ت) منقوطه نتخلس خطی مشانه اید ، مهمله و مقابل را شعجمه می نگارید ، و تای هیدی و دال هیدی تعدر کنید و نعصی این حروف سه را گاهی نه شدی تعدر کنید و نعصی این حروف را نکلیاب ایجد نفر قد می بمایند ، چون ، حای حطی و های هور و بای و رشت و صاد سعفص و صاد صطع و امثال دلك و کاف را بیر اگر

⁽۱) دراصل؛ «ريلهط عربي اي اري»

و اگرفه ، و سمهرهٔ او سمادیء او از فاف باهاف در رفه ساعری بود

(هه) و بی بدل رد احرالی عصل در «بدکره هبدی» بنجریر آمد دنوان کلیات او در ریحنه فریت حبهل حردارد گاهی فکر سفر فارسی هم می کرد اسفارس فریت در مه حریطر رسنده»

مردان علی حال مدلا، در کلس سحن (۲۰۰) گفته، «سردا، اسمین مردا محمد رفع مرلا و مرطس دارا لحلاقه دهلی اعجو به رمان و سرحل ربحه گران هدوسان تو ده در حمع قرن قطم، حاصه در قصاند دف بدار اکار برده برزان نکیه سنجان عسلم الدویی سهور، و اشعار لطاف سعارس در حارس ق معانی مستداله جمهور الحی مربه ربحه گری محان که ساهار بلند بروار فکرت به برامون او عی تواند برند، واسمت حمان گرد و هم و حال نگرد او عی والد رسد بالحله آن محمرع قن باره از بلو شاب با سحب سال در دهل برقار عرب و حرب و روساسی ه وربر و امتر بسر برد مد و برای و حرای آن دیار نقل و حرک عرده، حمدی در قرح آناد برد توان احد حان گرراند، و بعد و قات او بلکه و آند و ساکن گست توان سحاع الدوله مادر مرجم کلمات سفف و مروب عرزای مربرد مرغی منداست با حال که سه مادر مرجم کلمات سفف و مروب عرزای مربرد مرغی منداست با حال که سه می مراز و یک مدارد کلیاس از اقسام سخن می مدارد ساخ دارد کلیاس از اقسام سخن سی هف هرار بین حواهد ود»

عاسمی کوریشر هسی (۱۳۳۲ است) می گرید ایر را محمد رفع این معرد امحمد سفح مولدس ساهجها آباد است سست مر رویت طبع آبار حال لاس بطم فارسی می کرد و و لاس سامجها آباد و الدین علی حال کرو و فر رد که به باید کلام فارسی دانی دا کلام فارسی دانی دا می از عالمی و ریان باوسما هدی و هر حملا مردم هدی فارسی دانی دا عدار حالات و سامد ، الا با اسادان سلف و از ان رمین ، که ریان اساست ، محمد حراع دین را مین آویا در رده دارد و در ریحه گویی با حال کسی سهرت با فهدا اگر باین ریان و سامد ، سامد از و دار و در را که سامد این دیار گردد

حوں صلاح مستحس رد، بید حاطرس اداد، و اران رور نگفین سعر ربحه طع در داد، و بعد از مسی دراندك فرصت اساد سعرای ربحه گو گردند، و بانیء مانی ر بان دانیء ربحه گست ، كه جمع ربحه گر بان هید وی را امام ان فن و بعمر سحن می دانیء ربحه گلست ، كه جمع ربحه گر بان هید وی را امام ان فن و بعمر سحن می دانسد اگر حاحمله طرر كلام را اسادی رد حاوی ، الا در مدح و قدح ، كه مراد از هجر و قصده باسد ، اعجار ،كار برده، و قصاید ربحه بر قصاید ملاعرفیء سیراری مهار به مهلو گفه و مهم رسایده عرض كه محرع و موحد این ربان و طرر حاص است كه ل او كسی ربحه گر را این مربه دست بداده، و كسانی كه دم ربحه گونی می رسد و ران باین دعری می كساید، حوسه حتن و را عرده او بند كه برآن قدم می مهید

عد محر یب دهلی از آمدن مکر را شمدساه درایی ، وطن حود را حریاد گفته به ناسا بر آمد، و در فرح آباد و لکهنو مدنی گر رایند ، فرکما می رفت ، مردم آن للد (یافی)

دريدكر (ه) السعرا

بعبی ، درباب اسامی و فدری احوال بعصی از سعراکه بهری ممال ، کلام فصاحت نظام اس بررگواران در س رساله مندمج گردنده ، با مطالعه کننده را از حالت و فوت و مرینهٔ هریك فی الحمله و فوت و آگاهی بوده باسد

و انسان ، ناعبیار معلومات فی و قوت طع و چسی، مالیف و سنر سیء کلام و سنهرت حلق ، سه طبقه می سوند واکنون سروع می رود بدکر صاحبان طبقهٔ اولی ، نعی ،

آول ار طعهٔ اولی ، حم آرای حدیقهٔ فصاحب ، محل سرای گلس بلاعب، آب و رنگ بوسیان سجیدایی ، بلیل حوس لهجهٔ گلرار معانی ، امیر فصحا ، سرحلقهٔ طرفا و بلعا ، ملك السعرا ، مرزا مجاده المتحلص (۱) سودا سب، (۱۸۵ سا) عفرانه له ، كه آوارهٔ سجنوری و عالم را

⁽۱) گلس گهار، ۲۳، بکات ، ۲۰، گردری، ۱۳، فص، ۲۳ الف، محرد، ۴۵ حسان، ۲۳ الف، محرد، ۴۵ حسان، ۲۳ الف، محرد، ۴۵ حسان، ۲۳ الف، المام، ۳۱ عقد، ۲۹ ب، دکره ۱۳ الف، بعر، ۱، ۲۲ گلدسه، ۲۰، طمات، ۹ اسرا ۱، ۶۲۰ محصر، ۲۲۲، حدوله، ۱۳۹، سمم، ۲۰، سحن، ۲۲۲، آمحات ۱۳۸، طور، ۱۵، حمحانه ، ۲، ۳۲، گل، ۱۳۲، اسحات ، ۸، دا وس، ۱، ۱۳۱، عکری ، ۱۲۷ حواهر، ۲، ۲۲۲، ۲۲۲، اسرگر، ۲۲۵، در هارك، ۲۸

مولوی فدرت الله سوی را و ری در تکمله السعرا (۱۲۲۵) و سه ۱ «مهرا رق سودا محلص ، موطر دهلی، از اکمل و اسهر سعرای ربحه گوی هندوسیا سب در ربحه گویی عدال و نظیر خود درخطه هندوسیان بداشت، و دم اسیادی و لل السعرالی میرد درغرل و میتوی وریاعی تکیای و فیت خود بود، حصر صا در فصده گویی بیمیل (افتی

ساند ، اد عهدهٔ آن بیرون آمده ، ملکه آن کلام را مربهٔ رسانده که ووب هست مورویی بادای آن نمی رسد عرل را بآن پاکبرگی و ملاحب ادا بموده که افر می نود، صانب حود داد آن می داد ، و ربهٔ قصده بآن مایت و علق رسانده که عرف اکر معواید ، بلمیدانه سر ادب سائش می مهاد در ادای حق ۱۸ و منفلت ، اگر گویم ، گوی مساهب از سلمان و طهوری رنوده٬ و در دکر هجوو مدمب، اگر برسمارم، صدها در محهٔ استهرا و سحرته برزوی هرلیات ابوری و سفائی كسوده كلامس بالتمام يتصره وسيد است حهب حميع شعرا ، و بالنفش سراسر آئس و دستور اسب بش همه بلعا عرض هر چه گفهاست ، چاں گفته که کسی نمی تواند گفت فید رنحته که فقط ترمحاورهٔ اردوی معلی منصبط ساحمه، و بنظم فصيده در س ريان بطرر فارسيان كه محسب برداحمه، همین صاحب کمال بود احسان این صف وحق این صبعب بر گردن حميع ساعران و فصحاى هند دلام ارو نافي الله معهدا ديگر اوصاف و کمالات آن سعدیل، که با نفس سر نف حود حمع داست ، حه گو یم ۱ اد آداب صحمب ملوك وسلاطی و آگاهی تعلم موسمی و طرح مهادن بر سلام و مربه های کههٔ حود و مهدیب احلاق و نالیف فلوب و علم محلس وعبره (۱۸۸ الف) چه هبرها که درداب کامل الصفاب او سودید؟ مدام نصحیت ادرا و ورزاگر راننده ۲ همسه محلاع یمین و حابرهای سسگس از حدمت انها سرافرار نوده ددنست که در لکهمؤ سرت اگر براحل چسده ، ریدگایی، بی اعتمار را حوال داد، و کلمال محم (۱) که مملومهمه فسمها (ی) سیسی اسب، ممل داع مهاحرب حویش، تر صفحهٔ رورگار نادگار کر است مرودس در امامالرهٔ آعا نافر مرحوم ، و

⁽۱) اصل، «دحسم»

مسلم الثنوب بهرفسمي اركلام كه دسب الدار سده ، چما محه نالد و

(هه) و والی، آن قصه دات معسم الرحود او را ساسر بر می دانسد، و ناوی ساول بس می آمدند ، و قدر وی می عودند ، و حاطروی می کردند آخر حال در سهر اکنه و فی سه نکمر از و نکصد و و دو ح و دنیت حاب محان آفر آن سپرده رهکر ای مارل اصلی گردند، و نامام الراه، آفاناور، که حای و ولت است ، بدق نافت برایم هما ایی خطص به صحفی در نا ریخ او این مصرعه مهم رسایده، «سودا کجارآن سحن دلدر ساو» و رای گفته ، در سحن لطف کجا ماید که از حکم قصا نادل بر هرس ، ای وای ا عرد سودا رامی، عبرد ناریخ و قایس و سب «رحان للف سحن، و ای ایرده سودا» و راهم از هر دو مصرعه ای سب، سال وی برآورده،

برس ار می که اردو حال حو سب به سردا ایم به ادام سحی اید گا گاهی بیلاس فارسی هم مو حه می سد»

مولوی عدالهادر حدف راموری و در رور با جد حود (۲۰ الف) می و سد الامررا رفع السودا بقصده گویی و مصابی بار در مدح و فدح سرآ له رورگار حود رد مگر باید صحب الفاط ریان دیگر بود «افعاوا» مجای آفیانه و «حل» سکون درم محای متحول» و «حل» سکون درم محای متحول» و «مرولی الله ، در ارنح فر آباد (۱۵۱ الف ، تحد کا بحاله حافظ احمد علی حان مرحم) می فرماید و «بررا رفع السردا» حلی سردا ، از میررایان سا محیان آباد است در عبد بوات احمد حان عالب حکل ، وارد فرح آلد سده ، در سرکار مرزیان حان این در ان و این احمد حان عالب حکل ، وارد فرح آلد سده ، در سرکار مرزیان حان ، در ان و این محمد سال مقیم بود ، و سعرای آن ریان از ریا اساد حود می سیردید ر آخر عبر ، لکهر وارد گردید و ناب نافت این و ساحرات برده و دات نافت » نامان اهل بد کره و دات سودا در همان سال واقع سده که در من از و دکر رفیه است شاه محمد حمره ماز هرون در دن باریم محمدی سردا را در و دات ۱۹۵۵ (۱۸ در ۱۹ مام ، که مدرج ساحه ، و بار در فص الکامات گهه ، که «یکی از با حمده اس محمد عام بام ، که مالور و باس حدین نظم آورده ،

آه ا مررا رفع دیا سے حاکے حب س حب مسم هرا درد فرف سے اوس کے مل فلم اهل معنی کا دل دو سم هو ا اللہ فارخ کی بھی مجھه کر الاس مل در حرد ہے او سر ماس مل مدر حرد ہے او سر ماس مل مدر دول ا

اما در حص المس (ص ۱۲۳) سماره ۲۹۳ اریح عربی کا حاله آصهه ا حدر آماد) بوسه که سودا در اوایل ۱۱۹۳ (۸۲ میر) فوت سد بردید اطلاعی در سب سبت بر حلب سودا بدست مولفی بامده است

کمامحانه عالمه رامور' بم تسحمای حطه دو آن و کاب سودا را دارا است

کوں سی سب بھی که میں و هاں پس دیو اربه بها؟ حو عمل چاھسے کیجے، میرے دوکھہ دیسے کا وہ یہ کتحے کہ کہنے کوئی، «سراواریہ بھا» سدیم کر مے ہے دامل کل سسب و سو، ہور ىلىل كے حوں كا، له كيا، ربگ و يو ھيور ور کو سرے حس حگه مسی حرام دار ہے اوس حگه سور فامت ، فرس باایدار هے حط کے آ ہے ھی، حلے آکثر علامی سے سکل سده مرور، دیکھے آگے، همور آعار هے ساعران هد کا يو ، کرحه ، ينعمبر مين ر سی کہمے میں اے سودا، مجھے اعجار ہے کیا حالبے ، کس کس بسے لگہ اوسکی لڑی ہے ؟ حس کو حے(١)ميں حا ديكھو، يو الك لو يهه يڑى ھے ٹھہرا ہے سری جال میں اور رلف میں حهگڑا هر الك له كهي هے، «للك محهد ميں لاي هے» گو سر هوئی ساعری سودا کی ، حوالو ں سے نہ کھیجے گی، نہ کماں سخب کڑی ہے سود ، حوں سمع ، بس گرمیء نارار محھے ھو ن میں وہ حس که آس دے حر بدار مجھے ھے مسم محکو ، ملك ، در مے يو حمال بك چاھے حلوة حس اوسے ، حسر ب دندار مجھے مه بھرا ملك عدم سے كوئى بار، اے سودا (۱) اصل ، «ک یحه» نار مح و فاش این است مصحفی می گوید بار مح ، مردا رفیع ، آنکه راشعار هیدیش

هرگوسه بود در همه هندوستان علو

ماگه چو در نوشب ساط حیاب را

گردند مدفش رفصا حاك لكهنؤ

ں کے رحلن*ش بدر آورد مصحفی*

ور سودا کجا و آن سحن دلفر بب او ،،

چید شعر ار کلام آن معفور سرکا در س مقام هم ایراد می باید (۱) فقط سودا، گرفته دل کو به لاوو سحی کے بیج

حوں عمچہ، سو رہاں ہے اوسکے دھ<u>ں کے</u> اعج

حس نے بدیکھی ہو سعق صبح کی مہار

آکر برمے سمبد کو دیکھیے کس کے ، چ

میں دشمی حاں ڈھونڈ کے اُما حو سکالا

سو حصرت دل ، سلمه الله نعالي ا

کہما <u>ہے</u> لگھ سے له برا گوسهٔ ابرو

دیکھیے حو کوئی حوں گرفتہ ، و اگالا

اللا ہے تو توسف سے مسالہ، کہ عدم کے

يردے ميں حھا اوس کی منہں، بحکو کالا

حال دل سے مرے حب لك وہ حبردار له بها

حر دم سرد، کوئی محرم اسرار به بها پار و اسفاق و وقا، مهر و محس، الطاف

دل کو حس رور لسا، کو سا اورار به بها؟

(۱۸۸ معملوں کا، مه کرو، عبر کی مجهه سے احفا

⁽۱) در ملاحظه سود و سان اود ، ه ۹ ، و سودا مصفه شدح حالد مرحوم؛ ر داص ۱۳

کہسے هیں حسے عسى ، نو وہ چیر هے ، سود ا حول داب حدا، حس کے حسب هے، نه سب هے

عارص به حس حط سے، دمك كما هے بوركى

به دود لڑ رها هے محلي سے طور كى
طوفان طرارىء مرة عاسفان به بوچهه

كيه آبرو رهى هے به چسم بور كى
سودا كو عاسمى سے ركها چاهما هے بار
باصح بصبحت ابنى سے، حو بى شعور كى ا

ما ہیں کدھر انہیں و سے سری بھولی بھولیاں؟
دل لیکے یولے ھو جو ہم اب بہ بولیاں
ایدام الل پہ ھو یہ فیا اس میں سے سے حاک
حوں جو ش فدوں کے یں بہ مسکمی ھیں چولیاں
کیا جاھے جیا سر انگست پر پرے؟
حس بیگہ کے جوں میں چاھیں ڈیولیاں
سودا کے سابھہ صاف یہ رھی بھی راف بار
سالے نے بیچ بڑکے ، گرہ اوسکی کھولیاں

(1.49) « رویے سودا کے نئیں میل کیا » کہرے ہیں دہ اگر سے ہے، یو طالم اسے کا کہرے ہیں؟

سودا، ہار سس میں سیریں کے ، کو هکی رازی اگرچه یا به سکا، سر ہو کھوسکا کس میه به، پهر، ہوآب کہا ہے عسق بار؟
ای رو سیاہ ا مجھ سے ہو به بھی به هوسکا

حاما ال ا(و) ل كى حسر لسے كو ما حار محمير حس رور کسی اور به سداد کرو گے له باد رہے ، همکو بهت باد کرو گر به بهول ، اہے آرسی ، کر نار سے مجھکو محس ہے بھر وسا کھھ مہیں اوس کا، نہ منہ دیکھے کی الف ہے اوس دل کی سے آہ <u>سے ک</u> شعلہ پر آو ہے؟ محلی کو ، دم سرد سے حس کے ، حدر آو ہے (۱۱۸۹ الم) لک داع سے جہانی کے سرك حامے حو بهاها آس کے بئیں ، فدرت حالق بطر آوے اور کی یہ طافب ہے کہ اوس سے بسر آو ہے؟ وہ رلف سنہ، اسی اکر لہر ہر آوے مامر كا حواب آما يو معلوم هے ، ايكاس ا فاصد کے مدومات کی مجھد ملک حمر آو ہے اب کے یو گیا ہے، ہر او سے دیکھو، بادان لل میں به اوڑ انا وه ، اگر ، بال و بر آوے صورت میں تو کہا ہیں ، «انساکوئی کب ھے»؟ الك دهم هےكه وه ومرر هے، آوت هے، عصب هے دشام ہو دسے کی قسم کھائی ھے ، لیکن (١) حد د لكهر هے وہ محهكو، يو الك حدس لب هے بعقوب ، برہے عہد میں نوسف کو حو رو با کمہا میں که «له فیہم (ع) لیمیر سے عجب ہے»

⁽۱) اصل، « حب دیکھیے محھکر وہ » ہصبح ار کلیاں سردا ۲۳۳ الف شمارہ ۱۹۹، ىطم اردو

⁽۲) اصل ۲ «بنعمسر» و نصبح از کلیات مدکرره

ود بر ووب، بر حمع افسام سخن (۱۹ الف) فادر، مهمه دفان سخن وری

(هه) بعر، ۲، ۲۲۹ ستمه، مداب، اس ۱۳۱۸ کلدسه ۳۳ طهاب ۱۱۵ حلو له، ۱۳۹ الهه) بعر، ۲، ۲۹۹ ستم ۱۲۹ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۲۰ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۲۰ ستم ۱۳۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۲۰ ستم ۱۳۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۹۰۱ ستم ۱۹۰۱ مقد د مدو ناب مراز سد محمد، ناص، ۲۵ حواهر ۲۲، ن ها کاب مربه آسی، اسرگر، ۱۳۵۵ الموم هارت ۲۳ حال آرز را در حدم الدان (۲ ۱۳ الف) می فر ما د، « بر محمد هی المتحلص عمر ، راد ب ستم الحادود اکر افاد است در اول عشی استار رسم ای که بر فال اردو سعر سب بیار رسعر فارسی ، نو عل ساز عرد ، حیا حد سهره م آفاد ب به بعد آل بگه به اشعار فارسی ، ارز حاص گرویده، و رل حالم از باب ستمی و دانا فال این فن گسب طعمی عمدان ازه و سر سال بی رداز است ، و استار از لمتا فت ادا و ایدار از سکه دهی مناسب و طعم فاف فاف، در ایدان سن سعر ریه ستم را دارد ایما رساند از حد سال محال مالی الفات شده دارد کا با حداد و را دارد و صاب و محد مر دیران محد دارد و ایدار از و عاسفان ب گرداد هر حد مر دیران محد دارد و ایدان و برداحت و احوال در ایدان می گرداد هر حد مر دیران محد در دارد ۱ ایما را درد دارد و عاسفان ب گرداد

و مام الد عرب د مقالات ۱۱ را (۲۰۰۰) می گرده « بر محمد بهی بر محلص الم اله مسره راد محال کار را معمد الله الله و مدکره مصم احرال سرای رمحمه گر ر مالت به د و هر هه روز ی محله اس احماع رمحمه گران و ساعرات در اسان می سرد در سر فارس هم بازی بدا کرد حد سعر حرد را محط حرد بگاشه را نصاحت حدارد داد د که داحل ایکره عادد»

و مرعا^ح الدوله اشربی علی حان [،] در لاکر السعرا (۳۹۹) می و س^{د ، « مر} « مر هی مرار رمحه گریان مسهر روهم بر راده سراح الدین علیحان آررو اسب »

و شوق رامدوری در کمله السعرا (۲۸۸) فرمرد ، « بر محمد هی مام ، بر محلص السعر راده سراح الد ب علمان آورو است در و بن ساعری و قو اعد دانی ه مارسی نگاره آقای ، حرصا در ریحه گی و حد ریا با رینها سب طاقست از اشهر سعرای هدوساست از حد سال در بلد ، لکهو و بالب و رد الممالل آصف الدوله رقه است ، و بو آب موضوف با ریا در با سیمر ری در اکهو می بو ارد دح در آن ریحه با از بر عامد بی با و بر این هدی گاهی در قارسی هم بلاس معنی ، باره مکد » و مرومهای معدده دارد در ریان هدی گاهی در قارسی هم بلاس معنی ، باره مکد » و مرومهای معدده دارد در ریان هدی گاهی در قارسی هم بلاس معنی ، شاگرد سراح و مدر در کاسی سمن (مرکب) بوسه ، « بر محمد هی منطقی عمر ، شاگرد سراح و مدر در راسد »

و مولوی عدالفادر حمف را و ری در رور با حد حرد (۳۵ و ۲۸ الف) می بو سد، «هی مبر، الفاط ر آن دیگر، ۱۰ فارسی و حد عربی، علط عمی آرد حرکت هر حاکه نظم او ست، محرکت دوم (۹) است و نعمد هم در کلاس کم است و در نسبت کلمات عومی و حسی ترکت رمی معاصران مجار رد، لیکن صمون باره بدراس (بایی)

سود احوکہے، گوس سے ہس کے سے ہو مصموں ہی ھے حرس دل کی فعال کا ہستی سے عدم بك، نفس حدد کی ھے راہ دیا سے گرریا، سفر ایسا ھے کہاں کا ا

لگری آماد ہے ، (۱) سے ہیں گاروں بچھہ س ، اوحر بڑے ہیں اسے بھاروں بیاروں میڈاکر حط کو، کوں کابٹے یم اسے حق دیں ہو ہے ہوا ہد عارض گل به ہوو سکے ، عیث سمرہ بھی کھوتے ہو سارے دانة روئیدہ ، ایکیار درہ

کھلی حو کام سے مسرے، بڑی ہرار ارہ

اگر عدم سے به هو سابهه، فكر روزى كا

بو آب و دابه كو اكر، دار به هو دادا

سودا، بىء دسا بو بهر سو، كب بك ،

آواره اربن كوچه بآن كو ، كب بك ،

حاصل بو هے به اس سے كه با دسا هو (۲)

بالفرض اگر به بهى هوا، او كب بك ،

بالفرض اگر به بهى هوا، او كب بك ،

دوم ار طبقهٔ اولی ، دیکام سخرکار ، سیاءر حادو کردار ، سلطان افلسم فصاحب ، فرمان فرمای کسور الاعب ، مو ، ان و عدم حوار جماعهٔ عساف نام برآورده داوسیادی در نمام آفای ، سلطان الطرفا سیدالسعرا ، مملک سخن را امیر ، سید مجد نفی المتحلص نا دیر ، (س) نور الله دید محمد ، ساعری

⁽۱) اصل' «سس» (۲) در س صرع العاط دنگر هم رو ۱ ب

⁽۳) بکات ، ۲۹ الف ، گردنری، ۲۸ الف ، قص، ۲۲۳ ب محرن، ۲۰ هسان، ۱۲۲ حسن، ۱۱۳ الف، طفا، ۲۲ کار، الحاف، ۲۰ ۱۵ عدد، ۱۸ ساد، در ۲۸ کار، الحق، ۲۰ الماف، ۲۰ ماد، ۱۸ ساد، الحق، ۱۸ ساد، ۱۸ سا

اکثر کلمات حاوره اقامه، لاامه مد ازان سب مکلام مرزا ریاده بر اسب، اماهلند و ابروی، او مایت بسوار ادر مه کلام فصاحب بطامس، مثل سعدی، بطاسر آسال بطری آند، ول مسم است بیسترسعر ا مقلد او هستند و مطلق طررش کمی، د ، حلاف در را مجد رفع که ناوحود کمال محلگ، که دارد، نقلدس سر فهاحت فیهمی را مکن و ترسیگی، کلام و تراکب معابیء میر راحه دو جم کا اساسی و معلومات اس مسلم الثنوب راحه و سیم ؟ سلمای اعتمار میر سرس ف یا لبلای سیمرب مرر ا در یک محمل سوار، و آمات سمهرهٔ اس هر دو بی ۱۰ بل) محرح علو در لك درحه گرم لهدا يواب أصب الاولة معمور و مرحوم، هم يعد رحلب مردا، مير را از ماهم بان آناد فحر به طاب داسه، عنصب عالى «لادم ساحت (۱)، و از حاطرداری و باس بسارالله، هیج دفیقه فرویمی گراست، حالاتکه حساب دیر ، تعرور کال و استعسای نصوف که مصمر محاطرش بوده ، آکثر کم المعایی ویی احسائی محال مردم می بمود ، ملکه گاه گاه را امرا هم، چماحه را بد، راه الساب و ممالعب عي سهود چما يجه هل است که روری میر صاحب صدلهٔ باره گفته، بدربار آوردید واب وریر،که از سایت فراعت کرده، متوحه بسدن سد «بر صاحب (۱۹) سروع محواندن کردند و طول دادند انقافا آن رور ملاعد ، معلى را له ناره از والان آدله و ساعر هم نوده ، براى ملادس (٢) آورده ، می حواست که آمم حری در مدح (۳) حصور محواله، و بطویل قصدهٔ دیروف کرایت بلاید سگ آدده گف که دو دیر صاحب، قصده حرب ا ب ا ۱ ا ملو لا بي اگر دماع نواب صاحب وفا بمی کرد، که می مسدد،، میر بمحرد استماع ساص از دست انداحه (۱) برحاشه يو سه، « سيحه ، سر فرار جود ، ، (۲) اصل « لدمت » (۳) اصل «مدح در ، ، عالم و ماهر عرل را اطرری گفته که هیجکس بمی نواند، اللکه در س ناب عملك السعرا هم حرف است چون كلامش، نسب وسعت، حامع

(بهه) کم ران بافت؛ و بعد مرحد اسعار فارسی در ایاسی بدیار عالیا عدد ایرای ملیم برحمد بطم بطم بدیگران گفته باشد مقرباند ؛

سرمے قدم کا ہرگا جس حابساں رہی ہو ۔ رکھیں گے سرکر اوس حا صاحہ لاں رہی ہر حافظ گر بد ،

ر رمای که بسان کف دای بر برد بالها سجده ما حساطران حواهد تود و بر بر حروف صله عرفع آرد ماند، سے و ر و کر و بدام که در ر بحد برای سهرت اساد همجان باید، که در اسعمال عردات همدی هردو برا ر اند، مگر الفاط ریان دیگر و برکت حست و سست و رافع حروف روانط حا در گذار عامه و حاصه بل سهر ، که مفردات کلام همه یکی باسند، بدان حرها بناوت در مرا ب حسن و فتح کلام سیار باسد و الفاط مفرده عاب بر طبوع فی ، حهگا هی یکسر هدی ه دیمه می آرد و گاهی الم سی و الفاط مفرده عاب بر طبوع فی ، حهگا هی یکسر هدی ه دیمه می آرد و گاهی الم سی »

و عماس حسن حان مهمدور ، در مدایح السعرا (۳۹ الف) می گرد ، «اسم سامی ر نام نامیء آن ساعر نگانه، وحد رمانه، کسامی اسرار مالا بر حلی ، بر حسد نفی، علمه الرحمه مولد و رطن آن صاحب سحن اولا سهر اکرآناد، و نعده در ساهمهان آناد دهلی است»

و از حط محمد محسد محسد عمل المحاطب رین الدین احمد، که برد حد دیر آن حمارم میر، (محموط نکیا محامه راست محمرد آناد) سب افاده که ندر ناف میرسد که مر «برور همه سسم سمان المکرم و سب شام سنه نکمر از و دو صدو سب و دیم همحری (۱۸۱۰ ع)، در سهر لکه و در محله سلمطی، بعد طی به عسره عمر ، محرار رحمت ایردی دو سند ، ویرور سه سب و نکم ماه ما کر روف دو مهر ، در اکهاژاه میهم ، که در سان مسهور است، برده و را ایمانی مدون شدند» (مقدمه کلیات سر، آسی، ۸)

و بر همس ناریخ انقلق از ناب ندگره است؛ ناسمای آسخاب کمه درو عالما از را سهو ۱۲۲۲ه (۱۸۱م) نوسه سد

در ک کامله عالمه رامور، و محمای حطه دنوان و کلیات میر نافه می سود نکی از بها، که مسمل بر هفت دنوان و قص بر و دکر بر می ناسد، شیخ لناف علی حدری این ۱۲۳۸ (۱۸۳۱ میل ۱۸۳۱ میل ۱۸۳۱ میل ۱۸۳۱ میل میرا دیوعلی میرا دیوعلی صاحب، نوسه رد از الراح رزین و حد اول رنگدس نو صوح ی نبوندد که کات در نقل این نسخه اهمای نکار برد است و از اول کات با آخر ردیت اللام از دوان سوم، در این السطور و بر حراسی مطالب اسعار را در زبان فارسی شرح کرده سده است کات این حراسی، که فالحرم عرکات سخه است، هیچ حا اسم حود را نسان نمی دهد اما نقل سبت که همان میرا فیرعلی صاحب ناشد که برای او این نسخه و سیه سده

کھی میر اس طرف آکر، حو چھا یی کوٹ حاما ھے حدا ساهد هے، ایما بو کلیحه ٹوٹ حاما هے حو مهد دل هي، يو كما سر انحام هوگا؟ المحاك مهى حاك آرام هوگاا حما و حور سمے ، کح ادائیاں دیکھیں بهلا هوا که بری سب برائبان دیکهین ری دلی سے سدا، اے کسدہ عالم ا هرارون آبی هوئیس حار بائیان دیکهس گرم مجھہ سوحمہ کے باس سے حایا کیا بھا؟ آک اسے مگر آئے بھے، به آیا کیا بھا؟ دیکھے آئے دم برع، لیے سه به بهاب آجر ووب مرہے، منه کا جهیانا کیا بھا ؟ آرار دیکھیے کیا کیا، اوں ملکوں سے اٹك كر حی لیگئر اله کالٹر، دل میں کھٹك کھٹك كو هم حسبه دل هی محهه سے بهی (۱) بارك دراح بو سوری حراهائی ہونے که مهاں حی مکل گا چھڑ ا ھے کس ہے، سو بم عصے ھوے کھڑے ھو؟ مهه داب ایسی کنا بهی، حس بر او لحهه بڑ<u>ہ</u>ھو (۲) ھونے ھیں حاك رہ بھى، لكن به مير اسے رسبر دس آد مے دھڑ مك مشى دس مم گڑ سے ھو

⁽۲) ما بین الفر سبن از اصل سانط شده است (۲) اصل ٔ «الحهه رهے هو » و در بسحه بولکسر ر (۱۹۲۲ء) مصرع اول نا بن طور واقع سد ' «رافتوں کو میں حهوا، سو عصے هوے کهڑے هو »

و منعص سده گفت که «اکر دماع بو اب و قائمی کرد، دراع من کجاو قامی نماند؟» مطلق ناس حصور به نمود بو اب، که حود حلی محسم بوده، استمالهٔ مراح میر بکال میهریایی و منیها نموده، به هٔ قصده هم نمام سند ، و حاطر ملا هیچ بکرد، ناوصف اینکه او تا بوات صعهٔ احوت داست عرضکه سرح صفات و بنان کالات آن سیدالسعرا از قدرت قلم و رئان راید است بعد بو اب هم ریدگایی، بسیار کرد - سه چهار سال سنده که در کههو و قات فقت شش «دنوان» و یک «دنوا بحه» و چند مشوی، که فاسیارهٔ و در بر مرحوم بوسیه بود، همه در رئان ریحه، و حید حرویر و بطم قارسی، در دهر نادگار کراسته است چنا بحه تار نح آن بگایهٔ ریانه، می دا معل قررانه، که هصما کراسته است چنا بحه تار نح آن بگایهٔ ریانه، می دا معل قررانه، که هصما کراسته است چنا بحه تار نح آن بگایهٔ ریانه، می دا معل قررانه، که هصما کراسته است چنا بحه تار نگاره در در س قطعه نظم قردوده، تار نح

حب دل احباب بر ، موجب رمح و الم (۱۹۱ الف) وابعهٔ حالگدار مبر نمی کا هوا

مادہ دار مے کا ، دیر حرد ہے و ھیں درد کے رو سے کہا، «آج بطیری موا» (۱۲۲۰ھ)

ایس چند سعر ارکلام آن حادو کردار در س حا نو سنه می سوند، نژبی ہے آنکھه حاکر، ہر دم، صفای س تر

سوحی کہتے ہے۔ وریاں، اوس سوح کے بدل ہر یام حدا ، بکالے کیا یاؤں رفتہ رفتہ ! یاوار یں حلمان ہیں اوسکے یو اب حل ہر

ھمار ہے آگے س احب کسی بے مام لیا دل سم ردہ کو ھم بے بھام ھام لیا

ھر گھڑی ھم سے کا ادا ھے به ؟ ھے رہے اسگانگی ، کبھو اوس ہے " de _a [_a] de (] de دی کر محکو ، بار هسا هے سملو ا (١) لوٹسر كى حاھے به ه بر کو کنوں نه معتبم حادین اگلے لوگوں میں اك رھا ہے مه مها**ن** اسی آمکهس بهرگئس تر وه به آیه, ا دیکها به ، بد گمان همار ایهلا بهرا ؟ طالع بھر ہے، سمہر (۲) پھرا، فلب پھر گئے حدا ہے وہ رسک ماہ حو هم سے حدا پھرا حاله حراب مير نهي کا عور نها ؟ مربے موا ہر اوسکے کمھو گھر له حا بھر ا (۱۹۲ الف) بھر لے کب تك سمبر میں اب سوى صحر اروكا کام اما اس حدول میں همير بھي تکسو کيا کہا چال تکالی ہےکہ جو دیکھے سو مرحائے ہجك كوئى رہ حائے ، كوئى حى سے گر رحائے لر رنگ ہے سابی ، مه گلستان ساب ملل ہے کیا سمجھہ کر، ماں آسیاں سانا ؟ اوڑیی ہے حاك، نارب، سام و سحر حمال میں کسکے عمار دل سے یه حاکدان ساما ؟

⁽۱) اصل (دسملو ۱) (۲) اصل (سری)

دن بهن، راب بهن، صبح بهن، سام بهن وف ملے کا مگر داحل الم عمل ؟ (۱۹۱۰) کہما ہے کوں، «ہر،که بی احسار رو[،] اسا ہو روکہ رو ہے یہ سر ہے ہسی ہو اعجار مله مکے ہے ہرے لس کے کام کا كا دكر بهان مسح عله السلام كا؟ بار حمی و هی <u>ه</u>ے بلیل سے ، گو حرا**ن** هے مہمی حو ررد بھی ھے، سوساح رعفران ھے عسق کو دے میں، بارت، ہو به لایا هویا مایی آدبی میں دل به بابا هویا کم المهاما (بها)(۱) ساب، آه ا که طاف رهسی کاش بکار همین منه به دکهایا هو با کھلا سے میں حو پگڑی کا پدیے اوسکمی، میں سمد اس اله الك اور باراس هوا حم گلا حوں کف فائل به، ریس، بیرا میر اوں ہے رورو دیا کل، ھابھہ کو دھو ہے دھو تے دل ہے محروح، ماحرا ہے نه وہ نمك حهڙكے ہے، درا ہے له آگ بھے ابتدای عسق میں ھم

س هـوا بار ، هوچکا اعماص

آب حو ہیں حاك، انہا <u>ھے</u> نه

⁽۱) اصل، «اوے،، دوں مسدد

اب کیا مرے حدوں کی بدد, ، میر صاحب؟ (۱۹۲۷) کھچی ہیں کان اب ھم سے ھو ای گل کی ناد سحر لگے <u>ہے</u> ح*رن* ہو، مدر صاحب ا سہر دلی سے کی میں یا صورت نه ملا کو ٹی آسا صورت حلمے آنکھوں میں بڑگئر ، منہ ررد ہوگئی ، میر، سر*ی کیا* صورت ؟ کل لنگئے بھے نار ہمیں بھی جمی کے بعج اوسکی سی ہو یہ باہی گل و باسمی کے بہر کسه هون مین نو سیران زبانی، بار کا ھوبی را**ں** وہ، کاس ا ھمار مے دھں کے سے گر، دل حلا بھا ہی، ھم سابھہ لے گے س آک لگ اوٹھے کی ھمار ہے کمی کے سے ھے مھر ، وہ حود لکھے نظر بھر کے ، حس ہے ، مہر سرھم کیا حہاں مرہ سرھم ردں کے سے ورهاد و وس حس سے مجھے حاهو ہو جهدلو مسہور ھے قدر بھی اہل وہا کے بیح میں حوں ہوگا عم سے دل ہے بہلو بھی کیا ہم سے دھو ہے ھو اسك حوبي سے دست و دھى كو ، مبر طور ممارکا ہے، حو ہے نه وصوکی طرح؟ سحر گوس گل میں کہا میں بے حا کر

سرگسته ایسی کس کی هابهه آگئی بهی مثی اسمان سایا حو حرحرن قصا ہے به آسمان سایا اس صحن بر به وسعب، الله رہے، دبری قدر ب

معمار ہے فصا کے، دل کیا مکان سایا ا

مهار آئی ہے ، عمیچے کل کے مکلے ہس کلا بی سے

مال(۱) سير حهو دس (۲) هي کاسان دس سرا بي سي

هر باب بر حسویب، طرر حفا بو دیکهی

ھر لمحہ ہے ادائی، اوس کی ادا نو دیکھو

گل مرگئے سے ہے نارك، حو بىء نا نو د⊼يہو

کیا ہے حمك كے، رنگ حیا (س) ہو دیكہ ہو

سانه میں هر للك كے حواللہ هے (م) فدامب

اوس سنهٔ رمان کو کوئی حکا نو دیکھو

ناع گو سند هو ا ، تر سر گلر از کنهان ؟ دل کنهان، و بب کنهان، عمر کنهان، نار کنهان؟

لک حہاں مہرو وفاکی حلس بھی دیر ہےکیے

لکی اوسکی پھیر ھی لانا، حمان میں لے کا

ر محمله کا ہے کو بھا اس ریلہ عالی میں، میر

حو ردس بکلی، ا<u>و سے</u> یا آسماں ہیں لے گیا

بولا، حو مو ہر ماں آنکلے ،بر صاحب

«آبا هو اکدهر سے، کم سے فقیر صاحب ! »

سسوں دس سب کے، ٹو ٹی ر محمر، مبر صاحب

⁽۱) اصل ، «مهالی» (۲) اصل ، «مهو می» (۳) اصل ، «مقا» و در سحه نو لکسور (۱ مهاع) «مهمل کفك کی» (۲) اصل ، «حو امده دا س»

کیا ہے ؟ ر بحس بہیں ، دام بہیں، مار بہیں جمکما ہوں کا کرما ہے کار سع ہواں میں برسا میں کاداحل ہے اوس ہی سرماراں میں سو مار مسب کعمے میں ، نکڑ نے گئے ہیں ہم رسوائی کے طربی کے کچھہ یا بلد بہی

() به دماع ہے ، که کسو سے حاکر بن گفتگو ، عم نار میں به وراع ہے ، که فیمروں سے ملیں حاکے دلی دنار میں کو بی سعاہ ہے ، که سس ار اھے ،که ہوائی ہے ، که سیار اھے ؟ بہی دل حو لکے گڑ بن کے ہم ، بولگے گی آگے مرازمیں حبکیں ٹک که حی دیں چھی سمی ، هاس ٹک که دل میں کھی سمی سمی نه حولا گئے پلکوں میں اوسکی ہے ، به چھری میں ہے به کامار میں میں اوسکی ہے ، به چھری میں ہے به کامار میں مہار آئی ، کھلے گل بھول سائد اع رصواں میں

حهاك سى .اربى هے كهه سماهي، داع سوران مىں

ہت بھا شور وحشب سرمیں میر ہے، سومصور ہے

لکھی نصوبر، نور محسر مانے کھسے لی نا میں

سر کا*ٹ کے* ڈلوادیے، اندار ہو دیکھو

امال ہے سب حلی حدا، نار نو دیکھو

(۱۹۳) صعف مت هے، مدر ، بمهیں اب اوسکی گلی (میں) مب حاوو

صبر کرو ٹك اور بھى، صاحب، طاءب حى مس آيےدو

ہار آئی نکالو میں مجھے اب کے گلساں سے مرا دامی بھٹے، یو ٹالک دو گل کے گر ساں سے

⁽۱) ابر عرل در سحه او لکشور نامب عی سو د

« کھلے سد ، مرع حمل سے ، الاکر ،، لگا کہدے، « فرصت ھے مہاں الک سسم ر و و و بهی گر سال ۱۰ س منه کو حهاکر» باسب به اعصا کے ابنا بیجس ا نگاڑا عہے ، حوصورت ساکر امرون بك رسائي هو چكي س مری محب آرمائی ہوچکی س سر کی سی حمك هے ، فرصب عمر حمال دی لك دكهائي ، هو حكى س (۱۹۳ الف) دبی کے ماس کھه رهبی هے دولت، ہمار ہے پاس آئی ، ہوچکی س فکر میں مرگ کے هو**ن** سر در بیس ھے عجب طرح کا سفر دریاش ا کے سلمے کو سمع روئے، میر ؟ او سکی بھی سب کو ہے سحر در ہس دل حلا، آبکهس حلیں ، حی حل گیا عسی ہے کیا کیا ھیں دکھلائے داع! صحب کسی سے رکھنے کا اوسکی نه بھا دماع بها میر بندمیاع کو بهی کنا بلا دماع ا مبر ، آج وہ المسب ھے، ھسار رھو لم ھے سے اوس کو ، حدردار رھو بم اوسکے کاکل کی مہلی کو بھی بھ ہو جھے، مسر ؟

سلی ہے موقوف رحم دگر ہر دل حلیے کھه س میں آتی، حال مگڑ تے حاتے هیں حسے حراع آحر شب، هم لوگ الرفے حالے هيں راه عجب در پیش هے آئی همکو بهاسے حاسکی مار و همدم ، همراهی، هرگام پچهڙتے حاتے هيں (۱۹۴ الس) صعف دماع سے، امال حیران، چلے هیں هم راه عشق دیکھیے کیا بیش آئے، اسو گر بے بڑتے حاتے میں مبر ، بلا باسار طبیعت لڑکے ، ھیں حوش طاھر بھی(١) سابهد همار مے حاتے هيں ، ر هم سے لڑتے حاتے هيں ساله حب كرم كار هو يا هے دل ، کلیحے کے پار ہویا ہے آنکھوں کی طرف گوش کی دربردہ اطر ہے کھه نار کے آنے کی، مگر، گرم حد ہے وہ باوك دل دور ہے لاگو مربے حي كا يو ساميے هو، همدم، اگر مجهه مين حكر هے كر كام كسو دل مين، گئي عرش په، يو كيا؟ ای آه سعر گاه ا اگر مجهه میں ابر هے اس عاشمی دل حسته کی مت نوچهه مشت دیدان محکر، دست بدل، داع سر هے طرود، حوس رودم حوں ربر ادا کر تے هيں وارحب کرتے ہیں، سه بهتر لا کرتے هيں

⁽۱) ای مصرع در اصل مصحف سده است

حدا حامے، که دل کس حامه آمادان کو دے سٹھے؟ کھڑے بھے میر صاحب گھر کے در وار مے به (١) حير ان سے کم ہے کیا لدت ہم آعوشی ؟ سب مرہے، میر، در کمار رہے عربت په مهريان هويے، يو مير (۲) په کها «ان کو عرب کوئی به سمحهو، عصب هیں به» و ھاد و مس کے گئے، کہتے ھیں محھکو لوگ «رکھے حدا سلامت ابھوں کو، کہ اب ھیں مہا» حوش طرح مکان دل کے ڈھا نے میں شمالی کی اس عسق و محمت ہے کہا حالہ حرالی کی سکما ہے ادھر کو دل، بھسا ہے حگر او دھر چھاتی ہوئی ہے میری ، دکاں کا بی کی موں کے حرم الفت ہر، ہمیں رحر و ملامت ہے مسلماں بھی حدالگی میں کہتے، سامت ہے! رہارا به حا برورش دور رمان بر مر ہے کہاہے لوگوں کو طہار کرے ہے کوںکر نہ ہو ہم میر کے آرار کے درہے؟ یہ حرم ہے اوسکا کہ "بمہیں پیار کر ہے ہے رکھا بھا ھابھہ میں سر رسلہ بہت سسے کا ر ہگا، دیکھه ر ہو چاك، مرے سسے کا

کئی رحم کھاکر ، ٹریبارھا دل

⁽۱) اصل «ر» (۲) اصل «معرو»

ساعرى دوس بدوس مردا رابده، و آبت بلاعت از مصحف سيهر ب

(هه) و در الكما السعر ا (۱۱۳ اله) مي و سد «حو احه مردر د محلس بدرد الصدي مر احه محمد ناصر عدا معلي است سلساد ارادت اسان محصرت بهاء الدين وسيد ، فلس سره برسد و او بررگ بن و درد ميد بسير سعر ر محمه مي الهم حيايجه دير اين در رأن ر محه ، كه عارت از رئان اردوي ساه حهان آناد است ، مسهور و از حد سال طعب آن اهل كمال موسعه هارسي گ في است اكبر رئاءات مصوفانه او بسمع رسده ، للكه بل مراه حروي از اشعار عرلات و رئاعات حرد از محمد على بهد فلم در آورد عاب فر د ردند العرض از از مسائح كرام دوي الاحرام دهلي برد ، رسار بكروفر ر عكت طاهري بسري برد و اكبر سلاطن و في الاحرام دهلي برد ، رسار بكروفر ر عكت طاهري بسري برد و اكبر سلاطن و في المران عص درحاد آن برزگ از برات مي بافت ، و ازد حام حلان از فقراو سائح بران عن درحاد آن برزگ از برات مي بافت ، و ازد حام حلان از فقراو سائح و على الماس مي شد و اكبر عمل مادي در في موسفي درك كمال دات مي ادار ، رسفي ايان از راح مي كردند اگر حه شاعري دون مي به او رد ، فاما حر رسفي ايان از حرس مقال و صاحب فيل شاعري دون مي به او رد ، فاما حر رسال سردار لال ايقال كرد ...»

و لا ا در گلس سعی (۲۳ م) گفته دارد احد در د احلی الصدی حراحه دارد هلری سب می کردا ره م اهل کال سعی سعی کمه رس سر ی ملل و علم نظر از مهارت قبرت سعی که در ن می الد آل و الا عام سب در حدا بر سی و تحمل صابت و سلم او ایت طرح د بدارد سد عالی می ای مقم گر شه عرات ی دهرو سهر سال اعراد و سایر کرحه محر به در ای ر تحه اس اگر حه از هر از بست منحلور سب یک لکن همه بل دست و احماح به احمات دارد ساه حهان آیاد با این ر مان که سنه تکهر از و کمه د بر در حهاد همری سب گر سد از را احماد برده و مهره بات در صاب دا اهی الهی است »

و رلوی عدالفادر حدف را مرزی، رزیریامج حرد (۲۲ الف) و سبه «و مرار حراحه مر در است که رفاعایی و عدلی ر که هم در آمبر رساله ۲ سرد ر باله درد، و واردات، از صمات وی گرا ، احروی الم صرب و دلل ر شگلی او در مسائل دفین ان قراند »

و حسن ولی حان عاسمی ، در سرعس (۲۰۲۰) م کر ر ساحیه «درد محلص المشهر بحر احه بر درد ساهمهان آمادی ، حلف المهدق و ولد ارسد حواحه محمد ناصر عدلت بحلس است که از احماد امحاد سنح هاءالدی همه بر درد (مانه کالاین همه بر درد (مانه) رد در نصری و رهد و انقا و آراد و صی نگله رمانه کالاین همه بر درد (مانی)

سبوم آر طبقهٔ اولی ، امیر فسون سخبوران ، سردار لشکر شاعران، عارف انواع معانی، واقف رمور سخن سبحی و لکمه دانی، حواحه میر المتحلص بدرد (۱) عفی الله عنه، که کمت فضاحت در میدان

(۱) مکات ہے ہے، گردیری ۱۲ المف، قص ۱۹۹ المف ، محرل ۳۸، حمسان ۵۵، حس ۵۰، طبقا ۳، گردیری ۱۲ المف، قص ۱۹۹ المف ، کردیری ۱۳ المف، تعرفی ۱۰ میلان ۱۲ المور ۱۳۰ المف، تعرفی ۱۲ مردی ۱۳۹۰ المف تا ۲ مردی المور ۱۳۰۵، محمول ۱۹۲۱، المور ۱۳۰۵، حمول ۱۳۵۱، کل ۱۱ المحاب ۱۱۱، تاموس ۱٬۲۳۷، عسکری ۱۱۱، حواهر ۲۰۵۲، اسپریگر ۲۱۸

حان آررو، در محمع المهادس (۱۵ الف) می فرماند «حواجه بر دود محلس، سرحان عرفان آن حصرت حراجه محمد امر، سلمه ربه ساسله آبای او الا سمه محصرت حواجه مهاء الدين محمد هد برسلد از برزگی و کمال حاواده او چه بوان بوسب علی الحصرص و الد برزگر از او، حواجه محمد ناصر که امرور فلک سمین هدایت است للعرص حواجه برحوا، ب حلی صاحب فیهم و دکا، و ناشعر بار ربط دارد، سما ربحه که الحال در هدوسان رواح دارد فارسی هم حوی می گرید، چه نساز عدای آشا است ناهره اس آنچه در نافی می سود، اگر ایمل می آید، ایسا الله مالی، از حمله آنها می سد که در فن نصر فی صاحب نامد بر نان فارسی رفاعی اکبر می گرید، و و نا بن عاحر ربط حاصی دارد و حیلی سه مدر از از این می عاید »

و حسرت، در هالات السعرا (۲۳ الف) می و سد «حو احه بردرد، ولد حو احه ناصر عدلت از مرطین ساهجهان آباد، برسانی، فهم وعلوی استعداد و صوف است اکبر سعر ریحه می گرید، وگاهی طرف فارسی هم مایل »

و سرق راموری، در حام حمال عا (۳۵ الف) می گرد «حواحه بردد نفسیدی کار مرد و سرف راموری در حام در سب ارادت رحود اطی ار بدر بررگرار حود که حراحه ناصر داست و او سب بر دی از قدوه السالکس ساه گلس که در عهد اور دیگ رب عالمگرار هدای ر مانه برد است و حواحه بر درویس صاحب سبب و اهل دل برده و محمع اوضاف و احلاق حمد انساف داشت ، و در برل و محر به و اسعا مسلی و قب حرد برد و در طم و بر بهارت عام داست سعر هدی و فارسی مصرفاه حوت می گفت اگر ر باعات در نصوف بر رون کرده که از ان حاسی و دروسی و اصح و لایح می گردد و رساله «باله درد» «و آه سرد» در سل ك حوب گفته از مساهم مسائح و قب بوده در دو بم هر ماه محلی سماغ عامه او سدی و اکر سائح کر ام دهلی مسائح و قب بوده در دو بم هر ماه محلی سماغ و قب بوده در دو بم هر ماه محلی سماغ عامه او سدی و حده اهل در د ماحب سبب مردی و حده اهل در د ماحب سبب بود درسد بسع و سعی و با د و الف هدری از س حمان بدار الفر از رحلت کرد » (نافی)

آن نگانهٔ دوران، رئان مجد سان هرچه پیش آرد، نحاست گویده دوران او هم مثل دنگران صحم (۱) بوده روری حود مموحه شده ، ورب نکمر از و بانصد شعر مع رئاءات استخاب کرده، باقی را بازه بموده ناف رئان و بانده شعر مع رئاءات استخاب کرده، باقی را بازه بموده ناف شدت حالا هرچه رواح دارد، همان مدجت دنوان اوست واقعی که کلام آن عارف معالی عجب مره و کنفسی دارد و اشعار فارسی، این وحد عصر هم به بست میرو مرزا ممتار است، علی الحصوص رناعیات و رئی دیگر کالات او از بصفات کتب بصوف و از ساد حلی و مهد بت احلاق و بالیف فلوت و استعما، که آن شمرهٔ آقاق داشت، و مهد بت احلاق و بالیف فلوت و استعما، که آن شمرهٔ آقاق داشت، از محریر مستعمی است، حراکه در عصر حود، بکی از مشاهیر صوفهٔ بناهمهان آباد بوده دره درهٔ هدوسیان، مثل آفیات، اورای شیاسد چد شعر از دنوان هم در بنجانت سدند و آن ایست:

کم بس هوا هے سوال و حواب آمکھوں ، س ؟

له لے سب بہیں ، هم سے حجاب آلکھوں میں

مرگان بر هون، با رگ باك برنده هون

حو كچهد كه هون، سو هون، عرص آفت رسيده هون

هرشام، مثل شام، رهون هون ساه بوس

هر صبح، مثل صبح، گر سان در داره هو ن

ای درد، حاحکا ھے مراکام صبط سے

میں عمر دہ ہو، فطرۂ اشك چكىدہ هوں

حاؤں میں کدھر ؟ حوں گل ماری ، مجھے گر دوں

حاہے ہیں دیا ھے، ادھر سے به اودھرسے

⁽۱) اصل «رحم»

و مام آوری رو برروی میر برحوامده والحق که چمین بوده است، چه کلام صفایطام او ، اگرچه کم است، لیکن در ممانت و چسیء بالیف ریاده از مردا است، و دنوان اشعارش ، اگرچه بصحامت (۱) کمر، اما در روایی و مره با همه دواوس (۲) میر همپاست در نعریف آن و حد عصر، فلم هرچه نگارد، رواست، و در وصف (۱۹۲۰) و محامد

(هه) وگدار اسب، ومصامدس پر نارونار در معروا محمدر فع السودا در عصر حودس سر آمدر بحه گرنان هد اسب و درفارسی هم دنوانی برسد داد کلاس همه نصوف است در نسب و سریم هر ما مجلس سرود و مساعر درکاشانه قدمن نسانه اس مرب می گسب های شعرای دار الحلاقه و نعمه سنجان حاصر می آلدند ، و حرد هم در علم موسفی مهار بی کلی داست حانجه اهر عممول قدام مجال سرود بحانه او آراسه می سود محر نکه مرزا محمد رفع جانبی سردا در مدح و قدح اساد و قب رد دات بر در رنامی آل بی بی بدل و نکتا نباری سب و حهارم صفر روز همه سه نکهرار و نکصد و تود و به بروحه رضوان حراد داست مرحم منطمی ناش برادر اسان بی قرماند

و در ساهمهان آناد سرون ترکیان در و از ه عمره آنای حریس که الحال باعده حواجه میردد اسهار دارد؛ مدفرن گست اگروسایل در نصرف کل «ناله درد کو آه سرد» » و عمرها نصف ساحه کو در دان عول فارسی محصری فریب داده که در دس محرس محمر عده دا در لف از ساهمهان آناد عاریت ظالمه رد »

و بهجر ر، در مدایح السعر ا (۲۲س) براسم و بخلص و دکر و الدش اکرمایرده لطف، و فاس مبردرد را د ۲ ۱۳ (۱۲۸۵ء) و فض الکلماس، در ۱۹۹۹ه (۱۲۸۲ء) و شمرم، در ۱۱۹۹ه (۱۲۸۶ء) و حدوله در ۱۲ (۱۲۹ه (۱۲۹۳ء) معرفی کرده امااصح و در مدن عالمه اگر ارباس الرکمه است که در ۱۱۹۹ه (۱۲۸۵ء) ر حلب کرده است حایجه «و مان حراحه برد د» ماده، باریح و فاس او سد و بدار (حایه در ای درده محمدی، لکهو، ۱۲۷۱ه) می فرماند

بده دار ، کان هست از علمانس یکی حسب از وقت وصال و روز و ما هس چر ن حر باک مهرست ایده ۱ های کرده و او دلارگفت « های درد آد ه و سب و حمارم از صفر» در حصرص سمم می نو آن گفت که از سمر کانت محلی عدد ۹ عدد ۵ مندرج سده است

کال حالهٔ عالمه رامور٬ بك بسمه مطبوعه را، که در اکهبو در سه ۱۲۷۱ه حال سده، و بنج بسجهای حلمه از دیران درد را داراست

(۱) اصل «رحاس» (۲) اصل «دواس»

گل سامیے دامان سے میہ ڈھای کر آو ہے فاصد سے کہو: «بھر حبر او دھر ھی کو لے حامے ماں سحری آگی، حب مك حر آو ہے» کہمے ھیں که تکلس بری بنع جلے ھے س حاسے، حب لك دو قدم حل ادهر آو ہے یهی کو حو ماں حاودوں الدیکھا ساس هے ، دیا کو دیکھا ، بدیکھا سافل ہے سرمے له تحفه دن دکھا لڑ ادھر ہوتے ، لیکن ، بدیکھا ، بدیکھا گر ھیں می (۱) ڈھگ برے طالم دیکھیں گئے ، کوبی وف کرنگا <u>ھے</u> بعد م*رگ بھی* وھی آہ وبعاں ھور لگمی میں ہے نااو سے دہری ربان ہمور (١٩٥٠) موب، كاآكے عبروں سے مهم لسا ہے؟ مر بے سے آگے هي، الالوگ او مرحانے هيں آہ معلوم میں سابھہ سے اسے، سبورور لوگ حاتے میں حلے، سو نه کدهر حامے میں ما مامب ہیں مٹے کے دل عالم سے درد، هم اسے حوص حهو رداس» حالے هيں ھردم سوں کی صورب، رکھا ھے دل بطر میں هولی هے س برسسی، اب بوحد کے گھر میں

اگر میں بکہ رسی سے برا دھاں باؤں (۲)

⁽۱) اصل «کہنے هس نه» (۲ اصل «ناون»

رع میں ہو ھوں، ولیے سراگلاکر ما ہیں دل میں ہے ووھی وفا، ہر حی وفاکر ما ہمیں

(۱۹۰ الف) عشوهٔ و مار وکر سمه، هیں سمهی حال محش، لبك

درد مرہا ہے، کوئی اوسکی دوا کرنا ہیں

برع دس ہوں، نہ و ہی بالہ کسے حایا ہوں مریے مرے بھی، تر سےعم کو لسے حایا ہوں

ھر طرح رما<u>ے کے</u> ھانھو<u>ں سے</u> سم دیدہ

گر دل هوں و آرردہ، حاطر هوں نور محمدہ

ای شور مامی از م اودهر هی ، مین کهما هو ن

حو لکے ہے انھی ہاں سے کوئی دل شور لدہ

ىدحواه سىھى عالم كوھوو ہے ہو ھو، اكل

نارب ا نه کسی کے هوں رسمی نه(۱) دل و دیدہ

کر نا ہے حگہ دل ہیں حرب ابروی سو سہ

ای دردا بر ا به بو هر دصرع(۲) چسسده

رو مدے ہے نفش پاک طرح، حلق مہاں مجھے

ای عمر رفدا حہوڑکئی توکمان مجھے ؟

ای گل، بر رحب بایده او ٹھاؤں میں آسمان

گلچس ، مجھے بدیکھه سکے، باعبان مجھے

ای هموطنان ، ا<u> کے</u> له وحسب رده هرکر

بھر نے کا مہی، عمر کی ماللہ، سفرسے

کر ناع ۱۰ می حدال ، وه مرالب سکر آو ہے

⁽۱) اصل « به و » (۲) اصل "مصر عد"

الدار وو هی سمحھے مرے دل کی آہ کا رحمی حو کوئی هوا هو، کسی کی نگاہ کا راهد کو همے دیکھه لسا، حوں نگیں، بعکس روشن هوا هے نام نو اوس روسناہ کا (۱) هم ہے کس راب بالہ سر نکسا ؟

مر کھے ، آہ ا کچھ ابر نکا درد کے حال ہر درا، طالم درد کے حال ہر درا، طالم

حمارم ار طمعهٔ اولی ، رسم ممدان تماعری ، سمر اب معرکهٔ سعوری ، افراسیات عملکت سحی طراری ، دارای سلطیت بکیه برداری ، مقدم گروه سعرا، باییء میرو مردا، سمح فیام الدین علی، المتحلص تقایم ، که عرفش دیر «مجد فایم» بوده (۲) ساعری گرسیه باقوت و تمکین، کلامش

⁽۱) اصل «دکهه کا» در مصرع اول و «ب» در مصرع ایی و نصحح از دنوان مطوعه و محاوطه ۱۲۱۵ه و ۱۲۲۱ه

⁽۲) نکاب ۲ب، گردتری ۲۱ب محرن ۷۷، همسان ۱ ه، حس ۹۹ ، طعا ۳۰ گلش سحن ۸۱ الف (و درو تردکر اسم و محلی اکیما کرده) ، گار ۱۹۲ الف ، لطف ۱۳۳ ، عقد ۳۳ ب، ندگره ۲۱ ب، هر ۱۸۲۲، شفه ۱۳۳ ، نایخ ۱۳۳ طفات ۲۱، سرانا ۲ ا و ۲۷۱، سمیم ۲۸، سمین ۳۸۱ ، انتخاب نادگار ۱۳۲ حرده ۳ ۲ ، شمع ، ۳۸۲ ، آب حاب ۱۵۰ حاسه ، طور ۹۵، گل ۱۸۲ ، انتخاب نادگار ۱۳۲ سمی ۱۳۸۲ ، عسکری ، ۱۳۸۵ مواهر ۱۳۲ مسکری ، ۱۳۸۵ مواهر ۲۳۰ میکری ، ۱۳۸۵ مواهر ۲۳۸۱ مسکری ، ۱۳۸۵ مواهر ۲۳۸۱ مسکری ، ۱۳۸۵ میکری ، ۲۳۸۵ میکردی ، ۲۳۸۸ میکری ، ۲۳۸۸ میکردی میکردی میکردی میکردی ، ۲۳۸۸ میکردی میکردی

ساه محمدحمر ، در فص الكلمات (۲۲ الف و ۲۲۳ الف) نوسه كه «الحال رفق نصرالله حان نشر م محمدعلی حان است، و همر اهمن در رامور نشر می ترد»

و سوق راموری، در تکمله السرا (۱۲۳۳ الف) گفته محمد نام، نام محلص، موطن نصبه حالدور، آدم حلن و دردمند، محمل حو انها موضوف و در ربحه گوانی در عام هندو سان مسمو رو معروف بود دنوان هندی از سمرت دارد از سحوران کامل درران ربحه بود گاهی تکرسعر فارسی هم می کرد حمد عرابات برنایی و او سمع (نامی)

کر کو چاہوں، نو اوس کے نئیں کہاں پاؤں؟ مه رات سمع سے کہا بھا، درد، بروالہ که حال دل کہوں کر حاں کی اماں راؤں دسا میں کوں کوں له نکسار هوگيا ؟ و منه پھر اس طرف تکنا اوں نے حوکی الك بو هون سكسه دل، بسيه به حور، به حما سحىيء عشق، واه وااحي بهوا، سيم هوا اوسکو سکھلائی م حف ہونے کیا کیا، اے مری وہا، تو ہے ؟ سکسی کو کیا عیث بکس مل (۱) کر محکو ، کما لما ہوتے ؟ درد کوئی بلا ہے سوح مراح اوس کو چھیڑا، ہرا کے ہونے مرصت دیدگی بهت کم ھے معسم ہے نه دید ، حو دم ہے درد کا حال کچهه سوچهو سم ووهی روا ہے اور وهی عم ہے میں کچھہ محسب سے حاں کا محکو ہو اید نشہ کہیں اسامووے، ہانیہ سے وہ چھیں لے سسم صورییں کیا کیا ملی ہیں حال میں ھے دفینہ حسن کا رہر رمین

مثل لآلی ٔ آندار، همه با آب و باب بالیف کلمات و بندش العاط او، اگر نکاه کنند، فدم نقدم مرز است، و از ترسیگی و تنکسیگی آن ، اگر گفته آند، بی شنه نامیر هم اداست حق انست که یانهٔ کلام لطافت انجام اس سحن طرار عج وحه ال کسی فرو تو بسب عیب طرر لطنف و وصع نظف احسار کرده، که لطف و کنفس هردو اوسماد را شامل، للكه به بعص مقام ترجح طلب است و ورق همين فدر اسب که آن بررگ ساگرد مهراسب وس کلدا مایند اوسیاد حود حمیع افسام سنحی را گفته، و داد ساءری، در هر قسم، نوعی که حق آن وده، داده - (۱۹۹ م) کلام این محمق سر ، ممل اوسمادان مسطور الصدر، در موروبان بی بامل سید است ، و حود هم برد هیه سی سيحان مسلم الشوب و مسيد وون يبدس فصيده از عرل، وعرل ار ر ماعی، و ر ماعی ار دیگر افسام، در کلمات همین صاحب ایدار ار هم ممیر، چه هر قسمی که گفته، آبرا از حدش هرگر متحاورسدن بداده، ر همان الدار که وی را می نانسب، نگاهداشه است ، محلاف کلام دیگر اوسادان، که عرل بعصی اران بر فی عوده، عبرلت بصده رسیده، و قصیدهٔ تعصی فروتر سده مساوی عرل گردنده و برین فیاس است حال دیگر افسام در دواو س(۱) آمها الحمله سيحصى كامل لود ـ طاهر حال حود ١ الماس دروسی آراسه منداشت، و بهر محمع و محفل که المنگراشت تكمال عرب واحترام استقبالش مي بموديد يسمر او الب شريف حود را برقافت بواب مجد بارحان و بسرش واب احمد بارحان افعان گرزایده، چد سال سده که سرسوه ئی در در الطر بموده ، سرك اس حمال فايي كرد،

⁽هه) احسار کرد

ىك سىجە حلمه ار دىوان قامېم در كات جانه غاله رام بور محموطست (١) اصل "دواس"

يرمره ومهانت مس دنوانس سراسر انتحاب ، و اشعار دلربرش ،

(نفیه) رسد »

مولوی عسر ساه حان آسمه را دوری، درد باحه در آن ریحمه حود (ور ۳ الف) که در سه ۱۲۴۷ه (۱۸۲۱ع) رشه؛ می گر داد «عرص کر ما هے عمر سا حال آسفه که عدر آن شاب من حصر صا صاحب سردور سعرای همدوسان ، ابر حدرای رمان ، دمه گرس مهددانم، فامالدس محمد قائم کی حاطر حرا نهی، اور ادمت اوس برگر مده ما اساده ، مع نظیر در او اصار اور سدید ، الا ده ، دار بر دیار و دیار کی محیار سام و نگاه بهی حو ترم اطاف انگر او س ریس ساعران بیمل بی شب و روز سرای سعرو ساعری کے اور دکررہ بھا' اور اوس طوطی گلرار فصاحب کر عہر اس رد کره ، و عب حر کے کچه مطر و به بها اور هر دم رساطت هر بر سلاست بصور اوس سگرے بنان کے در ربری عراض ای برراحان خان مظہر اور حراحه میردرد؛ اور سراح الدی علی خان آزرو؛ اور بر محمد نفی؛ اور مررا رفع السودا، اور دیگر احاوا راب رول محالین تسدید مقالات دلحسپ مو اضع و بلاد، لاسما حصره وعه حلساى محافل بردن حالات داكمس ساهحمان آباد كي سيم بحريك سلاسل اردماد اسران ربحه گریی هری حایجه بحسب ایمان الب دن اوقاب حارب من رماں رولند یاں اس ناوہ گر کی ہے عراحہہ اوس محدوم مدوح و ملوم کے گرارس کا که اگر احارب سریف صاحب کی محرر سمجگویی هریے ، سلہ ہی گاہ گا در حاریب مسلل صمر ب طلبه کر کے سامه حراس لار مر ن کا هر فر ۱۱ که هم ہے مس حہل سالہ المد برواری طاہر امکر میں کیا آسماں کے بارہے ہوڑہے کہ آپ ر ڑ ہں گے' اور صله مالا مال گله اس سال لا ی ں کرں سے دحرمے رروسیم کے حرزے کہ آپ حرزں گے اولی واسب نہ ہے کہ محصل صوابط انسا و کمدل رواطط على اراد صح و سايس طرر هے، كه مسى واں وطب حادق حال رہے، مسرویدہ ویگر رےد»

اسم در قامم، محمدهاسم و اسم حدن محمد اکرم رده است بنار بن می بوان گفت که اسم قام، محمد قامم بوده، و قام الدين لفت اوست برکسانۍ که او رافام الدين علی بوسه ابد، عالما از وضع اسمای حابدان او بنجر بود ابد

اکراریاب بدگره، رحلت قایم رادر ۱۲۱ه (۱۹۵۵) معرفی کرده اید و همین باریج در حالدانی مسهور است اما در ایتجاب و قاوس ، عالما بنا برقول د باسی و بیل گفته که قایم در پر ۱۹۸ (۱۹۵۲) فریب سد کررو حللی ، در مقاله که در محله ادبی دیا (لاهرز ، ما دسمر ۱۹۳۷) نشر کرده، می فر اید که «بعی مرگس رادر محله ادبی دیا (۱۸ست ۱۸۸۷) و بعی در ۱۲۱۵ (۱۸۳۷) هم دسان داده اید لاکن بیاس ماده و از محمد سان داده اید لاکن بیاس ماده و از محمد در ۱۲۵ (۱۳۵۸) ماده و از محمد در ۱۸ ۱۵ (۱۳۵۸) این است که در ۱۸ ۱۵ (۱۳۵۸) از س حمان رفت » رهم سال را در مقدمه بکات السعر ال مطبوعه انجمان برقی اردو) (نافی)

چھوڑ سہا مجھے، نارب، او بھس کیو سکر گر ری عم ، حمه آنهه يهر مها ، مرى سهائي كا عار ہے سک کو مجھہ نام سے، سنجاں اللہ ا کام مہمجا ہے کہاں تك مرى رسوائى كا ا صح صحرا کو سدا اسك سے رکھا چھڑ کاؤ س دنوانا هون دین فانم سی مردائی کا ھو گر اسے ھی مری سکل سے بیرار ہا ہم سلامت رھوا سدے کے حریدار مہت همدگر حب حقكي آئي، يو حهگزاكما هي؟ مکو حواهده مهت، هم کو طرحدار مه سے (۱) کہو، قبل په کسکیے نه کمر نابدھی ھے؟ اں دنوں ھا بھہ میں ہم رکھے ھو بلوار بہت فالم، آیا ہے مجھے رحم حوالی له سری مرچکے ھیں اسی آرار کے سمار ہی راف دیکھی بھی کسکی حوال میں رات ؟ ھم سے رنگ بھے سے و نا*ب میں* راب (۱۹۷۰) حوب نکلے هم اوس کیے کو حبے سے ا وربه آمے بھے اك عدات ميں راب س که حالی سی کچهه لگے ھے بعل دل گرا ساند اصطراب میں راب چاھے ھیں نه ھم نهي که رھے ماك محس سر حس میں نه دوري هو ، وه کیا حال محسن ا

⁽۱) اصل ، «سحوه»

و در رام پور فیص الله حان واله که از مدت مسکن او همان بلده نو مدفون گست این چید شعرار کلام فضاحت نظام او ست: حو ، کو هکن ، مجهتے فوت هی آر دانا بها

عوص ہاڑ کے، سہریں سے دل اوٹھانا بھا معاملہ ہے نہ دل کا، اسے کہسگا وہ کیا

سامبر کے ، ہمیں، سابھہ آپ حاما بھا کہو کہ گورعرہاں میں رکھیں فاہم کو

که اوس کا حسے بھی اکثر وہی ٹھکانا بھا ___ (۱۹۷ الف) عش و طر*ب کہاں ہے؟ ع*م دل *کد*ھر گیا؟

صدمے میں اس گرست کے اسب کچھ کررگا

کیا کہے الوابیء عم کی حراداں ؟

گرست دیں دل کو حمع کیا ، حی بکھ گا اك ڈھت په كہو وہ اب گلمام سانا

دلکھا میں حو کچھ صبح، اوسے سام سام مہرسب، میں، حویاں وفادار کی ، رار ہے

رست ، مین عوان وقدار ی ، ۱۱ر نے دیکھی، نو کہیں اوس میں برا نام سانا

ر ہ کے، فاصد، حط مرا، اوس مدرمان بے کما کہا؟

کہا کہا، پھر کہ، دے نامہر نان ہے کیا کہا ؟

عمر سے ملنا بمھارا سمکے، ہم ہ<u>و چپ رہے</u>

یر سما ہوگا کہ ممکو النہ حماں ہے کیا کہا

حلوه، چا<u>هے هے اسے</u>،(۱) اوس سهر حابی کا به بر سان بطری حرم هے سابی کا

⁽۱) اصل «ارسم» نصحح ار حطه و طوعه

قاہم، ہے حو سمع برم معنی میں راب گیا بھا اوس حواں لك ال ، يو هے ڈھير آسووں کا داکها ، يو گدار استحوال لك (۱۹۸ الف) هم هیں، حموں بے مام حمی ہو ہیں کیا آئی صاحدهر سے، اودهر رو یس کیا هم هس، هو ای وصل میں اوس گل کی، در بدر حس کا صب ہے طوف سرکو مہیں کیا فاہم کو اس طرح سے ہو دیا ھے گالیا**ں** ا حس کو کسی ہے آج دلك ہو ہيں كيا بھا مدومك حمال سے ميں عدم ميں آراد آہ! کس حواب سے ہسمی بے حگایا محکو ا کچھہ نو بھی ناپ حلل کی،کہ سب اوس نے محرم عبر کے آ ہے ہی ، محلس سے اوٹھانا محکن میں نواس دات نه مر نا هوں که اوس ہے، فالم کس طرح بردے سے کل ہول سمانا محکوا كسحے كا صلح يهر، دل سمدعا كے سابهه اں س ہے کچھ ہول کو ، ایسی دعا کے سابھہ حواب دل سے هانهه ملاوو، نو حاسر(۱) سحے کیے میں آپ ہے اکبر حیا کے سابھہ اوس سمرنگ نار کے صدفے اکہ حس کے ، یح هلکی سبی الک شوحی کی نه هو حیا کے سابھه

⁽۱) اصل «ملادر، بو حان ہے»

کو کر مے همکو کسی طرح ہو در سے ماہر حسے حی حاتیں کو ئی هم و سے گھر سے اهر مكو كا فدر هے، اے ديده، مرے و فے كى الك دو لد آ بي ہے سو حوں حگر سے ناہر بھی ہو اك باب، به كاكہىےكە يہاں ہو، بنار ہے کالی ھی ٹڑ"یی ہے بلوار، کمر سے باھر سے دیکھا میں ناروں ہے لہو کا سیلاب رکھه ٹك، اى اشك، قدم دندة سر سے ماهر الک سودا کی نو، فالم، لکہوں میں، ورلہ ھے را طور سحی حد بشر سے باھر بی کے مے ، عبر کے رہو سب ہاش واهوا احجب ا آورن اساماس ا سینه کاوی ہے کام ہی کجھه اور کوه کل نود مرد سنگ تراش آح آپ مرے حال نه کریے هیں ناسف اشفاق ، عامات ، كرم ، مهر ، ملطف ا حاموشی بھی کچھ طرفہ لطبقہ ہے کہ، فایم کر ما یڑ مے حس میں (۱) به نصبع ، نه تکلف شرمندہ ہو ، تکل حگر سے اے بالہ بارسای عاشق ا صحت کے مرے ہوں سب (۲) براہاد اك ماس هے مار ، ير مه (س) مهال مك

⁽۱) اصل «حسمی» (۲) دروان محطوط «بون برافاد» (۳) اصل «به»

شمهرت و سام ، ورند رمانه، اوساد نگانه، که طرزش از کلام همه شعرا حدا، و دنوانش، با وصف مبایت وصفا، بالتمام مسجون و مجلو از انداز و اداست فی الحققت طرزی نفس ایجاد بموده که سع آن نسار دشوار می بماند حه اگر کسی دیروی او در بحبگی و مبایت میکند، نفریرس نظرز میر و مرزا مسته میگردد، و اگر صرف در ادا بندی وصفائی آن راه اطاعت می نوید، گفارش نفر بر نسوان و محتمان و ماراز بان می نبویدد عرصکه این طور حاص محصوص و حتم برهمان عواص محرمعانی نوده، که حود احتراع بمود و حود حانم آن سد، و

⁽هه) رور روس ه ۳ ، آمحاب ۱۹۳ ، طور ۱۹۵ حمحانه ۱٬۲۵۲ گل ۱۲۵۹ انجاب ۱۹ ، فاموس ۱٬۳۱۲ عسکری ۱۲۲۰ حو اهر ۲٬ ۱۵۴ استرنگر ۲۳۷ و ۲۹۲ ، لموم هارث ۱۳۳

مدلا، در گلس سحن (۲۲ ب) گفته « بر سد محمد، سور بخلص، دهلوی ار ساداب عظم السان و مساهریکه رسانست در اداندی و بحکی و برسگی، کلام و من کمانداری و خوسو سی بدنجا دارد در او ایل حال بسار بکام دل ریدگی سر کرد، و در او اخر او اخران در او ایل عود و ایس ففر تو سند تا این در او این که سند تکمیر از و تکصد و ود و حاز همر سب، در لکهدو می گرزاد دروایس از هراز سه محاور دیده سد»

و در ولی الله؛ در ناریج فرح آناد (۱۵۱ ت) نوشه «میرسور سدی نود از شاهحهان آناد؛ و از فریدان سدمجمد راهد دهلوی در عهد و آب احمد حان ؛ در سرکار مهر نان حان در آن؛ نفرت عام از قات می گرزاند؛ و سفر ناطاف و نداهت می گفت»

در انتخاب، رحلس را در ۹ ۱۲ه (۱۲۹۷ع) معرفی کرده ، لکن در نطبی سبس هجر به و عسو به صحب را نکار بیرد ، ریزاکه ۹ ۱۲ه تا ۱۲۹۸ع سالی دارد و برد اطف ، بعد ۱۲۱۲ه (۱۲۹۷ع) فوت شده اما در فاموس و خواهر گفته که در ۱۲۱۳ (۱۲۹۸ع) درگرست و همین نول اصح است، حه علاو برماد که در مین میدرج شد است، از ماده دیگر «وای داعی مایده از شور » که بر آورده می میدرد سد است، از ماده دیگر «وای داعی مایده از شور » که بر آورده می میداوش، کلهموی محلوش برازی است ، همین سال برمی آند رجوع شود بدیوان زاری ، محملوش سعه بطم فارسی، کیا بحایه عاله رامرر ورن ۲۲۹ ب

ىل محلوطه از دىر ان برسور ، كه در ۱۲۲۷ه (۱۸۱۲ع) ىلمى گردىده ، _ دركا محايه حاله را سو ر محقو طست

موبی صدف سے نکلے ہے، فاہم،کب اس طرح؟ ڈھلی (۱) ھے بات منہ سے تر سے حس صفاکے ساتھہ

ه*بور شوق د*ل سفرار <u>هے</u> نامی

محهی ہے آگ ہو ، لکن شرار ہے مامی

كا (بها) آج ميں فائم كے ديكھيے كے ليے

کوئی دم اور ہس کی سمار ہے ہامی

یار ں، کوئی اوس چشم کا سمار ہوو ہے ا

دسمی کے بھی دسمی کو نہ آرار ہووے ا کا کا عدم میں هم بر طلم و سم ہو بکے ا

حرچے ہی رہسگے اور، ہاے ا ہم ہو لگے

وہ بھی کیا دں بھےکہ حی کو لاگئے اوس کسابھہ بھی ا

میں بھا اور کو حہ بھا اوسکا اور اندھیری راب بھی

(۱۹۸ -)ساند وه بهول کر، کهی یاں بهی (۲) قدم رکھے

یکساں کرو رہیں ہمارے مرار کی

دل ڈھونڈا سے میں مرمے توالعجمی ہے

اك دُهير هے ماں راكهه كا اور آگه د بي هے

پسحم ار طبقهٔ اولی سبقهٔ اندار محمونهٔ سحن رایی ، محوآسهٔ حمال معالی، ادامد بی نظیر، شاعر رابر بر، محرم درد عاسمان عم اندور ، شاه مير محد المتحلص به سور (٣) بوده است عالم شير بن كلام صاحب

(۱) اصل «دسی » نصحح ار در آن محلوط (۲) اصل «بهی کهی مان» و نصحیح ار

(۳) گرد بری ۱۳۸ (محلص بر؛ واز حطه ساقط سده است)؛ قص ۲۰ الف؛ محرن ۲۸، حس ۲۳ ، گار ۱۳۳ الف، لطف ۱۱۳ ، سکر ۲۸ ، نعر ۱، ۳۲، سفه ۱۸ الف، طفات ۱۲۵ ، سر ۱ تا ۹۸ عدو له ۱۲۲ ، سمم ۲۹ ، سحن ۲۲ ، (نافی) عم هوا ، هاہے اید مڑا دل کو مٹ گیا لطف ریحه گوئی حاك ، بهر، دمے سحس مرا دل كو ا حاك میں مل گئی اداسدی (۱۹۹۰)گفتگو اب حوش آوے كیا دل كو ا كہی حراب ہے روكے به ماریخ:

« داع اب سور كا لگا دل كو »

ىم كلامه اس چىد شعرار وست :

ر مدگابی میں کسے آرام حاصل ہو ہےگا! ھاے ا آسودہ حمال میں کو سادل ہو ہےگا!

ہو ہم سے حو ہم شراب ہوگا عالم کا حگر کیاب ہوگا ڈھویڈے گا سےاب ، چہسے کو ، مہر حس رور وہ ہے ساب ہوگا

ر اب آمکمهمی مهیں مو مدس، تر محت ٹک سدار مها

ب سعر، دل محو دندار حمال بار بها سور،کنوں آنا،عدم کو چھوڑ کر، دنیا میں نو؟
وہاں محمو کیا درکار ہا؟

 چاں اعتدال و دوام در کلام حود گر انتیت که کسی او را ساف لهدا شاگرداش سار شده الد و باندارش برسنده اند ، الاشتحصى چند كه سلىقة كامل وومهم رسا دائسد ، مثل حكم الشاء الله حال السا و حكم رصافلی آنتمصه و نوارس حسین حال نوارش که نمر راحایی سمهرب دارد (۱۹۹ الس، عرلهای اس صاحبان السه از یمویهٔ طور (۱) اوسیاد حود حالی ممی ماسد ، و مفرر مك دو شعر مهمان ابدار از انسان سرمیرسد و بیان دیگر محامد و مکارم آن سکو احلاق از حصر محریر فلم و احاطهٔ نفر بر ریان بیرون و اورونست نوشتن خط نسعلن وسفیعاو سرالداری و سواریء اسپ وآداب دایی، صحب ملوك و سلاطس و حوش هربری و حوس طبعی و طرافت وسعی و سفارس عربا محدمت امرا، که در س امور نظیر حود نداست ، مثل آمات بر همدها روشن وطاهراست يواب آصف الدولة معقور ار دل عاسق صحبت بمكين اسان بود، و كال عرب واحترام مي عور و بواب سرورارالدولة مرحوم که نابب وریر نوده ، او هم نسار معتقد بلکه مربد و علی هذا اله اس حمع اعره وعمايد لكهيئو حدمت مير را سرف و يركت حود ميد إسيد، وصحمت اوعسمت می شمردند مدت سد که آن بررگوار هم از دما، که دار رئے ومحی اسب، اعر اص کردہ، رو ماں حہاں آورد، وکلماب حو مش را محای حود نادگار گر است و ناریح آن اوسماد سطیر میان حراب فلمد ر محش حس نو تنسه است قطعه:

> سور ماہم ہے ہیر سور کے ، آہ ا سمع ساں ، س حلادیا دل کو میر صاحب ساشحص ہوں مرحامے ا

⁽۱) اصل «صرر»

کھسے کو بیر مار سٹھے ، س سور ھے نا سکار ھے ، کیا ھے ؟ سسان سسی هس، اور احرے گر آباد هس وہ کہاں، حکے حدا ہو ہے سے ھم باساد ھیں! مله لگانے سے مرے کو ، بو حفا هو يا هے ؟ حا بمی، نوسے کے لسے سے نو کیا ہو تا ہے؟ روبا بھی بھم گیا، برے عصے کے حوف سے بھی جسم ڈنڈیائی ، ہر آسو بادھل سکے منه دیکیهو آنه کا، بری بات لاسکے ا حورسلد دہلیے آلکھہ ہو محمسے ملاسکے امدس دلکی ساری (بو) بھر بائیں ھمے آءا امے سور ، بعد می گ بواب مدعا ھے به دامل کسال وه لاس بر آکی، مجهر کمر «هے، هے اکسی کے سچھے برسما، مواهے له» بوں بو سکلی به مر سے دل کی اما ہےگا ہے(ر) اے فلک، بهر حدا ا رحصت آھے گا ھے الک بے سورسے ہو جھا کہ « صبح سے اسے اب بھی ملسے ھو بدستور، که گاھے گا ھے ؟» د مکهکر موجه (۲) ، گهڑی الله میں بهر کر دم سرد

⁽۱) دردوان مطوعه بر همین طور رابع سد اما در آب حاب وسه «بهن تکسیے ہے می می در کی اباہے گاہے» عمیء بدیرو می می آبد فکر وعره می آبد

⁽۲) اصل «مه» و در دو ان محطوط «د مکهه مو بهه او من کا و ن اشارب سے بایا»

آه ا نارب، رار دل اون بر نهي طاهر هو گنا سے ھے، سور ، ہوا ملے کا فصد مب کر ، بار او ٹھا سکے گا ہو کب دار بندماعوں کا ؟ مروب دسماً ، عملت يساها ا ادھر ٹك دىكھە لىحو مڑ كے ، آھــا ا کٹے اوفات سب عقلت میں میر ہے حداوندا ، کریما ، نادساها ا صرفت العمر في لهو و لعب قاها ، نم آها ، ثم آها ا ھوے بھے آسیا بیرے ہت سے ولکن سور ہے اچھا ساھا محهير گر حق تعالى عسى مين كچه دست رس ديا ہو دل ان دو فاؤں کو کوئی میں ایسے میں دیما (۲ الم) قسم هے، سور، گروه قبل کر يا إيسر ها يهو ب سے نو حی دسے هو مے بھی ، صور ب او سکی دیکھہ ، هس دیا عم هے ما اسطار هے ، كيا هے ؟ دل حو اب سفرار ھے ، کا ھے ؟

> واے اعمال ، سمجھے دیا کو یہ حران یا ہار ہے ، کیا ہے ؟ کچھہ یو ہلو(۱)میں ہے حلس، دیکھو دل ہے یا یوك حار ہے، کیا ہے ؟

⁽۱) اصل «بهلون»

او حو او چھے ہے که «اس ادل، سا، کسر لیا »؟ س حما آبی ہے، محکو مت ،کا، کسر لسا سرسك شمع، آحر، سمع محمل الكدن هوگا له آلسو رفله رفله حمع هو ؛ دل الكدل هو گا تجھے اے دل، بعل میں محمدوں سے میں سے مالا بھا ^{محاما} بها که بو هی میرا فابل ایکدن هوگا کہوں کس سے حکانت آشیا کی ؟ سمو ، صاحب، به مایین هین حدا کی کہا میں ہےکہ «کھد حاطر میں ہوگا "ممهارے سابه حو میں بے وہا کی» ہو کہا کیا ہے: « س س، چو بج کر ساد وفا لاما ھے ، دب ا سری وفا کی » (۱۲ الف) عدم سے ریدگی لا بی بھی بھسلا که دسا حامے ہے اچھی فصا کی حساره دیکهه (کر) س هوگا دل که هے اطالم ، دعاکی رہے ، دعاکی او منان، او حاسو الے اکہبو اوس منحو ارسے کو ہی دنوالہ کھڑا شکے ہے سر دنوار سے ادھر، دیکھو ہو،کس بار و اداسے بار آیا ہےا

ادھر، دیکھو ہو،کس بار و اداسے بار آیا ہے! مستحاکی موسی است کو، ٹھوکر سے حلایا ہے اسعار ادائیۂ میرسور بسیار ایا حوں سش فقیر سودید، باحار ہوستہ سدید وں اساروں سے حایا: «سر را ہے گاہے» رات برم شرات بهی ، اور بار حام لیا بها هابه سے سب کے (۲۰) کہیں منه سے اکل گا ایسے: « حام لے هاله سے مرے ال کے » ووهیں سوری چڑھا ، لگا کہنے: «کچهه نظر آے ہم عجب ڈھب کے ا میں حو سالہ عمارا هامه سے لوں اسے ہم میرے آسیا کی کے ؟» سهد کے موبی بکاریے هیں ٹرہے: «مير معاسى كا ساك مين دم هم» مه جال (,) با فنامت، به حسن را شرارا! چلا هے کس ٹهسك (٢) سے ، لك د كه هو ، حدار ا حوڑا لپنٹے حب لك، رور حساب آحر للسے ا سری ساوٹ، اے حود تماء حود آرا ا کسکا نه ترگسسان ؟ سرے سمند، سارے ر ہر ر میں سے او ٹھہ کر، کر تے ھیں بھر نظار ا یو جہے (هے) محمد سے، سسو: «عاسق هے کما او مبر ا؟» کھه حاما میں ھے ، بھولا میں بچارا ا اسی حراحوں ہو حدا ھے سور اسك سسه هے ما که ترکش، دل هے که سدگ دارا؟

⁽۱) اصل «حال» و بصحح از ديو ان محطوط (۲) اصل «حهدك»

تیر سے کوچے میں دو ارا حو س ھم ھو کر چلے ڈھو نڈیے آئے بھے دلکو ، حاں بھی کھو کر چلیے ک ک آو مے ہے او ، کوں مجھے سگ آیا ہے؟ آنکلما ہے کہی، حی سے حو سگ آیا ہے ہواکیا وہ ترا،اے شر مگیں، چپ ہوکے رہ حاما کہی حو ناپ، کھاندنا، ہوئی حوناپ، سبہحانا کو ہی کھانا بھا دعا ، حھو ٹھی مدارات سے میں آ بھ سا دام میں، کیا حارے، کس بات سے میں ا سحب باچار ہے بعدیر کے ھابھوں بیدہ وربه نون بار رهون سری ملاوات سے من حی میں ہے، ار سر ہو حور ہر مے ماد کر ہی او سیے ا به سیے ، باله و فریاد کریں اں سوں کی ہے بڑی دوڑ، ہی دل سکسی نه کمان، حو نه کسی دل کے نئیں سادکو ہی ؟ هم اسمرون کی اوسے حاهسے حاطر داری اور اولٹی نه که هم حاطر صاد کریں حو سرا دیجے ، ھے بحا مجھکو ^{شحهه} سے کرنی نه بهی وف محهکی آه ا لنحاؤں اب کہاں ۔ل کو ؟ چی اوس س هو اب حمان دل کو (۱) آه ا احائے کہاں دل کو ؟

⁽۱) این مطلع در در آن معاوعه (ا محبس نرمی اردو) نافیه عی سود و در طلع دیگر هدم و ناحر است

سسم ارطعهٔ اولی، برادر کوچك حواحه «بردد، که عبد مبر نام دارد و ابر محلص میگرارد (۱)، صاحب کال آگاه فی و عالم سبری سخی است که در عدورت و صفائی کم از برادر حود نیست، بلکه در سوحی و مره ریاده بر ارو علی الحصوص «شوی، که در بعریف و نیان صحب کدام معسوفه، ازفلم بازرهم او بر صفحهٔ هستی نقش وحود گرفیه، تکمال پاکبرگی و گرفیء محاوره و افع سده بیان فصل و کال او مسعنی از سرح است چون مرید حاص برادر حود بود، بعد رحل او بر مسلم سسمه، بهدایت مرددان و «معدان «دیی مسعول مایده، آخر سریت احل حسد دیوایش «سمورست و کلام او بهایت «هدول عدد به میده این دهدول

روموں ہے، حما فت سے و مہاں لک ناسمانی کی کہ اوس نامہر ماں بےصد سے آخر مہر نابی کی

⁽۱) حس ۱۸ الف ، طبقا ۱۳۳ گل ۱۸ به ۱ الف ۳۰ بدگره ۱۰۰ معر ۱۳۴۱ سعه ۱۲ سعی ۱۱ تکاب ۱۸۵۰ طور ۹، حجایه ۱۲۳،۱ گل ۱۸ ۲۲ خواهر ۲۲ به ساس ۲۲

شو ن راموری در تکمله الشعرا (۳) می فراند «میر محمدی ار محلص ا برادر حقان و معارف آگاه حواجه بردرد ، حوابست و صوف بار صاف همده و احلان سیدند از مسرت صوفه حلی و افر دارد طرز سحی ، ارز برادر است دیوان محصر فارسی و هدی هردر دارد کلاس حالی از درد و از بست»

و مملا، درگلس سحن (۹ب) می گرید «ار، نامین حواحه محمد بر، برادر حورد مبردد، از محای دهلی است برناصت براهت سردن و دمبردد، از محای دهلی است برناصت سرمی برد، و بسیر در ناد الهی سعول می ناسد صاحت عام و عمل، و سورس و برشگی از سحهایس هویدا»

ا بر با سال احسام بدکره ه هدی گر بان مصحفی (که ۹ ۱۲ م مطابق ۱۹۲۲ع می باشد) شد حیاب بوده ' و فیل از سال ا بمام محموع مر (که ۱۲۲۱ه طابق ۲ ۱۸۹۸ اسب) و فات بافیه بود بدارین فول گل و خواهر'که ایر فیل سیه ۱۲۵ه (۱۸۳۸ع) رحلت کرده' رمانی را سان مندهد که از سیه و فایس بعد براست بسب به سیه ۱۲۲۱ه

ار دورهٔ ساهس بوده فامت دلفر سه او بلباس حس آراسه، وحمد طسعش آب عشق و محمت براسه اقصح ساعران عصر حود بوده سست ساگردیش، باعمقاد بعض بشاه حالم میر مد، و بتحقیق بعضی به محمد علی حسمت میم ی می سود کلام او بسار بامره و برصفا است از هر حاکه بوده، عدمت بوده است در عس سیات وقات نافت ، و دوایس در همه سیمر هدوسیان مسمور این چید سعر از وست:

رهما ھے حال و حوں میں سدا لو اُما ھوا میں میں دل کو، الہی اللہ کا ھوا ؟ بو محکو دیکھہ برع میں، می کڑھ کہ میر سے بار محمد عیں، ایک به ھوگا ہو کیا ھوا بابان کے دیکھیے سے برا مانے بھے بم

کھودی ہار حق نے ہھاری ، بھلا ھو ا
حمامے اپسی سسمان ہو، ھو ا سو ھو ا
سری بلاسے، مرمے دل به حو ھو ا، سو ھو ا

⁽ ههه) ۱۳۷ طور ۲ : حمحانه ۲ : ۱۸ گل ۱۲۲ نارس ۱ : ۱۸ ما عسکری ۹ ۱ : حواهر ۱۱ ۳ ناص ۱۳ اسدیگر ۲۹۳ نلوم هارث ۳۱

مسلا' در گلسی سحن (۲۱ الف) می گرید « برعدالحمی ایان دهاوی درسرافت و محانب طای' و در حسن و دایری سهره آقاق تود بر مسطور را فقر هم در عهد محمدساه معقور دنده تود کلامین ازگی و اداها دارد صاحب دنوانست»

حسب مصر مے اهل مدکر ' ما ان در عہد محمد سا دھلی ' (که در ۱۹۹۱ مطان ۱۹۷۲ مطان ۱۹۷۲ محمد الله و مهار بنار علط و به عار سال ۱ ۱۲ م (۱۲۸۶ ع) در لکھو مر سب و هم علمالی ار دامی سر رس کر ممالد می دول د ماسی را معلط کرده است و سب معلم رد دد اد سب که لل در ۱ کره عود الله که او در ۲ ۱۲ مسلمان را که محمود امان مود محالی دور دید ، به که حود این را و این هردو عامای بورو د گان برد اید که لله این در لکھر دید ، به که حود این را و این هردو عامای بورو د گان برد اید که لله این داد در د

به لگا، لے گئے حمال دل کو ہو بھی حی میں ا<u>و سے</u> حگاہ دیحو مسرلب بھی اس کے ہاں دل کو سگسا ھوں سے دل کو صاف کرو م،یں نفصتر ، تر معاف کرو ار ، كىحسے كيا ، كدھر حائيے ؟ مگر آب ھی سے گرر حائے کبھو دوسبی ہے ، کبھو دسمسی بری کوسی باب ہر حائیے ^۹ کنده کی حوسی ، کہاں کی سادی ؟ حب دل سے هوس هی سب او ژادی با ها بهه لگر به کهور دل کا عسار ہے راس ھی او ٹھا دی (۲۲ الس) با رب ا سوا لفاء وحمك لا مفصودی و لا مرادی احوال ساہ کو دکھاؤں میں کسے افسالهٔ درد و عم سماؤن میں کسے يو ديکهه له ديکهه ، سن سن ، حال محال رکھا ھوں سحھی کو، اور لاؤں میں کسے هعم ارطفهٔ اولی مامان (۱) که میر عبدالحی هم داشب

⁽۱) گلش گامار ۲۱، مکات ۱۷ ، گردری ۲۰، قص ۲۱۸ الف، محرن ه، چمسان ۳۳، حس ۲۷ الف، طفا ۲۷ ، گار ۲۷ الف، لطف ۲۵، در کر ۲۱، نفر ۱۳۱۱، سفیه ۳۳ الف، طفات ۱۹۲، سمیم ۲۲، سخن ۴، آنجات (افی)

ترہے عشق میں ہم ہے کیا کیا بدہکھا ا ىدىكھا ، سو دىكھا ، حو دىكھا ، ىدىكھا و، آیا بطر بارها، ہر کسی ہے يه حسرت ہے ، اوسکا سراپا مدیکھا ترا چس ارو، مرا عنجهٔ دل وه عدے هيں له ، حكو كهلنا لديكها حداکی حدائی هے فادم نه مجهد سا لدیکها، بدیکها، بدیکها سمهی دعوی عشق رکھے هیں ، نارو ا له کو بی عسی سا هم سے رسوا بدتکھا کہے کو ادھر اودھر گئے ھم بھے اہری طرف؛ حدهر گئے هم ا ، حاں ا ہو عدول حکمی رو ہے کہا: « مر » ، دو مرکئے هم (۳ ۲ الف)هم بے نو حاك بهي ديكها نه ابر رو بے مين ا عہر کیوں کھو تے ھو، اے دیدہ ترا رو ہے میں راب ک آئے ہم اور ک گئے معلوم ہیں

⁽هنه) مبلاً درگلس سحن (۲۷ب) می گوید «سا رکن الدین محلص به عنین مسهور ساه گهستاً بو اد عشا و رهاد به نفسد سب از دهلی عرسه آباد رسنده ؛ در لباس دیا حبدی با حواجه حمد نحان روزگار نفرت و حرمت گرزاید و بعداران نظرین آبای حود لباس، در و سی در بر عرد ، رحل امامت در عظم آباد ایداجت با این رمان که سال تکهرار و تکمید و بود و حاز هجریست، در بلده م اگرز سعل و حد و حال اگر می باسد دیوان ریحه اس هرار و با بصدیده »

در بعر ، از ساه کل الدین عسی بالفاطی دکر رفته است که برای امو اب مستعمل می باسید و اسریگر بصریح کرد که و فارس در ۳ ۲ ه (۱۸۸۸ع) و افع شد

گلی میں اپسی رونا دنکھہ محکو ، وہ لگا کہسے

کہ ﴿کچھہ حاصل ہمں ھو سکا ، ساری عمر روسٹھا »

میں حواب میں دیکھا ہے لگاتے اوسے مہدی (۱)

کیا حابیے ، کس کسکا لہو آج ہے گا ،

آبی ہار ، شورش طفلان کو کیا ھوا ،

اھل حیوں کدھر گئے ، ناران کو کیا ھوا ،

حیران ھوں کہ گل کے گریان کو کیا ھوا ،

حیران ھوں کہ گل کے گریان کو کیا ھوا ،

آبے سے بیر ہے حط کے ، نہ کیوں ہے گرفتہ دل ،

میلا کہ بیری راف پرسان کو کیا ھوا ،

روہے ھی بیر ہے عم میں گرریی ہے اوسکی عمر

روہے اکھی بہ ہو ہے کہ ﴿مان کو کیا ھوا ؟

روہے اکھی بہ ہو ہے کہ ﴿مان کو کیا ھوا ؟

روہے اکھی بہ ہو ہے کہ ﴿مان کو کیا ھوا ؟

روہے اکھی بہ ہو ہے کہ ﴿مان کو کیا ھوا ؟

روہے اکھی بہ ہو ہے کہ ﴿مان کو کیا ھوا ؟

هستم ارطقهٔ اولی، صاحب حال و دال مجمع فصل و کال، ساه گهستما المتحلص بعسق اسب (۲) که بکسوب درو سبی در عظیمآباد را بهایت اعر ار و احرام سربرده آوارهٔ سیر سیء کلامش بارار فید و ساب شکسه، و طبطهٔ ملاحت نفر برش شور ملیحان را حون ماهی بر بایهٔ حسد برسیه - سوحبگیء عسق و برسبگیء نصوف هردو باهم دارد دنوان صفا دمایش، اراول با آحر، بریك حالب و ایم سده اسب این چید شعر اروست:

⁽۱) اصل «مهدی»

⁽۲) حسن ۸۳س، طفا ۳۳۰ گلر ۱۸۲۸ الف، لطف ۱۲۲۰ بدکره ۱۵ الف، بعر ۱۲۲۰ سعن ۱۲۳۰ طور ۱۱، ما وس ۲۸۲۱ سعن ۳۳۰ طور ۱۱، ما وس ۲٬۵۰۲ حواهر ۱۱٬۱۱ شهر ۲۲۱ (مایی)

(نفه) و شوق راموی در نکمله السعر ا (۲۳۱ الف) بان الفاط محصر معرفی کرده " ممرز اسرفعلی حان ؛ فعان محلص کر که احمدشاه بادسا بود ساعر فارسی و هدست سحن او حالی از دردست ؛

و مسلا، در گلس سحن (۹ و و و الد «اشر علی حال محلص به فعل، مرادر رضاعی الجملسا اس محمدساه سلمال دهلی بوده بهدا بخطاب کو که حافی سرافرادی داست دراوا حر عهد سلطیت اجمدشا از دهلی بر ۲ هم بسر به اود رسد ، و حمدی در آن دار بوقت و زریده ، در اوایل عسره مسابعه بعد مایه و الف بعظم آباد و ارد سد روسای آن سهر اورا گرای داسد، و حان دکر رحاگر بآلسما حاصل عوده ، بعراعت می گر راید، و در مراح راحه سات رای باطم عظم آباد دخل عام داست ، و بوساطت راحه مدار رحالت طریعه المدال با مرده المدال بر کهد و همساد وسس رحلت عرد و در عظم آباد مدون گردید کلیات ریحه اس دو هر از بت دیده سد اگر محمد اس ساره صمر ن ست و سرا المالف و سست ساگردی می راید به درست داست »

و عاسمی، در سر عس (۲۱٥ ب) می گردد « فعان ، اشرف علی حان شاههان آنادی سه و د نکر که حون مادر آن مرحرم، احمد شا س فردوس آرامگا حصرت مجمدشاه را سر داده رد ، لهدا بان لف شهرت داست در او ایل عهد احمدساه بادسا مرحوم ، از دهلی مسرحه دبار مسری سد ، و اول سر ، اود رسد ، بانو اب سحاع الدر له سادر ، رست ، مو حدی دران حاسر ساحت ، و س بعد درسد کمر از و نکصد و هماد بسهر عظم آناد رفیه سراحه شیاب رای اطم سو به مهار ، سل حست و راحه فدرد ان محمو سر ن و حه ماوی سی آمد ، بر فاف حود کسید ، و مکمل عاس او گردید و رساطت وی حطاب طریف الملک از حصر رساه عالم با ساه همور ، که در آن هگام در بلد ماله آناد روی بر بر ردید ، بالک از حصر رساه عالم با ساه همول ساحه ، مارع النال و حوسحال او قاب سر می عود موای آن د اکر امراو اعرای آن سهر ، ساول و مراعات باری کردید ، و عرب و حاطرس می عرد د حامیه اولاد آن مرحرم ایجر بر محمو عه هذا در سهر عظم آناد و حرد اید ، و از همان بعاس مدکر ر ردگایی می عادد

گو ۱ حال کی رکال سگفه مراح بود و از س طراف ر مراح بر حاطر داشت دوری کان محمه برای سکو ب حود دا مهاد، و بعد داری و آن احیاب را صاف کرد و در ان محلی عدالاد کار بر رفان آورد که می حواهم کدام دسانی بر مکان در سب سارم، داران در فاف سرد که کان واحدی است حد نگار جان د کرر ایساد بود دست سه عرض کرد که سان مکان محاطر فدری حوب رسده است حوی جان است ساز کرد، همت که فالای دروار دو سیان سار که این در فاف کمد که این مکان اسرف علی حال کرکه که فالای دروار دو سیان سار که این در فاف کمد که این مکان اسرف علی حال کرکه کاس حال و حاصر بن محده در آمدید، ووی دا ایام عود د اگر بلاس بطم (فافی)

حل ، اسی رهی هم کو حرر رویے میں حب بلک اسک بهمے سٹهه ، اگر آیا هے بیری صورت بہیں آبی هے بطر رویے دیں کو ، ای دیدۂ بر، سعل هے روبا، لیکن کو ای دیدۂ بر، سعل هے بہاں دل کا بگر رویے میں عالم عمیق میں محمول بهی بڑا گاڑھا بها بار، محمول سے بهی هم گاڑ هے هیں بر رویے بی اور به ردین دوبوں کے آسمان ایسا اور به ردین دوبوں عاسق بو چهو ڑ ، ٹهے دیا و دین دوبوں کوئی یہ کہ ہے هیں اور کو ی سدا کہنے هیں کوئی سے حو بو حهو، بو دوبوں سے حدا کہنے هیں

مهم ارطنعهٔ اولی، موس دل ردگان، عمحوار عاسفان، اسرفعلی حان فعان (۱) بوده ، که دسمهور «بکو که حان» است، بعنی: کو کهٔ

⁽۱) سکات ۱ الی، گردی ۲ ب، محرن ۲۲، حسان ۲۸۲، حسن ۱۸، الف، گلر ۱۰۱ ب الحص ۱۲۰ عد ۲ ب محرن ۲۲، حسن ۱۵، الف، گلر ۱۰۱ ب الحص ۱۲۰ عد ۲۲ الف مر ۲۲،۲ سعیه ۱۲۱ الف، طهات ۹۱، سرا پا ۹۸، سمیم ۲۲، سحن ۲۲۹، صح ۲۲۱، التحال ۱۲۳ طور ۱۲ محبوب الرمن ۱۸۲ ۹، گل ۱۱۱ ماموس ۱۲۲، ۱۲۰ حو اهر ۲۲۳، باص ۱۰ اسبر بگر ۲۲۳ میرعلامالدوله، در ۱۱ کر السرا (۱۳۸۷ حاسه) می فر اید «اسرف علی حان فعان محملی، حو ان حوس طع و لطفه گر است، و در ریحه گر ای دسکاهی دارد، و صاحب دنو ان سب در عهد احمدساه محمات "که حان" و عصب ح هر ازی هر رگسه و و لفته کر ای در در ازی دارد»

و سا محمد هر ؛ در فص الکامات (۳۲۳ الف) وسد که «از عمده صداران عمد محمدساه است وضع طر ها به داست»

وحرب در هالات السعرا (۱۵ الف) می گرید « بررا اسرف علی حان ار کرکه های بررا احمد است و نگرم حوشی و حوین احلاطی و حا ر حوانی و صوف اکثر ریحه و گاهی سعر دارسی می گوید بعد محوس شدن بادشاه ساو ر ، سن و اب ایاد)

اوس کی وصال و هجر میں نومی گرر ائمی دیکها نو هدس دنا، حو ندیکها نو رودنا عهکو روری هو، مری حان، دعایی لما ا محکو ھرسب بری راھوں کی ملاس لسا ا تر سے وراق میں کمو مکر نہ درد ساك حسے؟ مرے ہو مر جس سکما،حے لو حال حسے مرحائسے، کسی کو به درا میں چاھیے کیا کیا سم سمرا می حها بی سراهے(۱) کہ ہے ہیں: «فصل گل ہو جس سے گر ر گئی» اے عدلیت، یو به قفس دیج مرگئی سکو ، و کو ں کر ہے ھے می ہے اسك سرح كا؟ رم ی کب آسمیں می ہے لوھو سے بھر گئی ؟ بها اگر دس بار کو راؤن، و بون کمهون «ابصاف بو به جهو ر ، محب اگر گئی آحر فعان وهي هے، اوسے كون بهلادنا ' وه كما هوا ماك؟ وه الفت كدهر كئي ؟ محهد سے حو نو حہے ہو، ہر حال سکر ہے بوں بھی گرر گئی م*ری ، ووں بھی گر*رکئی» (۲ ۲ الس) ڈر یا هون، محسب دین مرا نام ہووے دیا میں، الہی، کوئی بدیام ہووے ا سمسیر کوئی ہر سی لانا، می ہے مال اسی به لگایا که مرا کام ہوہے

(1) اصل "سر هادر"

سسف رمانه، صفای بمام دارد، و سسب ساگردس بمر را علی فلی بادیم، که ساعر ایهام گوگرشه، و برسد سیار حوس نفر بر و بدله سیح و لطمعه گو بود باوجود مصاحب بیشگی، بعرب بمام نسر برده گوید که رورگار بواب سیجاع الدوله معقور را بهمین فدر حرکت، که در عالم احلاط دست شی نقلس سوحه بودید، نه در گی گراسه دوب، و در عظم آباد دست راحه سیاب رای دکی از دهریان او مده، هما بحا باحل طبعی در گرشب این حید سعر اروسب:

(۳ ۲-) رفعه رفعه ، ب حرش قلد مرا آف هو گا

حیر قدم آکے رکھگا ، سو قیامت ہوگا

ایسی بگاہ کی که مراحی بکل کا

وصا ما)، عدات سے چھو لے حال گا

آبی مهار بهبر ، نو سن لحو ، فعان

ر حبر کو ہوڑاکے دواں کال گا

آیا همارے گھ میں جھے عار ہوگیا

ا اسا فعال کے نام سے بعرار ہوگا ا

آنکھوں ہے، لے سفسة الف ، دُنودیا

کحهه د ن به چل سکا، نو، مری حان، رودنا

کیا ہو حہے ھو حال فعان؟ کیا سب میں ؟

حاله حراب عسی ہے دسا سے کھو دیا

⁽نفه) برنان ربحه می کرد وگاه گاهی فکر فارسی هم ی غود »
درگاس' وگار' و سمم، و سحن' و حواهر' رحلت فعان در ۱۱۸۹ه (۲۵۲۶)
بد افاد است ۱۱ صاحب محرب الرمن گرند که استه ۱۱۹۵ه (۱۲۸۱ع) نفید حاب
برد و سفته و طفات' و فاین زادر ۱۱۹۲ه (۲۵۲۲ع) فرق کرد ۱۱اصح همان

او، من اوله الى آحره، همه گفته مرراست بهر كلف، درس وصع همه ها مسع او هسسد در اول ساب مفقودالحرر گست حالش معلوم شد كه چه سد مصحفى دردد كرة حود آورده كه بدرس اوراكشه، درديگ مدفون ساحب، و این سر راكسى عداید حدایش دامررد! ساعرى لطف بوده این چد سعرار دیوان فصاحت سان اوست:

میں معلوم، انکے سال محامے نہ کیا گررا؟

همار سے ہو الہ کے کر ہے سے، سما سے اله کا گررا؟ مرهمن سر کو ایسے الٹ بھا دیر کے آگے

میں سر ہو اسے ،سب بھا دیر ہے ، ہے ۔۔۔ حدا حالے، ہری صور سسے بت حالے له کاگر را؟

ہ ں، کب بار مہر ہے سور دل کی دادکو مہچے؟ ۔

کہاں ہے شمع کو برواکہ بروائے پہ کیا گررہا؟

سر ہر سلطس سے آسساں سار بہر بھا

حھے طل عما سے سانہ دنوار مر بھا

مجھے ر محمر کرنا کیا مناسب بھا مہاراں میں؟

که گل ها بهیرں میں اور نانو وں میں میر ہے۔ار بہر بھا

کیا بدن مہکا کہ حسکے کھولیے حامے کا بید

الرائ گل کی طرح ہر ااحی معطر ہوگیا

(٣ ٢٠) آنكهه سے نكلے له آلسو كا حدا حافظ، نقس

گھر سے حو ناہر گیا لڑکا، سو اسر ہوگا

اگرحہ عسق میں آفت ہے اور بلا بھی ہے

ہرا ہرا بہیں نه سعل ، کےهد بهلا بهی <u>هے</u>

ھس کا سور حنوں سنکے، نار نے نوچھا

دهم ارطبه اولی، ساعر ربگس، که کلامش همه سبر س و مس است ، انعام الله حال نفس (۱) نوده «ار دورهٔ انهام (۲) گونال اول کسکه رایر وضع فارسی گونال سبسه و رفته گفته، اس بررگ نود» ساگرد مررا حال حال (۳) مطهر است و نعصی گوند که دنوال

یلا در گلس سحن (۱۱۵ الف) بو سه «ده سه ده اوی این ایمام الله حال و حلف اطهر الدس حان علو رسلر و محموب دل مرزا مطهر رد راهم وی دا در دهلی بارها دیده استفاد سحن سحی حدان بداست مرزا مطهر از فرط الهب استار حود را بام او کرد استهاد داد گرد د "او احر عبا احماشا المربه بی وی راحهت امر اساسه که در س رمان او کسب و بعضی گرید "او مایم بدر می سد که افعال شیعه بعدل بارد ایمدا از دست بدر نقل رسید» العهده علی الراوی مهر هدیر، ن اساء فعلها (؟) دیواس که از با را را را رسد به دری را د باشد می عرب طع اسب»

و مهدور ' در مدا مج السعرا (۲۲مب) گهه «ام آن ساعر الد مقام ؛ ادام الله حان حلف الصد اطهرالدير حان شعانو دهه سم محدد الف داني سهور مطور بطر مترود علم حال ساعر مدكر و سوادي بداست مررا طر اسعار حود امرد او مي فرمود»

مصنف گلس گهارگسه است که نفن ترادرزاد دررا مطهرتود لاکن باده. عرشی رادرین ایل است؛ حه حسب صریح گردنری و عبره؛ نفن از حاواده، محدد الف بایی فارونی است؛ و زرا طهر علوی ااست توده

در حصوص و فاس گفته اند که نعمر سب و دخ سال و علی الاصح سی سال نفر دا ، در سه ۱۱۲۹ (۱۷۵۵) تردست در سهادت نافت

لك نسخه خطه در انس، دركمات حانه عااد را و رحموطست

(۲) اصل انهام و نصحح ازیدکه معدی گویان صح*فی ک*ه عارب هدا از و افیاس شده

(۳) در اصل «حان حان» اود اماکی حرف «ما» افروده، حان حال ساحه

اسعارس برران حورد و بررگ حاری گسه ، مادوسه کس ، که مراد از ناحی و مصمون و آبروباسد، سای سعر همدی بر انهام گوئی بهاده ، داد معنی دایی و نلاس مصامس بازه میدادیم، و باحودها مخطوط بودیم » عرصکه اوسیاد قدیم است دستر اوسیادان ساگرد او بودید سلطان السعرا بیر ساگرد اوست مسار الله ریدگایی سیار بمود، و آخر آخر ، وصع مرد ایسید بموده، دیوان حودرا که قدیم بود از طاق بطر افگیده، برطرز حال دیوایی دیگر گفته، دیوان زاده اش نام بهاده بود این حید سعر از وست .

بم تو سٹھے ھوے به آف ھو اور کا فامت ھو ا
دل بو چاہ دفی میں ڈوب موا
آسیا بھا ، عربی رحمت ھو ا
معلسی اور دماع ، اے حابم
بو فامت کرتے ، حو دوات ھو
(٥ ٢ الف) محھے بو دیکھہ کر، کیا بلک رھا ھے ؟
بر ہے ھابھوں کلحم بلک رھا ھے ؟
دیے واسطے ا اوس سے بولو
سے کی لہر میں کچھہ بلک رھا ھے
دو ادت بیشہ دسمی ھے بعل میں، دل ہیں

و ادبت بشہ دسمی ہے نعل میں، دل ہیں دری اس میں دور ہو ہاو سے، صحت کے مری فائل ہیں

ہ صبحدم نہ نہائے حجاب دریا میں ٹرنے گا سور کہ ہے آفیاب دریا میں

«کو ئی سلے میں محموں کے اب رہا بھی ہے؟»

ماردهم ارط مهٔ اولی ، سدح طهور الدس بود که ساه حام (۱) شهرب دارد مصحفی در بدکرهٔ حود، ربانیء ساه موصوف، می بگارد که «در سال دوم فردوس آرامگاه، دنوان ولی درساهیهان آباد آمده، و

(۱) گلس گیمار ۲۰، بکاب ۱ ب، گردیری ۱ ب، قص ۲۱۸ ب، محرل ۲۲، حسیان ۱۳۵۰ حس ۳۳ الف، طفا ۱۹، گار ۲۱ ب، اطف ۸۱، عقد ۳۰ ب بدکر ۱۳۸ الف، مر ۲۰۹۱، شهه ه ب، گادسه ۳ ۳، طفاب ۱۳۱، سرایا ۲۲۲، سحن ۱۲، رور روس ۱۲۱، آیجیاب ۲۱۲، حمحانه ۲، ۲۲۳، گل ۱۱۰، ماموس ۱۹۲۱، عسکری ۲ ۱، حواهر ۲۳۳۱، اسریگر ۲۳۰

میلا؛ درگلس سحی (۳۳ ب) می گوید «سح محمد حایم؛ موطی دهلی، و معاصر عجم الدی آرویده و بای او بلامده می الدی آرویده و بای و بای و بل دکهی ساست دارد و برعدالحی بای او بلامده می اوست شاعر قصیح بای و سر ۲ در رحمه گریای (بود) دیوایس در هراز بیا با کمه ریاده»

و در حمحامه و عسکری ار حود مصحمی نقل سده که حانم نعمر ۸۳ سال در ۱۱۹۹ه (۱۷۸۲ء) از بن حمان در گرست داده هر حمد نتخص کردم، امادر بدگرهای مصحفی این ناریح را دو انسم که نام اما مسعدننست که این بررگان هم در قمم عبارت عقد علملی کرد اشد و در (۱۳) نگ الف احدار کرد، ناب عدد کم کرده باشند

لك السحه حطه از در ان راده اش ، كه تحسب طاهر سحه علول از السحه مولف الدر الدولف الدر الدولف الدر الدولف الدر الدولف على الدر الدر الدرول الدر

رد اکثر اوسیادان با به اوسیادی و او مسلم در آجر عمر ترك (رورگار) گفته ، لباس دروشی احسار كرد، و بعد چندی در لكهنئو رحلت نافت این اسعار اروست:

(٥ ٢٠) كسكي لگه كا سر لگا، آه، كيا هوا ؟

'ٹر سے ہے دل مرا ، اسے اللہ کیا ہوا ؟ کو ئی دم کی بات ہے کہ یہ بھا سفرار دل کیا آف اس یہ آگئی باگاہ ، کیا ہوا ؟

ساں کیا کیجے اوس سرو رواں کے مدو مامت کا لاھے، آفت حال ھے، ہمونہ ھے مامت کا مرے لے ملائے میں حو، سار ہے، حی نہ اوٹھا میں

ہو ک معتقد ہرگر مستحاکی کر امت کا حدا حافظ ہے، کوں محفل میں اوسکا نام آنا بھا؟

ر سے سے ابھی دل کو مرے آرام آما بھا علائ ال دم بھی ہونے وصل کی شب کو بد ٹھہرانا بھا بھاری عمر میں مجھ بك همارا كام آما بھا

آسسان چهو ر حلے، اے حمل آرا، هم او

نو هی لنحاثیو سر بر به گلســـان او ٹھــا

⁽هه)

حرا ہے کی نہ رو کے ارمح و فات «وں حاو مے حہاں سہ حسرت، ار ان ہے کھا ہے!»

ارس اد ۲ ۱۱ھ (۱۹۱۱ء) مسفاد می سود، اگر در لفظ «حاو ہے» حرف
«و» را حرو اد فارنج سمار تکسم و اگر برطی الفاظ دیگر «ور مائے، رھمائے»
که در سب اول و افع سد ، و در عام سہ حفاد کا شاہ عالمہ رامور ، بدوں « و »

یو سه سد ، «حا ہے» محوا م (و برد بند همیں ار حج است) ۱۲۵ که محار سمم
و عرہ است، برمی آ د
در کما تحا عالمہ را و ریاں سحہ حظہ ارکانان محموط است

طبقة بايي

اول سرحلفه فصحای طبقهٔ بایی ، یمی آرای گارار سعیدایی ، مالك فصاحت و بلاعت، حعفر علی حسرت، (۱) كه از شعرای بامدار لكهیئو بوده ساعر محمد گو و مدن ، كلامش بهایت مربوط و ریگی همه افسام سحی محویی گفته بنایر طبطیهٔ ساعری و معلومات فی كه داست، باسلطان السعرا هم مقابله می حواست اما حول ریمه اش محسب و سب هر دو در بطر مرد اعدار ممیگرفت، مطلق باو ماعت بسد ، وهم در حسات بناورد و حالا بكه حسرت برعم حود هموه مرد اهم گفته بود، آنهم شهرت بگرفت و طرفه بر انست كه مرد ا باوجود یی اعدائی و اعداض دو چار سعر برعایت بیشه او كه عطاری، بعنی دو افروسی بود، اعداض در مدران در فدخش گفته ، آن اسعار باحال بربان حلق بادی هستد باخمله بایهٔ كلام مسار الله ارفع و ریبهٔ ساعریش دست

⁽۱) حس ۱۲ الف، لما ۱۳ گار ۱۳ س، المه ۱۸۰ - کر ۱۲ الف، مر ۲۱ م ۲۱ سمه ۲۰ س، سرایا ۲۱۲، ۳۸، سمم ۳۳، سحن ۱۲، ۲کاب ۱۳۲۰ طور ۲۸، رور روس ۱۱، محاله ۲،۲ ۲، گل ۲۱،۱ فاوس ۱،۱ ۲، عسکری ۱۲۲، حراهر ۲،۲۱،۱ اسبریگر ۲۳۲

سلا، درگلس سحن (۲۰ ب) گفته «مرزا حمیرعل حسرت و لد مرزا انوالحبر از مساهر رمحیه گریان لکه و است - اکار باز گویان آن شهر ساگرد او بند - صاحب فضاید وغزلیات و با حال، که سه ۱۱۹۲ هجری دو بست، در فید حاب»

و قاب حسرت، نفول حمحانه و عسكري و حواهر در ۱۲۱۵ه (۲۰۱۲) و نفول لطف و گل در ۱۲۱۱ه (۹۰ / ۱۲۵) و نفول سم م و سندن و طر ر در ۱۲۱۰ (۱۲۸۰) و افعال و افعال شم و سندن و طر ر در ۱۲۱۰ (۱۲۸۰) و افعال محرم حات فاضي عدالو دود صاحب (بلنه) برحاست ندكره مسحن سعرا او سنه اندكه از ماده ماريخ گفته حرات که «سوی حسر رفت» می ناشد، ۱۲۹ ۱۲ و ۱۲۹۳ (۱۳۹۰) مستجرح می شود ند م عرسی در در آن حراب (۹۰ الف سماره ۲۰ فی دواون اردو) این قطعه از محته با فیه ام

حلاق مصا ں حو رحلت فراہے ۔ ہر اہل سحن کو کو ں نه حرب رہجاہے ؟ (نافی)

اب مك مرم م احوال سے وهاں سحمرى هے اے سالہ حاسور، نه کیا ہے ابری ھے ؟ فولاد دلان ، چهرونو رمار نه مجهکه چھا بی مری ،حوں سمگ ، شر اروں سے بھری ہے اوٹھکے، لوگوں سے کیارے آئیے کچھہ ھیں کہا ہے، سارہے، آئے حو کچهه چاهیے آپ مرمائیے م عرون کی بایس مه سنواسے سے ، سار ، کیا فائدہ ؟ حو هو آپ میں، اوسکو سمحهائسر دانت ہو کا ہیں، اگر کاٹو حہری سے، سار مے ھا بھہ سے مسر سے ہو ممکن مہیں داماں چھٹے صورت اوسکی شماگئی حی مس آه، کیا آن بهاگئی حی مین يو حو، بدار، يون هوا بارك اسم، کا اب آگئی حی میں؟ له وهي فيه و آشوب حمال هے ، سدار داکھکر بیرو حوال حسکو، حدر کر ہے میں س مں حوب کہ اسے کو دل ایا دیجے

ـه) می و سد که در ۱۷۹۳ء در اکبرآباد بود و درگل و حمحانه و سه سد که در ۱۲ه (۱۷۹۳ء) رحلب کرد و اسپرنگر و قامن را در ۱۲۱۲ه (۱۷۹۷ء) معرفی

دیران عرلانس؛ که در ۱۲۳۲ه (۱۸۲۶) وسه شده ، در کهایجایه عالیه موریاف می سود

کل روتے ہوئے حو انفایا
حسرت کے مراز ہر گئے ہم
بڑھا بھا بہ شعر وہ ، به حاك
س سبے ہی حس کے مرگئے ہم
«واما بدو(ن) به دیکھنے که کیا ہو ؟
انسا بو ساہ کر گئے ہم »
کس کا ہے حگر ؟ حس په به بداد کروگے
لو، دل تمهیں ہم دیے ہیں، کیا باد کروگے

کوڑوں کے مول سچا مصر میں ہونے ، قلک

ها ہے اوس ہوسف کو، حو بھاسار ہے کہاں کی ساط

دوم ار طبقهٔ بابی، شاہ محمدی بدار است که میر محمدعلی بام و

بدار بحلص اوبود (۱) شاعری گرشیه کمیه میسی، کلامس سیسه و

رفیه، و حود در ری دروشی میریست ار مربدان مولوی فحر اللان

شمرده میسد فارسی هم کم کم میگفت، بلکه چید (۲ ۲ الف) عرل
ورباعی و فصدهٔ فارسی، که گفته، آمم پست سی ورق دیوان حود او شیه

مداشب ابن جدد شعر اسحاب اردوان رعمهٔ اوسب:

⁽۱) نکات ۲۱۰٬ گردی ۲۵ (مطوعه)، محرن ۲۳، حسان ۵، حس ۲۲۰٬ گار ۲۲۰، لطف ۹۵، عقد ۱۵۰، ندگره ۱۲ الف، نفر ۱۱-۱۱، سفته ۱۲۳ الف، طفات ۱۵۰٬ سرانا ۲۳۰، ۲۳۹، ^{۱۳}مسم ۲۱، سخت ۲۲، رور درس ۱۱۲ ناطور ۱۸، حمحانه ۲۳۳۱، گل ۲، عسکری ۲۵۱، حواهر ۲۲۸۲، ناص ۲۵، اشیرنگر ۲۲۲

میلا، درگلش سخن(۱۷)می گوید «بدار از روسای دهلی است سحبور کامل مسهور همصر حواجه میردرد دیوانس تکمر از (و) نابصد ست بنظر آمده کلامش دیلست و امیمن میرمحمدی»

مصحفی در بد کره گفته که «حالا درا کبر آماد است » و باء عله در طفات (افی)

لائے بھے سر په دهر کے، کس احلاص سے همیں اس آلکهه او حهل هو ہے هی، اے دوساں، چلے؟

یاروں ہے اسی راہ لی، فدوی، هی رهے

وہ حسر اب کہاں هے، حو بو حهے: «کہاں چلے»؟

حہارم ارطعهٔ بابی، معر حس علی بحلی (۱) اسب که عرفش «میاں حاحی»

بور بقول مصحفی (۲) «دروں ربحته بی نظر، و همسیره راءهٔ میر

محمد دهی میر دبوان صحم برست داده» و بر عم راقم رونهٔ میر، رحمه الله نعالے، سوائے مسار الله در کلام هیچکس یافیه بمی سود حق انست که هر حه گفته، حوب گفته، و از نسبه و استعاره و کیانه و منظر هرچه می یا نسب، دران مطلق کمی یا نموده مشوی «لیلی محمون» منظر و را سائے حوبی ہادہ عرامان می نام در کامل، هیچ ساعری مہیر و حوست را سائے حوبی ہادہ عرامان ساز مسمور اگرچه کلام دلی برس همه دران رساله هم یادگار

مه بها مارك إبدا، حبر مهم دل باشكسه كو كما هوا كه گهر بمط، سرراه مين حلا سر سے آبله با هوا دو كمهن رهے، به براالم مرح دل به ركهـ هديكرم

اوبوسه سده الد:

⁽۱) د کاب عمل ۱٬ ۱۳۳۷ کسمه ۳۸ الف طفات ۱۳۹۰ سمه ۱۳۹ الف کامات ۱۳۹۰ سما ۲۱۰ طور ۲۱۰ حماله ۲، ۳۹ _

اسم احلی ا در بعر و طفات ، بر محمد محسن و در سبقه ، بر محمد حسن و در هماه ، بر محمد حسن و در هماه ، بر محمد حسن بر حمد و در طور ، مبر محمد حسن با افقاده و اسم بدرس در عمر و طفات و سرایا و سمیم و طور ، بر محمد حسن کلم و در سفه ، بر محمد حسن کام و سه سد است به در سفه ، بر محمد حسن کام و در محمد مدوی ه « لیلی مح و ن » ، که در بن ارز د کر روه ، با همام مولوی کر بم الدن در لیلی حاه در ۱۸۲۲ و بحات رسید و د _

⁽۲) اصل «که در وس»

آکے ہو حاں، ماں، هم ہو حبر کر ہے هس

سدوم ارطبقهٔ بایی، فدوی (۱) لاهوری است، که نفوت ساعری و معلومات فی که برعم خود ریاده ترداشت، نمر را مقابل سده مهاجات نمود، و سبب صفای بندش و ایراد قطعه ها در بسیر عرامها، شهرت نسار گرفت، و یکی از بادداران عصر (۲٬۲۰) خود کردید از چه از اصل نقال سری بود، اما مراحش عاسق پیشه افاده - سعر بسار بامره میگفت این حید سعر اروست:

ابرو کی سے سرسے ، سورح ڈر ہے(۲) ہو ہے

بھی تا ہے اسے منہ نہ سنر کو دھر ہے ھو ہے
آسو بہیں نہ دیدۂ بر میں بھر ہے ھو ہے

ہو بی ہیں آبدار صدف میں دھر ہے ہو ہے

نہ سرو بہی تاع میں، ہے آہ کسی کی

برگس بہیں ، نکیا ہے جی راہ کسی کی

سر بر نو دھر کے نعس ہماری کو نا مرار

ہر بلک قدم نہ روتے ہو ہے حونفسان چلے

⁽۱) حس ۹ ب ، طفا ۳۹ ، گلی ۱۹۱الف ، بدکره ۵۸ ب ، بعر ۲ ، ۴۹ سمه ۱۹۸ ، سحن ۴۵۹ ، آب حاب ۱۵۵ ماسه ، اسرگر ۲۲۹ سم

ملا؛ در گلس سحن(۱۸۸س) می گر بد « فدوی لاهو ری رد خود بسید بر خود علط تود " و متر ولی الله؛ در باریخ فرح آباد (۱۳۱ الف) می تو سید « فدوی ساعر مسهو ر؛ درعهد و آب احمد حال به فرح آباد آمد ' با مترزا رفتع السودا در بهاجات مطارحات خود "

در سمیم نوشیه که اسم فدوی مکد لال نوده ، و به صابر علی صابر بلدنداشیه آخرکار مدهب هود رك کرده مسرف ناسلام شد و در دهلی سکویت ورزید و درطفات گفته که بعد دول اسلام به جد حسن و سوم سد و بعدر بیجاه سال و دات نافت (۲) اصل « بهریم هویم » و تصحیح از بعی ۲ ، ۲ م م

و ساگر دیء کسی مقر سود. فکرش صاف ، کلامش با مره ، بایراد معمیء سگانه هم آسما چمدی بحاطر ، باکمه بحکم مهاراحه شکمت رای مهادر ، سادان سر تحلص نموده نود این چمد سعر اروست:

کل حو حران کو میں روتے دیکھا

اوں کی حدمت میں ادب سے ، میں ہے
عرص کی: «دیکھی کرامات میں ؟
میں به کہما بھا که دل آب بدن
دیمان به کہما بھا که دل آب بدن
کیا اک حلی کو ابرو نے اوس کے قبل، اے حیران ،
کہاں حایا ہے ؟ وہاں بلوار پر بلوار پڑنی ہے
صف مرگاں سے اوس کی، حب به بت دل حا اٹکما ہے
سمتحھا ہی ہیں، ہر چید حیران سر بٹکما ہے
حلا حایا ہے حیران آئش عشق بہانی سے
دلا حایا ہے دل، اور حی سمید آسا چٹکما ہے
حی بکلا ہے اب کوئی دم میں
سٹھه حا، کجھه ہیں رہا ہم میں

⁽نقمه)سحن ۱۲۳٬ طرز ۳٬ دور روس ۱۸۹٬ فاموس ۲۱۳٬۱ ناص ۱۳۳۱سبرگر ۲۳۳٬ یلا، در گلس سحن (۲۱۰) نوسه که « بر حدر علی حبران ساگرد لاله سرب سکهه دنواه ، در راز ما کمه محان سدنده محسوست اصلی از دهلی، و اگون در لکهنو سرارد »

در حصوص وفات وی هاوم سود که در عهد و اب آصف الدوله (۱۱۸۸ – ۱۲۱۲ ۵ طال ۱۷۵۰ – ۱۷۹۷ ح) در صورته مهار قبل رسد و للف وشه که ا ۱۲۱۵ ه (۱۸۸۶) قد حات بود –

میں اسے بھی حابوں ہوں معسم ، که رہے ہے گھر بو بسا ہوا به کسو بے حب سمهی بهاں حقا ، مجھے باد کر کہا ہو حقا که «کسهی بحلی دی وفاء به مری حقا سے حقا ہوا» اب ایسی مہدی (۱) لگی بر بے با بے بار ك میں

که حواب میں بھی کھی ہو به، اے بگار، آیا --گر ہوہی حبوں دست و گریاں رہے گا

داس ہی رہے گا، به گربیاں رہے گا یا کوچۂ دلدار مہیے لیسے دیے، طافت

آحر ہو ہو حاسی ہے، نه ارمان رہے گا دل ہو بھلا گیا ہی بھا، طاف کو کیا ہوا[؟]

اروں کی، اس رمایے کے، الفت کو کیا ہو ا؟ میں یو یہ سمجھا ، بارو،کہ سمجھایا حویب اوبھیں

یر به کمهو که « بار ہے ، مهایت کو کیا هو ا ^۱» کلام ای**ں و**حید ریمانه بسیار است یا کجا بوشیه سود۔

ساهیمهان آباد و حود بلکهنئو و قبص آباد بسو و بما باف بسب ساهیمهان آباد و حود بلکهنئو و قبص آباد بسو و بما باف بسب رورگار سنه گری و رساله داری ، که بستهٔ او بود، فرصت بداست باهم بیمها معلومات فی و موروبی، طبعت ، که حلقی اور احاصل بوده ، هرچه میگفت و معمدا ساگردان هم مهم رسانده میر سنیر علی افسوس هم از ساگردان اوست و حود در انبدای حال مسوره به سرب سکهه دنوانه بهوده - (۲۰) آخر از و برگست

⁽۱) اصل «مدی» (۲) حس ۳۹ الف ، گار ۲۰ الف ، لاف مه، لاف در ۱۵ الف ، لاف مه، لاکره ۲۰ الف ، سیم ۱۳۳ (مادی)

عه ی و نوسس حط نسته ی و نسخ و علم طب در همان حالت حاصل نه و ده از راه دگاله عارم (۱) سرل مقصود گردند گونند که در همان صلع کدام مکان احلش در رسد، و از سودای دنیا او را حلاصی داد با راقم نسیار آسیا ود، و کال اس داست حالا قریب دو هر از سعر از وحسه حسنه نیس مردمان مسهور است و این چید سعر از وست:

ر مے حو حال سبه لب به آسکار ا ھے کسی کے بحت سبه کا مگر سیار ا ہے حمل مين لاله مين، يحهكو ديكهكر، وابل رمیں سے حول سمیداں ر حوس مار ا ھے بقا کی آہ ہے اوس میں کبھی بکی بابیر سان ، نه دل هے ممهار اکه سنگ حار ا هے ؟ و ر اس طرح کا، اے حرح، گراما همکی که مو مے در دھی کسی ہے نہ اوٹھا سا ھمکو (۱ ۲ س) رهروال کم رهم حسکو «حرس محمل هے» محب راه سے الاں، وہ همارا دل هے موح سے ١١ س ميں، هسيء و همي كي مود صفحهٔ دهر نه، گوت، نه خط ناطل هے کچهد نعس مهن، اس راه مين، حول رنگ روان حس حگه دلهه گئے، اسی وهی سرل هے آسمیں حسر کے دل حول سے تر ہو حسکی نه نفین حانبو اوسکو که مرا وابل هے

⁽١) اصل «عالم»

سشم ارطمهٔ بایی، مهم ن ممدان سحموری، اسمند بار معرکهٔ شاعری، هاء الله حال بعا (١) اسب ، كه بعوب صفائي و فصاحب الفاط ، حصص ر سحمه را باوح فارسی رسایده و سوانائی، بلاعب و میاس کلام ، ادهم هدی را ناشهب عربی دوانده شاعر نصده گو گرشه، لهدا معالله مردا محمد رفع ، در قصالد حواشر, داد معنى ناني و سانه عربه داده از مناحرین کسی هسراروی او سود آحر آخر، دماعس محمل گردنده ، دنوان حود را ،مع (۲) همه مسور های کلام حود، ناره نموده (۸ ۲ الف)، نآب م کرده، در سموحاً کلان مند_است هرکسی که طالب شعرش می آمد، همان سموحه سمان داده ، میگفت که «درن همه کلات بن است. هرچه میلور باسد، سونسد اما هجوهای بعص کسال که کرده ام، برای حدا رو سد که می رو به کرده ام» و چول آحر؛ سوق راارت حصرت اما ۱۰ الله الحسن علمه السلام داه گر شد ، و از فرط عیرب ، که محمر طهش نوسه، به حواسب که دست سوال دش کسی درار کد را اسام رادراه حويد، ازاده بموده كه دو سه حريه خود بامورد، بادرال بعجه ، اركه روریء حلال تکسب دسب حاصل سموده حورده ناسد چانچه کدن

⁽۱) حس ۱۲۳ الف، طفا ۲۳، گار ۲۲ ب، لبلف ۱۰، د کر ۱۰۰، حر ۱، بے ۱، سفیه ۳۱ ب طفات ۲، سرایا ۱۹۸ و ۲۲، مسمم ۳۱، سحن ۲۸، رور روس ۱، کامحات ۱۹۳ و ۲۲۲، طور ۱۸، حمحانه ۱، ۳۲، حیکری ۲۵۳، داص ۱۳ اسریگر، ۲۱۲

ملا ، در گلس سحن (۱۱۱ه) کهه « ها ، اسمه بی ها الله ، سلف حافله الله ، در لکه و هم و ساگر د مررا محمد فاحر کمن ، دار بی گا است » اساق اهل در کر ، نفا در ۲ ۱۱ ه (۹۱ ع) هردا ارس حرار برحلت کرده است اما در رور روس نوسه که « تا سال نسیم ، ار ایه سردهم در ۱۰ حالت نود » اما در رور را س نوسه که « تا سال نسیم ، ار ایه سردهم در ۱۰ حالت نود » در (۲) اصل « ۸ مه »

ما آب و ماب، و دنوانش از اول ما آخر همه انجاب اگر سامل نگاه کرده آند، تندس و بالنف او کم از هنج اوسنادی نیست منگویند که باخال زیده است نظرف دکهن در سرکار نظام علیجان عرواعساری دارد (۱)-(۹ ۲ الف) این چند سعی از و سب

(هه) سا محمد همره ، در فص الكلمات (۱۱۸هال) گفته كه «حواحه احس الله بال در سه نكهرار و نكفید و هساد و حار هجری ، همرا بوات وربر عاری الدین حال مقدر حانه (در از همره) رسده بود نخس صورت و سمرت محلی ، و نفیهم و فراست محلی راد گاهی اكر آباد است ، و طبعس معی انجاد مسی سحن از در ا مطهر می كرد حد سعر ندست حود برحاسه گمات بوسه»

و حدر ب در مقالات السعرا (۱۲۳) بوسه « حواحه احس الدس حال بال ، عجمع حوسهای بسمار است ، و معدل کارم هرارال هرار اگر حه مولاس اکبر آباد است ، اما از مدنی در ساهجهال آباد و طن گرید ، برایساحت حداوید حلی اشاد و از ایا دارد ه گامی که اس رله ربای اید مازیات سحن ، عصصای فسمت آب و دانه و از ساهجهال آباد او د ، نفقد آل برزگ مسر رباد از آجه که یصور سود ، محال حود مساهده می مود حس حلی و و دور مروب با علوی ادر آك و رسانی طبعت درط به او هم است » —

و شول را و ری ، در کمله الدر ا (۱۳س) فرمود «احس الدر حال بان بحلص ، صاحب دهن سلم و طنع سفم اعهد عالمگیر ایی در شاهجهان آباد اقامت داست بار معلوم به سد که کمار فت »۔

و مدلا، در گلس سحن (۱۱۱هه) د کر کرد « بان ، اسمین احسن الله ، ساگرد مرد الله می الله ، و کلامس اگرد مرد عاسی سه ، و کلامس بر شود »-

ر عاسفی، در سبر عسی (۱ ۱۱ الف) آورده « بان ، نام وی احس الله و د ا س ایاب اروس

> یحوں آلود رگام حه سبب ساح مرحاں را؟ که دل حوں کرداسك سرح ں لعل بدحساں را

ر صعف ابوانی رف داماس ردسب ن بی دفع حجالب حال می سارم گر،ان را

دان ، حسب نصر به حد حاله و گر رء او حو اهر و ناص، در ۱۲۱۳ (۱۲۹۸ (۲۵۱۹) رحلت کرد حاجه از ماد ، از که (اساد از حمال رفت » که گفته یکی از الامده اس می ناسد ، همین سال برمی آند و صاحب نا کر حدو ب الر ن و فا وس ۱۲۹ هدر (۱۸۳۸ ع) نوسه که محسب طاهم سعد و ادرست علوم می سود –

کھول دو عددہ کو س سا کے بل میں یا علمی؛ دمکو به آسیان، او سے مسکل <u>هے</u> دسب ماصح حو مرے حسب کو اس مار لگا بهاڑوں اسے کہ بھر اوس میں نہ رہے تار لگا ار کو مہمچی حسر الله سمانی کی مدعی کوں کھڑا بھا سی داوار لگا ؟ وه حو دیکهه آسه کهما هے که «الله رمے دسنا» اوس كا مين ديكهم والاهون، سا، واه ره د ن رح اوسکا، صفائی ہر ہے ملوے کی ساو ہے حورسد هرار اسے مئیں حرح حراهاو ہے عرب گل ہے ہو، اور حاك كر ساں هم هيں رسك سسل هد برى راه، بريسان هم هين الواں ہم سے بری، ہم ہیں عصاکے محاح س کی مماروه اور طالب درمان هم هیں ںکی اوس حسم کی <u>ہے</u> انرو<u>ہے</u> حمدار کے رور چھیں لی ہے دل حلق وہ(۱)بلوار کے رور

ههم ارطنفهٔ نانی، ساعر متن و مرنوط، که کلادس مهانب مفنول و مصوط، حواحه احسن الدین حان دان(۲)است هر سعرس گو نا آئینهء آسب

⁽۱) اصل «وو»

⁽۱) گردری به محرل یه جسال ۲۰٬۰۰۰ می ۱۹ الف کی طبقا ۱۳۳۰ گلی ۲ الف کی طور ۱۳ سی ۱ ۱ ۱۲۳۰ کی شهه ۱۳۳۰ کلی ۲ الف کی طور ۱۹ کی طور ۱۹ کی محمد ۱ کی داور ۱۹ کی محمد ۱ کی ۱۳ کی ۱۹ کی ۱۹ کی ۱۹ کی ۱۹ کی ۱۹ کی ۱۹ کی ۱۳ کی ۱۳

هستم الرطفة الى ، مسحب قصحاى رمن اللل سبران سحى ،

سد حس المحلص محس (۱) عفر الله داوله ، صاحب مسوى «سحر السان»

است ، كه سمهرة حوس گولىء او عالم رافراگرفه ، و نور صفاى

دان آن حمان را مور ساحه ساعر حوس الل و سبران رود

داوان صحم الراسات داره در مشوى و عرل اطار حود الداست طراس صاف و اسار المهره و عمول حاص و عام هر دو (۹ ۲۰) مدى صاف و اسار المهره و عمول حاص و عام هر دو (۹ ۲۰) مدى سده كه حمان فايي را وداع گفه ناريخ وفايس مصحفي چيان بطم موده اريخ :

و مهجر، ، در مدایح السعرا (۲۱ الف) می و سد «اسم سریف آن سد والا ،ار ، ر آن ساعر هر گفار ، و آن سح ر ادر اسفار ، بر علام حسن ، حلف الرسد سد علام حسن صاحل محلص او اولاد ا جا۔ برا ای هروی رضوی است اللهم اعدرهما »۔

[ُ] لطف، اسر گر و احات ' رحلت حس را در ه ۱۲ه (۱۲۹ع) و قاموس در ۲۲ ۱۲ه رفتی کرد ۱۱ اتفاق دیگر اهل ۱ کر سال رحلدی امان ۱ ۱۲ه (۱۲۸۶ع) است کردر بن دکر سد _

در حصر ص اسم بر حی نابلہ بصریح کردہ سرد که او موسوم به علام حسی است و بنابرین ملہ بیست کا لیا لام از بین ساط سد باسد _

کماں حادہ عالم را ور دہ بحد حطہ کلمات حس را داراست ، کہ بکی اراماً در رامبور بردست محمد رحم حطاط علمی ، دمرحت حکم وات سدا جمد علی حان ہادر ، در ۱۲۵۳ (۱۸۳۷ع) یا حام رسید و محمای حالا سحرالاان هم محموط است ۔

میں تر مے ڈر سے رو مہیں سکیا گرد عم دل سے دھو مہیں سکیا سب مرا شور گو به سس کے ، کہا: «اسکے ھابھوں میں سو مہیں سکما» مصلحب برك عسق ھے، باصح ليك ده هيسے ھو مہیں سکما

ربات اله همسے هو مہیں سکت حو مسلسل ساں کہما ہے کوئی دوی برو مہیں سکما وامق ہوکیا ہے؟ فیس بھی جایا ہے سجھکو بھول

حب دیکھا ہوں حسرت فرہاد کی طرب ہوونگا دوق حسرت دیدار میں حلل

سمرس، گر مکتحبو فرهاد کی طرف م

بھلا سن ہو، اے دیں و ایمان عاشق هوا هے یو کیوں دسمن حان عاسق ؟ مقابل هی رهنا هے هر وقت بنر ہے

هے آدمه، ما چسم حدران عاسق

م ں حالما بھا وصل کی سب کچھہ ۔رار ہے آلکھیں حو کھل گئیں، نو ۔ر صبح نار ہے

حلو میں پھرے ھیں ہرباد لڑکے دوائے، ہرے اس محمل کے صدوے

رسوا لکر، حدا سے ڈر، اے حسم س، محھے آیا ہے اوسکے کوچے میں بار دگر مجھے کل صب کس کی باس لائی بھی؟
حال میں میری، حال آئی بھی
دل کو روؤں و با حگر کو، حس
مجھکو دونوں سے آشیابی بھی
اے گرد باد، طرف جم ٹاک گرار کر
بلل کے ہر بڑے میں، گلوں گے بار کر

مهم ار طعهٔ نابی، شاعی سی س گفار، محمد امان حان الله الله (۱) و شبیح گفته می شد (۱۱۱س) بررگاس صبعت معماری داشید کسکه طیح حامع دهلی ر محه، حد او بود مسارالیه هم در سس امرا، بعبی محدالدوله و صابطه حان و راحه نکت رائے و مهدی علی حان وعیره، با هیمام همین صبعه بوکری با بار بموده است کلامش از بلاس معانی و جمعت الفاط گونا گون (۲) حالی بوده کال برگو بود هفت دیوان ترست داده ایا سوائے عمال و چید راعی، سمی ده هم کارگاه آوردن الفاط، که محصوص بمی دمان شاهیمان آباد اید، حاصهٔ او بود این چید شعی اروس:

آح کیا ہے، حو ادھر ربحہ مدم فرمانا به بو فرما سے: «کسطرح کرم فرمانا؟» محموں کا میر ہے، ہے دل دلگر سے صدا

⁽۱) حل ۱۳۹ علم ۱ ۲ کره ۱۸۳ ، نعر ۲ ، ۲۹۳ ، سفه ۱۹۳ ، سفه ۱۳۵ ، سفه ۱۳۵ ، سفه ۱۳۵ سفو د ۱۱۵ ، ۱۳۸ ، سامه ۱۳۸ سامه ۱۳۸ سامه ۱۳۸ سفه در حسم و سامه محمد الله معاد در سفه معرفی کرد که سبب سلد ساه حام داست .

⁽۲) اصل « گران گرن» –

حون حس، آن بلیل حوش داسیان رو ارین گلیار رنگ و بو سافت سکه شس س بود بطفش، مصحفی « شاعر سس بن ریان، » بار مح بافت (۱۲۱ه)

ابی چدد شعم اردنوان اوست:

چید سعم اردوان اوسی و کوحے ، س، مس سے حس چلا

ار ہے، اوسی نے ٹولئ کے روچھا: «کدھر حلا؟»

دل اب ہو بات به سیا ہے، ابے حس

کیا جائے، اس میں کس کی سراکت سما گئی؟

ہے دھاں جو اہا کہ س، ابے ، اہ حس، اور

حارا بھا کہ یں اور، ہو حایا ہوں کہ یں اور

آجر ہو ، کہاں کوچہ تر ا اور کہاں ہم ؟

کر لمو یں یہاں سٹھھ کے اك آء حر یں اور میں حشر کو کنا روؤں ؟ کہ اٹھہ حاتے ہی سر ہے

ہ اور ہونی الئہ مجھہ نہ فامت ہو ہمیں اور بہا رویے رمیں سگ، رس ہم نے نکالی

ر ھے کے لئے شعر کے عالم میں، رمیں اور کلے، یو اسی کوچے (۱) سے نہ گم سدہ نکلے ڈھونڈ ھے ھے۔سیدلکو، یو بھر ڈھونڈہ میں اور

ہم نو لڑ بھڑکے، حس، نار سے نس انک ہو ہے مفت میں میں سے نه نا یس جو سمبیں، محھکو کیا؟

⁽۱) اصل «كرىچه » _

دل کو مرے، دیا سا، ہو میں کھا دیا کر گالی ہو حواہ حہائی، حوں حگر ہو یا عم اے دلی حو کہا لیا کر مکس میں سٹھہ کر بہی سبکھا ہے گالیاں مکس میں سٹھہ کر بہی سبکھا ہے گالیاں ملا ہے: « بکا کر ہو لام کاف »؟

امو کو اوس کے ہے مجھے سعدہ روا، سار کاف »؟

مست، اوس لب میگوں کے میجا ہے سے کیا واقف؟

مرور ہے، سرکس ہے، بے فکر ہے، بے عم ہے مرور ہے، سرکس ہے، بے فکر ہے، بے عم ہے حور سید سے گرم اپنی صحت ہے داراں میں صحت ہے داراں میں ہے، کیا واقف؟

حور سید سے گرم اپنی صحت ہے داراں میں ہے، یہ کیا واقف؟

میر میں سانے سے کیا محرم، حس حانے سے کیا واقف؟
میر میں الدی میت والا می ست،

⁽۱) حس ۱۹ الف ، گار ۱۹۳ ب اطف ۱۷۱ ، عقد ۸ ب ، دگر ۱۷ الف ، ۱۲۸ سفیم ۱۹۳ د کر ۱۷۸ طفات ۱۷۸ ، سفیم ۳۸۸ در دور دوس ۱۹۲ ، آب حاب ۲۱۷ کور ۴۳۰ ، ۲۰۳ کاموس ۲ ، ۳۳۳ کور ۴۳۲ ، ۲۳۳ ، اسرنگر ۲۰۸ حاسه ، ماموس ۲ ، ۳۳۳ ، عسکری ۲۳۲ ، ماس ۳۲ ، اسرنگر ۲۰۸ –

سویی را وردی ' در تکمله السعرا (۲۹۹ الف) می فراید « بر فعرالدین مب سحلص ، مولی ساهجهان آیاد ؛ از مجا و سرفای آن بلد و د ، و از اولاد امام حعفر صاحب از ساد حداطان بوده مصف صاحب در این و سحور کامل و بال و صاحب در از و سحور کامل و بال و صادف بعدد م وی و سعد دران و عره است سحصی اهل دل و سحور کامل و بال و با مال و مورد حو من عال از لئ حال ؛ ملاسی مصا ن بو و رنگین ' و محسس الفاط حوب و سرین و د از حدی در بلده م کی بو ایا بداست آواز مسحوری م از در (بایی)

گہ یا کہ ریگ یا فہ بصو ہر ہے صدا اس آہ ہے صدا کا حگر سے نه ربط ھے کاعد سے حسر حامر کی معربر ہے صدا گہ دس کا اوس نگاہ کی ، اب طور اور ہے اے ساکیاں سکدہ، به دور اور هے نثار، اوس کی حصوب سے کب ہو ماھر ہے؟ برب کعمه! مو**ن** مین وه سخب کاور <u>ه</u>د س حائیں، کریں میہ سے یہ اطہار محست سرمندهٔ عسی ۱۳۰۰، سمار ۱۰۰۰ دل صبط آہ سے می ہے سسے میں حل کیا حهگرا حکا، عداب سے حهوانا، حلل دا كلية احرال مين روس كردنا عم كا دنا آش داع کہی کو کی ہے بھر حمکا دیا ؟ دل کو اول صل کر، بھر مہر مایی کی ہو کیا؟ اسكى كما شادى، همين حلعب حو مايم كا ديا؟ حب وصل بها بصب بو، امے بار، کهه به بها حمكے بهليم بهيے، حال كو آرار كچه به بها (۲۱س) اسے حال ، ہم حو آگیے ، اس حال آگئی حسے کا وربد، ایسے ہو آبار فحھد بد بھا هم حاسک بن به وهان، به وه گهر سے بکل کر

ائکا ہے دل کہاں کہ حہاں کھه ،، حل سکے

عرم سفر کا اسے مدکور ت کیا کہ

و مثموی مداحیء راحه نکست رای مهادر، که دنوان آصف الدوله مرحوم

(هـه)که احو الس مصل در ۱۱ کره مکاسی مربوم است؛ بر سد مو لدس بصه سو بی ب بو ده، و در حطه بالدهلي نسوويما باقه - يفريت فرايت و يتويدها ، تريب در حايدان سا-ولی الله محدت گرفته ؛ و بحصل علوم ر سد حدیث از حدیث مولوی ساه عبدالعربر ولد ارسد سا و لی الله مرحوم، که امرور نکال سمعدی و بحفیقات کو من نکباری می ر بد ؛ ساحه و رساله احارب حدیث از مو لا ا حاصل کرده ؛ و دست ازادت در حد ت مو لا ا فحر الدس او رگ کانادی به الساهجمان آنادی بطر بن فادر به داد ، و محار طرا س دگرهم) مل حسبه وعره گسه مس سحن بحد ب بر سمین الدس فقر مرده تاکه در ساهجهان آباد رد ، بر طریقه اهل اس بی سریرد هر گاه در سه بکهرار و یکصه و و دو تك در لكهمو ، ف حل و عادات لهب تسع طاهر مي غود ؛ و در امحا فصابد الح مطر واب حب آرامگا ، آصف الدوله مرحوم ، ر دیگر اهر ، میل حدریگ حان و راحه ناکب رای ، گرراند ، صلاب بر گرفت و از ایجا زارف نگاله رفت ، ر مدایح اطم آمحا عود محاره رر گردند و قصابه عرا در مدح وات گورتر مسار هسال صاحب بهادر گرروانده ، محال ملك السعرا ي سرورار سد و از آمجانه حدرآ ادر وهه ا فصده در دریف تراب آصف حاه طام الملك ایشا عود ؛ بده هرار رو به صله نقد و حس اهی گسب گرید ما های والی حدرآاد، سعرای آنجا عکار و محاله ما حرین آلمند و حون وی را در هرفن شعد و بدیه گرافاد ، محمی اوالی س ور معروص داشد ، و آن حوهر ساس گن رمرد بحالت للدالسعرا بی مرحب کرد هر از از حدر آناد علمف عبان به اکهنو هود و این از راحه اکب رای اورا عساهره، دو صد رو به بر دافت خود کسید . بر عد حد سال در عمر حمل و به سالگی نفرنات نعصی از روارد کاکمه نود که درس نکمهرار و دوصد و هست یك احل ^{در} رسد و در که بلای آمحا دنون گست مرلوی عدالواسم که از فصلای اکه بو است؛ ا س قطه ، طم كسد كه تكمىء بك عدد سال بار محس ترمى آيد ، « مير قمر الدس م های های اسحم دگر بعمه گفه

« حودگفت عن رروی دا س « ن سعدی آحرالرمام » دنگری باریحس لم کسد که اد اس اس است « ممردس محسوف آمدآ » ار امحاک از اندای س ر مسعولی حاطر سعروساعری داست ، دسگا کال نیدا ساچه نود »

ماده ای اکر اهل دد کر ، می در ۸ ۱۲ه (۱۲۹۳ع) در کاکمه و مات ماهه است حدایجه علاو بر اه ای در ه صدر، راری کر نکی او ساگر دان می است، در داری کر نکی او ساگر دان می است، در داری کر نگل دار کابات ۱۲۳۳ الف و ت (مرد مسیم برم عردان ۱ آه ، حقت ، مولوی احسان الله مماری و ما دد (دادی)

در فارسی گو بان، کسی وی مفایلهٔ او بداشت، علی الحصوص در فصیده

(هه) اوراه عوام و حواص است؛ محاح نعریف نسب مصنف دنوان فارسی و هدی » و لا؛ در گلس سحن(۱۹۲هه)ی گرند « منت دهلوی ؛ نامی بر فمرالدین؛ سلسله نسب او از حالب احداد مادری شد خلال تحاری »—

بر علاء الدرله اسرف علی حان در لکره السعرا (۱۳۹۲ لف) می و سه « س تحلص از حوال مورون طع است با وات وزیر عمادالملک نظام محلص در فرح آماد می باسد رام بادکره ، فقیر علا الدرله ، را بازها آناق مساعم ه باست مدکر ر دست داده »

رلوی عدالفادر حمف راسوری ' در رورنامحه حرد (۱۹۲ الف و ب) گمه است

« ماریح ۲۷ حمادی الآخره سه ۱۲۳۹ ه طال ۲۸ فو و ری سه ۱۸۲۲ ع ، ار الافات به بر طام الدی محرف سفد سدم این برگوار ، فر دید بر فدر الدین ب است کا ری از افر آی حال ساه عدالمر بر صاحب نو د و دست ازادت محال نگایه آیای ، در کال انسانی و مهدت احلاق مولوی فحر الدین او ریگ آیادی مولد و دهله ی مرفد ، طاب را ، داده عالمی را مرسدگست - و نعد حمدی در لکه ، و هرب بر اند حسن رضا طاب را ، داده عالمی را مرسدگست - و نعد حمدی در لکه ، و هرب بر اند حسن رضا حلی در داری حمل بر اند و در رفافت حمدر نیگ حال به کاکمه آمد و در گرست سعر فارسی هم می گفت مللم از در رفافت حمدر نیگ حال به کاکمه آمد و در رفافت در بر ما را

ر ان رد ک و مه اسب

و ای بردگرار سر از داندها و سرب آراد است آسایس رداگانی را الحسود حاودانی می دادد مرد سحد م حیان دیده فیمهده و گرم و سرد رورگار حسد است بحریر و نفریر وی می رط و نکار محصل و تسخص و وکالت و صاحب سراوار برنان ازدو از سعرای کهه سی لکههو است عرل وی

> لسی ہے میں گل سے صا اور صا یسہ ہم لسے عار اوس کے س سے ما اور دا سے ہم

بر ریامهاست و بالسرامی که گمه، ککو گفه سفارس حرل سر دُنود احر لو بی صاحب ، مدنی کار محصل کرت فاسم صرف حاص حصور والا می کد آخر سماس کسان اران کار کیاره کمی گسه ، با کاری م پرگه م مگره ، که اهسام آن به کمان هال صاحب معلق است ، بافت »

و عاسمی ، در شرعسی (۱۵۹ الف) گهه « منت ، نام ناکس مبر فیرالدن اسد مسهدی براد و از اولاد امام باصرالدی بود که می ارس در فصه سویی سیمرا رحلان حاص و عام است سب سر نفس بحمارد و اسطه نست حلال بن سد عصد بردی (نافی)

دلروں سے ھابھا بائی ھوحکی
سے وھاں ابلك ٹنکے ھے حوں
سل باں ساری حدابی ھوچکی
راب بھوڑی، حسرس دل میں ہت
صلح كتحے، س لڑائی ھو چکی

ماردهم ارطه مایی، شمع برم سحیدایی، آسه دار محموبهٔ معایی، ساعر بر رور و ووب، ادا سدیی دفت، سبح علام همدایی، متحلص به مصححیی (۱) است که در محملی و ممانت محی طرر مردا، و در

⁽۱) حس ۱۲۰ ب طها ۲۹ کگر ۱۹ الف کلط ۱۹۵ کام ۱۹۰ الف کلط ۱۹۰ کام ۱۹۰ الف کلط ۱۹۰ الف کلط ۱۹۰ الف کلط ۱۹۰ الف کام ۱۹۰ کلم ۱۹۰ الف ۱۹۰ کام ۱۹۰ کلم ۱۸۰ کلم ۱۸ کلم

لا ' در گلس سحن (۹۱ ٰ ب) می گرد « مصحفی ار سرفای امروهه است در دهلی »

مولوی عدالهادر حسف راسوری ، در رور امحه (۱۲ الف) می بو سد «روری در مجعل ساعر ، ک دران ایام محابه مررا حعفر می بود ، رفتم مررا محمد حس متحلص بقسل و مصحفی و بر بصر دهلوی دران رمر سرکرده شمار می آلد و سح ایام محس اسح را دران ایام رورافرونی و باموری درین کاربود و بعد اران با رور لافات بقصیلی عان مصحفی سد ، که محابه آن بروگر از رهم به سر مردم درس « گل کسی » بر محاب دادی ، و اصلاح اسار اکری هم میکرد ایان همه یار بد بی گفت که مولدس الم گذه است که مصل ساهمهان آیاد است که مصل

و محدود 'در دایج السعرا (۳۶ الف) گفه '' اسم شریف آن سر حلفه ساعران سحن سح علام همداین ' مصحفی تعلین فر اد این همدهان راحه بارا کر ران در بوصف آن ساعر ادر ان کساید ''

در وقات صحفی احلاقی رو داده است کرم الدین در کلدسه و سه که "وقات ارسکی کر به اگر و آن سال هے " حون سال بالدمین ۱۲۹۱ه است لها (را می)

ود، سار بموده گاه گاه ردان فصاحت سان را بهدی هم آشدا می ساحت، بالمحصص در وقت اصلاح، حراکه در هدی ساگردان سار بهم رسانده بود علی الحصوص حلف الصدق او، دیر طام الدین، میون شخلص مسماند و آن هم صاحب (۲۱۱ المب) دوان است، و ممل ندر برزگوار، بلامدهٔ سار دارد گونند له دیر سعادت علی سکس و سند مهر الله حال عنور سی از بلامدهٔ محمون اند و بعضی گونند «از ساگردان دید» به حال سلسله و احد است این حند سعی ازوست:

هم سے وہ حوشش، وہ الفت دور کی

آب کو سوحهی ہات دور کی

سب کہ محلس میں وہ سماور میں بھا

آئیہ ، ست بدوار ، شمارای بھا

مدعی اوس سے سم سار سالوسی ہے

بھر شما کو یہاں مردۂ مانوسی ہے

میری هی طرح ، حگر حوں ہے ہر المدب سے

اے حما، کس کی مجھے حواهس بانو ۔ی ہے

ہمت عشق عیث کر نے هیں مجھکو ، میت

هاں به سیج ، ملے سے حو بال کے بوال حوسی ہے

س حما رور آرمائی ہو چکی

⁽هله) س ، آن باد ساه ملك سبحن كه شدس منظم خوب اساوب ، فيم الدس بنام بود ، ازان بودس سال انتقال « روب » الله الم المال مصحفى در بارنج وفانس « سب كحا و زمر مد شاعرى او » گفته كه از و مراد (۱۹۱۵) مدخرج می سود و لطف و ناص در بن خصوص ۲ ۱۲ (۱۹۱۹) را معرفي كرد

سر حلفهٔ ر محمد گو مان لکه تو همین حوس فکراست و نس این چمد سعر اروست :

سمحهے وہ صد حسد می ے اصطراب کو سسے میں حسکے ، ٹوٹ کے سکاں رہگیا سوحی ہو دیکھہ، ہر کو سیسے سے کھیج کر کہا ہے: «سیرے س کا سکاں رھگا » ہرا حدیگ بگہ حس کے دل سے بار ہوا سان بیر معامل، وه دلفگار هو ا وصد کر با ھوں حو اس در سے کہیں حاسکا دل به کهما هے: « بوحا، میں بو مہیں حاسکا » كمهي اوس يار فائل س، حور حت إما مدلح هين ملے هیں عطر نو، لیکن کف افسوس سلمے هيں ہ ہو ، میں آپ هس هس سد رهر گهوليے هيں هم سے هي سحيا هاس، حو يم سے بولسے هاس (۲۱۲ الس)داس اولها کے چلے هو ، میر مے سرار سے عمث حاك مين مين و ملكا، كس سے اب احرار ہے؟ همکو ترسایے هو کیا، یم به ادا دکھلا کر^ی مه حهاما به کرو، بهر حداا دکهلا کر بهر فيامت هے، حو وہ سوح جهنالے منه کو اسا دیدار همین رور حرا دکهلا کر حو دیکھے ہے نفسے کو برہے، وہ نہ کہے ہے: «سارا در اسال کا، حبره هے بری کا»

ادا سدی و ارسال المل تابیء سور سدس اماست برهمه افسام سی کال حوبی فادر، و نظرر ساعری و سیحوری، کاحفه، راهی (۱) حود ماهی ساگردان نسار مهمرسانده گویند که سس داوان درساك نظم کسنده ، (۲۱۱) اما رطب و ناس سیار دار د و شمهٔ از دوب وحودت طبیعت او این است که در انامکه وارد اکمهنو فردنده، آنوف دور دور میان حراب اود، و مردم سیم سیم سی مسخر طر ر دلسید او مساراله چون دید که کسی مفت محالس بمی سود، نا حراب طرح حلات انداحه، سها او ولسکر لامدس مقابل سد، و در اندك عرصه، حود هم سافردان بسار مهمرسانده، در سریرده، آخر نام نامی حود د مثل او، نلکه د داده بر از و، بر حریدهٔ مساعره های لکهیئو سعر منصواند، و نا سب سال مهمین براغ و حاصی سریرده، آخر نام نامی حود د مثل او، نلکه د داده بر از و، بر حریدهٔ مسهرت و نام آوری بیت به ود عرصکه کال بر کواست اکنون از طبیهٔ سعرای (۲) همدی نفوت و معلو مات و کهی سالی و اصلاح بلامده مقامات او همچکس به رسد حدا اور اسیار دیده دارد ا چه در

⁽نفه) بردس رحاب مصحفی در ۱۲۳ه (۱۸۱۸ع) و افع شد اسد ۱۱ـر ۱ هاب بی گر بدکه '' در سان ۱۲۲ه (ه ۱۲۵ع) کے اوس حا فرب هوا '

و در ساح گفته که "در اواحر عسره و را بعه بعد ما بین و الف فدم برا عدم بهاد " و همین سال را قسیم و گلی و فاوس و عسکری و حو اهر ر باص و بلوم هارف و عبره عرفی کرد الله و آنچه اشریگر گفته که بیابر سفیه رحلین در ۱۲۳۳ ه روداده و در سب سبب سفیه هم با دایج مو انفیت دارد برد بده و عربی در گلیست کریم الدی عوای " اکسران که مرادی سی و یکم است و نکم است اکسران که مرادی سی و یکم است و بلام سب و بلام سبب و بلام اعداد ۱۲۲۲ هار سهر کایت بدر شده

ک انجابه عالد رامور به نسخهای حداد دیوانی را داراست و از اعجمله حمار محلد ' که صدر الاس محمد در ۱۲۱۱ه (۹۵-۱۱ ع) بوشه ' مهرساه اود و خربر حابر و بفره د '' دین کرده د مان مصحفی '' بر صفحه اول دارد

⁽۱) کدا و اعلب ان که "رایی حود " رم

⁽۲) اصل "سارای "

اوست شعر را بکال صفائی و سسرسی گفته صاحب دنوان است « ریحیی » ، که سای معروف حالا شهرت دارد ، از احراع مراح براکت امسراح اوست و آن عارت است از شعری که دران قفط ریان و محاورهٔ (۱۳۱۳) ساء سبه شود ، وهی معاملهٔ که ریان را با ریان یا مردان روی دهد ، صرف بیان و بقریر او باشد و بس ، و هرگی هرگی لفظی و کلمهٔ که بعلی و حصوصت بهریر مردان و حوایان داشته باشد ، در بیاند عرصکه طراح این طرز عجیب همین حوش سلقه است ، و سوای او هی که گفته و با نگوند ، مسع اوست و سعر اروست این چید سعر اروست:

⁽ همه) آه کیجے اور آل جانی ہے اور نه کیجے اور حال جانی ہے وہ نہ آوہے اور نوھی حل رنگس اس میں کیا سری سان جانی ہے؟

و ر مان اردر « ورسامه » دارد، که مهر بن فرسا بهاست اول مقا بها را که اسپ درایخا حوب باسد و بوشه و بار حال و حطی را که بدان قسمین در سوداگران کم ر بس گردد ، بار رنگهای بسیدند و با پسیدنده ، بار طرز پرورش آن و فواعد حفظ صحیت و افرایس فوت ، بار طرب استدلال بر مهرس و سخص و بعین قسمی از افسام آن مرص ، بار مقالحه و سواری هم یکومی داید ، و حوی بد را ساسسگی آوردن و اید با این همه ودرب بحر بر بدارد » در باس (ص ۳۹) هم از و د کر رفه است در ء عرسی میگوید که حان آررو در « عرایت اللهات » بعد هر ردیف فصلی سمل بر محاورات بیگمان وسه است حون این قصول در اکبر بسیخ عرایت اللهات می سود ، از بن حجی عامه ادبای هید با بر حقق بی برده رساله رنگین را کانی مید در بن موصوع مهرده اید بیده حوسیحانه در کیاشانه مرکار را و د بر ورساله رنگین را که در رای این قصول مهیه می باسد ، طلع سلم و رساله رنگین را که در عقی بده هم رساله وحده در بن وصوع بود ، بر و عرص کرد سعد تعجی الده فصول آررو است ، حتی که ، با سیسیای مواضع حد ، بر بند اهات هم بر همان بر سه آرز و سه رگین است ، حتی که ، با سیسیای مواضع حد ، بر بند اهات هم بر همان بر سه آرز و سه رگین رسانه با کسد و معلی المدله

رگین با بر انمان ارباب بدکر در ۱۲۵۱ه (۱۸۳۵ع) بعمر هساد سال فوت سد در کر انجابه عاله را ور دو سحه خطه از دنوان رنجی اس محموط است

مہدی ہے کہ قہر ہے حدا کا
مورا ہے به ربک کب حما کا
ماوار کو کھ مح ، هس بڑے، واہ!
ہمدگے سے تر ہے، ربگ حما اور بھی حمکا
ہمدگے سے تر ہے، ربگ حما اور بھی حمکا
حوں حوں کہ بر ہے مملہ بڑ ان مملہ کی بوبدی
حوں حوں لالہ بر، حس ترا اور بھی حمکا
دھویا بگیا حوں می اسع سے ابری
کم بحب به بابی حو بڑا، اور بھی حمکا
کاعد کا ورق به بائے صور ب
کم بحب به بابی حو بڑا، اور بھی حمکا
دھاس ایسی بائے صور ب
جہرہ به بطی بہی ٹھیمی تی

دوار دهم ار طمهٔ سایی شمهسوار عرصهٔ سحمدایی، سعادت مار حان، که سس طمهماست رنگ حان دور ایی است و ریگان (۱) محلص

مل شرس گهار، ماطم حوش هر بر، معلول هر برما و پس ، ممان فالمدر محس، که حرأب (۱) تحلص داسب شدر سیء بهر و صهابیء بدش ، بمریه که داسب، مثل آماب برهمه روس اسب عراض که سدش ، بمریه که داسب مال آماب برهمه روس اسب عراض که صاحب طرز اسب بهایب حلق و عالم آسیا گرسه مردم چسمس ، بعارضهٔ برول ، مدب ایست که از حلیهٔ بصر عاری نودید آیجه گهه بود همه باد داسب ، حالا بکه کم از صد هراز سعی قصیح بگهه باسد در هر محلس و محمع که رونق افرا می سد، سسب حوش بهر بریء او کسی باز سحن بمی بافت، و هرگر بر حاطرها باز بمی سه مادام که زیده بود ، معمول دلها و عرب بر امرا بوده صاحب عالم مردا مادام که زیده بود ، معمول دلها و عرب بر امرا بوده صاحب عالم مردا بادام که زیده بود ، معمول دلها و عرب بر امرا بوده صاحب عالم مردا بادام که زیده بود ، معمول دلها و عرب بر امرا بوده صاحب عالم مردا بسمان سیکوه بهادر ، دام طله ، اور ا بسیار عرب بر دیداسید ساگردان دسمار بهمرسادی ، در هر مساعره که می آمد ، بصف مساعره داکمه ریاده از بلا مده او می سه و در شخوم و سیار بودی و علم محلس

⁽۱) حسن ۱۳۱ اف ، طفا ۲۰ ، گار ۳۰ ، لطف ۳۵ ، در ره ۲۲ الف ، نعی ۱ ، ه ه ۱ ، سوا با ۲۲ الف ، نعی ۱ ، ه ه ۱ ، سوا با ۲۲ الف ، نعی ۱ ، در روس ۱۳۲ ، خصر ۸۵ ، حدوله ۱۳۱ ، شمم ۳۳ ، سحن ۲ ، ۲۰۸ ، در روس ۱۳۳ ، ۲۰۸ ، اسحا ۲۲ ، ۲۰۸ ، اس ۲۲ ، ۱۳۵ ، اسرگر ۲۲۲ ، ۲۰۰ سارت ۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰۰ ، ۱۳۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰ ، ۲۰

ملا' در گلش اسحی (۲۹ الحس) می گردد «حراب دهاری اسمس محمی امان اس حافظ امان 'صاحب دران در دلاد مررا حدر علی حسر سب در علم و سمعی و سار دواری طرفه دسی دارد و در نظم شعر راحمه طعن لایم در لکهدو و قص آباد مگرراد »

حسن ناریحس حو از های کال گیت « ساعی و هنی سرس ریان » و بروانه می گرید « کهر ، حب نصب حراب هے » (حمدانه ، ۲ ، مے) کا کاند والمور ، به سحمای دواس را دارا سب ، از ر

لگ بلک چولک کے، کہتے لگے وہ راب: «ہیں روك مت، حانے دے گهر همکو، نه کجهه باب میں» هابهه میں هابهه هے، تر توسه بہیں لے سکے

دست رس اسی بهی هرکر هس ا همات اس

مسمیں کروڑ حس نے ملے کی کھائیاں ہوں سے اکبو نکر صفائیاں ہوں؟

اوس سمگر سے ہمارہے حو کسی ہے او حھا:

«کوئی رنگیں بھی ہرے کو حے میں بہاں رہا ہے؟» بو کچھ اك باؤ سا كھا، جس بحمیں ہوكے وہيں

گالی دیکر، به کہا اوس سے که «هاں رها هے»

حی سے کے اله عسق کا حدیدے ال حریدا اوس خسس کو کھو، اہمے ہے له سال حریدا

میں ہے چاھا حو اوس کو، اے ریگیں

مجهد <u>سم</u> هر الك بدكمان هو ا طوطئے حو ژبی (<u>هم)</u> (۱) كيا كيا، حلق[،]

حی اگابا لاے حاں ہوا ا

حب میں بے کہا کہ « مجھہ کو ہم سے

سلمے کا ہے۔ اسسیاف سحاب، مکسار وہ کھل کھلا کے، ریگس

ولے که «چه حوس، چرا سا سد ۲»

طبعة بالك

(۲۱۳ الس) اول سس دوس سحموران طفهٔ مالت ، شاعر فصاحت کردار،

⁽۱) اصل این کلمه را بدارد

سر پشکتے رہ گئے ساحل سے هم، ماسد موح
اور اعمار اوس کو کشی میں بٹھاکر لے گئے
کل بلك حسکی حبر سب لوگ آکر لے گئے
آج اوس سمار کو، دار ہے، اوٹھاکر لے گئے
کنا عصب هے؟ اوس بے حس حس کے بئیں لکھے بھے حط
مامد ہو وہ محمد سے سریامے بڑھا کر لے گئے
دوسہ په حو منه بھرو، ہو بھرو ایا

ٹک کاؤ ہو داسے ھیں دو اسا گر نام سے عاشمی کے ھے سگ ہو، حاں بوکر، حاکر، علام، سمحھو اسا چاہ کی حوں مری، آنکھہ اوس کی شرمانی ھوٹی

چاہ ہی حبول مری، الاله اوس ہی شرمانی هونی ساڑلی محاس میں سب ہے، سخت رسوائی هوئی

محمى بماند كه اين شعر مسارع فيه است حرأب منكف كه «ار من است» و افسوس منگفت كه «ار من » چون طرر هردو فرند، و فوع سعر از هردو ممكن، ناچار نا نباع شمهرت در اشعار حرأب دو شبه سده و الله اعلم نالحق

دوم (۱۱۲ الس) ار طبقهٔ بالث، که حاك طبیش بآب فصاحت سرنسه (۱)، و عنصر لطبقش بمایهٔ بلاعت بالیف یافیه، فصدح رمان، بلیع دوران، میر شیرعلی افسوس (۲) بود، که در معلومات فی و بندس

⁽۱) اصل «سررسه»

یگانهٔ عصر حود اود ما راهم حروف سیار دوسی داشت این چمد شعر اروست:

میرے اور اوس کے، حو ہوچھو، ربط کیا کیا کچھہ سھا؟

پر دل اوس کا بھرگا ایسا کہ گویا کچھہ سھا

عر برو، وصل میں بھی ہم حو رو روکے سوتے بھے

سو ایدشہ بھا رور ہی کا، اس دن کو روتے بھے

مار ہے، کچھہ حدیۂ دل ہے ہو ابر اوس کو کیا

اب حو آیا ہے، سو مردہ یہ سیایا ہے مجھے

میہ تر ہے گھر کی طرف کرکے، یہ کہما بھا وہ شوح:

«اسطرف کو کوئی کھیچے لے حایا ہے مجھے»

«اسطرف کو کوئی کھیچے لے حایا ہے مجھے»

وہ بہر صورت کھچامنگو اے اور دیکھا کرے لیك میں حسرت ردہ نہ نوحھا ہوں دوستو،

«حوفقط با بون هی کا مشان هو سوکنا کرمے»؟

عص الدار سے کل برم حویاں میں وہ آیا تھا

کہ دل ھی دل میں اوس بر ھی کوبی فریاں حایا بھا
مہاں بھوبك دیا دل کو، وھاں یار کو بھڑ کایا
یالہ بھی فیامت ہے، كچھ آگ لگانے کو

کیا کہوں، کیا حورو، نظرین ملاکر، لے گئے؟

دل سے موس کو مرے مجھ سے حدا کر لے گئے کہا لگڑ بیٹھے (۱) حو ہم مجھ سے، بو بدای گئی ؟ حا کو لے گئے دیا کر لے گئے

⁽۱) اصل « تگو شھے »

همه کردند شاعران افسوس گفتم از روی درد باریحی « رفت افسوس ربی حمال، افسوس!» اس چلد شعر از کلام اوست: (۱۲۲۴) کا بولے لکھا بھا؟ جو تر ہے حط کے نئیں دیکھه آسو لگے افسوس کی آنکھوں سے ٹمکے اوس کی صورت کے نئیں باد دلا دیا ہے هسيے هسيے محهے له گل يو رلاديا ہے (۲۱۴ می) آمکھوں کے اساروں سے عمروں کو ملاما ہے ماں، حھو ٹھی کھا مسمس (١) ہو كسكو ڈراما ہے؟ کھه اب هسر کو جس سکير، هراد حمد ا مدت میں نم ملے بھی، نو عبروں کے گھر ملے مله يو ديکهلاد مے درا، گو يه ملاقات كر ہے ھمکوسو وصل ھیں ،حو ھس کے و داك اسكر مے دیکھے ھی او سے، حاصر ھو مے مرحانے کو و سے هي اشتحاص، حو مان آتے هس سمحها ہے كو کس درجه سکلی هوئی، حاتے هی بار کے کنا کنا گھمنڈ بھے ہمیں صرو ورار کے ؟ سوم أد طمقة بالك، باطم ماهر في، كامل شيرين سحن، فأصل عالی بهرس، شاعر دیگان شخریر، عواص بحر فصاحب، صاحب « دریای لطافت» ، طرفف بی هما، حکم اشاء الله حال آنشا (۲) وده

⁽۱) اصل «فصمی» (۲) حس ۱۱۷ الف کلر ۱۱ الف الطف ۳۰، کره ۹ س می ۱، ۸، (طعی)

سی ار هسران مهیج وجه مانهٔ کمی بداست. صاحب داوان او ده است اکثر افسام سی را نحویی گفته اول ساگرد میر سور، و آخر رجوع نمیر حدر علی حیران آورده، مشق کلام به محدگی رساده ما فقیر سیار دوسی و تکحمهی داشت، چراکه در علم طب، محدمت فیصدرحت، حصرب فیله و کعنهٔ دوحهان، ربدهٔ علمای هدوسیان، محدومی و هدوسیان، محدومی و اوسیادی، حیاب حکیم آعا محمد بافر صاحب فیله، مسیحای وقت، محدومی و بامدی داست، و بیده و او مدیی هدرس بوده ایم و آخر با عاس میدارس حال رفیع السان، میرا فیحر الدی احمد حال مهادر، معقور و میمور و اردودایی بوکر سده، بدیی در کلکه مایده، آخر هما نیما باحل طدمی در گرست و بار نحس ایست باری:

ار حهان رفت میر سیر علی کرد هر نبر و هر حوان افسوس نود افسوس چون عملص او

⁽شه) صاحب گلش سحن (۱۲ ت) می گرید «افسرس 'اسمس بر سبر علی حلف مطّمر علی خان 'که داوعه نو بجانه و آت عالیجاه نو د اصلی از ناریول است بالفعل از هم صحبی، میر حدو علی حرزان و برحس 'مسی سحن عمریه رسانیده که بسیدنده، تکه شیخانست »

ما نقارا کر اهل ندگره افسوس در ۱۲۲۲ه (۱۹۸۹) عقام کلکه و قات نافه است اما ندل در کاب خودس که ندگره و مساهم اهل سرق است ران ایگلسی و در نم او در کاب خودس که ندگره و است و رحلیس را در ۲ ۱۸ع (۱۲۲۱ه) نسان داد و در روز روس گهه که « در او ایل مأبه بالب عسر رحلیس از بن دار با با با بدار است » و این قول مسفر برعدم اطلاع و لف است و در داص هم دو باریج بدون بر حجم مدکور است

⁽۱) در اصل سرده « دام اداله » نوده بالبا وقت نسص کات این قفره ملمرد سد ؛ اماکات نسخه را و راین حمله خط کشده را هم نقل کرده است

و لطنفه گوئی رنگ تر از ناع و بهار دنوان صحیمش که مرب

(هه) آمدم بر احو ال صد اسا الله حان موصوف در صمر س کست صرف و نحو و مطق وحكمت با «صدرا »حوالده حون ساترده سال رسد؛ محصور تو آب ور ترالممالك سجاع الدوله داحل حلسا سد در آن وهب دنو آن هندی نظو ر خود و نظر ر نوی فی استاد ر دنف و از عام عوده ر د، و ناره م از اشعار فارسی و عربی هم براوران بسداشت حون صورت ما و ع و مربر دلحست ما فه رد ، و در عام در بار احدی بحس مکلم او عمی رسد ، رد عبایات بیدگان عالی و محسرد اهل دربار سد بعد حمدی کر بوات وربر موصوف فصاکرد و دربار آصف الدوله محلس ارادل سد ؛ حان مربور حبدي بلكر برات دوالنقار الدوله ررا عجب حان مرحوم ؛ و مدنی در زیدل کهند ؛ و تعد حد رو ر باز همای بدر بدهلی رفه ' با محمد لگ حان همدانی معرز می نود و حد بار حود را برزوی نوب و نمگ و سرو ر رد ، لکن حون حاب مسعار نای نود [،] سلات تر گست و در «حی کُر» سر سر حرفی با بررا اسمعل بگ حان برادر راد ء محد بگ همدایی در افیاد ۴ ر کسار کسنده نظرفس دوید. هرحه بریان آمد ؛ محا و بنجا مصابقه کمررد خان و حرزمت اور ا حدس گم ان شد ٬ والا در کرسه سدن او حای امل رود یا لحله از آن طرفعا بار بلکه دو T د) ددا از محصر مان حصور ادس مرسد راده، آفان ؛ صاحب عالم و سالمان ؛ بررا سلمان سکو بهادر بود از سکه بر اراد مراح سب از ایجا هم د م سده بر راست ، و رفافت المبأس على حان مهادر گريد بعد حيد روز يو آب وزير الممالك هدوسان ' an الدوله ؛ بررا سعادت على حان مهادر ما، رحك ؛ دام اواله ؛ اورا در سلك مريان حود ن سن فررار في مود هر دو وقب سريك طام با آمحات مي باسد

سد ساری در حداس دارم او سر سه سه کال من از وصب ملامات ا امرور و مدول دارد در عالم آسا رستی بی نظر رمانه و در سعر هدی مو حد طرر از و بگا به است آدمی که در صحب او می رود 'عمهای رمانه فرامرس کلد نقلهای عجب و نصه های عرب باد دارد ' و از رس طبعت حود سر می براشد لطانف او اگر شمار کرد ۱۲ ، کابی حداگانه مرب می نوان کرد با انهمه شخاعب و حلادت که در عرص روم از و ماکور گسه ' در م حود را کمر از بلای طفل نامرد حسات شکد برای هرکی بوانی برمی آرد اگر گاهی محاطرس مگذرد ' با آدم باحر راهر و بگا به صورت طراف سری دهد در نصورت اگر طرف ایی سکوت کرد ' حبر و اگر سروع بد سام عود ' می حاد ' و اور ابر سر عصب می آرد با آدم کم می به این معالمه دارد ' و هد هر ازی را عمی گرارد کا حلاف با می می دان برد ایاسم علی حان ' در و اسار در می را به می را به به می را به می در در بر می می بو نشد ' و نفسر حد سور مه می را به این عبر مدول بوسه رد از سعرای معاصر بن با اسای سرو و عی آرد و کسی که او را به از (اف)

است ، که در نکمه مهمی و بدله سیحی یگانهٔ رورگار ، و بطراف (هه) شهه ۲۰ سرا کلاسه یا طفات ۲۱ سرا تا ۱۳۳ ، حدرانه ۱۳۱۱ ، مدرانه ۱۳ ، مدرانه ۱۳ ، مدرانه ۱۳ ، مدرانه درانه درانه درانه تا دران ۱۳۱۱ ، مدرانه مدری ۲۰ درانه در

بر علاءالدوله ، در دکر السعرا (۳۹۲ الف حاسه) می فرما به « معرماشاء الله » در طاب دسگاه و امی (دارید) و طالب علم منفح و حوس طبعت اید ، و توکر هند تو اب سجاع الدوله ور ترالمالل مهادر هسته سیرایسان ، که حوان و حنه بدل تردیك تراست ، ما مولف بدگره فقیر اشرف علی جان آسیا سب »

سوق را وری، در تکمله السرا (۱۱م الف) گفته « براساء الله حال) اسا علص ، سرحکم ماسا الله حال) موطل ساهجهان آباد) اگون در بلده الکهسو اقامت دارد ، و گرس سجوری بی توارد حواتی سب قابل صاحب استداد کامل در هون عربی و قارسی و هدی بهارتی عام دارد حوس نفر بر عمرته است که در محر به است که در محر به عمی آباد آراد مسموت ، آرد مدهت ، وارسه ، داور آرادان با صفای حماد ابرو بی ماید در ریحه گونی ، نظوری که دارد ، عدیل و علم حود ندارد دیواس از سکه مداول ست ، احساح محربر نست گاهی اشعار قارسی هم می گوند »

مسلا ' در گلس سحی (۱ ب) وسه « اسا، اس بر اسا الله ولد حکم بر ماشاءالله مصدر محلص است راقم حروف وی را در صفرس هکام دولت توات بر محمد حقور حان مهادر دیده تود ر تا و الد اسان آشا تود درین و لا مسموع شده که مرد مسعد و محله حویتها مرین است گاهی سفری می گامت »

و سح احد علی ، در محر العراس (۲ س) می گرد سد اسا الله ان اسا محلص ، مهم حلف محر الدوله ، سر آمد اطای ران ، بر ماشاء الله ، حعمری السب عصی الموطن سب حدس ساه بور الله محمی در هدوستان مولد گسته ، و بر ماماء الله محلاف بدر برگوار سعمها در بلاس دیا عود در بنگاله علاحهای عامان از و نظمو د رسد ، و اکر در مدان کارزار دس از دیگران داد شحاعت داد عام بدش حر احتگاه بود در عالم برل ، که عهد بو ان ماسم علی حان بود ، بس بوان ور بر المبالل ، بو ان شحاع الدوله مرحوم آمد آن رور ها با وصف بر بادیء اسان ، بورد بیل همراه داس سحاویس بدرجه بود کدر حس از بام حادم دکر کردن باعث ححالت ست و بدان حود مرع پلاؤ و بان حور را ساوی می داست ، و همسه بر ر بین می حوا بید ، بو سب رید دار بود آخرها حون ریانه را ایکام با کسان دید ، کمرزا و اگرد ، در مست بر در س می گرد حد مرح آباد می وی سد بوان مطفی حمل حری بهدر صرورت بو اضع می گرد حد مرا اسان که در همان شهر محوار رحمت ایردی بوست ، و می ارس بین همان حاست (باهی)

که ار فارسی و عربی و ترکی و هدی مجمع ربایها فادر و در همهٔ آبها سعر حوب حوب دارد رافع بشرف صحبت او برسیده، الا کلام همدیش بسیار سسده و حط اران برداشه بی احترار دل محو کلام فصاحب انجام اوست، و حان مهجور عامانه مالوف بنام بیکو فرحام او عمرش مجمعا ارشصت سال متحاور بود محاسبه بوسیء مسلد فرب و مصاحبت بواب مسطاب، کردون رکاب، معلی الفاب بواب وربرانمالك، مصاحب بواب معلی الفاب بواب وربرانمالك، معاوب علی حان بهادر، (۱۲۰ الف) معقور مرحوم، مسرف امسار د اسب و حماب محدوج هم از معری الیه بسیار محطوط ماید فصایل و محامد آن عدیم المال از فصیلت و حکمت و طیابت فو و دره بسیار اید، که زبان فلم از بیاش فاصراست آخر، آخر، محبون سده، حدد سال کرسه بودید که بهمان مرض در گرست حداس سده، حدد سال کرسه بودید که بهمان مرض در گرست حداس سام، در آرست داس سام، در آرست در آرست حداس سام، در آرست در آرست حداس سام، در آرست در آرست

گالی سمی، ادا سمی، حس حس سمی سب کهه سمی، ر ایک میں کی میں سمی

⁽هه) برولی الله در اریح فرح آناد (۱۲۲۳ ب) می گدد « برا سام الله حان ، ولد ارسد حکم ماسا الله حان ، دو سه نار و ارد الله فرح آناد سد عجد ر نان سر می گفت عربی ، فارسی ، برکی ، هدی ، رجایی ، اگالی ، سو و حر آن و ب حلوس و اب سادت علی حان بر مسد و رازت سی و حمار ریان فصد گفته »

کاب حالد دا ور دو سحمای حطه کالمی را دارا سه کی اردیا باری کا دادا سه ۱۹۱۱ مرسگهه ا عام باقه است

ساحمه بود، مهمه افسام سحن مملو است ریحتی هم بسیار کفیه گوید

(نفه) حودی داید؛ و در بحصی لفط و ترکت عبارات و حدن و فتح کلام خود از و مطابقه علی کند؛ و مباید آسانان خود بر اورا سرآند آسانان می شمارد؛ فخر السعرا میر شحید حسن فیل است حدد سال مین از بن صحفی، رنحیه گو را آبقدر رسوای کوخه و ناراد کرد؛ که اگر عبرت مداست؛ خودرا مکست همین بر حرسواد کردن نافی اید بود دگر هیچ دلی و د که صب آن تبحار شد شرخین طول دارد الحاصل عجب کسی است حدایس سلامیت دارد ا

مولوی عدالفادر حد را و ری ، در رور المحه حود (۲۹ ساسله سفر اکه در آجر عهد رو اس سعادت علی حان مهادر (۲۲۹ ه) رو داده ، می گوید « (حکم مررا علی صاحب) بار م ار آخه بدل وی گرشب ، در باره میده به معرا ساء الله حان صاحب گفته حکم و حان صاحب و بر عدا حلی ، هرسه بر رگر از بدیدن بیده آمد بد و و ارس فر مر دید رر دیگر محدم حان صاحب سفه شدم اگر حه وی اسعر و ساعری مسهور اسب ، لکن بداست ن فن هم بسدی سدن محانی رساند رد که مکای رمایه اس در بن کار او را بو آن گفت بر بان اردو و فارسی و عربی و ، مکله و وردی و مرهنی و کسمه بر ن و را بو آن گوم بر بان از دو و سحن گفتی و در فارسی رو آن و بی بکلی حوان و بی بکلی حوان بوسی برانداری و شمستر باری و سر ازی م است بکو می داری به اید همه داشت مان ریدان سی هان ، و در حلفه مسانجان شح صمان بود »

مهجور؛ در ۱ مح السعر (۸ ب) محر بر کرد « اسم سر نفس انساء الله حال مهادر ، وله حکم میر ماساء الله حال مصدر محلی ، از ر و ر طو اهر و نو اطل آراسه، و محر اهر رواهر علم و هر نیر اسه و اب سادب علی حال نهادر » (نافی)

لكهيئو نشوو بما نافيه انتهم، مثل اوسداد حود، ساعر فصده گوست باو دسکه در لکه تمو بود، با حرأب و ساگردانش براع کلی دانته *ه* اکس در کلام حود کمانه ناومی بمود و نك مربه در مساعرة مولوی محسالله، و کار در مساعرهٔ سد مهرالله حان عور، که مقاللة او طاهر الا محمل مرامه گو و مررا على لطب و مررا معل سمت و به ناطن با حر أب شده دی .، ترجمه ها عالب آمده شکست فاش داده، و هجوهای رکنك تر روی هر نك در مجمع کر (۲۱۰) حوالده، حی همه مرزگواران دشمن او شده، حواسد که اور انحان کاسد مشار الله در از س معنی حر نافته، تا و حود دنهائی مطلق تروا بمکرد، و مستعد حگ بریان سان و نع زبان هردو نید بالآخر محمد عاسی نصور و اسطه گردنده، با مهرا معل سدمت و او سات ملامات سد، و نظاهر براع موقوف ماند عرصکه ربان گریده دارد باراهم بهایت دوست (هه) ۱۲٬۱۲ کی از سیار و یکی از هرار است در ایدا از دسکا ساهراد مرراً حوال محت وطال حالي اوه ، لف به حس فكرحان گرداد بد و در عهد او ات Tصف الدولة مهادر به اللاهم لكهبار أفريت و أمثيان أرقاب سرايت بسر فرمر ديد. عبد أو النا حهت حج سالله و زبارت عبات عاليات رفيه، و نباودت غرد در ولايت ايران بحصور ادشا حمحاه فنح علی ساه٬ دروت و حسم عام و درر و اکرام ماند د٬ و ار آمحاً اودب کرده ، عمام حدرآباد مح ب وصدر حب بو اب فرلاد حگ این و اب طام علا حال مهادر ، والى حدر ۱ ، رسل راحه حدولال قام كرديد ، و در هر مقام فصابه عمله در نعریت و نوصف والیان آن ولایت نصیت فی ردید آخرس در الداون در سه ۱۲۲۸ (۱۸۲۸ع) لیل احات داعی حی گفسد اریح وقاس ار ادح افكار حامع الاوران انسب قطعه

طهر الله حان) آن سدی هد بوده ل او در دهر ساعی حر در حسرسده گعب رصوان "برا دهر بداین بودراین»

ار همین سال وفات در آبجات ر ۱ کروه است و در نارس گفته که در ۱۲۲۱ هوفات اوت و در للف ۲ ۱۲۳۱ هودان (۱۹۱۱ ع) و ر مسمم ۱۲۳۱ ه (۱۷۲۳ع) با فی سرد بردید عرشی باریج للیت سربر عدم الملاع راست است و در باریخ سمم نصحف کات بطر می آید سمیم کاکل پیچان سے دیں حو اولگهه گا

روهس کے کہنے لگے: «اسکوسانسسو بگهه گا»

راس و امید و شادی و عم نے دهوم او ٹهائی سسے میں

آح محی ہے حوب دهمادهم دار کٹانی سسے میں

حصرت دل ہو کب کے سدهار ہے ، حوب حو ڈھو بڈھا اسا ہے

ایک دھواں سا آہ کا اوٹھا، حال نه را بی سسے دیں

حہارم اد طمقهٔ نالت، بلیل حوش صدا، طوطیء ریگیں ادا، حوس

فکر حال ہوا، (۱) شاکرد ہاء الله حال ہاست دولدش بداؤں، و حود در

سوی را وری در مکراد السعرا (۱۳۲۵ المه) می گرد «سح طهر را الله ولد فصل و کالات دسگاه ، مولوی دلل الله مدا بو بی کر حال علوم عملی و هلی بود ، حوا سب قابل ، حوس احلاق ، و در قبون سعموری بایت رسا و ای ، مسلاسی مصامین و و ریگین ، محلص به و ا ، از شاگر دان بها الله - ان سا از لمرف ساهراد صاحبالم حوان بحت ، بحیالت حوس فکر حان برت امسار دارد سعر هدی و فارسی هر دو حوت می گرید در ریحه گریی ودم مهلو به مهاوی اساله - و د رد ، محصوصا در قصد گریی تکای رمان ریکانهٔ دوراد ب در آن هدی ا عام رساده از حدی مس اسعار فارسی می کد »

برولی الله فرح آمادن ، در ناریج فرح آماد (۱۹۵ ب) می نویسد «طهور الله متحلص به ترا) مر لدس لمده بدارن است ۱ حا علرم در ایام اقاب لده هم ککه دو از علمای آخا فرموده ، و تا شعرای آ محا ماار حاب سکس عوده علی ایران رسده ، در حصور فتح علی ساه فحر نار نافه ، محاطب به « سعدی هد » گست و فت رحوع ازان دنار ، وارد فرح آماد گردنده در هر نوع سعر فارسی از عمرل و سوی و ترم و درم حوب می گوند »

حکم و حد الله ۱ در مسحیصر سر هدوسان (ص۹۳) می در اید « بو ا حلص ' طمو ر الله حان با م بویی دلیل الله الصدیقی المحصدی ۱ ر روسای بدا تون و و بررگان همچمدی، حامع اوراق ها است بعریف علوم و هاهب و وصعداری ' و بو صف علوی همت و مر رسو ساعری آن صاحب قصل و کرم' اگر بهر از ریان کرده (نافی)

⁽۱) طفات م، گلی ۲۲ ب، اطف ۵۰ می ۲، ۹۲، سفته ۱۹۸ ب ۱۹۸ سخت ۱۹۸ سختی ۱۹۸ ، مدیح ۱۹۸ ، ۲-داب ۲۳۳ ، فاموس ۲، ۲، ۲، ۱۰ اسر گر ۲.۲

111

رسا، فصده و عرل هردو ملاس عام گفته صاحب دنوان است اسر فارسی منگفت بار بر عجه راعب گردنده، درس فی هم اکی از بادداران عصر سد در بنعرصه « حمله حدریء » همدی نظم مکمله روزی دو داسیان ازان دس راقم هم حوالده حق المسب که کال حوب دهه، و بهایت داد ساعری داده، بلاس بسیار نموده، معمی عرف اگله یی سمار بیدا کرده از سعرای حال کسی همرازوی و هم ووب او نسب ای حمل سعر ازوست

کروں حو وصف صم، طاف ساں ہیں

ریاں کے چسم میں، حسم کے ریاں میں

دیکھے ھی اوس کو، حہر مے ہر محالی آ اسی

رعفرایی رنگ حو بها، اوس میں لالی ا دعی

کھا دم نگه حب رہے دھائل کو عس آنا

۔ گو ما که (۱) دم برع میں اسمل کھ عس ادا

كا كحرے هدم، كه او يسے ديكھا كے هم يو

هر چند سمهالے رہے، بر دل کو مش ایا

کر ہے و کیا ہل، نہ حوں ہمے حو دیکھا

ٹھمرا گا ساسے، سامل کو عش آیا

⁽۹۵) در گلس سحن (۱۲ الف) گفته « تروانه اسمی را ۱۰ حیب سایه ا راحه دن مهادر (ساگرد) لال سرب سکیه را بے در آر حار است در آ) گرراند کلاس سوری دارد ۱)

ار نصر م سمم و سحن در ۱۲۲۸ (۱۸۱۳م) رزا، را د ل در ۱ دب وهین سال از «برواند عرد سمع عی وای عرد» کر ۱۰، ا ا ب (۱۱۵ م۱۹۰ طع و لانی اکمهاو) به ادبی برد ا ا در حجاری با کی برا، در ۱۰، ا ا مال کرد برد با ایر فول از خب دور است

⁽۱) ال ه ۲ او » حي ار

دوده از چد سال دهمودااحراست اعصی او دد که عمم راز ب عساب عالیاب موده، از راه ایران رفه، با قهر مان اختا دلار می (۱) حاصل کرده، دکی از دهر بان درگاه مد و بعصی ده دد د از احاهم رحصت سده، بربارت رفت در ساق با مد، حدا او را بعرت مام بگاهدارد این سعر از کلام فساحت بیان او ت:

حل آسا کا ارف اب چاہ ہے دھا ہیں ابی

چلایدے کام اکن، اس کام سے کا کام دا۔، او»

اوا، فاصد او اسے روہ معوں آب کر ہے ھیں

حو آبھی حوب ھیں، کما دے ہے الرام فاصدکو

(۲۱۲ الف) د حم از طفهٔ نالث، دور حدودت مکید برواله علم ص(۲)، نسر راحه دی مادر ایت ماعر حوس نفر بر، فکرس مسار

⁽۱) اصل « مادد س »

⁽۲) کلی ۲۰ العب عدد ۱۲ العب کرد ۱۳ س می ۱ ، ۱۲) ۱ ۳ العب کلیات که سیم م ۱ ، سین ۸ ، روز ۱۲ میمانه ۲ ، ۲ ، دا و س ۱ ، ۱ ، ۱ ، اسر کر ۲ ۲

عش ہے ہیارہ عسق کو اطہار کردا

رہوش کا ہوہ، اوسے ہوسسار کردا
صلح کر ہے ہوہ، وہ ہر سر حگ آھی گا
عسق کا ہام ھی بدھے، اوسے سگ آھی کا
حاك کا ڈھیر ہوا، بابوں ھی بابوں حل کر
سمع کی گرم رہایی میں بسگ آھی کا
کوہ الفت کا اوٹھانا ہیں سہل، اے سکیں
ھابھہ فرھاد کا آجر یہ سیگ آھی گیا
دلاور ہوری، ساہ بصیر، متحلص یہ بصیر (۱) است، کہ حالا در

⁽۱) کے ۲۸ ب، راص ۲۵ بی ۲،۲۱، سه ۱۹۵۰ سطفات ۲۱۸، ۱۱ کار بار ۱۱۰ کا ان ۱۹۵۰ سعم ۲،۲۰ کار بار ۱۹۵۰ سعم ۲، ۱۹۵۰ سعد ۲۲۵، سعد ۲۵۰ کار ۱۱۰، سعد ۲،۲۰ کار ۱۱۰ کار ۱۳۰۰ سعم ۲، ۲۰ کار ۱۱۰ کار ۱۳۰۰ سعم ۲، ۲۰ کار ۱۳۰۰ سعم ۱۰ کار ۱۳۰۰ سعم ۱۰ کار ۱۳۰۰ سعم ۱۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲،۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲،۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲،۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲،۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲،۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲،۲۰ کار ۱۳۰۰ سامی ۲۰ کار ۱۳۰ سامی ۲۰ کار ۱۳۰ سامی ۲۰ کار ۱۳۰ سامی ۲۰ کار ۲

در حصوص سفرسا بصر طرف لکه، ، وای مالدادر حصرا و ، رورنامحه خود (۱۹۹ الف) می و سه «و «مدران خبر (دها) سا از انداد آغاز سعر رشخا بران ازدر از حا است اگور این و در کار سرانا است و این طلع وی

ششم ال طعه بالت، سید عالی بسب، حاد علم و ادب، شاعر مدین، میر سعادت علی سکس (۱) است ، که نقر بر فصاحت آئیش، از مدت مدت (بعید) رب گوش اهل سخن، و عور بر دلاعت آگیش، از عرصهٔ مدید، دهن بسب همریو وکهن بطاهی در بلمدی از مست محبول (۲۱۶ ت) و بناطن از بدو فطرت مستعد و مورون با وصف فلات کال، و صفای مقال، و دلاس معنیء بنگانه، که کم کسی را این میال دست میدهد، گاهی ربان صدق دان را، مثل دیگر آن، بدعوی حود سمایی بکشوده، و در میدان هجا، بنع لسان را عورن هن عهم دسهٔ هرگر دالوده از مدت دید مسی ریحه دارد، با که از عرصهٔ بعد کلامش بیانه یحگی و اوسیادی رسده دفایر مسوده هایش ریاده بر از دو دنوان افیاده باشید بسب کم دماعی میوجه بریب به شود هر خوان بریب به شود هر دوان بریب داده باشید به دوسیان و آسیایان بکای هدیمه مید هد بیباند در بن عرصه دیوان بریب داده باشد چه از بکسال میا بان دو سب صادی «لافات این چه سعو از کلام اوست:

حال دل کمہے، او همسے وہ صدم رکما ہے

اور حو حپرہے، یو مشکم<u>ل ہے</u>کہ م رکا ہے کس کا کو چہ ہے نہ، ال ارب، نہیں معلوم ہمیں

حود محود بہاں کے بہنچے ہی قدم رکہا ہے
کیا حاك ہے صفائی بھلا ہم میں نار میں ا
حط بھی لکھا حو اوسیے، نو حط عمار میں

⁽۱) مدکره ۱۹ ب٬ ریاص ۱۲ ب نعم ۱٬ ۱۹۹۱ شدیه ۱۹ ب طیفات ۳۶۱۱ سرایا ه ۳ محمدانه ۲ ده ۱ اشم گم ۲۹۸ بر طبق طفات و همچانه ، اکمی ا سه ۱۸۸۸ع (۱۲۲۵) بقد حات بود

است مسطر (۱) محلص داسد حوابی وارسه مراح، تدورنده سر، عاسق نسسه، سر حلقهٔ تلامدهٔ مصحفی نوده آخر آخر، قوت ساعری سار بهمر سایده، نفر برس بها ت دردناك و نا مره گردنده سوای میر، علمه الرجم، و اوسیاد حود، کسی را در بی فی محاطر نمی آورد ناکه نسبت محاصف (۱۲۰) اوسیاد، هجو میان حرأت و اساء الله حان علایمه کرده، روروی هرنگ محواید درعین حوابی و حوس ساعری از دیبا نا مراد رفت این حد سعر اروست:

حاهب مرے دل کی آرما دیکھه

طالم، کہیں ہوتھی دل لگا دیکھہ حلق دلکھے ھے مہ عبد تمام، آج کی راب ہوتھی، اے ماہ، حھلك حالب ہام، آج کی راب كل ميت وصل كو بھر دیکھنے ہارت كا ھو؟ ھو گئی ہاتوں ھی ہاتوں میں تمام، آج کی راب الك درا ہے ادبی ھوبی ھے، تقصیر معاف (۲) ا

⁽۱) داکره ۱۸ الف و راص ۱ الف و ر ۲ ، ۲۱۹ سفه ۱۳۱ س طبقات ۱۹ ۴ سرا ۱۸ ، ۱۲۵ ، ۱۸۳ ، شم ۱۲۲۲ ، سبحن که ه ، طور ۹۶ ، استرگر ۲۲۳

ار طمات اوم ی سود که علم در ۱۷۹۳ع (۱۹۲۸) سب و رح ساله ود ، لهدا سال رولد وی خسب خس ۱۸۰۱ع (۱۱۸۳) می راسد و را ۱۹۲۹م (۱۹۹۷ع) که سال احسام بدکره سبحی اسب ، بعد حیاب روده ، راماول از ۱۲۲۱م (۱۲۸۲ع) که درو ریاض را خام رسده ، ازین حهان رسلب کرد حا نحه در دراحه ریاض با صطلاح ا واب ارو دکر رفیه اسب

⁽۲) نعر « ایل به عرض هے ، صاحب ، مری تقصیر معافی »

ساهجهان آناد بر مسد سخن حا دارد گوید که در بن فن سدت و معنول سدن کلام در حصرت سلطانی، دام سرفه، کسی را عاطر نمی آرد و دعوی، ملك السعرانی دارد صاحب دنواست و بدیه گو شهرت اوسیادیش نمام سهر را فرا گرفیه رافم اوراندیده، و به کلامس سیده، الاهمین یک سعر که نوسیه می سود و احوال آن آنچه مسموع سده نقلم آمده است دروع بگردن راویان و طرفه (۱) بر ایست که آگاهی، فن و علم هیچ بدارد، و دماع برآسمان گوید که در سال گرسیه نیابر بلاس سی حودس، که گرفیه نود، بلکهیئو آمده، در دساعره های میر را قمر الدین احمد حان مهادر حاصر می سد، و سعر حوانی میکرد اسعار قدیم، که حوالده، حوب نود بد، و عمرامهای طرحی، که میگفت، هرگرآن با به بداسید، و حسی سید بکرد و الله عالم و سعری که رافم را باداسید، و این سید بکرد و الله عالم و سعری که رافم را باداسی،

چرائی چادر مہاب سب ممکس بے حجوں پر کٹورا صبح دوڑانے لگا حورسند گردوں پر ______ هستم ار طبقهٔ بالب، ساعر سبریں کلام، میاں بورالاسلام بودہ

مه او دکھو ، لکھے افو ب رقم حال اسا؟

عالمگر اسب »

نار سلسله سفر حود نظرف لکه دو ، که در ۱۲۲۹ه (۱۸۱۳) روداده ، می گوید « روری در محفل مساعر ، که دران ایام مجاند مهررا حقور می و د ، رقیم مهررا محمد حسن فیل و مصحهی و بر نصیر دهلوی دران رمی سرکرد نسمار ی آمدید و سیح ایام محس ناسیج را دران ایام رور افرو یی درین کار نود » (۱۹ الف)

⁽هه) شب اب بر <u>هے بر مے</u> به حطر بحال کا ۹

⁽۱) اصل «برقه»

مارا ہے کو ہکل ہے سر انے نہ نیسہ، آء ا دل کو لگی ہے چوٹ، نو کیا آدمی کر ہے؟ گررا میں انسی جاہ سے کیا حد کہ ہم سیں نیٹھا کسی کے منہ کو نکا آدمی کر ہے

عهم ارطمه مالب، رقب (۱) که مردا فاسم علی دام داست بررگایس اهل حطهٔ (کسمبر) (۲) بودند حود در ساهان آباد بولد سده، داکمه مئو و فنص آباد سدو و بما ناف مسق سخن اول از منان حرأب بمود آخر بحسرت، که اوسناد حرأب بود، رجوع آورده، ارو منحرف سد مسق سخن به بحدگی رسانیده، دبوان بریب داد اساحه عرف دیگر کلامس بستار کم است، با کمه نیست ای حدد سعر اروست:

حط وہ بھتحے رفس کا لکھا ا

دہ بھی اسے بص کا لکھا ا

حوال بم بھوے، بام حدا، به رفس بو

گھٹا کے دیکھے ہے اب بك بھی بس حار برس

حھٹ حارے کسی سے به ملاقات کسی کی

الله بگاڑ ہے به سی بات کسی کی ا

دبوار گلرحاں کا سابه مگر بڑا ہے

راھد، با یو مجھکو، طو نے دیس ساح کیا ہے؛

دھم ار طعهٔ بالب، عصمص علی حال عصمص که بسرۂ علام حسی

⁽۱) طفا ۲، درکر ۳۰ الف، عی ۱، ۲۵۰، سفه ۲۵ سا طفات ۳۳۱، سرا ۱۸۳، ۲۵۳، سحن ۱۸۹، همجاه ۳، ۱۹۹، اشتریکی

⁽۲) اصل اس کلمه را ندارد

یه یو سسه هے، به سافی هے، به حام آح کی راب آررو میں سحدے کی سی دے دیے مارا، مسطی سب له کیا آف له لی، وه آسیاله (۱) حهور کر؟ یم سار کرو کرنه، صبه، اور کسی کو سوگدد لو، بھی چاھیں حو ھم اور کسی کو اعسار یو سب حهو لهے هيں، کب بمکو کہا کھه؟ یو حهو یو، درا دیکیر مسیم اور کسی کو میں ہے جو کہا: «گھی مرمے حاسر کو بی دم آپ» یو هس کے کہا: «دمجے به دم اور کسی کو» هرگر ہوا طر به ساسان محمت دریش رها مجهکو سا مرحله، هی رور نه سر نوست میں بھا، حامے راہ میں مارا وهاں سے حط کا حو فاصد حواب لیکے چلے لك سر مو له له حال دل التر سمحهـ رلف سے اہری حداء او بت کافی، سمجھے مجهد سے کہا بھا وہ: «الدر ورسمحه لوں گا مس» حالب برع میں هوں میں، ابھی آکر سمجھے (۱۲۱۸ الف) دولت حس هے حس ماس ، به اوس سے هے سوال «کچه به لر اور بدیے، تر همین بوکر سمجهر» اسد ہے کہ محمکہ حدا آدم کے ر ر آدمی کرہے، ہو بھلا آدمی کرہے

⁽۱) اسل « آسان »

و میں ہر مامدھہ کے، ما ہوڑ کے ہر چھوڑوں گا در مہ وحش*ت مری د*یکھہ اوس نے کہا ہو کے مہ ملگ:

« اس کے ہا بھوں سے میں الدرور مہ گھر حھوڑوں گا»

آح لے لو سب سے لادعوے، که رور حش کو ____ کھ رور حش کو ____ کو بی داس مهارا کهسچکر

ماردهم ارطمه الث، سد مهراله حال عبور (۱) که مثل آئسه محو صفای وصاف گویی است اگرچه حود ار بلا مده میب و محبول است، که (۲۱۹ الف) طرر انشال بلاسی است با تراکب فارسه اما چول طبع لطمه از اصل ساده سید و ساده دوست افیاده، در سعی هم آل فدر سادگی را دوست میدارد که گاهی حیال بلاس سیمو هم میکید آ یحه سیه و بوشه، همه بی بکلف است دنوانش فریت دوهراز دب حواهد بود با رافم حروف سر رسته محت سیار دوهراز دب حواهد بود با رافم حروف سر رسته محت سیار مصبوط و مستحکم دارد بیان عمدگیء حابدان آن عالی براد، از شریح مصبوط و مستحکم دارد این عرف مرحوم، عم او بوده اید، و حود هم مسعی است میر فی حالمان مرحوم، عم او بوده اید، و حود هم همسه معرد و مکرم بود این حید شعی اروست:

کا نوچھے ہے، راہد، نو اب آییں ہمارا؟

ایماں ہے اك كامر سدس همارا

گرگئے نامب کو دیکھہ، سرو گلسماں کھڑے

رهگئے حال اوس کی (۲) دیکھه، کلک حرامان کھڑے

و حها له کمهی اوس نے «که کیا نام ہے سرا»؟ «کنون آیا ہے، کس واسطے، کیا کام ہے سرا»؟

⁽۱) رياص ۲۱ الف

⁽۲) اصل ۱۱ سا

حان کروره هست (۱) اصل بررگانش کهسری، از چند پشت نشرف اسلام مسرف سده (۲۱۸) کلامش در برسنگی و لطافت و صفای نندش هم بهلوی منظر است، و حود هم مثل سن حلقهٔ حمیع بلامدهٔ منان حراف از نفر بر آن طرر اوستاد نسار می براود عرصکه بهانب سعرین کلام و حوش فکر است این چند (شعن) اروست:

کروں کیوں به سیار س نه دریان سے ؟

کہ ڈریا ھوں سنطان طوفان سے ملاقات سے میری چمکو نه نم که انسان ملے ھیں انسان سے

مہ است میے ہیں است سے سے میں است میے سے سے سے سے سے سے است میں اسے اسکوں کا حوش

۔ کئمی ہابھہ او محا بھا طوفاں سے

ه دوسه نم ۱۰ــک انهی پهمرلو

میں گردا، اس، اسے احساں سے

ہرم کسو نکر سے دل کو بمھاری آوار ؟

اسے سارك سے گلے میں مه كرارى آوارا مرتے دم مار حو آما، ہو كہوں كيا اب، آءا

سدب صعف سے، دسی میں ساری آوار

اوس کے در سے به اوڑا حاك ميرى باد سا (۲)
کہيں گے: «بعد سا بار كا در چهو ر ديا»

مجھے صاد کہے ہے: « مجھے گر چھوڑوں گا»

⁽۲) کدا واسب « بادصا » اسب

معقور نود، و اکر اولاد مردا فحر الدی احمد حان بهادر، المسهور عمردا جعفر صاحب، دام افتاله، است حوابی است بالناس و حاهت و حوش نفریری آراسه، و برنور حلی و حلم بدراسه، بهانب دکی و کال دهی هفت هشت سال سده که سوق نتیعر دامی دلش محود کشنده، اورا در فکر ریحه مشعول ساحت حون طع آن عالی براد ار اصل عالی نوده، در عرصهٔ فلمل سخی را بنانهٔ محملی رسانده، صفای بمام بندا بموده اکثر عرابهای بایی و مشهور سلطان السعرا مردا محمد رفع، و امیر بلغا میر مجد نقی، و مجد فایم صاحب، و نقا، و حسر ب، و نقار را حواب گفه، محویی از عهدهٔ آبها برآمده، بلکه مسلس سیار باصفا و ممایت است براکس فارسه دارد، و از ارشد ساگردان مردا مجد حس حان (۲۲ الف) فیل است بر رام کال دمور بایی و بوارس میفرماند، و از فدیم مالوف بوده، بلکه عاصی از مدت بمك برورده و دست گرفهٔ حامدان اوست عمر سریفش محمدا مجمل و دیج سال رسیده باشد (۱) این حد تنیعر کلام صفا نظام آن محس بنده است:

مه کوں هو باس دل رار کی مگر سے آح⁹ دھو ان سا اوٹھے لگا بطرح حگر سے آح حراحب دل مصطر نه <u>هے</u> ممك افسان

⁽۱) سه ۱۳۸۰ الف ، طفات ۲۳۳ ، سرا ا ۲۳۱ ، ۲۸۹ ، ۲۳۵ سحن ۳۸۸ ، آل ۲۳۳ ، طو ۸۱ ، گل ۲۳۳ ، ۱۳۸ محاسه ، اسرگر ۲۷۷ -

در سفیه و طفات ۱ اسم در فیررا مرزا هی هویس و سه اد ۱ که علط محص است و در حصوص و فایس در وور روس گفته که « در او اسط ما به بالت عسر فیر سن عسوف مرگ محسف گردید » اما صاحب گل ر دا صراحب کد که د ۱۲ که د

حلیس میں ہے وہ ابروی حمدار میصل الموار (۱) ہر ہوسی ہے بلوار میصل و ھاں بیری چلی عبر پہ، اے بار، کشاری مہاں بری چلی عبر پہ، اے بار، کشاری حسو قت کہ محلس میں لیا عیر نے ہوستہ یہ کیا ھوئی وہ آپ کی حو محوار کشاری گو عبر کو گھر اسے میں مہاں بمے محانا سی لیحو کہ میاری سی بارار کشاری آیا ہے ہی جی میں، عور، اوس کی گلی میں گر رھیے کہیں مار کے باحار کشاری گر رھیے کہیں مار کے باحار کشاری ہو حو وصع قلک میں میری ہے ہو وصع قلک میں میں ممہری اوسی عالی حیاب کی سی ہے اوسی عالی حیاب کی سی ہے کو چے میں اوسی کے راب دوھائی بڑی رھی

حاری هوا به چسم کا سیلاب راب کو ڈویا تمام صبر کا اسماب راب کو

دواردهم الرطمة الله، فمر حرح فوف، خورسد ولك مروب، حوال صبح، خوس فكر فضح، حيات معلى القات، توات افتحار الدولة، معين الملك، مردا فمر الدين المحد حال ادر، صولت حيك، دام طله و افتاله، است و فمر محلص مي عائد و آن حواهر دادة توات سرفرار الدولة مرحوم، كه ناب ورير، يعني توات آصف الدولة

⁽۱) اصل « روار »

(۲۲) حلد آ مہسے ابر کو لیے، سالۂ رسیا برساد میرے اسك كالسكر هے محه سیر دل اور حگر میں آگ ھے ہراں کی مسعل عاسق کی سکل، عبرت محمر هے محهد نعبر ریاں به شکوه میں سع بار حمایی کا میں کسمہ (ھول) بری، اے سمع، حاصابی کا اوٹھا سکر کبھی ہار نگاہ مور نه کوہ حو اوس به سانه ٹرے میری بانوانی کا لگاری آگئے سی دل میں عمام محلس کے برا هو اس دل سوران کی قصه حوایی کا دلوں کو دلمی ھے، حوں آسا، وہ گردس جسم محهـ گله ۲۰۰۰ کحهه دور آسمایی کا بدیا دل کہیں باہوں میں اوس کی آگے، قسر بھروسا کچھ ہیں اسے کی مہرسانی کا اوس فسه محسر سے، قمر، دل به لگانا اس چیں سے نہر نو کسی عبواں نه رہنگا اے عدلی، حمجمے سرے کا میں بر میری طرح، برا به حمحر گلو ۱۵۰۰ حکم اوس گلی میں آنے کا مدت سے ھے مجھے حر ساوانی اب کوبی اساعدو میں

بدایکه اسامی عید کس از سعرا، که درس رساله صمط سده، بعضی از س عمرلهٔ اصل اید، چه بیای صحب محاورهٔ اردوی معلی بر معولهٔ اسها معجمی دشه، بعبی، ممل مرزا مجد رفیع، و معر مجد

حسال حمدۂ دیداں ہما، سیر سے آح کھه ان دیون بہت اوس سے حفا ہے وہ سمبر

هوا <u>هے</u> محهکو به بایت، رح قمر <u>سے آح</u> دست میں صرف هو ئی همت محچیر عث

کب لگاما ہے کسی صد نہ وہ سر عنث ؟ ------اعمار کی نظر میں مجھے حوار میں کرو

گھر تك ہو مير ہے چلنے كى بكر او مت كرو رسواہى ہوگى، دوستو، سارار حس میں

طاهم ہو اوس کا محیکو حریدار میں کرو حب بك وہ حود سماس مہیں، سے هي بك هے حمر

عملت کے حواب سے اوسے سدار مب کرو مصرف میں اپنے لاؤ اسے بھی حما کے ساتھه

صابع رمیں نه حو**ن** مرا هربار مب کرو اے آہ سعله برور و اے اسك حو مچکان ا

افسا کسی په راد دل دار سب کرو میں سرمے هی آگے حاں دوبکا

سو و ساس مجهکو آب دم سار، آ حلید

کر سی ہے ہمام پاس مجھکو کر ڈالے کا حو**ں میں اپ**سا کٹ کا؟

هوسا سه سرا حسو ساس محهسکسو

آمد شد نفس، دم حسور ہے مجھه نعیر حسا حسان میں مرگ سے ندتر ہے مجھه نعیر

مولف این کنات که تکما محلص منگرارد، و حود را کمتر ار همه می سمارد، منحواست که چند سعر از کلام خود هم مقاصای تاجی شخیه که سر محلص اوست، آخر همه در نتجا بنگارد اما چون نابید نام و سیمرت درین فی نیست و نبود، لهدا هیچ به نوسته، صرف شعرهای امثله، که درین رساله درج هسد، اکتفا نمود

محمی دماد، که عرصهٔ بعد و مدب مدید سبری گردیده، که حمرهٔ سطیر اس دهاله، و گردهٔ بصویر اس رساله، برصهحهٔ وحود بهش گرفیه، سبب بردد حاطر و بسبت بال، که بوجوه شبی لاحق حال می عربت مآل مایده، در محل بعطل افیاده بود و در سیطلی، که سالهاسال بسی آمده هی گی طبعت موجه بسد که سطی بایی بردارد، با آن را بیجوی که منظور بود، در سب سارد، که دوستی از دوسیان فهیر، مسمی بسیح رمصان علی صاحب، سلمه ربه، از باشیدگان لکهیئو، کمر همت بسیه، بیماش برداحید، و بسعی بهام در ماه دیجحهٔ این سال آن را تمام ساحید الحمد به علی ایمامه، و السکر علی التوفیق باحیامه

فطعة ناريح

صد سکر که ایمام بربرفت رساله
واصح شد اران حمله فوانس بلاعت
ساریح میمامیس طلب کرد چو بکتیا
فی الفور حرد گفت که «دستور فصاحت»

سور، و مامی بردگان، که مسطور اید، بنابر فصاحب کلام حودها و سور، و بامی بردگان، که مسطور اید، بنابر فصاحب کلام حودها و شهره و اعبار، که اشان را در س فی حاصل شده است، و دوست و دسمی (۲۲۱ الی) مفر ایکال گردیده، آیا فرع و الادر هر قصه و بلده و فریه مورونان بسار بیدا سده اید و می سوید، و موافق معلومات حوش و طسعت مدام در ریان حودها همه سعرها می گویید و گفه اید لکن حول مدار ریحه برزیان حاص ساههان آباد است، بهمین حب اشعار و کلام همان اشتحاص، که در دهلی با در لکه یکه و شهر و کما بافیه، و محاوره و ریان در صحب سعیرای مدکور همی حد سعرای مدکور هم حد سعرای فصات و بس محمد سعرای فصات فاصل و عالم فی باشد، اما کلام ایسان مطلق هم حد سعرای فصات فاصل و عالم فی باشد، اما کلام ایسان مطلق مفتول نسب، و برای دیگر هم گری سید بواند سد، چه ریان دان و مهاست و بس مهدول نسب، و برای دیگر هم گری سید بواند سد، چه ریان دان و

و سعی مرراحان حال درس مقام بوسه سدند، سهش انست که آن آفیات چیج فضاحت، و بیراعظم فلك بلاعت، سشتر فارسی می گفت، و ریحه همسفدر که برای اصلاح بعضی از ساگردان او بکارآند، با بکدام حیالے دیگر، بقلت منفر مود اما کلام بثراو، که سین اسی سید بود، همه سعی ایاوسیادی، او مفر بودید، و درسی، کلام حود دایر اصلاح و بصحح او مسلم و جودوف میدانسید بلکه اعتقاد حمع از محقمی همین است، که بایی، بیای ر محته بطی و فارسی اول حیات انسان است، حیا بچه درین مقدمه هم باین معنی اشاره شده و دیگران همه میسع و مقلد او هستند بهر کف در اوسیادی و ریادایی، اول (۲۲۱ س) هر گی شک بست

اسا دينه

احسان الله (مولوى) ـــ عمار احس الدين حان __ سان احمد حان عالب حسك (يواب) ١٦٠١٥ 47601 احمد ساه بادشاه سرد، ور احمد شاه درایی ه احمد على (شسيح) م ا احمد على حال (حافط) ١٩ احمد على حال (سمد) ٢ احمد على حال (بواب سند) ٨٥ احمد بار حان (بواب) هم احتر لوبي (حبرل سرڈيوڈ) ٩ اسفید دار ۸ اسمعمل سك حال (معردا) ه ١ التدريكر ١١٣ (٥٥) ١١٣) ١١٣ اشرف على حان ـــ فعان اسرف على حان (مير علاء الدوله) 1 1 (4 (7 1 1 4 افر استاب ۳۳

آررو حالي س آررو (سراح الدس على حان) ١٥ ٩٢) ٢٣١ ١٣٦ / ٢٣ آراد ے آسی س اسمه (حکیم رصا الی) ۲۰ آسهمه (عسر ساه حال راملوری) آصفحاه، بطام الملك (بواب) و ٩ آصف الدوله (وربرالممالك، بواب) (1 0 (91 (29 (07 (YO (YW)) 17 (19 انوالحير (مردا) ۲۲ انو المصورحان ١٩٠٠ ابر (عد مد) ۲۳۸ (۵۹،۵۰۰ ۳ احد على س سد احمد على حال

140 (4

1 0 (2) حافظ سمر اري سم حسر ب (مررا حعفر علی) ۲۲٬ ۲۵٬ 171 114 حسن (سمل ۲۰۸۵) حس (مبر) ۔ محلی حس على (معر) ــ محلى حس رصاحال (اواب) ه الحسس، علمالسلام (الاعداله) حسیں (۱۰۰۰) – محلی حسین (۱۰ بر) _ سکس حسس فلي حال ـ عاشمي حسمت (محد على) حره مارهروی (شاه محد) ۱۹،۳۳۸ ۸۳ (۱۳ حدرسك و، رو حدر على (دير) - حيرال

مران (میر حدر علی) می، و

حمرت (فام الدس) س، ۱۲، ۲۸، ۸۸

7

۱۲

لکسرامے مادر (مماراحه) می، در – – مادر (مماراحه) می، ۸۰

T

> حالد (سه ح) ۱۸ حد مه ۱۹ حدولال (راحه) ۱۹

> > T

7

حام (ساه طمور الدس) ۱۹، ۵، حافلی ۹

110

افسوس (مبر سبر علی) ۲۵۸ ۱۱ 1 4 (1 4 الماس على حال ه ١ المام محس (مسمح) __ المسح امامی هروی میر امار (حافط) وو امان الله ١٨ امر سیگھہ کے ا الساء الله حال، السا(حكم) ٢٥، ٩٩، ١٩٠ مرواله (كدور حسوب سمكهه) (1 2 (1 7 (1 0 (1 7 7) العام الله حال ـــ هين الور*ی* ۱۷ اوريك ريب __ عالمكبر <u> --</u> يافر (آعا)، ١٦، ١٤

سبت سگهه __ ساط الله حال، بعا ۸، ۱۸۱ ۲۸۱ 111 11.3 الوم هارك ۱۲۱،۱۹۱۱ ا ماء الدس مجد نقشمد (حواحه) الهي (مررا) ــ هوس

سال (حواحه احس الدس حال) ۷۳ (۷۳ (۷۲ سدار (دبر عجد علی) ۳۸ اسل مهم، ۲ ۱ سی مادر (راحه) ۱۱۱ ۱۱۱

-111611 699

ىپ

مامان (دير عبدالحي) ٢١ (٢١ یحلی (مہر حس علی) ۷۷ عمل، مرسه گو ۱۹ سکس (میر حسین) ۱۱۳ سکس (میر سعادت علی) ۹۶۱ 117 6117

تصور (عد عاشق) و ا

ساممال ۲۱ سلمان شکوه مادر (صاحب عالم، مردا) ۹۹، ۱۰ سودا (مرراعد رفع) ٢٠ ٤، ١٣٠ | تندر على (مير) ــ افسوس (PT (T) (T (19 (1) (1) 10 (MM (MM (MM) (MX) (MM) 1 (27 (27 (21 (74 (0) (m) 188 181 (1 7 (98 (V سور (ساه عد در) ه، ۱۵، ۲۰۱ صاحمران ۹۲ مان مان ده ، ۱۹ ، ۱۹ ، ۱۹ ومان مان دا 170 11 7 سمراب سم

شادان __ حبران ساه عالم بادشاه ١٣٥ ٥٠ سمات رامے (راحه) مرم، ۲۹ شحاع الدوله (نواب) ۱۹، ۱۹، ۱۹۰ طهما ب نگ حال نورانی ۹۹ 1 0 () ~ (77 (70 شمائی کے سمس الدين (مبر) و

شوق (مولوى فدرب الله راموري) الماري الملك لملك الملك المرك المرك المرك 1 4 4 6 64 سمريل ۲۱ کمه ۸۸ 171 (90 (22 dam ص

صابر علی، صابر ۲۸ صدر الدس عد ١٣٠

صانطه حال ۸۷ صاحك ٥٨ صها (مير) ٥٨

ط

ص

ط

ط به الملك _ وحان

حان آرر**و** ـآررو حوس فكرحان ـ او ا

٥

دارا سی د باسی سه، ۱۱

درد (حواحه معر) ۲۳ ۲۲، ۳۸، ١٩١ م، ١١١ ٢م، ٢م، مم، اسعب (مردا دهل) ١٩

دلیل الله بدانویی (مولوی) ۱۸ ، مرت کهه ـــ دنوانه دنوانه (سرپ سکيه) ٨٤، ٤٩، وراز الدوله (نواب) ٥٢، ١٢ 111

زامی ۱۹ رانصاحب سم رسمه ۱۳۰۳ رسمه

رصا علی (حکمم) ــ آسـهمه رصواں ۳۳

روب (مررا فاسم على) ١١٤

ر، صان على (سسح) ١٢٥ ربگین (سعادت ار حال) ۱۹۶۰ سلمی ۲۰

17 194 194

راری ۱۰

رس الدس احمد - عد محس

الارحك (سواب) ه ٨٠ ١٠ ١٠ ا مراح الدس على حال ــ آورو

سعادت الله بعمار ٨٥

عادب علی (دہر) ـــ سکس سعادت على حان مهادر (بوات

وربر المماك عين البدولية الطمالك وانه الكا

> سعادب مار حال ـــ ریگس 40 GJE-

> > سعدىء هند ــــ نوا

سلطان السعر ا ــ سودا

اسلمال ١٤

J"

17 (119 () 9

. .

١ ٣ ١٦٢ ١٦

مر ۱۱

وص الله حال مم

و

واسرده ۱۹

فاسم على (مررا) -- رف فاسم علی حال (نو اپ) هم ۱، ه ۱ فاتم (ويام الدس على) ١٦، سه، (ס. נמן (מג נמב נמן נמס נמר 144 (141 (44 فلل (مررا عد حس) سه، ۱ ۱ 171 (110 مدرب الله راموري (مواوي) --هادر محس __ حرأب فمر (فمر الدين احمد حال مادر) 17 (17) (17 (11m (22 (T قمر الدين (مير) ـــ مي فمرالدين احمد حال مهادر، صولت حيك (بواب السحار الدولة، معس الملك) __ فحر

كريم الدس ١٦١ ع، ١٠٠ ١٩٠٠

2

وام الدس على (مهر) __ فاتم

187 'AZ 'AR 'Z FR UNB

همرعلي (مسردا) سم

طمهو ر الله ــــ نو ا طمهو ر الله س ــــ حا مم ــــ طمهو ری ۱۷

ع

ماشعى (حسس فلي حال) ١١٥، ٢٣٠ 17 19 (17 27 170 عالمگر (اوربگ ریب) ۲۹ عالمگیر بایی سر عدالحي (٠٠٠) __ دامان عبدالرحم (مبر) ۱۱۳ عدالعربو (مير) ١٩١١٩ عمدالعلی (میر) ۲۱ عبدالفادر چیف رام و ری (مواوی) (1 7 (47 '47 (4 (72 (77 (17 114 عدالواسع (دواوی) ۹۱ عدالودود صاحب (فاصي) ۲۲ ---ارب ۱۱ عرسی کے ۲۲، ۱۹۳ کا ۱۹ عرف براری (۱۸) ۲ ۱۵، ۱۱ ا 1 4

عادی الله س حان (بو اب و ربر) ۸۳ عافل (مردا بعل) ۲۶۱ ۱۹ مردا بعلی ۱۲۲ ۱۱محد هر علی حان عصه هر ۱۱۰مالام حسن (برر) حسن
مالام حسن ب حال کروره ۱۱۷
مالام همدایی (سه ح) د مرحمی
مالام همدایی (سه ح) د مرحمی

مردا وعل __ سيفت مسکس ۱ ه سمع -- عسی مصحفی (شدح علام همدایی) ۱۱۹ (NO 122 121 12 179 (OA (IA 1) 7 (97 (97 (97 'A7 'A7 110 (110 مصدر -- ماساء الله حال مصمون اع ، طفر حمگ (نواب) ہ_{ا ا} مطفر على حال ٢١ ،طمر (مردا حال حامال) ب، ي. ודר יאד יזא יהר مكند لال ـــ فدوى ملك السعر الله دا سار (احسان الله) ۱۹ عمون (نظام الدين) و، ١٩٠ 119 ه من (فمر الله س) <u>۸۹</u>، ۱۹، ۱۹۱ 119 1117 197 d 1: 16m/a) mii) 011:

70 170 171 عد سعع (مرد) ١٥ مجد عاسس ـــ نصور محد علی ـــ حشه ب مد علی (معر) __ درار مجد على حان سم مد فاحر، مکی (مردا) ۸ محد واتم __ واتم مجد محسس (رس الدس احمد) س عجد محس (دہر) ــــ محلی مجد وبر ___ ار محل الصور (حواحه) -- عادليب محد هاسم ۲۰۰۰ عدی (در) ۸۵، ۳۲ مجد دار حال (دواب) هم مردان على حان __. لا مرر ا -- سودا مررا حعمر -- فحر الدس احمد حان سادر مررا حاحی ۔۔ وہر ا کی اور کور الدا مدر وری ١٩ ١٨٥ ١٨ ١٤٩ ١٤٦ ١٤٢ 1 ~ (44 (47 <u>--</u> محدالدوله ∠۸ محمو**ں** __ فىس محسالله (مولوی) ۱۹ محد، صلى الله علمه و سلم ١ st (.K) 07' 77 عد اکرم س ا محد ادان حان __ شار ا مجد را ور (حکم آعا) ۲ ۱ مد سك حال هدايي ه ١ ا مجلا تھی ۔۔۔ ہیر عد حعم حال (دیر) س محد حس حال (مرر ا) __ درل مجد حس __ الدوى عد حس (معر) __ سلی عد حس (۱۰۰) __ کلم مهد حسس (۱۰۰۰) ___ کلمم

| عبد رفيع (مررا) ـــ سودا

مسلا (مردان على حان) ١٥، ٣٢، اعد راهد دهلوى (سيد) ١٥

كاسم مد 99 15 کہ ی انگریر ہادر ہا کوکه حال ـــ فعال کو هکن __ و هاد کهتری ۱۱۸ گلس (ساه) ۲۳ گهستا (ساه) __ عس لطف (مرداعلی) ۱۹ لطف الله (حافظ) لطف على حمدري ٢٨٧ رلي ٢٠٠ ~ داشاء الله حال، مصدر بم ۱، ۱ ، ۱ ، ا محد رحم ۸۰ ولی - (کهی ... ولی الله (ساه) ۱۹ ولی الله (ساه) ۱۹ الله (ساه) ۱۹ الله (سر) ۱۱، ۱۵، ۲۵، ۲۰ اله الله (سر) ۱۱، ۱۵، ۲۰ اله الله دال ۱۱، ۲۰ اله الله دال ۱۲، ۲۰ اله الله دال ۱۲، ۲۰ اله دال ۱۲، ۲۰ اله دال ۱۲، ۲۰ اله دال ۱۲، ۲۰ اله دال ۱۲، ۱۲۰ اله دال ۱۲، ۱۲۰ اله دال ۱۲، ۱۲۰ اله دال ۱۲۰ ۱۲۰ اله دال ۱۲۰ اله دال ۱۲۰ اله دال ۱۲۰ اله دال ۱۲۰ ۱۲۰ اله دال ۱۲ اله دال ۱۲۰ اله دال ۱۲ اله دال ۱۲

راعحهٔ حواحه و بر در ۳۸ را ۱۹۰۱ را ۱۹۰ ۱۰ را ۱۸۰ را ۱۹۰ ۱۰ را ۱۸۰ را ۱

يو بديل کهند ه ر

ا مار ۱۹۰ و

روسف، علم السلام ١١٠ ٢

ا كبر آداد ٢٠٠ مه، مه، ٥٥٠ مه، ١٥٥ مهم الكهار و بهم مهم الدآماس و به الدآماس و به المام الروه و به المروه و به المروه و به المروه و به المران ١١٥ مه المران ١١٥ مه المران ١١٥ مه المران ١١٥ مه المران ١١٠ مه المران المران

هو س (مرزانقي) ۱۲۱

حاب (۱۸۰ سه محمل حال (يو اب دو المفار الدولد، ىدىم (مرراطى ملى) ١٦٥، ٦٦ اساط یم ا يصر الله حال ١٦ ٣٣ بصير دهلوي (دير ساه) ۱۱۳ ۱۹۳ د 11~ 17 (17) (17) (17) (14) (14) (14) (14) (14) -- 10 يوا (طمور الله) ۱۱ ۹ ۱۱ ۹ ۱۱ ادو ارس (دو ارش سسان حال، عرف مرراحایی) ۲۰ يو ارس على سان م نو رالا سلام ــ مطر نور الله (شاه) ہم ر

,

وحداله (حكم) ١٠٨

114 117 مه لال لکهموی داری بهجور (سانب حسین حال) ۱۰ مردا) ۱۰ ۱ ٦ '٩٣ '٨٥ '٣٨ مهدی علی حال ۸۷ ممهر الله حال (سد) عور مهر بال حال ۱۹، ۱۰ ، ان حاحی محلی مر (عد نعی) ۲۲ مهر ۲۸ و۲ انظام ۹ سب سب مس مس مس به به سم سم على حال ١٨٠ ٥٧) ١٥ ٢٥، ١٥١ عد، ١٩١ الطبرى ٢٦ 140 141 (110 میرن، می به گو ۸ ں

> المدح سهه ۱۱۱۱ سرا ماصر الدس (امام) و شار (عد امان حان) عدم ۱۸۸٬ ۱۸۸۰ وادی سم 171

شاهمان آداد س، ه، و، و هو، وو) 77 07' FT1 27 A7) PT1 A71 ١٦ عمل مم ١٩١ (٨٩ (٨٢) كما كالله أصفه ۱۳٬۹۳۳ ۱٬ ۱۱۱۰ ۱۱۱۰ ۱۱۱۰ ۱۲۰ (۱۳

مهورب (ورب) <u>۱۳</u>

بالاحطه هه: دهلي)

ر م ساله ساله عطم آدار (دله) ۱۹۰ سه ۱۹۰

مص آماد ۲۸، ۹۹ ۱۱۷

<u>و</u> مات (کوه) ما

ا دراساع س

كمامحالة راه ور ۲۱، ۲۲، ۲۸ (A0 (40 (27 (4)) 0) (A0 117 11 4 (99 692 690

> 11/ m Man 5 1 9 --- 4-5 1 1 191 9 1 456

كما عالة مجودآراد سم

كة أن فاسم ه

لاهور سم

لكهيئو ٦، ١٥، ١٦ عد ١١٨ ٣٢٠ 19 (A9 'A0 'A '29 'ZA 'ZT رو، برو، مو، وو، برا، مر، (11 (11 (1 4 +1 A (1 4 170 (17m (112 (11m

س الله __ كعمه دريا مور ٣ دلى __ دعلى ... دعلى ... دعلى ... دوآنه مرد ٩٠٠ م. و ... و ...

> حامع رهلی مرک حسال ممال س شهاکه س حجو ل ۱۱، ۱۱، ۱۱۰

رادیه ر ۱۲ ۲۲ ۲۸ ۲۳ ۲۰ ۱۹۰ مره ۱۹۰ مره ۱۹۰ مره ۱۹۰ مره ۱۹۰ مره ۱۳۰ مره ۱۱۳ ۱۱ کا ۱۱۳ ۱۱

دارالحلاله __ شاهمان آباد سوبی ت ه ۱۹

رہاکا ۔۔۔ ھیدی

'A- 'A0 'AT 'AT A 29 4m ۱۱٬۹۳٬۹۳٬۹۳٬۹۳٬۹۳۱۱۱ حکرهٔ رمحی ۱۹۰٬۹۹ رے ص دیر ۲۰

سار مح ادب اردو ۱۱، ۲۳، ۱۳۳۰ ٣٨ ١١٥ ١٦١ ١١ ١١ ١١١ ٨٠ ۱ ۳ ٬۹۹ ٬۹۳ ٬۹۳ ٬۸۹ ٬۸۰ ٬۸۲ اریح حدوله ۱۱، ۲۳، ۲۳، ۲۳۱ ه، مرا سو، دو، دو، دو، ارم ورح آماد ۱۱، ۱۵۱ ۲۵۰ 1 1 1 4 مار مح محمدی ۲۸،۱۳ م باری ۔۔۔ عس بی ىدكره __ ىلكرة هىدى

ید کرهٔ ر محمه کو مان کر دمری ۱۱۸۰ עם אין אין אין ודי אדי | זין דאי אין יי די אדי אדי 17 'ZM 'Z

بدكره العراس، ١٣٠ ١٩ ١٠ د کرهٔ عرای دیر حس ۱۲۲ ۱۲۲ ראו אחי פי גפי די דף חדי (A '_A 'Z7 'Z" 'ZY (Z 17A (1 1 199 98 1A9 1A2 1A0 1AY

ىدكرة كاسى ١١ 17.3 d. Ku (10 ec m يدكرة مساهير سوق ٢ ١ بدكرة وبرياكات الشعراء بدکرهٔ هدی ۱۲۲ ۱۲۲ ۱۳۹۱ ۲۳۱ ر ۲۹ (۲۸ (۲۲ ۲ (۵۸ (۵ 'AT 'A 'ZA 'ZZ 'Z7 'ZM 'ZY مر کد و د ۱۱ می ۱۹۱ و ۱۱ و ۱۱ و ۱۱ س ان ۱۱۱ سان ۱۱۱ سان ۱۱۰ 111 1112

ا برکی ۹

همار حه الاحرار ۲۹

ولاد -- ابران عودآناد هم مرسد آناد هم مر

٣_ كيب و السه

د اوال ، ب (ر محله) ه دروال سکس ۱۱۲ ر دنوال ۱ ب (فارسي) ۹ ده ان حرأب ۲۲، ۹۹ ا در ال دير ١١٠ ١٢٠ ٢٦ ٢٨ ر ہواں سام ہے ا دروان شار ۱۸ د او ال حسن ۸۵ راوان درد (رمحمه) عمر ۱۳۸ دوان نصبر ۱۱۳ ۱۱۳ مرا د دوان دوا ۱۸ ---۱۳۹ ۲ د او ان در د (فارسی) ۳۸ دوان ولی ع دروال های ۱۹۲۸ ۱۹۳ دروال روب ۱۱۷ د او ال ربگ (ربحه) ۹۷ دروایخهٔ دیر ۲۶ د او ال ربگ (ربحه) ن د يو ان ربگن (ر محي) دو دروال رادهٔ حام یا ای _کر دیر ۲۳ داوال سودا ۱۰ ۱۲ ۱۱ ۲۱ ۲) دوال ور ۱۰۱ ۲۰۱ ۱۰۰ ۲۰۰ د وال عس ۲۲ رسالة احارب حديث ٩١ رسالهٔ دار در محاورهٔ رمان سا م روان عور ۱۱۹ رور روس ۱۰٬ ۵، ۲۲ ۲۲، دروال فعال سه، مه، ٥٠ دروال في لم مه، مم، وم، حم، وي ٨، و٨، ١٩، ١١، 141 (11 (14 ዮለ رورامحا ۱۹، ۲۲، ۲۲، ۴، ۹۳، دروال کال ۹۹ 118 (1 7 (97 دىوان مصحفى ۹۳ رياس العصم ١١١٢ ، ١١١٢ ، دروال محول ۹۲

my ha who pho حدوله __ ارمح حدوله حواهر سے ۱۱، ۲۳ ۲۳، ۳۴ ۱۰، ۸۰، ۱۲، ۲۲، ۳۲، ۲۲، ۲، در ای لطاف ۱۲ ے، ۲۲، ۲۷، ۲۸، ۸۵، ۸۰ د ورااعصاحب ۲، ۱۲۵ ۳ د کهی سا ۱۱ س ۱۱ دکهی س

אד יבה 'ב יאא יאה יא

7

حس __ لد کر ق معرا حص المس حمله حدري ۱۱۱

حرسه العلوم سم، ۱۸، ۸۹ ۱۱۳ دوال محلي ١ــ

~

لكله السعرا به، س، يس سه، حمحاله به، بس، وه، ١٥، ٨٠ ١٢، ۱۸٬۱ مر ۱۵۰ در در در در در در ۱۸٬۱ مر ۱۸۰ مر ۱۸۰ ۱۸ "1 m 1 1 199 197 100 1xm 112 1117 1111 111

ب

ا دراحهٔ در ال سس ۲۸

إ رسال آ عه سم ديه ان افدوس ۲ ١

12 10 11 7 (11) 010-د به ان بها

> دروال دلدار سمے، ۵۵ دروان برواله ۱۱۱

> > روال باران ١٦٠

دروال رال سم

١١٠ ١١، ١١٠ ١١٠ ١١٠ ١١٠ ٢٠، ١٢، ٣1 '\\ '\\ '\\ '\\ و ماده په

وس بنگی ۱ قص الكلماب بهر، ۱۹ ۲۲، ۱۹،

אץ אא פי די אדי אדי בי

ومر ب كما عاماي ماه اوده مر، "א די ארי ום ודי דרי אדי אדי 1 129 127 20 128 128 12 17 '97' 14' 14' 17' 17' 17' (117 (11 (1 A (1 M (1 1 (44

141 1112 110 114 47 (00 (70 0A) WP) MP) PP)

1 1 1 99

ميادياس اللعد سه

11A 116 1 A 199 197 طماب معرای هد ۱۱، ۲۲، ۲۳، ۲۳۰ ארי ם) אםי די דרי אדי דרי 'A 'ZA 'ZZ 'ZT 'ZP 'Z 'TA 197 '98 49 "A4 'AC 'AP AT (1) Y 1) (1 2 (m (1) 199 111 '111 '112 '110 '11"

طور کلیم ۱۱، ۱۳ سم، ۱۵، ۵۱ '22 '20 '27 '78 '70 '77 '71

198 (A9 'A- A0 'AT 'A 'Z9 المام (۱۱ مر ۱۱ مر ۱۱ مر ۱۱ مر ۱۱ مر 111 1111

طباریء هولی (مسوی) ۲۶

عحمی ــ فارسی عربی من ه، ه، ۱ ۴ ۱ ۱۱ مهرست محطوطات هدوسایی ۱۱۱

> عسکری ۔۔ نار مح ادب ار دو عقل بر یا به ۱، ۲۶ می، به به ا دیص دیر به ۲

> > 11 197 189 140 14

سيح عراب اللعاب ع - x (Loner 1) 4 1

سکار یاده (دشوی) ۲۳ سمع احمل ۲۳ سم ۸۹ ۱۹۳ سم

سم م سحی ۱۱، سع، بس، ۱۳۰۸ سم، י ארי ארי דוי ארי פ

AT (A 'ZA 'ZZ 'Z7 'Z" 'ZT 11 1 199 '97 98 'A9 'Ac 'Ao

MILL THE THAT OF THE

114 '110 '117

و صبح گلش ۱۱۳۱۱ ۸ ۱۱۳۱۱

م ١، ١١٢، ١١٣ ، ١١١ عليه طبعات السعرا (طبعاً) و١، ٢٢، 12 (7) '77 '7 '07 (mm 'm7

(۱۳ ۱۸۷ ۱۸۰ ۱۸۲ ۱۸ ۱۵۲ ۱۹۳)

۳۷ (۳۹ '۳

___ ر عمی ۹۷

ر دانه (ر ساله) سم

سحر السان مه

سحن سعرا بها، سه، بس، سهد، ه،

€ (٦٨ (٦٣ ٦٣ '٦٢ '٩٨

در ا دوم دوم درم درم درم

"118" (111 (11 (1 A (1 A

171 (111 (112 (110

سراب سحن بهر، ۱۳ سه، م، صدرا ه ۱

'LL 'LT 'LM 'LT (L 'TA 'TM

1 1 '99 '97 '97 'AZ 'AP'A

171 111

ه دا ۱۸

٥، ١٥، ٥٥، ٢، ١١، ٢٢، ٣٦، أعجموب الريض ١٦، ٢٦، ٢٨، ٨٠، ۲۸٬۹۸٬۱۹۱٬۳۰ ، ۹۹ ۱ ۱٬۳۱۱ ، محصر سعر هدوسان بهر، سه، 1 1 11 محس العرائب ٣٨٠ ١ م محرل نکاب س، ۲۲ ۲۳، ۲۳، ۲۳، ۵٬ ۱۳ مد، ۱۳ مد، ۱۳ م دلداديج السعرا سم، ٨٠، ٨٠، ٥٨، 1 4 (44 عالات البعراس، به، به، سه، ، دهدد له کال دیر سرم ، سرم

دهدمه و بات میر سخ

ا هدمهٔ مکاب السعرا بهبه

ەوالى س

U

كلس هند بهز، ۲۲ ، ۳۹ ، ۳۸ ا ۱۱۸ ۱۱۸ 11" 'A9 A '-9 ZA Z" 'ZT '- "7A کل کہ ی ۹۳

لطف __ كلس هد لىلى محوں 22

دشویء ابر ۸۵ دشروىء عكار داده __ عكار داده • شويء طباريء هولي ــطاريء هولي مسویات میر س مع النفاس ٢٦، ٢٦

مجموعة بعري بهم ، سهم ، بهم ، سهم ، ه ، | بالله درد بهم ، بهم ، بهم ، ٥٥، ٢، ١٢، ٣٢، ١٢، ١٠، ١، الما الحوكار ١١، ٣٤، ١٣، ١٩، ١٩، ٩٣ '٩٣ '٨٩ '٨٢ '٨ '٨٨ '٢٨ '٢٨ '٢٨ '٢٢ هم، کم، که، که، ۱۱، شار سر عسق ما، کم، مد، شمر 17'9 (110 117 117 (111 (11

فأموس المناهير بهرا سوء وسود 1 7 (99 (97 (97 (2 אין אין ופ וד דדי אדי בי 198 129 120 128 127 129 127 1 ~ 1 7 1 1 49 47 69~ 117 11 11 1 1 1 1

ک

كاياب اربيا __ ديوان ارسيا کا یاب حسر سا سے کلیاب حس ــدوال حس کا اب راری ۱۱ كاياب ورايددوان سورا كلياب سهر ـــسه ال عور كلياب معيان __ دنوان معيان كا اب مائم دوان مائم کا یاب میر __ دنوان میر کلیاب ساسیح ۱۱۱ كا ال بصير __ديوان اصير

ر دری ــ بد کرهٔ ر محمد او سال كل___ كل رء ــا

ا کاد سه بارسان س، سر، سر، ۲۳ گل رءا بهر، بهر، بهر، بهر، ۱۵، 'AF 'AT 'A 'TF 'TI (PA دع من المن المن المن المن المن المن المن 171 (117 (1 7 (99 (97 کار ار اراهیم ۱۱، ۲۲ ۲۲ ۳۳، ۳۳، 0) A0) F1 7F2 ~F2 FF3 AF 'AT 'A 4A '47 '48 '47 '4

كليبان سعن ١١٣، ١١٣

1 7 (1) (99 (97 (A9 (A0

گلش ایجار سرا، سر، ۲۳ سم، פי אפי די זדי ארי דרי ארי " A " LA " LE " LT " LT " LT " L ' ۱۶ '۹۳ '۹۳ '۸۹ '۸_۴ '۸۰ '۸۲ ' 117 ' 11 ' 1 A ' 1 P' 11' 711' 141 (114 (116 (114)

گلدن سحن ۱۵ ۲۲٬ ۳۷، ۳۸، ۱۵، '4 '7A '77 '70 '77 '71 '0A 'AO 'AT 'A 'Z9 'Z7 'ZT 'ZT

کلس گهسار س، ۲، ۲، ۲۲ ک

صحیح و اسدراک

-- IN 30 ---

(اس صحب با ہے ہی ہاور رعبرہ کی رہ ولی علمان حو بادی ہا ل سجھہ ہی آجابی ہیں؛ رك كر دی گای ہیں اور _ سے حاسه مراد لبا ہے)

صبح بح	علط	صمحه
مرب ار سالی،	برب او) کالی	ص ۱ سط ۸
* 4 92	C EA ^b	٦,, ه,,
حمل (اصل بن حفن هي هے ليکن هو ا حاه ہے کو اي اسا افط حو محرل الاوسط هر حو بکه حمل کو بالط فہمي سے کا ب حن لکهه سکما ہے، اور ہے بھی وہ سحرل الارسط، اس با ر بری راہے بن بن کے ايدر حمل لکھا حاهے)	U ^c ₽~	۱۴, - 11
۔ مط (اصل ہی نفط ہی ہے مگر وہ صط کی نصحف عاوم ہونی ہے)	لممل	۲ ,, ۱۳ ,,
آب ؟ حصوصاً	اب -ر أ	۲۱ ,, ۲۱ ,, ۲۳ , ۲۳ ,,
يحركمت دوم است	حرک درم (۱) است	۳ ,, ۲۳ ,,
طبعب	لميب	ر, ۳۵ بر مح
(اصافه کرو) و احدعلی هاسمی در محرن العراب (۱۹۳۰ب) گفته «حواحه بر درد، رحمه الله علمه، وی سرحاب حواحه حمد باصر اسب سلمله انسان محصرب		" " " " " " "
مهاءالدن نفسند، فدس سرء، مرسد ددرس مردد سبح سعدالله گایش است ۲۹۲ داد		

४	ىعى مجموعة يعس
1 11, 11 A1, 01, VI A1, U1, U1, U1, U1, U1, U1, U1, U1, U1, U	

صحمح	ble	مباحد		
ليحتم	محى	۸ ,, ۹۳ ,,		
(اصافه کرو) اریح سو باب اردو ۱ ۱		۰,, ۱, ,,		
الامدس (مگر اصل ہی ملا اس هی ہے)	بالاحد م	۸ ,, ۹۳ ,,		
ہ و طـے (مگر اصل ہی طوطیے ہی ہے)	طو ط <u>ار</u> ے	۱۰ ,, ۹۸ ,,		
(اصافه کرو) ناریح مرو ناب اودو 🛮 🔾		ر, ۹۹ ,,		
(اصافه کرو) عسکری ۲، ۸، ناریح در		,, ۱۱, ,,		
اردو ه ۸، داسان ار مح اردو ۳ ۱				
(اصافه کرر)توسیان اوده ۱۱۱۱		,, ۱۳ ,, ۳ح		
(,,) اد مح سر اردو که		,, ۲ سر ,,		
(,,) مار مح داسان اردو ۱۵۳		, ۱۳ , مح		
محمص	<u>,</u>	,, ۱۸ ,, ۱۸		
صفانی	صفا ی	۷ ,, ۱۱۹ ,,		
بصحح دساحه				
ادىرى	ادبون	١ ,, ٢ ,,		
راع	راع	۴ ,, ۱۳ ,,		
ىلسص	سص	۷,, ۲۵ ,,		
و حه	ر حهه	۷ ,, ۲ ,,		
4717	7694	" ∠ه " ۴ح		
سه هدری	سه هجری	• ,, • A ,,		
Dictionary	Dicteonary	۱۳ , ۱۱٦ ,,		

صفحه علط صحب

د کرس در حرف کاف حواهد آمد در دهلی ملکه در بیام هدوسیان نظیر خود نداشت ملکی و د نصو رت ایدان و شاهی نود خاند حلمان کمال استعا و فرویی داشه خداس نیامرد و دوان هندی ما و مسهور است خاحت بان نیست و بر بان فارسی در دنوانی رست داد لکن نسب هرج و فرخ دهلی که دران و نسر ر داده نود؛ حد سفر که از گفه اسان بدست آمده نود؛ نلف شدند و های نارب خوده مهایت شهفت بر رگانه نجال نیارمید بدول ی فرمودید »

(اصامه کرو) ناریح مونات اردو مه

شه ٣ ,, ٣٠ ,, هو کا هوتحكا ١٥,, (اصافه کرو) رسان اوده ۹۰ ناریح ۰, مه ,, سونات اردو م (,) وقایی انوالملانی در کهه ر ۸ج ۱۳ ٫٫ الاردس (ص ۱۷۱ ۱۷۸ مطع معمی، گا، ۱۳۰ م) د کر مصلی ارساً رکل الدین هسی آورد و در حصوص و بایس گهه که عسی روز تکسیه نوفت طهر همیم سام حسادي الاولى سال تكمرار و در مهد و سه هجری در عطم آباد موب سد » ۱۱ آجری ح محمده

ۍ و د

و دیگر

(1)

۱ ود

ردنگر

γ,,

ه ۸ ,, ۲۰ ح

۲۱, ۹

ر ۱ , ۱۱